HET MISSIEWERK

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT
VOOR
MISSIEWETENSCHAP

UITGEGEVEN DOOR
DE PRIESTERMISSIEBOND
IN NEDERLAND

onder hoofdredactie van
MGR DR ALPH. MULDERS
directeur van het Missiologisch Instituut
van de R.K. Universiteit
te Nijmegen

Een en dertigste jaargang
1952

ADMINISTRATIE:
Laan Copes van Cattenburch 127, 's-Gravenhage

DRUK EN EXPEDITIE:
Teulings' Grafisch Bedrijf N.V., 's-Hertogenbosch

UITERLIJKE VERNIEUWING

Met de nieuwe typographische uitvoering van ons tijdschrift, die thans voor U ligt, is een lang gekoesterde en nagestreefde wens van de redactie in vervulling gegaan. We zijn zo gelukkig geweest daarbij de voorlichting te mogen genieten van een bij uitstek deskundige, die zich met ijver en toewijding van de hem verstrekte opdracht heeft gekweten, waarna de drukker zijn volle medewerking heeft toegezegd om het resultaat aan de verwachtingen te doen beantwoorden.

Het is ons intussen niet mogen gelukken het „sempre crescendo" ook hierdoor tot uitdrukking te brengen, dat ons tijdschrift voortaan in een met zijn aard overeenstemmende omvang zou kunnen verschijnen; voorlopig zullen we ons derhalve met de tot dusver gebruikelijke omvang moeten tevreden stellen.

Nog een andere teleurstelling moesten we incasseren, toen de Nationale Raad van de Priestermissiebond zich door de stijging der kosten genoodzaakt zag te breken met de bestaande gewoonte om „Het Missiewerk" gratis aan de leden van de P.M.B. ter beschikking te stellen om daardoor hun „educatio missionaria" te bevorderen. Is het vertrouwen vermetel, dat vele leden van de P.M.B. zich een kleine extra-uitgave zullen willen en kunnen getroosten om ook voortaan „Het Missiewerk" te blijven ontvangen? Voor de overige abonné s blijft alles bij het oude; de abonnementsprijs — geringer dan van welk tijdschrift ook — werd niet verhoogd.

Met de uiterlijke vernieuwing van ons tijdschrift gaat intussen geen innerlijke verandering gepaard. De koers, die we enkele jaren geleden na rijp beraad zijn ingeslagen, zullen we blijven volgen; het peil, dat door personen, op wier oordeel we prijs stellen, wordt gewaardeerd, zullen we trachten te handhaven en, zo mogelijk, op te voeren. Aan de woorden, die we in 1946 schreven bij het begin van „een nieuwe reeks", hebben we dan ook niets toe te voegen. Enkel veroorloven we ons, het beroep te herhalen op degenen, die in aanmerking komen voor medewerking aan ons tijdschrift, hetwelk alle beschikbare krachten wil bundelen tot één sterk geheel; een hoge opvatting van onze gemeenschappelijke taak moge hen aansporen om de resultaten van hun studie en ervaring onbeschroomd aan de redactie in te zenden.

In Dei nomine feliciter!

ZIJNE HEILIGHEID PAUS PIUS XII

ENCYCLIEK OVER DE BEVORDERING DER HEILIGE MISSIES[1]

Aan de Eerbiedwaardige Broeders, de Patriarchen, Primaten, Aartsbisschoppen, Bisschoppen en andere Plaatselijke Ordinarissen, die in vrede en gemeenschap met de H. Stoel leven: Heil en Apostolische Zegen.

Inleiding

De herauten van het Evangelie, die op haast onmetelijke arbeidsvelden zwoegen, „opdat Gods woord voortsnelle en verheerlijkt worde" [2], komen Ons op bijzondere wijze voor de geest, nu het vijf en twintig jaar geleden is, dat Onze Voorganger, Pius XI, onsterfelijker gedachtenis, met zijn encycliek „Rerum Ecclesiae" [3] en de daarin vervatte wijze richtlijnen de steeds verdere ontplooiing van de katholieke missies heeft willen bevorderen. Bij de beschouwing van de grote vooruitgang dezer allerheiligste zaak in deze tijdsperiode, worden Wij met niet geringe blijdschap vervuld. Immers, zoals Wij reeds op 24 Juni 1944 bij gelegenheid van Onze toespraak voor de Directeuren der Pauselijke Missiegenootschappen konden verklaren, „is de rusteloze ijver, welke de predikers van de christelijke godsdienst ontplooid hebben, zowel in de landen, die reeds door het licht van het Evangelie beschenen zijn, als bij de volken, waar het nog niet is doorgedrongen, zozeer in intensiteit en

[1] Door gebrek aan plaatsruimte is het ons, helaas, onmogelijk tekst en vertaling van deze missie-encycliek in ons tijdschrift te publiceren. Genoodzaakt tussen beide een keuze te maken, gaven we ten slotte de voorkeur aan de Nederlandse vertaling, die gemaakt is naar de publicatie in de A.A.S. 43 (1951) 497-528, waar gegadigden de officiële tekst kunnen vinden. De redactie hiervan wijkt op enkele plaatsen af van de tekst, zoals deze eerder gepubliceerd werd in de Osservatore Romano (17 Juni 1951), waarop de meeste vertalingen tot dusver gebaseerd waren. Gaarne betuigen we hier onze oprechte dank aan degenen, die tot deze vertaling het hunne hebben bijgedragen zonder hun namen bekend te willen maken. De onderverdelingen zijn ontleend aan de Italiaanse vertaling in de Osservatore Romano. A. M.

[2] 2 Thess. 3,1.

[3] A.A.S. 1926, p. 65 sq.

omvang toegenomen, als in de geschiedenis van de katholieke missies wellicht nog nooit is voorgekomen. [1]

Nochtans lijkt het Ons nu, in deze verwarde tijden vol bedreiging, waarin niet weinige volkeren door onderlinge tegenstellingen van elkaar gescheiden worden, uiterst nuttig deze zaak eens te meer aan te bevelen, aangezien de boodschappers van het Evangelie de menselijke en christelijke goedheid aan allen voorhouden en hen aansporen tot broederlijke solidariteit, die boven geschillen van volken en grenzen van naties uitgaat.

In verband hiermede hebben Wij in Onze toespraak tot de Directeuren van de Missiegenootschappen o.a. gezegd: „De aard van Uw taak, die door geen nationale grenzen beperkt wordt, alsook Uw broederlijke samenwerking, doen voor allen in het juiste licht uitkomen dat prachtig kenteken van de Katholieke Kerk, dat tweedracht en onenigheid uitsluit en totaal vreemd is aan die geschillen, welke de volkeren verbijsteren en soms op rampzalige wijze te gronde richten: Wij doelen hiermee op het christelijk geloof en de allen omvattende christelijke liefde, die voor geen fronten, voor geen grenzen tussen staten of werelddelen, voor geen oceanen blijven staan, en die U, zowel ieder afzonderlijk als allen gezamenlijk, opwekken en aanzetten om het einddoel te bereiken: hebt gij dat bereikt, dan strekt het Rijk Gods zich uit tot alle delen der wereld." [2]

Daarom benutten Wij gaarne het vijfde lustrum van het verschijnen van de encycliek „Rerum Ecclesiae", zowel om met grote zieleblijdschap de vruchten van het reeds volbrachte werk te prijzen, als om allen aan te sporen steeds met groot enthousiasme voort te gaan: allen, zeggen Wij, n.l.: Onze Eerbiedwaardige Broeders in het Episcopaat, de predikers van het evangelie, de bedienaren der Kerk en alle christengelovigen, hetzij ze werken in streken, die nog voor de christelijke waarheid moeten ontgonnen worden, hetzij ze, waar ter wereld ook, door hun smeekbeden tot God, hun medewerking aan de vorming der toekomstige missionarissen, of tenslotte door het inzamelen van gelden deze allergewichtigste zaak steunen.

Vooruitgang tijdens de laatste 25 jaren

Vooreerst willen Wij hier in het kort wijzen op de gelukkige voor-

[1] A.S.S. 1944, p. 209.
[2] A.A.S. 1944, p. 207.

uitgang, die op dit gebied behaald is. In het jaar 1926 telde men 400 missiegebieden; thans telt men er ongeveer 600. Het aantal katholieken in die gebieden ging de 15 millioen nog niet te boven; thans heeft het al bijna de 28 millioen bereikt. In datzelfde jaar telde men uit de buitenlandse en inheemse geestelijkheid tezamen 14 800 priesters, terwijl ze thans de 26 800 overtreffen. Toen stonden in bijna alle missies geestelijke herders aan het hoofd, die uit het buitenland afkomstig waren, na 25 jaren zijn thans 88 missiegebieden aan de inheemse clerus toevertrouwd; en daar op vele plaatsen de Kerkelijke Hiërarchie is opgericht, met bisschoppen, uit de bewoners van het land gekozen, blijkt hierdoor nog duidelijker, dat de godsdienst van Jesus Christus inderdaad algemeen is en nergens ter wereld als uitheems mag beschouwd worden.

Zo werd dan, om enkele voorbeelden te noemen, in China en in verschillende streken van Afrika de Kerkelijke Hiërarchie volgens de regels van het Canoniek Recht opgericht. Drie zeer belangrijke plenaire Concilies werden gehouden: het eerste in 1934 in Indo-China, het tweede in 1937 in Australië en het derde verleden jaar in India. De klein-seminaries voor de lagere studies zijn in getal en sterkte gestegen; en de leerlingen van de groot-seminaries, die vóór 25 jaren slechts 1770 in aantal waren, zijn nu ten getale van 4300. Ook zijn er vele regionale seminaries voor de priestercandidaten gebouwd. Te Rome werd aan het College van Paus Urbanus een Missiewetenschappelijk Instituut opgericht: eveneens werden te Rome en op andere plaatsen verschillende Missiologische Instituten en leerstoelen opgericht. Bovendien werd hier in de Eeuwige Stad het St Petrus-College gesticht, waar inheemse priesters een diepere en uitgebreidere vorming ontvangen in gewijde wetenschappen, deugd en apostolaat.

Bovendien zijn er twee Universiteiten gesticht; het aantal colleges en scholen voor hoger en middelbaar onderwijs is gestegen van ongeveer 1600 tot over de 5000; dat der lagere scholen is bijna verdubbeld, en hetzelfde kan men zeggen van de apotheken en ziekenhuizen, waar allerlei gebrekkigen, zieken en zelfs melaatsen verzorgd worden.

Hier moet men het volgende nog aan toevoegen: de „Priestermissiebond" is in deze jaren tot grote bloei gekomen. Er is een instelling tot stand gekomen, „Fides" geheten, die ten doel heeft berichten van godsdienstige aard in te winnen, te redigeren en te verspreiden. Bijna overal verschijnen in steeds groter getale boeken en andere geschriften, die wijd en zijd verspreid worden. Verscheidene missiecongressen werden ge-

houden, waaronder vooral dat vermeld dient te worden, hetwelk in het afgelopen Heilig Jaar te Rome heeft plaats gehad en waar aard en omvang van wat op missiegebied ondernomen is in het licht werd gesteld. Nog niet zo lang geleden werd te Kumasi aan de Afrikaanse Goudkust een Eucharistisch Congres gehouden, dat zich door het aantal deelnemers onderscheidde en door de gloed hunner godsvrucht bewondering afdwong. Tenslotte is door Ons een bepaalde dag van het jaar aangewezen, met het doel door gebeden en geldelijke offers het Pauselijk Liefdewerk van de H. Kindsheid te bevorderen.[1] Dit alles laat overduidelijk uitkomen, hoe het ingezette apostolaatswerk aan de veranderde omstandigheden en de stijgende hedendaagse behoeften, met nieuw ondernomen en meer geschikte methoden beantwoordt.

Ook mag niet stilzwijgend voorbij worden gegaan, dat in dit tijdvak vijf Apostolische Delegaties in verschillende gebieden, die onder de jurisdictie van de Congregatie van de Voortplanting des Geloofs staan, canoniek werden opgericht, terwijl er bovendien veel missiegebieden zijn, die onder het gezag van Apostolische Nuntii of Internuntii vallen. In dit verband doet het ons genoegen te kunnen zeggen, dat de aanwezigheid en de ijver van deze Prelaten reeds overvloedige vruchten hebben afgeworpen en dít vooral hebben bewerkt, dat de apostolische werken van de missionarissen door een meer aangepaste inrichting en door onderlinge samenwerking er toe bijdragen, hetzelfde einddoel te bereiken. Hiertoe nu hebben ook Onze Legaten niet weinig bijgedragen door enerzijds herhaaldelijk afzonderlijke gebieden te bezoeken, anderzijds door in Onze Naam veelvuldig deel te nemen aan de bisschopsconferenties, alwaar de ondervinding van iedere plaatselijke Ordinaris afzonderlijk ten voordele van allen benut kon worden en waar door gemeenschappelijk overleg doeltreffender en eenvoudiger apostolaatsmethoden konden worden ingevoerd.

Deze broederlijke eensgezindheid in geloof en werkzaamheden heeft ook nog dit voordeel gehad, dat de burgerlijke overheidspersonen en de niet-katholieken een grotere waardering voor de katholieke godsdienst hebben gekregen.

Al deze dingen, die Wij hier over de ontwikkeling der Missies in dit vijf en twintigjarige tijdsbestek in korte samenvatting hebben aangeraakt, en die Wij in de loop van dit H. Jaar — toen ontelbare scharen uit verre

[1] Epist. Praeses Consilii; A.A.S. 1951, p. 88-89.

landen, waar de verkondigers van het Evangelie gewerkt hebben, naar Rome samenstroomden om hemelse gunsten en Onze Zegen te vragen — met eigen ogen konden aanschouwen, — al deze dingen brengen er Ons ten zeerste toe, de vurige wensen te herhalen van de Apostel der Heidenen die aan de Romeinen schrijft: „Laat mij U tot Uw stichting, een of andere geestelijke gave mededelen; of liever nog, laat mij in Uw midden gezamenlijk de troost genieten van ons beider geloof, het Uwe zowel als het mijne."[1]

Het lijkt Ons, alsof de Goddelijke Meester zelf tot ons allen deze woorden vol troost en aanmoediging herhaalt: „Slaat Uw ogen op en kijkt naar de velden, ze staan reeds wit van de oogst."[2] Doch daar de predikers van de christelijke waarheid in de tegenwoordige noden niet kunnen voorzien, vinden deze woorden in zekere zin, hun antwoord in de uitnodiging van onze Goddelijke Zaligmaker: „De oogst is groot, maar werklieden zijn er weinig. Vraagt dus de Heer van de oogst, dat Hij werklieden zende in Zijn oogst."[3]

Tot Onze grote troost weten Wij, dat het aantal van hen, die heden ten dage zich door een hogere drang tot de verheven taak geroepen voelen het Evangelie over geheel de wereld te verbreiden op voor de Kerk hoopvolle wijze zegenrijk toeneemt. Nochtans blijft er zeer en zeer veel te doen over en moet er nog veel door het gebed van God afgesmeekt worden. Wanneer Wij bij Onszelf die ontelbare volkeren beschouwen, die nog door de hulp der missionarissen tot de éne schaapsstal en naar de enige haven des heils moeten gebracht worden, dan richten Wij tot de hemelse Opperherder dit gebed van de Ecclesiasticus: „Zoals Gij tegenover hen Uw heiligheid getoond hebt in ons, zo toon tegenover ons Uw heiligheid in hen, opdat zij erkennen, evenals wij erkend hebben, dat er geen God is buiten U, o Heer."[4]

Vervolgingen

Deze heilzame groei van het missiewerk heeft aan de zaaiers van het goddelijk woord niet alleen zoveel werk en vermoeienis gekost, maar ook een stroom van bloed, edelmoedig in het martelaarschap vergoten. Gedurende deze jaren immers hebben bij sommige volkeren heftige

[1] Rom. 1, 11-12.
[2] Joan. 4, 35.
[3] Matth. 9, 37-38.
[4] Eccli. 36, 4-5.

vervolgingen tegen de opkomende Kerk gewoed; ook in deze tijd nog wordt tengevolge hiervan in het Verre Oosten de bodem gekleurd door het heilig purper van het bloed.

Wij hebben berichten ontvangen, dat vele gelovigen wegens hun onwrikbare standvastigheid in het geloof, alsook God-gewijde maagden, missionarissen, inheemse priesters en zelfs enige bisschoppen uit hun woningen verdreven en van hun goederen beroofd zijn, en thans ofwel in ballingschap van honger wegkwijnen ofwel in kerkers, gevangenissen of concentratiekampen zijn opgesloten of soms zelfs óp gruwzame wijze vermoord werden.

Diep leedwezen vervult Ons hart, wanneer Wij aan de verdrukkingen, het lijden en de dood van deze allerdierbaarste kinderen denken; en niet alleen volgen Wij hen allen in de geest met vaderlijke genegenheid, maar ook gedenken Wij hen met vaderlijke verering, wèl wetend, dat hun hoge ambt soms zelfs tot de waardigheid van het martelaarschap verheven wordt. Jesus Christus, de eerste Martelaar, heeft gezegd: „Indien ze Mij vervolgd hebben, zo zullen ze ook U vervolgen”[1]; „gij zult verdrukking lijden in de wereld; doch schept moed, Ik heb de wereld overwonnen”[2]; „zo de graankorrel niet in de aarde valt en sterft, blijft ze alleen; maar zo ze sterft, brengt ze rijke vrucht voort”[3].

De verkondigers en verspreiders van de christelijke waarheid en christelijke deugd, die in de uitoefening van hun heilige zending, ver van hun vaderland de dood ondergaan, zijn het zaad, waaruit, door Gods beschikking, eenmaal de meest overvloedige vruchten zullen voortkomen. Derhalve zeide de Apostel Paulus: „Wij roemen in de verdrukkingen”[4] en de H. Cyprianus, bisschop en martelaar, troostte en sterkte de christenen van zijn tijd met de woorden: „De Heer heeft gewild, dat wij ons zouden verheugen en verblijden in de vervolgingen, want ten tijde van vervolgingen worden de kronen van het geloof gegeven, ondergaan de soldaten van Christus hun vuurdoop, gaan voor de martelaren de hemelen open. Wij hebben ons immers niet bij de strijdmacht laten inschrijven om slechts aan de vrede te denken en de strijd zelf te weigeren en te ontvluchten, terwijl de Heer, Leraar van de nederigheid, het geduld en het lijden, zelf het eerst het strijdperk betreden heeft, ten einde zelf

[1] Joan. 15, 20.
[2] Joan. 16, 33.
[3] Joan. 12, 24-25.
[4] Rom. 5, 3.

het eerst te doen, wat Hij ons leerde, en zelf 't eerst het lijden te verduren, waartoe Hij ons aanspoorde." [1]

De zaaiers van het Evangelie, die in onze tijd in de afgelegen landen zwoegen, bevorderen een zaak, die in niets verschilt van die, welke de Kerk in de eerste tijden voorstond: zij, die tezamen met de prinsen der Apostelen Petrus en Paulus, de waarheid van het Evangelie in het bolwerk van het Romeins Imperium brachten, verkeerden in bijna dezelfde omstandigheden als thans. Alwie overweegt, hoe in die tijd de opkomende Kerk van alle menselijke steun verstoken was en hoe zij door angsten, tegenslagen en vervolgingen gekweld werd, moet in diepe verwondering geraken bij het zien van dat handje ongewapende christenen, die een macht overwonnen hebben, zoals er waarschijnlijk nog nimmer een geweest was. Doch wat toen geschied is, zal zich ongetwijfeld steeds blijven herhalen. Zoals de jeugdige David, meer vertrouwend op de goddelijke hulp dan op zijn slinger, de zwaar geharnaste reus Goliath neersloeg, zo zal ook de door Christus gestichte, goddelijke maatschappij door geen enkele aardse macht ooit overwonnen kunnen worden, maar zij zal met een onbewogen gemoed alle vervolgingen te boven komen. Alhoewel Wij met zekerheid weten, dat dit alles voortvloeit uit Gods nimmer falende beloften, kunnen Wij Ons nochtans niet onthouden onze dank uit te spreken jegens allen, die hun onverschrokken en onoverwinnelijke trouw aan Christus en Zijn Kerk, — zuil en fundament der waarheid [2] — hebben betuigd; tegelijk sporen wij hen aan om op de ingeslagen weg met dezelfde standvastigheid voort te gaan.

Over deze onoverwinnelijke trouw en deze onvervaarde sterkte ontvangen Wij zeer vaak berichten, die Ons met grote troost vervullen. En indien men getracht heeft de zonen der Katholieke Kerk van de éénheid met de Eeuwige Stad, dat wil zeggen van deze Apostolische Stoel te scheiden, onder voorwendsel dat de liefde en de trouw jegens eigen vaderland zulks zouden eisen, dan konden zij en kunnen zij nog met het volste recht antwoorden, dat zij in vaderlandsliefde voor geen enkele burger onderdoen; maar dat ze volmaakt oprecht verlangen een rechtmatige vrijheid te genieten.

Arbeid die nog volbracht moet worden

Wat wij echter vooral voor ogen moeten houden, is, zoals Wij reeds

[1] S. Cypriani Epist. LVI; ML. IV, 351 A.
[2] Cf. 1 Tim. 3, 15.

hierboven hebben aangeduid, dat op dit terrein nog een geweldige arbeid moet verricht worden, waarvoor ontelbare werkers nodig zijn. Herinneren wij ons, dat onze broeders, die „zaten in de duisternis en de donkerte" [1] een ontzaggelijke menigte vormen, die op duizend millioen geschat kan worden. Het is alsof nog steeds de klacht van het allerliefderijkste Hart van Jesus Christus weerklinkt: „Nog andere schapen heb Ik, die niet van deze schaapstal zijn: ook hen moet Ik er heen leiden, en zij zullen luisteren naar Mijn stem, en het zal worden: één kudde en één Herder." [2]

Het ontbreekt evenwel niet aan herders, die zoals gij wel weet, Eerbiedwaardige Broeders, de schapen uit deze éne schaapstal, uit deze énige haven des heils, trachten weg te voeren; en gij weet eveneens, dat dit soort gevaar in sommige streken met de dag meer dreigt. Wanneer Wij derhalve voor God die ontelbare menigte mensen beschouwen, die de waarheid van het Evangelie nog missen, en wanneer Wij, zoals het betaamt, het ernstige gevaar overwegen, waarin zovelen verkeren, hetzij vanwege het steeds meer veld winnende z.g. „goddeloze materialisme", hetzij vanwege een bepaalde leer, die zich christelijk noemt, maar die in werkelijkheid naar de leerstellingen en dwalingen van het „communisme" zweemt, voelen Wij Ons door een allerhevigste zorg en angst gedrongen om overal en met alle middelen de apostolaatswerken te bevorderen; Wij beschouwen als aan Ons zelf gericht, deze vermaning tot de profeet: „Roep het uit en houd niet op; laat uw stem schallen als een bazuin." [3] Heel bijzonder gedenken Wij in Onze smeekbeden tot God de apostolische werkers in het binnenland van Latijns Amerika, daar Wij weten, aan welke gevaren en hinderlagen zij, vanwege de zich openlijk of bedekt uitbreidende dwalingen der niet-katholieken, zijn blootgesteld.

Wenken voor de missionarissen

TEN einde het werk van de Evangelieverkondigers steeds doeltreffender te maken en te verhinderen, dat een enkele druppel van hun zweet en bloed tevergeefs vergoten wordt, willen Wij hier in het kort de beginselen en richtlijnen uiteenzetten, volgens welke het werk en de ijver van de missionarissen moet geleid worden.

Allereerst moet men bedenken, dat hij, die door een hogere ingeving geroepen wordt om de verre heidense volken door de waarheid van

[1] Ps. CVI, 10.
[2] Joan. 10, 16.
[3] Is. 58, 1.

het Evangelie en de christelijke deugd te verheffen, bestemd is tot een zeer grote, een zeer verheven taak. Zijn leven wijdt hij immers aan God, om Diens Rijk tot de uiterste grenzen der aarde te verbreiden. Hij zoekt zijn eigen belangen niet, maar die van Christus.[1] Op heel bijzondere wijze past hij op zichzelf de woorden van de Apostel der heidenen toe: „Wij treden voor Christus als Zijn gezanten op"[2] „want wij wandelen in het vlees, doch wij kampen niet naar het vlees"[3]; „Ik heb mij zwak gemaakt voor de zwakken, om de zwakken te winnen"[4]. Derhalve moet hij het land, waar hij het licht van het Evangelie brengen gaat, als zijn tweede vaderland beschouwen en het met de verschuldigde liefde beminnen. En daarom zoeke hij er geen aardse winsten, noch voordelen ten bate van zijn land of religieuze instelling, maar veeleer wat tot nut der zielen strekt. Zijn eigen land en zijn eigen Gezelschap moet men zeer zeker met grote liefde beminnen, maar met nog brandender ijver moet men de Kerk lief hebben. Daarbij bedenke hij, dat hetgeen in strijd is met het welzijn van de Kerk, van geen nut zal zijn voor zijn eigen Gezelschap.

Bovendien is het noodzakelijk, dat zij, die tot dit apostolaat geroepen zijn, reeds in hun eigen vaderland niet enkel tot het verwerven der deugden en kerkelijke wetenschappen worden opgeleid en gevormd, maar ook, dat zij zich die kennis en vaardigheid eigen maken, welke hun later, wanneer zij eenmaal als verkondigers van het Evangelie in de verre landen werkzaam zijn, van zeer groot nut zullen zijn. Derhalve moeten zij ervaring en kennis hebben van talen, vooral van die, welke ze eenmaal nodig zullen hebben; en zij zullen practisch en theoretisch voldoende onderlegd moeten worden inzake geneeskunde, landbouw, volkenkunde, geschiedenis, aardrijkskunde en andere soortgelijke vakken van kennis.

Het doel der missies

DEZE heilige zendingen beogen, zoals allen weten, in de eerste plaats het licht der christelijke waarheid helderder te doen schijnen voor nieuwe volkeren en nieuwe christenen aan te werven.

Doch als uiteindelijk doel moet nagestreefd worden (en dat moet steeds voor ogen staan), dat bij die volkeren de Kerk stevig gevestigd wordt en dat haar een eigen Hiërarchie gegeven wordt, gekozen uit de inheemse geestelijkheid zelf.

[1] Cf. Phil. 2, 21.
[2] 2 Cor. 5, 20.
[3] 2 Cor. 10, 3.
[4] 1 Cor. 9, 22.

In Onze brief van 9 Augustus van het afgelopen jaar tot Onze geliefde Zoon, Zijne Eminentie Petrus Kardinaal Fumasoni Biondi, Prefect van de H. Congregatie der Propaganda, schreven Wij o.a. het volgende: „De Kerk heeft geenszins de bedoeling de volkeren te overheersen of zich van de macht in zuiver tijdelijke zaken meester te maken, aangezien zij slechts één verlangen koestert: aan alle volkeren het bovennatuurlijk licht des Geloofs te brengen, bij te dragen tot de verhoging der menselijke en burgerlijke beschaving en de broederlijke eendracht onder de volkeren te begunstigen". [1]

En in de Apostolische Brief „Maximum Illud" [2] van Onze Voorganger Benedictus XV, onsterfelijker gedachtenis, gedateerd van 1919, alsook in de Encycliek „Rerum Ecclesiae" [3] van Onze onmiddellijke Voorganger, Pius XI, gelukkiger gedachtenis, werd gezegd, dat de missies als laatste doel moeten nastreven: het vestigen van de Kerk in nieuwe gebieden.

En Wijzelf, toen Wij in 1944, zoals Wij reeds hierboven vermeldden, de Directeuren der Missiegenootschappen in audiëntie ontvingen, hebben de volgende woorden tot hen gericht: „Het plan, dat de verkondigers van het Evangelie zich met ruim en edelmoedig hart voorstellen, is er op gericht in nieuwe gebieden de Kerk zodanig te verbreiden, dat zij er steeds dieper wortel schiet en in staat is om zo snel mogelijk, enkel door haar innerlijke groei, zonder verdere hulp van de Missiegenootschappen, aldaar te leven en tot bloei te komen. Immers de Missiegenootschappen werken niet voor zichzelf, doch moeten ijverig en met alle krachten streven naar het hoge doel, waarover Wij hierboven spraken. Dit eenmaal bereikt, zullen zij zich gaarne op een andere taak toeleggen."[4] „Daarom zullen de zaaiers en voortplanters van het goddelijk woord, niet in de reeds ontgonnen velden van hun apostolaat verblijven alsof zij er hun vaste woonplaats hadden, wijl hun taak veeleer is de gehele wereld met het licht van het Evangelie te bestralen en door de christelijke deugden te heiligen. De taak, welke de missionarissen op zich hebben genomen, is: het Rijk van de goddelijke Verlosser, Die uit de overwonnen dood verrezen is en aan Wie alle macht gegeven is in de hemel en op aarde [5] met dagelijks versnelde pas te brengen van de éne kust naar de

[1] Epist. Perlibenti equidem; A.A.S. 1950, p. 727.
[2] A.A.S. 1919, p. 440 sq.
[3] A.A.S. 1926, p. 65 sq.
[4] A.A.S. 1944, p. 210.
[5] Cf. Matth. 28, 18.

andere, tot aan de laatste en nog onbekende hut, tot aan de laatste en nog onbekende mens." [1]

De inheemse clerus

HET is echter duidelijk, dat de Kerk in nieuwe gebieden niet op de geschikte en juiste manier kan gevestigd worden, zonder een passende regeling van toestanden en werken aldaar en vooral niet zonder de juiste vorming en opleiding van een tegen de noden opgewassen inheemse clerus. In verband hiermede willen Wij gaarne de ernstige en wijze woorden van de Encycliek „Rerum Ecclesiae" herhalen en tot de Onze maken: „Indien eenieder van U zich moet beijveren zoveel mogelijk inheemse candidaten voor het priesterschap te hebben, zorgt er dan ook voor hen behoorlijk te vormen en op te voeden tot de voor hun priesterleven vereiste heiligheid, alsook tot die apostolaatsgeest en zielenijver, die hen in staat stellen, zelfs hun leven voor hun landgenoten en medeburgers te geven." [2]

„Stel, dat in een missiegebied, door oorlog of door andere politieke gebeurtenissen, de ene regering door een andere vervangen wordt en dat het vertrek van buitenlandse missionarissen van een bepaald land gewenst of bevolen wordt; stel eveneens — hetgeen wel niet licht zal voorvallen — dat inheemsen, die tot een hogere graad van beschaving zijn gekomen en een zekere burgerlijke rijpheid hebben bereikt, teneinde zelfstandig te worden, de ambtenaren, troepen en missionarissen van een vreemde mogendheid, die over hen regeert, uit hun gebied willen verwijderen en dat zij dit niet anders dan door geweld kunnen bereiken: welk een ramp, zo vragen Wij, zou dan in die streken de Kerk bedreigen, indien niet als het ware een net van inheemse priesters over de gehele streek uitgespannen was, zodat tenvolle in de behoeften van het christenvolk zou zijn voorzien?" [3]

Nu Wij zien, dat hetgeen Onze onmiddellijke Voorganger, met als 't ware profetische geest neerschreef, in vele landen van het Verre Oosten werkelijkheid is geworden, worden Wij met diepe droefheid vervuld. De zo bloeiende missies aldaar, reeds wit voor de oogst [4] verkeren thans, helaas, in de grootste verdrukking. Het zij Ons vergund te hopen, dat de volkeren van Korea en China, die, begaafd met een natuurlijke be-

[1] A.A.S. 1944, p. 208.
[2] A.A.S. 1926, p. 76.
[3] A.A.S. 1926, p. 75.
[4] Cf. Joan. 4, 35.

schaving en adel, reeds van oudsher uitblonken door de glans van hun cultuur, zo spoedig mogelijk bevrijd worden van het strijdrumoer en het oorlogsgeweld, maar ook van die rampzalige leer, die de hemelse goederen verwerpt om slechts de aardse na te streven; mogen ook zij de christelijke naastenliefde en deugd van de buitenlandse missionarissen en de inheemse geestelijkheid, die met hun zwoegen en desnoods met het offer van hun leven, geen ander doel beogen dan het ware welzijn van het volk, leren waarderen.

Wij zeggen God eeuwig dank, dat in deze beide landen, hoopvol voor de Kerk, reeds een talrijke, uit het volk voortgekomen geestelijkheid gegroeid is en dat daar al verschillende diocesen aan bisschoppen van het eigen volk zijn toevertrouwd. Dat men het zover heeft mogen brengen, strekt tot eer van de buitenlandse missionarissen.

In verband hiermee menen Wij evenwel een punt te moeten aanstippen, dat men goed voor ogen moet houden bij de overdracht — tot verder bestuur en ontwikkeling — aan inheemse bisschoppen en priesters van een gebied, dat eerst aan de buitenlandse geestelijkheid was toevertrouwd.

Wanneer een religieuze Instelling, wier leden, ten koste van hun zweet, het veld des Heren zorgvuldig ontgonnen hebben, de wijngaard, door haar gekweekt en reeds rijk aan vruchten, op bevel van de H. Congregatie der Propaganda Fide aan andere wijngaardeniers overdraagt, dan behoeft zij dit gebied niet geheel en al te verlaten; doch zij zal een nuttig en billijk werk doen met aan de nieuwe bisschop, uit dat volk gekozen, haar steun te blijven verlenen. Zoals immers in alle andere bisdommen van de katholieke wereld de religieuzen meestal een hulp zijn voor de bisschop, zo ook zullen zij in de missiegebieden, ofschoon zelf uit een ander volk gesproten, als hulptroepen de heilige strijd blijven strijden; en aldus zal in vervulling gaan, wat de goddelijke Leermeester bij de put van Sichar zeide: „Ook de maaier ontvangt loon en verzamelt vruchten ten eeuwigen leven, opdat zaaier en maaier zich beiden verheugen.” [1]

De Katholieke Actie in de missie

Wij willen bovendien Ons woord en Onze aansporing in deze Encycliek niet enkel tot de bedienaren der Missies richten, maar ook tot die leken, die, door „grootmoedig en bereidwillig” [2] in de gelederen der

[1] Joan. 4, 36.
[2] 2 Mach. 1, 3.

Katholieke Actie te strijden, hun hulp bieden aan de missionarissen.

Deze lekenhulp, die wij tegenwoordig de Katholieke Actie noemen, heeft — zo kunnen wij gerust zeggen — sinds het begin der Katholieke Kerk nooit ontbroken; ja, de Apostelen en andere Evangelieverkondigers hebben daaraan een grote steun gehad en het christelijk geloof had in hoge mate zijn bloei eraan te danken. In dit opzicht herinnert de Apostel der heidenen aan Apollo, Lidia, Aquila, Priscilla en Philemon. Ook schrijft hij aan de Philippenzen: „Ook u, trouwe metgezel, verzoek ik hulp te bieden aan haar, die met mij gestreden hebben voor het Evangelie, met Clemens en mijn andere medehelpers, wier namen in het boek des levens staan.”[1]

Ook weten wij allen, dat de christelijke leer niet enkel door de bisschoppen en priesters, maar ook door de civiele bestuursambtenaren, de soldaten en de particuliere burgers langs de heerbanen verspreid werd. Vele duizenden pas bekeerde christengelovigen, wier namen heden onbekend zijn, voelden zich gedreven door het vurig verlangen om de nieuwe godsdienst, die zij pas omhelsd hadden verder te verspreiden; niets lieten zij onbeproefd om de weg te banen voor de waarheid van het Evangelie; zo waren na ongeveer honderd jaren het christendom en de christelijke deugd reeds tot alle voornaamste steden van het Romeinse rijk doorgedrongen.

De H. Justinus, Minucius Felix, Aristides, de consul Acilius Glabrio, de patriciër Flavius Clemens, de H. Tarcisius en haast ontelbare heilige martelaren en martelaressen mogen op grond van het feit, dat hùn arbeid en hùn bloed de jonge Kerk sterk en vruchtbaar hebben gemaakt, de baanbrekers en voorboden der Katholieke Actie genoemd worden. Wij willen hier de prachtige woorden aanhalen van de schrijver van de brief aan Diognetus, welke ook nu nog tot krachtige aansporing kunnen dienen: „De christenen .... wonen in hun eigen vaderland doch als vreemdelingen; . . . ieder vreemd land is voor hen een vaderland, en ieder vaderland is voor hen een vreemd land.”[2]

Bij de invallen der barbaren tijdens de Middeleeuwen zien wij vorstelijke mannen en vrouwen, alsook eenvoudige handwerkslieden en moedige vrouwen uit het gewone christenvolk, al hun krachten inspannen om hun medeburgers tot de godsdienst van Jesus Christus en tot een daaraan beantwoordend gedrag te bekeren, en om ten tijde van

[1] Phil. 4, 3.
[2] Epist. ad Diognetum V, 5; ed. Funk I, 399.

gevaar godsdienst en vaderland te beveiligen. Aan de zijde van Onze onsterfelijke Voorganger, Leo de Grote, die aan Attila, bij diens binnenvallen in Italië, manmoedig weerstand bood, bevonden zich, volgens de overlevering, twee Romeinse consulares. Toen de verschrikkelijke horden der Hunnen de stad Parijs belegerden, deed de heilige maagd Genoveva, die in voortdurend gebed en harde boetedoening haar genoegen vond, met een wonderbare liefde alles om in de geestelijke en lichamelijke nood van haar medeburgers te voorzien. Theodelinde, koningin der Longobarden, roept haar volk dringend op tot de omhelzing van de christelijke godsdienst. In Spanje tracht koning Reccared het hem toevertrouwde volk van de Ariaanse ketterij tot het ware geloof te brengen. In Frankrijk telt men niet alleen bisschoppen, zoals Remigius, bisschop van Reims, Caesarius, bisschop van Arles, Gregorius, bisschop van Tours, Eligius, bisschop van Noyon en verscheidene andere, die allen door hun deugd en apostolaatsijver uitblonken, maar men ziet er ook Koninginnen, die tijdens die periode de ongeletterden en onwetenden in de christelijke waarheid onderrichten, en die de zieken, de hongerigen en allerlei soort ongelukkigen, spijzigen, opbeuren en verkwikken. Zo b.v. weet Clotilde het hart van Clovis dusdanig tot de katholieke godsdienst te doen neigen, dat zij hem tenslotte er toe brengt gaarne het Doopsel tot het ware leven te aanvaarden. Radegunda en Bathilda wijden zich met grote liefde aan de verzorging der zieken en zelfs verplegen zij melaatsen. In Engeland wordt de H. Augustinus, apostel van dat land, bij zijn komst aldaar door koningin Bertha ontvangen; en deze beweegt haar gemaal Ethelbertus om welwillend de geboden van het Evangelie te aanvaarden. Nauwelijks hebben de Angelsaksen, zowel edellieden als gewone volksmensen, mannen en vrouwen, grijsaards en jongelingen, het christelijk geloof omhelsd, of aanstonds, als gedreven door een opwelling van goddelijke liefde, hechten zij zich aan deze Apostolische Stoel door de nauwste banden van kinderlijke liefde, trouw en onderdanigheid.

Zo biedt ook Duitsland een wonderbaar schouwspel, wanneer de H. Bonifacius en zijn metgezellen op hun prediktochten deze streken doorkruisen en met hun zweet edelmoedig bevruchten. Met spontane geestdrift verleenden de zonen en dochters van dat dappere en grootmoedige volk actief hun medewerking aan de monniken, priesters en bisschoppen, opdat in die uitgestrekte gebieden het licht van het Evangelie met de dag steeds breder zou uitstralen, en opdat de christelijke geboden

en de christelijke deugden steeds verder zouden doordringen en overvloedige vruchten ter zaligheid zouden afwerpen.

Te allen tijde heeft dus de Katholieke Kerk, niet alleen door de onvermoeide arbeid van de clerus, maar ook door de medewerking der leken, de godsdienst tot grotere bloei en de volkeren tot hogere maatschappelijke welvaart gebracht. Allen weten, wat op dit gebied gedaan is in Duitsland door de H. Elisabeth, landgravin van Thüringen, in Castilië door de H. Koning Ferdinand, in Frankrijk tenslotte door de heilige Koning Lodewijk IX: door hun heilig leven en naarstige ijver hebben zij een heilzame invloed uitgeoefend op de verschillende rangen der maatschappij, hetzij door instellingen van liefdadigheid in het leven te roepen, hetzij door de ware godsdienst overal te verspreiden, hetzij door de Kerk krachtig te beschermen, hetzij bovenal door allen tot voorbeeld te strekken. Ook weten wij, van hoe groot nut de lekenbroederschappen in de Middeleeuwen zijn geweest: deze bestonden uit vaklieden van beide geslachten, die, alhoewel zij in de wereld leefden, nochtans een verheven ideaal van christelijke volmaaktheid voor ogen hadden, dat zij zelf vurig nastreefden, en, tezamen met de clerus, alle anderen met woord en daad voorhielden.

Welnu, dezelfde omstandigheden, waarin de Kerk der eerste eeuwen zich bevond, bestaan ook nu nog in de meeste gebieden, die door de missionarissen bewerkt worden, of althans deze volkeren verkeren in dezelfde nood, als die waaraan men in de eerste eeuwen na de vervolgingen het hoofd moest bieden. Daarom is het volstrekt noodzakelijk, dat de leken aldaar in grote menigte tot de gelederen der Katholieke Actie toestromen om edelmoedig hun zorg, inspanning en ijver met het hiërarchisch apostolaat van de clerus te verenigen. Het werk der catechisten is voorzeker noodzakelijk en gaarne kennen wij hun de wel-verdiende lof toe; maar niet minder noodzakelijk is de arbeid van hen, die zonder vergoeding en uitsluitend ter liefde Gods zich ter beschikking van de priesters stellen om hen te helpen.

Daarom verlangen Wij, dat men overal zoveel mogelijk verenigingen van katholieke mannen en vrouwen opricht, alsook voor de studerende jeugd, voor werklieden en vaklui, verder sportclubs en andere soortgelijke verenigingen alsook godvruchtige genootschappen, die, als het ware, de hulptroepen van de missionarissen genoemd kunnen worden. Men dient evenwel bij het oprichten en vormen van deze verenigingen méér te letten op levenswandel, karakter en ijver der leden dan op hun aantal.

Bovendien moet worden opgemerkt, dat niets geschikter is om het vertrouwen der vaders en moeders te winnen, dan een grote zorg te besteden aan hun kinderen. Wanneer deze eenmaal hun geest tot de christelijke waarheid en hun hart tot de christelijke deugd gericht hebben, zullen zij tot kracht, eer en sieraad strekken niet alleen van hun eigen familie, maar ook van de ganse gemeenschap; en niet zelden zullen zij, wanneer de levenswandel van hun medechristenen enigszins mocht verzwakt zijn, er in slagen deze weer tot de oorspronkelijke vurigheid terug te brengen.

Ofschoon, zoals voor eenieder duidelijk is, de Katholieke Actie vooral haar kracht moet ontplooien in het bevorderen van de apostolaatswerken, bestaat er nochtans geen bezwaar, dat haar leden ook deelnemen aan die verenigingen, wier taak het is de sociale en politieke instellingen naar de beginselen en normen van het Evangelie te richten; meer nog: dat zij dit doen, niet alleen als burger maar ook als katholiek, wordt toegestaan door het recht, dat zij genieten, geëist door de plicht, waaraan zij gebonden zijn.

School en pers

Daar de jeugd, vooral zij, die in de letteren, de hogere studiën en de vrije beroepen gevormd wordt, eenmaal de richting van de toekomstige maatschappij zal bepalen, zal het wel voor iedereen duidelijk zijn, dat de uiterste zorg dient besteed te worden aan het onderwijs, de scholen en colleges. Wij richten dan ook tot de Oversten der Missies Onze vaderlijke aansporing geen moeite en, voor zover mogelijk, geen geld te sparen om deze ondernemingen met alle kracht te bevorderen.

Vooral immers het onderwijs en de scholen dragen bij tot het totstandkomen van gunstige betrekkingen tussen de missionarissen en de heidense bevolking van iedere stand; school en onderwijs vermogen vooral de jeugd, die nog buigzaam is als was, het begrijpen, hoogschatten en omhelzen van de katholieke leer aantrekkelijk te maken. Eenmaal onderlegd zullen deze jongeren, zoals ieder weet, straks het land besturen; het volk zal hen als zijn leiders en leermeesters volgen. De Apostel der heidenen predikte ook aan de kring der meest geleerde mannen de verheven wijsheid van het Evangelie, toen hij op de Areopaag van Athene zijn toehoorders de onbekende God verkondigde. Zo — zelfs bij toepassing van deze methode — het getal van hen, die zich volledig tot de geboden van de Goddelijke Verlosser bekeren, niet groot

mocht zijn, dan zullen toch velen, bij het aanschouwen van de verheven schoonheid van deze godsdienst en van de liefde van zijn volgelingen, de weldadige invloed ervan ondergaan.

De scholen en colleges zijn verder van zeer groot nut om de dwalingen te weerleggen, die inzonderheid door toedoen van niet-katholieken en communisten tegenwoordig van dag tot dag veld winnen en vooral de geest der jongeren, openlijk of in het geheim, druppelsgewijze binnendringen.

Niet minder nuttig is het uitgeven en verspreiden van goede lectuur. Wij achten het niet noodzakelijk bij dit onderwerp lang stil te blijven staan, daar het voor eenieder duidelijk is, van hoe grote waarde de dagbladen, tijdschriften en brochures zijn, hetzij om waarheid en deugd in het volle licht te plaatsen en de lezers in te prenten, hetzij om de dwalingen, die onder de dekmantel der waarheid verborgen gaan, te ontmaskeren, hetzij om de leugens te weerleggen, die de godsdienst beledigen of, niet zonder groot nadeel der zielen, de brandende sociale vraagstukken verkeerd voorstellen. Wij prijzen dan ook ten zeerste de Herders, die er zich op toeleggen dergelijke drukwerken goed verzorgd en op ruime schaal te verspreiden. Al is er op dit gebied reeds veel gedaan, toch blijft er nog veel te doen over.

Medische hulp

Wij willen hier ten zeerste die werken en instellingen aanbevelen, die naar best vermogen de verpleging van alle soorten zieken, zwakken en lijdenden ten doel hebben, n.l. ziekenhuizen, leprozerieën, apotheken en de verschillende tehuizen waarin ouden van dagen, aanstaande moeders, zuigelingen en andere hulpbehoevenden verzorgd worden. Dit soort werken, naar onze mening de schoonste bloemen van de tuin, waarin de zaaiers van het goddelijk woord arbeiden, stellen ons, als 't ware, de Goddelijke Zaligmaker zelf voor ogen, Die „weldoende rondging en allen genas” [1].

Ongetwijfeld vormen deze voorname werken van naastenliefde een uiterst doeltreffende voorbereiding van de zielen der heidenen en oefenen zij een grote aantrekkingskracht uit om het christelijk geloof te belijden en de christelijke geboden te omhelzen. Daarom zeide Jesus Christus tot Zijn Apostelen: „In welke stad ge ook komt en men u ontvangt . . .,

[1] Act. 10, 38.

geneest er de zieken, en zegt tot hen: Het Koninkrijk Gods is nabij." [1]

Evenwel moeten de mannelijke religieuzen en de gewijde maagden, die zich tot deze vruchtbare taak geroepen voelen, zich reeds in hun eigen vaderland de kennis en vaardigheid eigen maken, welke voor dit soort werken in deze tijd vereist worden. Wij weten, dat aan vele Godgewijde maagden wel-verdiende lof toekomt, wijl zij, na eerst de officiële bevoegdheden tot het uitoefenen van de geneeskunde te hebben behaald, naderhand met bijzondere ijver het onderzoek van sommige verschrikkelijke ziekten, zoals de melaatsheid, hebben ter hand genomen en hiertegen doeltreffende geneesmiddelen hebben gevonden. Aán haar, evenals aan alle missionarissen, die zich in de leprozerieën met hart en ziel aan hun taak wijden, schenken Wij welwillend Onze vaderlijke zegen, terwijl Wij hun verheven naastenliefde vol bewondering prijzen.

Voor de geneeskunde en de chirurgie is het wenselijk ook de hulp der leken in te roepen; deze evenwel moeten niet alleen hun officiële bevoegdheden hebben en gaarne hun vaderland verlaten om de missionarissen ter zijde te staan, doch zij moeten ook gesierd zijn met de vereiste deugd en kennis van de ware leer.

Het sociale vraagstuk

THANS gaan Wij over naar een ander onderwerp, dat niet minder gewichtig en niet minder dringend is: Wij willen hier iets zeggen over het sociale vraagstuk en zijn oplossing volgens de regels der rechtvaardigheid en der naastenliefde. Nu de communistische leuzen, die tegenwoordig overal worden rondgebazuind, het eenvoudige en onontwikkelde volk misleiden, is het alsof Ons de woorden van Onze Heer Jesus Christus in de oren klinken: „Ik heb medelijden met de schare." [2] Het is dan ook volstrekt noodzakelijk de ware beginselen der Kerk in deze zaak zorgvuldig, ijverig en krachtdadig toe te passen. Het is volstrekt noodzakelijk alle volkeren voor die heilloze dwalingen te vrijwaren, of, indien zij er reeds door besmet zijn, te bevrijden van dit soort verderfelijke leerstellingen, die aan de mensen als enigste doel van dit sterfelijke leven de genoegens dezer wereld voorhouden, en die, door aan het gezag en het oordeel van de staat, het eigendom en het beheer van alle goederen toe te kennen, de waardigheid van de menselijke persoon zodanig verkleinen, dat zij tot bijna niets wordt

[1] Luc. 10, 8-9.
[2] Marc. 8, 2.

teruggebracht. Het is volstrekt noodzakelijk aan allen, afzonderlijk en in het openbaar, voor te houden dat wij als ballingen op weg zijn naar een onsterfelijk vaderland, en dat wij bestemd zijn voor de eeuwigheid en een eeuwigdurend geluk, die wij, geleid door de waarheid en voortgestuwd door de deugd, eenmaal moeten bereiken. Christus alleen is de handhaver van de menselijke rechtvaardigheid en de allerzoetste trooster van de in dit leven onvermijdelijke menselijke smart; Hij alleen wijst ons de haven van vrede, van rechtvaardigheid en van eeuwig geluk, waar wij allen, die door Zijn goddelijk Bloed zijn vrijgekocht, na de reis door dit aardse leven, eenmaal moeten landen.

Niettemin is het voor allen een plicht om ook in dit aardse leven de kwellingen, de ellende en de smarten, waardoor onze broeders getroffen worden zoveel mogelijk te verzachten, te lenigen en weg te nemen.

Vele onrechtvaardige toestanden in de sociale betrekkingen kunnen weliswaar door de naastenliefde enigermate verholpen worden; doch dit is niet genoeg. Vóór alles moet de rechtvaardigheid bloeien, heersen en werkelijkheid worden.

In dit verband willen Wij de woorden herhalen, die Wij, bij het Feest van 's Heren Geboorte van het jaar 1942, tot het H. College der Kardinalen en de vergadering der bisschoppen gesproken hebben: ,,Zoals de Kerk de verschillende systemen van het marxistisch socialisme veroordeeld heeft, zo verwerpt zij deze ook nu nog; dat eist haar plicht: dat eist het eeuwig heil der mensen, hetwelk door deze bedriegelijke redeneringen en verleidelijke invloeden ernstig in gevaar wordt gebracht. Doch de Kerk mag niet blind zijn noch geringschatting koesteren voor het feit, dat de werklieden, bij hun pogingen om hun positie te verbeteren, vaak stuiten op een systeem, dat niet alleen tegen de natuur indruist, maar dat ook in strijd is met de verordeningen van God en met het doel, dat Hij aan de aardse goederen gesteld heeft.

Ofschoon Wij dus de wegen en middelen, waarover Wij hierboven gesproken hebben, als verderfelijk moeten verwerpen, welke christen nochtans, welke priester kan zijn oren sluiten voor een kreet, die uit het diepste des harten breekt en die, in een maatschappij door een rechtvaardig God gesticht, om rechtvaardigheid en verbroedering der mensen vraagt? Dit kan men niet zonder schuld voor Gods ogen voorbijgaan of verzwijgen; het is ook in strijd met de woorden van de Apostel, die, terwijl hij een kloeke houding preekt tegenover de dwaling, tevens leert, dat men de dwalenden met grote welwillendheid tegemoet moet

treden en begrip moet tonen voor hun motieven, hun ideaal, hun verlangens. Derhalve steunt de waardigheid van de menselijke persoon, als op haar natuurlijk fundament, op de volgende stelregel: iedereen heeft recht op het gebruik van de aardse goederen voor het noodzakelijke levensonderhoud: aan dit primaire recht beantwoordt de primaire plicht, om aan iedereen, in zover het mogelijk is, enig privaat eigendom toe te kennen. De rechtelijke normen, die aan menselijke wetgeving hun oorsprong ontlenen en waardoor de privaateigendom geregeld wordt, kunnen veranderen en het gebruik der goederen min of meer beperken; maar indien het de oprechte bedoeling is om aan een maatschappij vrede en rust te schenken, dan moet men stellig beletten, dat de arbeiders, die reeds een gezin hebben of dit eenmaal zullen hebben, aan economische slavernij onderworpen zijn: deze kan niet in overeenstemming zijn met de rechten van de menselijke persoon.

Het is van weinig belang, of deze volledige afhankelijkheid vòortvloeit uit een te grote macht van de privaateigendom, ofwel dat zij een gevolg is van de absolute macht van de staat zelf; meer nog: wanneer het hoogste gezag in de staat zijn heerschappij uitoefent over het gehele, zowel het particuliere als het openbare leven van zijn burgers, en zich zelfs binnendringt in gedachten, wilsvorming, meningen, ja, het geweten, dan kunnen, zoals de ondervinding leert, uit deze beroving van de vrijheid nog veel grotere nadelen en ongelukken voortvloeien." [1]

Het behoort ook tot uw taak, Eerbiedwaardige Broeders, die in de katholieke missiegebieden met ijver uw werk verricht, om zorgvuldig te waken, dat deze beginselen en normen worden nagekomen. Rekening houdend met de verschillende omstandigheden van plaats en tijd en na met elkaar overleg te hebben gepleegd op de bisschoppelijke conferenties, synoden en andere bijeenkomsten, moet gij naar vermogen al die economische en sociale groeperingen, verenigingen en instellingen in het leven roepen, die onze tijd en het karakter van uw volk vereisen. Dit vraagt ongetwijfeld uw herderlijke plicht, opdat de u toevertrouwde kudde niet door nieuwe dwalingen, die schuil gaan onder het uiterlijk van rechtvaardigheid en waarheid, en door slechte invloeden, van de rechte weg afwijkt. De predikers van het Evangelie, die naarstig met u samenwerken, moeten ook op dit gebied boven allen uitblinken en hen voorgaan; zo zullen zij er zeker van zijn, dat op hen niet de woorden van

[1] A.A.S. 1943, pp. 16-17.

toepassing zijn: „De kinderen dezer wereld zijn voorzichtiger dan de kinderen des lichts." [1] Het zal echter goed zijn, telkens als dat mogelijk is, de hulp in te roepen van leken, die door hun uitmuntende levenswandel en practische ervaring bekwaam zijn deze werken te ondernemen en te bevorderen.

Geen territoriaal of jurisdictioneel exclusivisme

In de vroegere eeuwen was het zeer uitgebreide apostolaatsveld der missionarissen nog niet door bepaalde kerkelijke omschrijvingen afgebakend, noch aan een bepaalde Orde of Gezelschap, in samenwerking met de toenemende inheemse clerus, ter bewerking toevertrouwd. Dit gebeurt echter nu wel, zoals gij allen weet. Ook is het soms voorgekomen, dat sommige gebieden aan religieuzen van een aparte Provincie van eenzelfde Instituut gegeven werden. Wij zien heel duidelijk het nut hiervan in; op deze wijze werd de organisatie van de katholieke Missie bespoedigd en vergemakkelijkt. Het kan echter gebeuren, dat hieruit grote schade en nadeel ontstaat, hetgeen zoveel mogelijk moet verholpen worden. Onze Voorgangers hebben deze zaak reeds in de bovengenoemde Brieven [2] behandeld en hierover zeer wijze richtlijnen gegeven. Deze richtlijnen willen Wij thans herhalen en bekrachtigen; en daar Wij weten, met welke overbekende en klaarblijkelijke ijver gij jegens de godsdienst en het heil der zielen vervuld zijt, richten Wij tot U de vaderlijke aansporing deze normen „met bereidwillig gemoed en in geest van gehoorzaamheid te aanvaarden.

Daar de gebieden, die de H. Stoel aan uw naarstige ijver heeft toevertrouwd om ze aan Christus, onze Heer, te onderwerpen, meestal zeer uitgestrekt zijn, kan het soms gebeuren, dat het aantal missionarissen van uw eigen Instituut voor de nood ontoereikend is. Aarzelt in zulke gevallen niet het voorbeeld na te volgen van de reeds geconstitueerde diocesen, alwaar mannelijke religieuzen, 't zij van een priester-, 't zij van een lekengenootschap, en zusters van verschillende congregaties de bisschop ter zijde staan; roept voor het verbreiden van het christelijk geloof, voor het onderricht van de inheemse jeugd en andere dergelijke noodwendigheden, de hulp in van religieuzen of missionarissen, die niet van uw Gezelschap zijn, hetzij deze priester zijn, ofwel tot een zogenaamde lekencongregatie behoren.

[1] Luc. 16, 8.
[2] Cf. A.A.S. 1919, p. 444; en A.A.S. 1926, pp. 81-82.

De orden en religieuze Congregaties mogen zich terecht verheugen zowel over de zending, die hun gegeven is onder de heidense volkeren, als over de behaalde winsten ten bate van het Rijk van Christus; doch zij moeten zich herinneren, dat zij de missiegebieden niet krachtens eigen en eeuwigdurend recht gekregen hebben, maar dat zij deze gebieden bezitten alleen naar het welgevallen van de H. Apostolische Stoel, die derhalve het recht en de plicht heeft om over een goede en volledige bewerking ervan te waken. Bijgevolg zou de Paus van Rome aan zijn apostolisch ambt tekort komen, indien hij zich tevreden stelde met de min of meer grote missiegebieden enkel onder de verschillende Congregaties te verdelen; maar hij moet, hetgeen voornamer is, te allen tijde en met de grootste ijver ervoor zorgen, dat diezelfde Congregaties zóveel en vooral zúlke missionarissen naar de hun toevertrouwde gebieden sturen, als voor het verspreiden der christelijke waarheid en het verrichten van effectieve arbeid aldaar noodzakelijk is." [1]

Eerbied voor de eigen cultuur der volkeren

Er blijft Ons nog een ander punt te behandelen, waarvan Wij wensen, dat het door allen goed begrepen wordt. Vanaf het begin tot nu toe heeft de Kerk steeds deze wijze regel gevolgd, dat al het goede, al het deugdzame, al het mooie, dat de verschillende volkeren krachtens hun aanleg en karakter bezitten, niet door het Evangelie, dat zij omhelsd hadden, vernietigd of beperkt werd. Wanneer de Kerk immers de volkeren, onder leiding van de christelijke godsdienst, tot een hogere cultuur en edeler levenswandel roept, handelt zij niet als iemand die in het wilde weg een weelderig bos neervelt en uitroeit; zij lijkt veeleer op degene, die veredelde scheuten ent op de wilde stammen, opdat deze eenmaal zoeter en heerlijker vruchten voortbrengen.

De menselijke natuur, ofschoon door de jammerlijke val van Adam met de erfzonde bevlekt, heeft toch iets in zich bewaard, dat van nature christelijk is [2]; indien dit door het goddelijk licht wordt bestraald en door de goddelijke genade gevoed wordt, kan het eenmaal tot ware deugd en hemels leven verheven worden.

Daarom heeft de Katholieke Kerk de leerstellingen der heidenen nimmer veracht of verworpen, maar zij heeft deze veeleer van dwaling gezuiverd en met christelijke wijsheid aangevuld en vervolmaakt. Eveneens heeft zij de schone kunsten en de profane wetenschap, die in sommige

[1] A.A.S. 1926, pp. 81-82.
[2] Cf. Tertull. Apologet. cap. XVII; ML. I, 377 A.

streken reeds een zeer hoge graad bereikt hadden, welwillend overgenomen; zij heeft deze met zorg verder ontwikkeld en tot een zodanige bloei gebracht, als ze vroeger nooit gekend hadden. Ook heeft de Kerk de eigen gebruiken en oude instellingen der volkeren niet geheel en al afgeschaft, maar zij heeft ze als het ware geheiligd; zelfs heeft zij hun heidense feesten, na er eerst de zin en de vorm van te hebben veranderd, aangewend tot de herdenking der martelaren en de viering der heilige geheimen. Hierover schrijft de H. Basilius voortreffelijk: „Zoals de ververs de stoffen eerst zorgvuldig gereed maken, alvorens ze in purper of andere kleurstof te dompelen, zo ook moeten wij, indien wij wensen, dat de kleur van het goede onuitwisbaar in onze ziel gedrukt blijve, ons eerst de profane wetenschappen eigen maken, alvorens de gewijde en geopenbaarde leer te bestuderen; en eenmaal gewend de zon in het water te zien, zullen wij daarna onze ogen naar het licht zelf richten . . . Zoals het leven van een boom eigenlijk alleen hierin bestaat, dat hij op tijd vruchten draagt, maar door de bladeren, die rondom zijn takken ritselen, in schoonheid wint, zo ook is de waarheid weliswaar de primaire vrucht der ziel, maar het sieraad der uiterlijke wijsheid is niet te versmaden, juist zoals het gebladerte schaduw en een aantrekkelijk uiterlijk aan de vrucht toevoegt. Zo ook wordt van de grote Mozes, wiens wijsheid bij alle mensen in hoge ere is, gezegd, dat hij, na eerst de wetenschap der Egyptenaren te hebben aangeleerd, gekomen is tot de beschouwing van Hem, Die is. Zo is ook in latere tijden — naar men vertelt — de wijze Daniël pas met de gewijde wetenschap begonnen, nadat hij zich in Babylonië eerst op de wijsheid der Chaldeërs had toegelegd." [1]

Wijzelf hebben in Onze eerste encycliek „Summi Pontificatus" het volgende geschreven: „. . . de verkondigers van het goddelijk woord hebben door talrijke onderzoekingen, met stoere arbeid en diepe studie in de loop der tijden verricht, met eerbied getracht de beschaving en gebruiken der verschillende volkeren beter te leren kennen, en zij hebben hun cultuur en gaven zodanig gerespecteerd en bevorderd, dat het Evangelie van Jesus Christus hierdoor gemakkelijker en overvloediger vruchten kon oogsten. Alles wat in de gebruiken der volkeren niet onverbrekelijk met bijgeloof en dwaling verbonden is, wordt steeds aan een welwillend onderzoek onderworpen en indien mogelijk, ongeschonden bewaard." [2]

[1] S. Bas. Ad adolescentes 2; MG. XXXI, 567 A.
[2] A.A.S. 1939, p. 429.

En in Onze toespraak van 1944 tot de Directeuren der pauselijke Missiegenootschappen hebben Wij o.a. gezegd: „De bode van het Evangelie en de heraut van Jesus Christus is een apostel. De taak, die hij vervult eist niet, dat hij de cultuur der Europese volkeren, geheel in haar eigen gedaante naar de verre missielanden overbrenge, zoals wanneer men een boom zonder meer zou overplanten; doch die taak eist veeleer, dat hij de nieuwe volkeren, die soms op een zeer oude en hoge cultuur roemen, zodanig onderrichte en vorme, dat zij geschikt en bereid gevonden worden om gaarne en daadwerkelijk de beginselen der christelijke zeden en het christelijk leven te aanvaarden: beginselen, die met welke burgerlijke cultuur dan ook, mits deze gezond en niet bedorven is, overeen kunnen komen, en die aan diezelfde cultuur een hogere kracht kunnen geven om de menselijke waardigheid te beschermen en het ware geluk na te streven. Daarom blijven de inheemse katholieken, ofschoon allereerst burgers van de grote familie Gods en van Zijn Rijk [1], niet minder burgers van hun eigen vaderland." [2]

Missietentoonstellingen van de HH. Jaren 1925 en 1950

Onze Voorganger Pius XI, roemrijker gedachtenis, liet in het jubeljaar 1925 een grote missietentoonstelling houden, waarvan hij de zeer gunstige uitslag beschrijft met de volgende woorden: „Het lijkt wel een wonder Gods te zijn . . . dat ons een nieuw en proefondervindelijk bewijs levert, hoe de levende gemeenschap van de Kerk Gods overal ter wereld een aaneengesloten geheel vormt. Deze tentoonstelling was en is werkelijk een geweldig en aangrijpend boek." [3]

Ook Wij, gedreven door het verlangen om de grote verdiensten van het missiewerk, vooral op het speciale gebied van hogere cultuur, aan zoveel mogelijk mensen bekend te maken, hebben verordend, dat in de loop van het H. Jaar een rijke documentatie zou worden bijeengebracht en, zoals gij weet, niet ver van het Vaticaan zou tentoongesteld worden, om hiermede duidelijk te laten zien, wat de missionarissen door een christelijke hernieuwing der kunst, zowel bij ontwikkelde als bij nog onontwikkelde volkeren, bereikt hebben.

Daaruit is dan ook helder gebleken, hoezeer het werk der Evangelieverkondigers tot bevordering van de kunst en de bestudering daarvan

[1] Cf. Ephes. 2, 19.
[2] A.A.S. 1944, p. 210.
[3] Allocutio 10 Jan. 1926.

op de academies, heeft bijgedragen. Daaruit is ook gebleken, dat de Kerk geen hinderpaal is voor de natuurlijke aanleg van een volk, maar dat zij deze veeleer tot de hoogste volmaaktheid opvoert.

Het is aan Gods goedheid te danken, dat deze gebeurtenis, die zo duidelijk de kracht en de vooruitgang van het missiewerk bewezen heeft, door allen met zoveel welwillende belangstelling ontvangen is. Dank zij de ijver der missionarissen, is de bezieling van het Evangelie, zo diep in de geesten der heidense volkeren — afstanden en verschil van aard ten spijt — doorgedrongen, dat daaruit sprekende voorbeelden van een heropbloei der schone kunsten is ontstaan. Dit alles bewijst Ons weer eens te meer, dat alleen het christelijk geloof, eenmaal in de zielen geplant en nageleefd, in staat is de mens tot die uitnemende kunstwerken te verheffen, welke ongetwijfeld een eeuwigdurende glorie vormen voor de Katholieke Kerk en een stralend sieraad voor de goddelijke eredienst.

De Priestermissiebond en de Pauselijke Missiegenootschappen

Gij herinnert U, dat de encycliek „Rerum Ecclesiae" een vurige aanbeveling bevat van de „Priestermissiebond", die ten doel heeft alle priesters, zowel wereldgeestelijken als religieuzen, alsook seminaristen op te roepen de zaak der missies met al hun krachten en alle mogelijke middelen te steunen. Niet zonder grote voldoening hebben Wij, zoals Wij reeds zeiden, de grote vooruitgang van deze Bond geconstateerd, en Wij wensen vurig, dat hij steeds breder moge uitgroeien en dat hij bij de priesters en bij de hun toevertrouwde gelovigen een steeds grotere belangstelling voor het missiewerk moge opwekken. Deze Bond is in zekere zin de bron, waaruit de andere pauselijke missiegenootschappen, nl. de Voortplanting des Geloofs, het St Petrus Liefdewerk ten bate van de inheemse geestelijkheid en het Genootschap der H. Kindsheid ontspringen, om als levenwekkende wateren de bloeiende velden te besproeien. Wij behoeven niet verder uit te weiden over het gewicht, de noodzakelijkheid en de uitmuntende verdiensten van deze werken, die door Onze Voorgangers met overvloedige aflaten verrijkt zijn. Wij zien natuurlijk gaarne, dat men collecten houdt onder de gelovigen, vooral op de Zondag, die voor de Missie bestemd is; doch in de eerste plaats wensen Wij, dat allen de Almachtige God bidden, dat zij degenen, die tot de missiearbeid zijn geroepen helpen, en dat zij de bovengenoemde pauselijke missiegenootschappen door hun lidmaatschap steunen. Gij weet, Eerbiedwaardige Broeders, dat Wij kortgeleden speciaal voor de

kinderen een feest hebben ingesteld, om door gebed en aalmoezen het werk der H. Kindsheid te bevorderen. Mogen onze kinderen daardoor de gewoonte aannemen van God met aandrang de bekering der heidenen af te smeken; en moge daardoor eveneens in hun onschuldige zielen de kiem van een missionarisroeping gelegd worden en tot bloei komen.

Bovendien moeten Wij wel-verdiende lof brengen aan zovele ondernemingen, die met onuitputtelijke ijver door de religieuze Instituten in het leven worden geroepen met het doel de pauselijke missiegenootschappen op alle mogelijke manieren te steunen. Ook willen Wij hier van onze vaderlijke welgezindheid getuigen jegens die verenigingen van vrouwen, die haar kostbare steun verlenen door het vervaardigen van liturgische gewaden. Tenslotte brengen Wij alle Ons zo dierbare bedienaren der Kerk onder ogen, dat de arbeid, die het christenvolk voor de bekering der heidenen verricht, de heerlijkste vruchten van geloofshernieuwing voortbrengt, en dat met de groei van de missiegeest een groei van godsvrucht gepaard gaat.

Wij willen deze encycliek niet beëindigen, zonder onze gedachten te laten uitgaan naar de geestelijkheid en alle gelovigen, om hun Onze innige dank te betuigen. Wij hebben immers bevonden, dat de milde bijdragen van Onze zonen voor het werk der missies dit jaar weer aanzienlijk vermeerderd zijn. Uw liefdadigheid kan voorzeker nergens beter aan besteed worden dan aan dit werk, daar het tot doel heeft het Rijk van Christus uit te breiden en het heil te brengen aan zovelen, die van het geloof verstoken zijn. Want de Heer zelf heeft aan eenieder zorg voor zijn naaste opgedragen. [1]

In verband hiermede willen Wij, doch thans door nieuwe bezorgdheid gedrongen met nog meer nadruk, de vermaning herhalen, welke Wij op 9 Augustus 1950 in Onze Brief aan Onze Dierbare Zoon Z.E. Kardinaal Fumasoni Biondi, Prefect van de Congregatie van de Voortplanting des Geloofs, neerschreven: „Mogen alle christengelovigen in hun voornemen volharden om de missies te steunen; mogen zij hun initiatieven ten voordele daarvan vermenigvuldigen; dat zij zonder ophouden hun vurige gebeden tot God richten en, naar vermogen, de missionarissen de nodige hulpmiddelen verstrekken.

De Kerk is immers het Mystieke Lichaam van Christus: „indien één lid lijdt, lijden alle ledematen mee.” [2] Welnu, daar tegenwoordig vele

[1] Eccl. 17, 12.
[2] 1 Cor. 12, 26.

van deze ledematen door hevige smarten gefolterd worden en met wonden bedekt zijn, hebben alle christenen de heilige plicht om zich door een innige gemeenschap naar hart en daadkracht met hen te verenigen. In sommige missiegebieden heeft het oorlogsgeweld vele kerken, staties, scholen, ziekenhuizen op verschrikkelijke wijze verwoest. Om deze schade te herstellen, om zoveel gebouwen weer op te richten zal de gehele katholieke wereld, die zonder twijfel tot een bijzondere zorg en liefde jegens de missies verplicht is, gaarne de nodige bijdragen schenken." [1]

Het is u wel bekend, Eerbiedwaardige Broeders, dat heel de tegenwoordige wereld onweerstaanbaar naar twee tegengestelde fronten overhelt, nl. vóór Christus of tegen Christus. De mensheid staat voor een geweldige beslissing, waaruit ofwel het heil van Christus ofwel de afschuwelijkste ruïnes zullen volgen. De Evangelieverkondigers trachten weliswaar met ijver en kunde het Rijk van Christus verder uit te breiden, doch er zijn andere predikers, die, door alles tot het stoffelijke terug te brengen en iedere hoop op een eeuwig geluk te verwerpen, de mensen tot de meest onwaardige toestand trachten te brengen.

Dit is voor de Katholieke Kerk, die de liefdevolle Moeder is van alle mensen, een reden te meer om al haar kinderen van de gehele wereld op te roepen, om de onverschrokken zaaiers der christelijke waarheid alle mogelijke hulp te verlenen, zowel door het inzamelen van aalmoezen als door het gebed en door het verlenen van steun aan die jongelingen, die tot het verheven ambt van missionaris geroepen zijn. Verder spoort zij als een Moeder allen aan „zich te bekleden met barmhartigheid" [2], het werk der missionarissen te delen, zo niet in werkelijkheid, dan toch in de geest, om zo tenslotte aan het verlangen te beantwoorden van het allerbeminnelijkste Hart van Jesus, „Die gekomen is om te zoeken en te redden wat verloren was" [3]. Indien zij ertoe bijgedragen hebben om ook maar één enkele familie, op welke wijze dan ook, door het licht des geloofs te bestralen en te verkwikken, dat zij dan weten, dat vanaf dit eigen ogenblik een goddelijke stuwkracht werkzaam is geworden, die zich zonder ophouden zal blijven vermeerderen; en indien zij slechts tot de vorming van één enkele priester hebben meegewerkt, dan zullen

[1] A.A.S. 1950, pp. 727-728.
[2] Cf. Col. 3, 12.
[3] Luc. 19, 10.

zij overvloedig delen in de vruchten van het Eucharistisch Offer, door hem opgedragen, in de apostolaatswerken door hem verricht en in geheel zijn heiliging.

Alle gelovigen vormen immers één grote familie, wier ledematen delen in de goederen van de strijdende, de lijdende en de zegepralende Kerk. Niets lijkt dan ook meer geschikt om het christenvolk het nut en het belang van het missiewerk in te prenten, dan het dogma van de Gemeenschap der Heiligen.

Na deze vaderlijke wensen te hebben uitgedrukt en u ter zake de beginselen te hebben voorgehouden, vertrouwen Wij, dat alle katholieken deze 25ste verjaardag van het verschijnen van de Encycliek „Rerum Ecclesiae" mogen beschouwen als een aanleiding om hun zorg te wijden aan een nieuwe en dagelijks toenemende groei van het H. Missiewerk.

Met deze zoete hoop bezield, schenken Wij aan allen, zowel aan U, Eerbiedwaardige Broeders, als aan de clerus en geheel het christenvolk, met name aan hen, die in hun vaderland door gebed en aalmoezen, of in de missielanden door hun persoonlijke arbeid deze hoogheilige zaak bevorderen, als onderpand van hemelse gunsten en als blijk van Onze welgezindheid van harte Onze Apostolische zegen.

Gegeven te Rome, bij St Petrus, op 11 Juni, Feest van de H. Eugenius I, in het jaar 1951, het dertiende van Ons Pontificaat.

PAUS PIUS XII

DR ALPH. MULDERS

BIJ DE MISSIE-ENCYCLIEK EVANGELII PRAECONES

Om de lezing van de tekst der jongste missie-encycliek te bevorderen en de leesbaarheid ervan te vergemakkelijken, hebben we op onze beurt [1] enkele aantekeningen gemaakt, waarbij achtereenvolgens de aanleiding, de inhoud, het karakter en de betekenis ter sprake komen.

AANLEIDING

Nadat reeds Paus Leo XIII met zijn rondzendschrijven *Sancta Dei Civitas* van 3 December 1880 het gelovige volk officieel had opgewekt en aangemaand om het missiewerk te steunen, heeft elk van de laatste drie Pausen ex professo een apostolisch schrijven of een encycliek aan de missie gewijd.

Op 30 November 1919 verscheen het door Paus Benedictus XV ondertekend apostolisch schrijven „*Maximum illud*", „over de verspreiding van het katholieke geloof over de wereld", hetwelk in de toenmalige tijdsomstandigheden — vlak na de eerste wereldoorlog — aan het missiewerk een program en een stoot wilde geven.

Nog meer bekend is de encycliek „*Rerum Ecclesiae*" (28 Februari 1926), „over het bevorderen van de heilige missies", van Paus Pius XI, die men de Magna Charta van de moderne missiebeweging genoemd heeft.

Sindsdien zijn er 25 jaar verlopen. En dit vijfde lustrum werd voor Paus Pius XII de aanleiding tot het uitvaardigen van een nieuwe encycliek „*Evangelii Praecones*" [2] (2 Juni 1951), „over het bevorderen van de heilige missies".

[1] J. Blanc e.a.: 25 Années bilan missionnaire. Texte de l'encyclique „Evangelii Praecones" de S.S. Pie XII, avec commentaires et 38 grandes notes, R.M. 2 (1951) 1-144. — J. Masson S.J.: Une nouvelle encyclique missionnaire, N.R.Th. 83 (1951) 804-811. — Max Bierbaum, Evangelii Praecones. Zum Missionsrundschreiben Pius XII. vom 2. Juni 1951, Z.M.R. 35 (1951) 215-219. — P. Fischbach, Die Missionsenzyklika „Evangelii praecones", Theol.-prakt. Q. 99 (1951) 362-366. — J.A.O., Zum Missionsrundschreiben Pius XII., D.K.M. 70 (1951) 117-118. — L'encyclique Evangelii praecones, U.M.C.F. 27 (1951) 241-247. — G. Carrière O.M.I., Pour le progrès des Missions. Revue de l'Université d'Ottawa 21 (1951) 414-420. Mgr Fulton J. Sheen, A Commentary on Evangelii Praecones, Worldmission Vol. 2 no 3 p. 3-13.

[2] Deze beginwoorden komen ook voor in de zin, waarmede het ambtelijk elogium begint, hetwelk op 14 Februari 1939 voor de open sarcophaag van Paus Pius XI z.g. in de St Pieter

INHOUD

Bij de ontleding van de inhoud dezer encycliek kan men drie delen onderscheiden, waarvan het tweede deel het middelpunt en het zwaartepunt vormt.

Het *eerste* deel van de encycliek geeft een *overzicht van de tegenwoordige stand van het missiewerk.*

Bij de schets van de *vooruitgang* gedurende de laatste 25 jaar doet de Paus een greep uit de boeiende statistieken der S. Congregatio de Propaganda Fide; het aantal missiegebieden steeg van 400 tot 600, het aantal katholieken van 15 tot bijna 28 millioen, het priestergetal in de missiegebieden van 14 800 tot 26 800; bovendien zijn er thans 88 missiegebieden aan de zorgen van de inheemse geestelijkheid toevertrouwd en werd in verschillende gebieden de bisschoppelijke hiërarchie opgericht. Wie meer statistische gegevens op missiologisch gebied verlangt, kan het verzamelwerk consulteren, hetwelk onder de titel „Le Missioni Cattoliche" in 1950 te Rome verscheen en waarin men materiaal aantreft, dat tot de verbeelding spreekt. Terloops vestigen we de aandacht erop, dat de encycliek onder de vooruitgang der missiebeweging ook met name vermeldt de oprichting van missiologische leerstoelen en instituten [1] te Rome en op andere plaatsen.

Bij de beschouwing van deze vooruitgang mogen we echter — zo vervolgt de encycliek — niet de moeilijkheden over het hoofd zien, die voor de missie voortspruiten uit de bloedige en onbloedige *vervolgingen*, zoals deze juist in onze dagen in het Verre Oosten te betreuren vallen.

Ten slotte moet er *nog veel arbeid* verricht worden. De toekomst zal leren, of de katholieken hun verantwoordelijkheid hebben begrepen dan wel of men de periode der missiegeschiedenis, waarin de Kerk thans

werd voorgelezen: „Sacras expeditiones, missis usquequo gentium Evangelii praeconibus, pluribusque Dioecesibus, Vicariatibus vel Praefecturis Apostolicis conditis, summopere propagavit."

[1] In de tekst der encycliek, zoals deze in de Osservatore Romano gepubliceerd werd, leest men: „Romae aliisque in locis „Missionologiae", quae dicitur, magisteria non pauca constituta fuerunt." De tekst der A.A.S. heeft: „Romae aliisque in locis „Missionologiae", quae dicitur, Facultates ac magisteria non pauca constituta fuerunt." M.i. verdient het aanbeveling het later ingelaste woord „Facultates" door „Instituten" te vertalen; immers van de ene kant bestaan eigenlijke missiologische Faculteiten tot dusver nog nergens dan te Rome, en van de andere kant bestaan op vele plaatsen niet slechts missiologische leerstoelen, maar missiologische instituten; deze laatste omvatten wel verschillende leerstoelen, maar vormen geen eigenlijke faculteit.

haar pelgrimstocht voortzet, later zal kunnen betitelen als die van de gemiste kansen.

Het *tweede* gedeelte van de encycliek, dat het omvangrijkst en belangrijkst is, zet in kernachtige trekken enige *beginselen en richtlijnen* voor de missionering uiteen.

Wat vooreerst de *missionarissen* zelf betreft, wijst de encycliek op de verhevenheid van hun roeping, het supra-nationaal karakter van hun taak en de noodzakelijkheid van degelijke opleiding en vorming nog in hun vaderland: „Opus praeterea est ut qui ad hujus generis apostolatum vocantur, dum adhuc apud suos sunt, non modo ad omnes virtutes ad omnesque ecclesiasticas disciplinas instituantur ac conformentur, sed peculiares etiam illas doctrinas et artes addiscant, quae aliquando sibi, cum apud exteras gentes Evangelii nuntios agent, summae erunt utilitatis . . ."

Daarna omschrijft de encycliek het *missiedoel* als de vestiging en bevestiging van de Kerk bij nieuwe volkeren en in nieuwe landen. Terwijl de Paus deze langzamerhand klassiek geworden formulering ontleent aan zijn beroemde toespraak van 24 Juni 1944 tot de Hoofdraad van de Pauselijke Missiegenootschappen[1], sanctionneert Hij haar hier als het ware met zijn leergezag. Onrechtstreeks wordt hierdoor tevens de uitbreiding van het woord en van het begrip „missie" tot de herkerstening van ontkerstende landen of milieu's — hoe belangrijk deze taak op zich ook wezen moge — als misbruik gesignaleerd; in bedoelde gevallen gaat het nl. niet over kerkelijk nieuw-land, waar de Kerk nog moet gevestigd worden.

Bij de kwestie van de *inheemse geestelijkheid* gaat het er niet om, tot elke prijs zoveel mogelijk inheemse priesters te wijden; deze moeten in ieder opzicht degelijk op hun taak zijn voorbereid. Doch er kunnen zich omstandigheden voordoen, waarin het Christendom in de missiegebieden op de inheemse clerus is aangewezen en derhalve dient men er met alle kracht naar te streven hun aantal op te voeren. Bij de overdracht van een missiegebied aan de inheemse clerus behoeft echter de missionerende Orde of Congregatie, die tot dusver aldaar werkzaam

[1] In deze toespraak, gepubliceerd in de A.A.S. 36 (1944) 207, zeide de Paus: „Het grote doel van de missies is, de Kerk stevig te organiseren (stabilire) in de nieuwe landen en haar vaste wortel te doen schieten zodanig, dat zij eenmaal kan leven en zich ontwikkelen zonder de steun van het missiewerk. Het missioneringswerk is geen doel op zichzelf; met alle krachten streeft het naar dit grote doel, maar het trekt zich terug wanneer dit bereikt is."

was, dit gebied niet geheel en al te verlaten; integendeel zij blijve aan de nieuwe inheemse bisschop steun verlenen, evenals in andere bisdommen van de katholieke wereld de religieuzen meestal een hulp voor de bisschoppen zijn.

Van de apostolische tijden af hebben de leken, zoals de encycliek met talrijke voorbeelden uit de missiegeschiedenis toelicht, een werkzaam aandeel genomen in de geloofsverkondiging. Ook thans zijn leken voor de missiearbeid volstrekt noodzakelijk; en zulks geldt niet slechts van bezoldigde lekenkrachten, zoals de catechisten zijn, maar ook van degenen, die zich zonder vergoeding ter beschikking van de missionarissen stellen. Misschien zal het deze of gene verwonderen, dat de encycliek in deze passage, waar zij op organisatie van de *katholieke actie* in de missielanden aandringt, enkel de inheemse leken op het oog heeft en met geen enkel woord gewaagt van de inzet van buitenlandse lekenkrachten. De reden hiervan moet men wel zoeken in de omstandigheid, dat hun element in het totaal van het missiepersoneel nog zeer gering is en dat deze kwestie nog in ontwikkeling en in studie is. Alleen op de welkome diensten, die buitenlandse medici in de missiegebieden kunnen bewijzen, wordt in een ander verband uitdrukkelijk gewezen.

Groot belang hecht de encycliek aan het *onderwijs* op de scholen, waarbij de Kerk met de heidense jeugd in aanraking komt. Zelfs al zijn de bekeringen aan de inrichtingen van hoger onderwijs niet veelvuldig, toch zullen deze een heilzame invloed uitoefenen. Niet minder nuttig is het uitgeven en verspreiden van goede *lectuur*.

Vol lof is de encycliek ook voor hetgeen men in de missie op het gebied der *gezondheidszorg* doet; zij verbindt hieraan echter de wenk om dit soort van werken niet te verrichten tenzij men zich de daarvoor benodigde kennis en vaardigheid heeft eigen gemaakt. En dan zegt de encycliek, dat het wenselijk is voor de uitoefening van de geneeskunde en de chirurgie de hulp in te roepen van leken, die niet slechts de vereiste diploma's bezitten, maar bereid zijn hun vaderland te verlaten om de missionarissen te helpen en uitgerust zijn met voldoende kennis der christelijke leer en een deugdzaam leven leiden.

Bij de bespreking van het *sociale vraagstuk* en deszelfs oplossing volgens de normen van de rechtvaardigheid en naastenliefde, wijst de encycliek er nadrukkelijk op, dat voor de vestiging van de Kerk in de missielanden een rechtvaardige en christelijke maatschappij-orde dringend nodig is.

Zonder tekort te willen doen aan de bewonderenswaardige werken van de talrijke caritatieve instellingen, die er van oudsher op gericht waren de lichamelijke nood in de missiegebieden te lenigen, zegt de encycliek: „De naastenliefde kan ongetwijfeld de vele sociale onrechtvaardigheden lichter te dragen maken, maar dat is niet voldoende; bovenal is het nodig, dat de deugd van rechtvaardigheid bloeit, heerst en beoefend wordt." De Paus doelt hier in het bijzonder op de sociale rechtvaardigheid; ook in de missielanden moet er naar gestreefd worden, dat ieder de kans krijgt om zich door eigen toeleg en ijver een menswaardig bestaan te verzekeren.

Meer dan ooit is het thans de tijd om in de missiegebieden de pauselijke richtlijnen op sociaal gebied in praktijk te brengen. Immers het sociale leven zelf moet gekerstend worden, het christelijke leven der mensen moet kunnen steunen op een rechtvaardige maatschappij. Bovendien dreigen er gevaren van buiten: moderne handel, industrialisatie en communisme vragen in de missiegebieden om een doelbewust sociaal apostolaat. Wij brengen hier een passage in herinnering uit het Apostolisch Schrijven van Z.H. de Paus, naar aanleiding van het internationaal Missiecongres te Rome (5-8 September 1950) tot Z.Em. de Kardinaal-Prefect der Propaganda gericht: „Sociale vraagstukken, bijzonder die betrekking hebben op de arbeid en het rechtvaardig loon, verder de z.g. sociale voorzieningen en verbetering van de levensomstandigheden voor de arbeiders, zijn alle zeer gewichtige onderwerpen, waarvan de missionarissen op de hoogte moeten zijn, die ijverig bestudeerd en zo goed mogelijk in praktijk gebracht moeten worden, omdat de christelijke liefde zulks eist en met de dag daartoe steeds meer dringt."

Onder verwijzing naar desbetreffende verklaringen van Zijn beide Voorgangers, verwerpt de Paus de verkeerde voorstelling van zaken, alsof een missionerende Orde of Congregatie, waaraan een missiegebied ter bewerking werd toevertrouwd, hier een „eigen en altijddurend" recht daarop zou hebben verkregen; de juridische figuur is in werkelijkheid deze, dat zij deze gebieden beheren „naar het welgevallen van de Apostolische Stoel", zodat er *geen* sprake kan zijn van *territoriaal of jurisdictioneel exclusivisme*. Inderdaad heeft de H. Stoel het recht en de plicht om te voorzien in een behoorlijke en volledige bewerking van de missiegebieden; zulks impliceert, dat men voor het geval, waarin het aantal missionarissen van het eigen instituut ontoereikend is, niet mag aarzelen om andere krachten in te schakelen.

Buitengewoon opportuun zijn de richtlijnen, welke de encycliek omtrent de *eerbied voor de eigen cultuur der volkeren* geeft. De kern van de aanpassing in de missiearbeid bestaat vóór alles in de positieve inschakeling van alle natuurlijke en nationale waarden van een volk in zijn ontwikkeling tot een katholiek volk, in het benutten van nationale eigenschappen en historisch-gegroeide verworvenheden, in het ten volle ontplooien van hun typische aard en aanleg. „Daarom heeft de Katholieke Kerk" — zegt de encycliek — „de leerstellingen der heidenen nimmer veracht of verworpen, maar zij heeft deze veeleer van dwaling gezuiverd en met christelijke wijsheid aangevuld en vervolmaakt. Eveneens heeft zij de schone kunsten en de profane wetenschap, die hier en daar reeds een zeer hoge graad hadden bereikt, welwillend overgenomen, met zorg verder ontwikkeld en tot zodanige bloei gebracht als ze vroeger nooit gekend hadden. Ook heeft de Kerk de eigen gebruiken en oude instellingen der volkeren niet totaal afgeschaft, maar deze als het ware geheiligd."

Het derde gedeelte van de encycliek bevat een dringende oproep tot *missiesteun*.

De Paus begint met te herinneren aan de grote *missietentoonstellingen*, die in de Heilige Jaren 1925 en 1950 te Rome werden gehouden, en waarvan Hij de resultaten beschrijft.

Daarna beveelt Hij de *Pauselijke Missiegenootschappen* in aller daadwerkelijke belangstelling aan; de Priestermissiebond wordt daarbij in zekere zin de bron genoemd, waaruit de levenwekkende wateren ontspringen, die vruchtbaarheid verlenen aan de andere Pauselijke Missiegenootschappen: de Voortplanting des Geloofs, het St Petrus' Liefdewerk voor de inheemse geestelijkheid en de H. Kindsheid.

Ten slotte richt de Paus zich tot *de gehele katholieke wereld* om Zijn innige dank te betuigen voor de reeds verleende en krachtig op te wekken tot blijvende steun, daarbij argumenterend uit de leer van de Kerk als Mystiek Lichaam van Christus: „wanneer één lid lijdt, lijden alle leden mee" (1 Cor. 12, 26).

KARAKTER

ALLES klinkt zo klock en klaar in deze nieuwe encycliek, dat men geneigd zou zijn de karakteristieke eigenschap ervan te zien in de aandrang en begeestering, die van deze oproep op het missiewerk uitgaat.

Doch al springt deze eigenschap misschien het meest in het oog, het wezenlijke kenmerk van de encycliek vinden we in haar *lerend karakter*. Zelden of nooit heeft een encycliek zich zo dikwijls beroepen op vroegere pauselijke uitspraken als deze; met name worden hele passages letterlijk herhaald uit het apostolisch schrijven „Maximum illud" van Benedictus XV (1919), uit de encycliek „Rerum Ecclesiae" van Pius XI (1926) en uit de toespraak van Pius XII tot de Hoofdraad van de Pauselijke Missiegenootschappen (24 Juni 1944), die wegens de tijdsomstandigheden toen niet voldoende weerklank had gevonden. Zo begint zich ook in de missieleer langzamerhand een traditie te vormen; insiders zullen trouwens in sommige pericopen de neerslag aantreffen van de resultaten der beoefening van de missiewetenschap.

Doch al biedt de encycliek geen wezenlijk nieuwe gezichtspunten noch nieuwe richtlijnen, wel stelt zij, in aanpassing bij de tijdsomstandigheden, bepaalde vraagstukken uitdrukkelijk aan de orde en scherpt zij sommige punten nadrukkelijk in. Zo behandelt Pius XII — hetgeen Zijn beide Voorgangers niet hadden gedaan — ex professo het sociale vraagstuk. Nu immers de volkeren in Azië en Afrika een sociale revolutie moeten doormaken, zoals nog nooit in hun eeuwenoude geschiedenis het geval was, en de communistische dwaling zich aan de wereld tracht op te dringen, wordt de sociale boodschap van de Kerk de vrucht, waaraan men in de missiegebieden ook de waarheid en noodzakelijkheid van haar godsdienstige boodschap kan erkennen. En met het oog op de nationalistische stromingen in verschillende missielanden stelt de encycliek de eerbied voor de eigen cultuur der volkeren op indrukwekkende wijze op de voorgrond.

BETEKENIS

De betekenis van deze zinrijke encycliek — de H. Vader zelf vertrouwt, dat zij het uitgangspunt moge vormen voor hernieuwde ijver ten bate van de missie — blijkt nog beter, als wij haar beschouwen in het licht der andere missie-bemoeienissen van de Paus. Reeds in Zijn eerste encycliek „Summi Pontificatus" (20 October 1939) richtte Paus Pius XII zijn blik op de poolster van het wereldapostolaat en gaf enkele scherpgeformuleerde richtlijnen, die voor de missiemethode van bijzonder belang zijn. „De Kerk van Christus, trouwe hoedster van de haar door God verleende wijsheid en opvoedende kracht, denkt er niet aan en kan er niet aan denken, de karakteristieke eigen waarden, die ieder volk

met naijverige gehechtheid en begrijpelijke trots bewaart en als kostbaar erfgoed beschouwt, aan te tasten of gering te achten. Haar doel is de bovennatuurlijke eenheid in een allen omvattende liefde van gevoelens en daden, niet de eenvormigheid, die louter uiterlijk is en oppervlakkig en juist daarom de eigen kracht verzwakt. Alle richtlijnen en maatregelen, die een verstandige en ordelijke ontplooiing bevorderen van bijzondere krachten en strevingen, welke wortelen in de diepere lagen van ieder ras, begroet de Kerk met vreugde en begeleidt zij met moederlijke welwillendheid, mits ze niet ingaan tegen de plichten, die voortvloeien uit de eenheid van oorsprong en gemeenschappelijke bestemming. Herhaaldelijk heeft zij bewezen door haar werkzaamheid in de missie, dat deze grondregel de poolster is van haar wereldwijd apostolaat. Talloze onderzoekingen en pionierswerk, ten koste van vele offers met liefdevolle toewijding door missionarissen uit alle tijden verricht, hadden ten doel het juiste inzicht en begrip te krijgen van de meest uiteenlopende beschavingsvormen en hun geestelijke krachten vruchtbaar te maken door een aan het leven dier volken aangepaste prediking van het Evangelie."

Op deze zo menselijke en tevens bovennatuurlijke woorden, waaruit de moed van de Apostel spreekt en de gloed van het vaderhart straalt, heeft de Paus zelf een commentaar willen leveren, zoals Hij het alleen kon, door enkele weken later Zijn goedkeuring te hechten aan een baanbrekende instructie van de S. Congregatio de Propaganda Fide over enkele ceremoniën en de eed op de Chinese riten. Inderdaad blijkt bij het bestuderen van beide documenten, dat de instructie „Plane compertum est" (8 December 1939) slechts de algemene beginselen van de aangehaalde passage der encycliek „Summi Pontificatus" op een afzonderlijk geval toepast.

Intussen had de H. Vader in de St Pieter op het feest van Christus Koning 1939 de universaliteit van de Kerk willen demonstreren door zelf twaalf missiebisschoppen te wijden, genomen uit verschillende volken; sindsdien werden in versneld tempo inheemse missiebisschoppen benoemd.

Het volgend jaar van Paus Pius' Pontificaat bracht enige documenten, die speciaal voor de missiearbeid van Portugal van belang zijn. Op 7 Mei 1940 kwam nl. tussen de H. Stoel en Portugal een concordaat tot stand; op dezelfde dag sloot de H. Stoel met Portugal een afzonderlijke overeenkomst betreffende de missie, het z.g. Accordo Missionario; en op

13 Juni 1940 vaardigde de Paus, ter gelegenheid van het achtste eeuwfeest van het zelfstandig worden van Portugal en het derde eeuwfeest van het herstel zijner onafhankelijkheid, de encycliek „Saeculo exeunte octavo" uit om den Portugezen het missie-apostolaat met nadruk aan te bevelen.

Mocht het gedurende de eerste oorlogsjaren er de schijn van hebben, dat 's Pausen werkzaamheid geheel in beslag werd genomen door de zorgen, die Z.H. in verband met de oorlog kwelden, — in de leerstellige encycliek „over het Mystieke Lichaam van Jesus Christus, en over de vereniging, die wij daarin bezitten met Christus" (28 Juni 1943), kon de H. Vader niet nalaten eraan te herinneren, „hoe Wij vanaf de aanvang van ons Pontificaat ook hen aan de bescherming en leiding des hemels hebben aanbevolen, die niet behoren tot het zichtbare verband der Katholieke Kerk; en hoe Wij plechtig hebben verzekerd, dat niets Ons op het voorbeeld van de Goede Herder nauwer aan het hart ligt, dan dat zij het leven hebben en in overvloed hebben."

Op 24 Juni 1944 hield de H. Vader zijn later vooral bekend geworden toespraak tot de Hoofdraad van de Pauselijke Missiegenootschappen, die getuigde van bovennatuurlijk optimisme en opviel door haar profetisch accent.

Op de vooravond van Kerstmis 1945 kondigde de Paus aan het H. College zijn voornemen aan om de Kardinaalshoed te verlenen aan 32 prelaten van 18 verschillende landen uit alle delen der wereld, en legde daarbij de nadruk op het supra-nationaal karakter van de Kerk.

Ten slotte vestigen wij de aandacht op de oprichting van de bisschoppelijke hiërarchie in China door de apostolische constitutie „Sinarum" van 11 April 1946, in Brits West-Afrika door de apostolische constitutie „Laeto accepimus" van 18 April 1950, in Zuid-Afrika door de apostolische constitutie „Suprema Nobis" van 11 Januari 1951.

We besluiten met het bemoedigend woord uit 's Pausen meermalen aangehaalde toespraak van 24 Juni 1944: „Wij vertrouwen, dat deze eeuw, die reeds ruïnen op ruïnen heeft gestapeld, desondanks op het missieveld, waar in harde arbeid werd gezaaid, een overvloedige oogst zal zien rijpen."

J. DE REEPER

PAUSELIJKE VOLMACHT OVER HUWELIJKEN EN HAAR TOEPASSING IN DE CONSTITUTIO PIANA

I

Inleiding

Bekeringen van polygamisten brengen vele problemen met zich, niet alleen van sociale en economische aard, maar ook pastorale en canonieke problemen. Ten eerste is er het fundamentele axioma der „favor fidei", dat reeds door Benedictus XIV (ep. Probe, 15 Dec. 1751; Fontes II 418 par. 27) aldus geformuleerd werd: „In re dubia in favorem Fidei pronunciandum esse constans regula est." (cf. C. 1127) Dit princiep zal vaak een ontbinding van het heidense huwelijk eisen om een bekering te bevorderen. Doch men voelt onmiddellijk dat men op gevaarlijk terrein is. Immers bij de promulgatie der Nieuwe Wet heeft Christus de eenheid en onontbindbaarheid van het huwelijk als een onverbiddelijke wet voor iedereen verplichtend gesteld. (Matth. 19,3-12; Mc. 10, 12-14; Lk. 16, 14-18)

En om de schijnbare tegenstrijdigheid nog te vergroten herinneren we ons, dat Christus aan Zijn Kerk onbeperkte macht om te binden en te ontbinden gegeven heeft (Mt. 16, 19; 18, 18), welke macht de H. Paulus reeds in praktijk bracht (I Cor. 7, 10-11). De problemen bij bekeringen van polygamisten groeien uit de moeilijkheid om deze drie stellingen: favor fidei, onontbindbaarheid van het huwelijk, macht om te binden en te ontbinden, tot een harmonische, canoniek-verantwoorde gedragslijn te herleiden. De Kerk komt ons daarbij te hulp door voor nauwkeurig-omschreven gevallen speciale faculteiten te geven, sommige voor de gehele Kerk, nl. het Paulijnse privilege (C. 1120 sqq) en de drie Constituties van C. 1125, andere alleen voor missie-gebieden, nl. de Apostolische Faculteiten Nn. 25, 26, 27.

Het Paulijnse privilege staat de bekeerling (polygamist of monogamist) toe een ander huwelijk te sluiten, indien de wettige vrouw „heengaat", i.e. niet gedoopt wil worden en (of) niet in vrede zonder belediging van God met hem wil samenleven. Om dit heengaan, deze „discessus", wettelijk vast te stellen, moet de vrouw in de gelegenheid

gesteld worden om haar bereidheid of niet-bereidheid te verklaren, i.e. de twee interpellationes moeten haar gevraagd worden.

Nu kan het voorkomen dat die wettige vrouw niet geïnterpelleerd kan worden. Voor die eventualiteiten geeft de Kerk volmachten door:

a) de Constitutie „Altitudo" van Paulus III om, in geval onbekend is *wie* de wettige vrouw is, een der andere vrouwen, onverschillig of zij heiden is of katholiek, te huwen;

b) de Constitutie „Populis" van Gregorius XIII om, in geval onbekend is *waar* de wettige vrouw is (i.e. physica impossibilitas interpellandi) of indien het zeer moeilijk is haar te bereiken (i.e. moralis impossibilitas), een andere vrouw te huwen, ook al behoorde zij niet tot zijn vroegere vrouwen, maar zij moet katholiek zijn;

c) Facultas Apostolica n. 25, wanneer het physice of moraliter onmogelijk is of indien het nutteloos is om te interpelleren;

d) Facultas Apostolica n. 26, wanneer er gevaar van groot nadeel bestaat voor de bekeerling of voor de Kerk, indien men zou interpelleren;

e) Facultas Apostolica n. 27, welke om een ernstige reden een dispensatie van de interpellaties vóór het doopsel toestaat;

f) de Constitutie „Romani Pontificis" van de H. Pius V, welke een bekeerde polygamist toestaat een katholiek huwelijk te sluiten met een van zijn vrouwen, die bereid is met hem gedoopt te worden, op voorwaarde echter dat het hem zeer moeilijk zou vallen van haar te scheiden.

Deze laatste Constitutie spreekt niet over interpellaties der eerste vrouw, doch slechts over het privilege dat aan een bekeerde polygamist gegeven wordt om met een van zijn vrouwen (na het doopsel van beiden) te huwen. Dit is ongetwijfeld een der meest bruikbare privileges om bekeringen en bekeerlingen te redden. De bruikbaarheid echter zal veel af hangen van de interpretatie welke men eraan geeft. Door een strenge interpretatie kan men de toepassing der Constitutie beperken tot praktisch nil, door een bredere interpretatie echter zal het vaak de enige redplank zijn voor anders hopeloze gevallen. In het volgend artikel is gepoogd om de redelijke gronden van de brede interpretatie te bewijzen en aan te tonen dat deze interpretatie „secundum mentem Ecclesiae" en derhalve „tuta conscientia" toegepast kan worden.

1. *Het huwelijkscontract is per se onontbindbaar*

Aan deze stelling zit zoveel vast, dat voor een goed begrip van wat

volgen gaat een korte uitleg geboden is. Als we zeggen dat het huwelijk onontbindbaar is, bedoelen we daarmede dat: de eenmaal beloofde trouw van twee gehuwden niet met wederzijds goedvinden of door goedvinden van een der partijen ongedaan gemaakt kan worden; zij kan niet herroepen worden; zij bindt voor het leven. Dit wordt ook wel *intrinsieke onverbreekbaarheid* genoemd. Deze benaming is gerechtvaardigd en een huwelijk kan derhalve onverbreekbaar of onontbindbaar genoemd worden, zelfs al kan een hogere buiten de partijen staande macht in sommige ernstige gevallen het huwelijk ontbinden. Als het huwelijk ook niet door een buiten de partijen staande macht ontbonden kan worden, is het extrinsiek (*uiterlijk*) *onontbindbaar*. In deze zin moeten we de woorden van de Codex in C. 1118 verstaan: „Matrimonium ratum et consummatum nulla humana potestate nullaque causa praeterquam morte, dissolvi potest." Derhalve uit deze canon is duidelijk dat als een huwelijk ofwel niet „ratum" is, i.e. „matrimonia infidelium consummata vel non-consummata", ofwel niet „consummatum" ofschoon „ratum" is, i.e. „matrimonia fidelium non-consummata", niet naar goeddunken der partijen (intrinsiek onontbindbaar), doch door het hoogste kerkelijke gezag (extrinsiek ontbindbaar) ontbonden kunnen worden. Daarmede wordt door deze canon het oude dispuut opgelost of de Paus macht heeft over „matrimonia in infidelitate consummata". Hieruit blijkt ook dat de innerlijke onverbreekbaarheid de uiterlijke niet meebrengt; doch evenmin volgt dat de uiterlijke ontbindbaarheid de innerlijke teniet doet.

De reden hiervan is als volgt:

Een huwelijk is innerlijk (i.e. intrinsiek) onontbindbaar, daar in de echtverbintenis niet slechts de twee huwende partijen betrokken zijn, maar ook en vooral God, van wie de doelstelling van het contract afhangt. Dit doel wordt niet *door* de partijen maar *aan* de partijen gesteld; hangt niet van hen af, maar is gesteld door de derde belanghebbende, n.l. God. De contrahentes en het huwelijkscontract zijn derhalve ondergeschikt aan het doel, n.l. een geordend voortbestaan der mensheid.

Evenmin als een eenzijdige opzegging van welk bilateraal contract ook mogelijk is en vrijstelt van verplichting, evenmin kan een opzeggen door de twee contrahentes het huwelijk ongedaan maken, daar een derde in het geding is, die in dit contract even wezenlijk noodzakelijk is. En die derde is God, die het doel stelt. Als derhalve het huwelijkscontract ontbonden zal kunnen worden, dan zal dit moeten geschieden met

goedvinden ook van God. De partijen kunnen ten aanzien van het huwelijk niets; God moet erin erkend worden.[1] En de enige machtsinstantie die buiten de partijen om iets over een verbreking van sommige huwelijken te zeggen heeft is God, die ofwel rechtstreeks ofwel door anderen toestemming tot ontbinding kan geven.

2. *Huwelijks-ontbinding in het Oude Testament*

We weten van meerdere patriarchen en koningen in het Oude Testament, dat zij met meer dan één vrouw leefden, zonder daarvoor door God of in Zijn naam door de profeten veroordeeld of bestraft te worden. Daaruit blijkt dat ,polygamia simultanea' geoorloofd was in het Oude Verbond. Bovendien had God in het Oude Testament aan de Joden toegestaan vanwege ,de hardheid van hun hart' hun vrouw weg te zenden en na de overhandiging van de scheidingsbrief mochten beiden weer trouwen, d.w.z. ,polygamia successiva' was ook toegestaan. (Deut. 24, 1-4) Dit feit der ,polygamia successiva' komt ter sprake in Mt. 19, 3-12, Mc. 10, 2-12, Mt. 5, 31-32, Lc. 16, 18, 1 Cor. 7. Er waren twee scholen onder de Joden, die van Shammai en Hillel. Shammai leerde dat in Deut. 24, 1 het woord ,,erwat dabar'' = πορνεία i.e. foeditas, een misdrijf tegen de kuisheid betekende, terwijl Hillel leerde dat elke handeling (slecht kok'en of omdat een andere vrouw hem meer behaagde) voldoende was voor een Jood om een scheidingsbrief aan zijn vrouw te geven. De Farizeën wilden Christus in dit dispuut betrekken en vroegen Hem derhalve of een vrouw kon weggezonden worden om welke reden ook. De Meester antwoordde dat alleen vanwege een vergrijp tegen de zuiverheid zoiets geoorloofd is volgens Deuteronomium (Mt. 19, 9, 5, 32) en schaart zich dus in dit opzicht aan de zijde van Shammai tegen Hillel. Onmiddellijk daarna gaat Hij verder en geeft het principe van monogamie: door het huwelijk worden man en vrouw één vlees — geen mens heeft het recht om wat God gebonden heeft te ontbinden. Mozes stond echtscheiding toe en vanwege de hardheid van hun hart zelfs een nieuw huwelijk na die scheiding. Maar van nu af, i.e. nu onder de Nieuwe Wet, ,,wie zijn vrouw wegzendt, tenzij vanwege een zonde van overspel, en een andere vrouw huwt, bedrijft zelf overspel''. Christus erkent dus dat een vrouw kan weg-

[1] Cf. K. Steur: Dogmatisch Tractaat over het Sacrament des Huwelijks, p. 117-122; W. R. O'Connor: The indissolubility of a ratified consummated marriage, in Eph. Th. Lov. XIII (1936) 692-722; Rayanna in Periodica 1939, p. 114.

gezonden worden vanwege een zonde van overspel, gelijk Shammai leerde. Steunend op deze woorden van Christus erkent de Kerk dat zulk een scheiding nog mogelijk is in het Nieuwe Verbond. Immers in C. 1129 par. 1 zegt de Kerk: „Propter coniugis adulterium alter coniux, manente vinculo, ius habet solvendi etiam in perpetuum, vitae communionem . . ." Zij kan dus weggezonden worden, doch geen tweede huwelijk kan gesloten worden; de Codex herhaalt als het ware de woorden van Christus: „en een andere vrouw huwt, is schuldig aan overspel", wanneer zij zegt: „manente vinculo". Derhalve, hoewel Christus een scheiding of wegzenden toestond gelijk het gerechtvaardigd werd in Deuteronomio en volgens de uitleg van Shammai, nam Hij toch een heel ander standpunt in tegenover dit probleem. Deuteronomium en Shammai stonden een nieuw huwelijk toe, d.w.z. niet slechts een scheiding maar een ontbinding van het eerste huwelijk, Christus verbood het.[1]

3. *Huwelijksontbinding in het Nieuwe Testament — Favor Fidei*

WAT Christus echter aan de Joden als individuen ontnam en aan hun persoonlijke beslissing onttrok, namelijk de macht om een voorgaand huwelijk te ontbinden door een nieuw huwelijk, heeft Hij aan Zijn Kerk geschonken, niet onvoorwaardelijk echter doch slechts in zoverre als het ten goede zou komen aan het Geloof, „in favorem Fidei", i.e. voor de redding der zielen, daarmede bij een opwegen van de eeuwige redding van een ziel tegen de positieve wet van onontbindbaarheid van het huwelijk de voorkeur gevend aan het zielenheil. De beslissing of een ontbinding van de huwelijksband door een nieuw huwelijk aan het Geloof ten goede zal komen, heeft Christus echter niet overgelaten aan de individuele partijen, gelijk dat het geval was bij de Joden, doch aan het zichtbaar Hoofd der Kerk. Want aan Petrus, diens opvolgers en mede-apostelen, vertrouwde Christus de macht toe om te ontbinden wat voor ontbinding in aanmerking komt, krachtens Zijn woorden: „Alwat gij op aarde zult ontbinden, zal ook in de hemel ontbonden zijn." (Mt. 16,19; 18,18) De ontbinding geschiedt dus niet door een louter kerkelijke wet — maar zij wordt een feit krachtens een daad der Kerk, welke hierbij een goddelijke wet krachtens een

[1] J. BONSIRVEN S.J.: Le Divorce dans le Nouveau Testament, passim; C. LATTEY in Clergy Review, April 1951, p. 243 sqq.

goddelijke volmacht uitvoert, i.e. het is iure divino maar potestate Ecclesiae ministeriali en in deze zin dus ook iure Ecclesiae.

Sinds de eerste tijden heeft de Kerk die macht toegepast en reeds vinden we in 1 Cor. 7, 12 sqq. melding gemaakt van de toepassing van die macht, welke nu algemeen bekend staat als het *Privilegium Paulinum*. In dit geval wordt door Paulus als voorwaarde voor de ontbinding van een voltooid heidens huwelijk door het sluiten van een nieuw huwelijk door een bekeerling, de „discessus partis infidelis" geëist. Wat Paulus gedaan heeft wanneer die discessus niet geverifieerd kon worden vanwege afwezigheid of onbekendheid van de wettige vrouw, wat de andere Apostelen of wat de Kerk *voor de 16e eeuw* in deze laatste omstandigheden gedaan hebben, is ons *niet bekend*. Dat de Kerk echter ook onder andere voorwaarden dan een wettelijk geverifieerde discessus heidense voltooide huwelijken ontbinden kan, staat vast. Immers Christus heeft geen beperkende voorwaarden verbonden aan de ontbindingsmacht en wij weten met zekerheid, dat de Pausen *sinds de 16e eeuw* die macht ook in gevallen, welke buiten de spheer van het Paulijnse Privilege vielen, toegepast hebben ten gunste van neophieten. De *Codex* verzamelt die privileges aan neophieten „in favorem Fidei" geschonken in de canons welke op C. 1118 volgen.

Na eerst in C. 1118 vastgelegd te hebben dat een Christelijk voltooid huwelijk (matrimonium ratum et consummatum) absoluut onontbindbaar is, verklaart C. 1119 dat matrimonia rata sed non-consummata ontbindbaar zijn door plechtige professie en door pauselijke dispensatie. Vervolgens handelt de Codex in CC. 1120-1126 over huwelijken welke het sacramentele karakter missen.

4. *Het Paulijnse Privilege*

HUWELIJKEN welke het sacramentele karakter missen kunnen op de eerste plaats ontbonden worden door het Paulijnse Privilege, zoals we lezen in C. 1120 par 1: „Legitimum inter baptizatos matrimonium, licet consummatum, solvitur in favorem fidei ex privilegio Paulino."

Hier gaat het dus over een huwelijk tussen twee ongedoopten, waarvan er één bekeert. Een huwelijk tussen een gedoopte en een ongedoopte, i.e. gesloten nadat een van beide partijen gedoopt was, valt hier derhalve niet onder en kan dus *niet* krachtens Privilegium Paulinum ontbonden worden: C. 1120 par 2: „Hoc privilegium non obtinet in matrimonio

inter partem baptizatam et partem non baptizatam inito cum dispensatione ab impedimento disparitatis cultus."

Bij de toepassing van het P.P. moeten altijd de twee interpellaties gedaan worden, nl. 1. an velit et ipsa converti ac baptismum suscipere; 2. an saltem velit secum cohabitare pacifice sine contumelia Creatoris.[1] Dit is een absoluut vereiste om tot een discessus partis infidelis te concluderen, zonder welk het P.P. niet geldig toegepast kan worden, i.e. de interpellaties zijn een essentiële conditie van het P.P.

De Kerk eist echter het recht op in C. 1124 om het voltooide huwelijk tussen een gedoopte en een ongedoopte, of het nu na het doopsel van een der partijen met dispensatie gesloten was of gesloten was toen beiden nog heidenen waren, te ontbinden. Bovendien lezen we in C. 1121 par 2 „Hae interpellationes fieri semper debent, nisi Sedes Apostolica aliud declaraverit", waaruit dus duidelijk blijkt dat de H. Stoel zich het recht voorbehoudt om van de interpellaties te dispenseren. Onwillekeurig vraagt men zich dan ook af, of dit betekenen kan dat de Kerk als het ware het resultaat der interpellaties substitueert door een autoritatieve verklaring dat de „discessus partis infidelis" vaststaat. Het antwoord hierop moet echter negatief zijn, daar we weten dat de Kerk dispenseert van de interpellaties in gevallen waarin de discessus niet vaststaat, bijvoorbeeld als de heidense partij onbekend is (Const. „Altitudo") of onbereikbaar is (Const. „Populis", Apost. Fac. 25, 26, 27). Hier is zelfs niet met de breedste interpretatie een „discessus partis infidelis" te construeren. Derhalve moet men wel besluiten dat de Kerk in deze gevallen van de interpellaties dispenseert, niet omdat de „discessus" vaststaat, doch om een andere reden waarop het P.P. niet toepasselijk is en derhalve niet krachtens het P.P., want daar wordt met geen woord over die mogelijkheid van een andere reden dan discessus gerept, maar krachtens een wijdere, algemene macht (waarvan het P.P. slechts een der mogelijke toepassingen is), door Christus aan Petrus en Zijn opvolgers geschonken: „Alwat gij zult ontbinden op aarde, zal ook ontbonden zijn in den hemel", de „plenitudo potestatis Romani Pontificis" dus. Het staat vast, dat de H. Stoel door de uitoefening van deze macht het heidense huwelijk kan ontbinden om „in favorem Fidei" een nieuw katholiek huwelijk toe te staan. Dit doet de Kerk immers in C. 1127, waarin met duidelijke woorden gezegd wordt dat de inter-

[1] cf. C. 1121 par. 1.

pellaties, welke toch een essentiële conditie van het Paulijnse Privilege uitmaken, niet van toepassing zijn op C. 1125: „Antequam coniux conversus et baptizatus novum matrimonium valide contrahat, debet *salvo praescripto C. 1125*, partem non-baptizatam interpellare..." Dit wettigt de conclusie, dat er bij de privileges vermeld in C. 1125 geen plaats is voor interpellaties, daar er een recht gegeven wordt om een nieuw huwelijk te sluiten niet onder conditie van een discessus partis infidelis, maar onder andere condities naar gelang die in de verschillende Constituties gestipuleerd worden. Volgens de geest en opvatting der Constituties behoren de interpellaties er niet thuis, en daarom moest de S.C.P.F. aan het 1ste Chinese Concilie in 1924 wel antwoorden dat „ad mentem Constitutionis Pii V" geen interpellaties behoeven gedaan te worden bij toepassing van die Constitutie; gelijk ook blijkt uit bovenvermelde correlatie van C. 1121 met C. 1125. De faculteiten in C. 1125 geschonken, zijn derhalve verschillend van het Paulijnse Privilege en de privileges voortvloeiend uit die faculteiten vinden hun oorsprong niet in het P.P. maar in dezelfde macht waaruit ook het P.P. ontstaan is, nl. in de plenitudo potestatis Ecclesiae [1], en gezaghebbende auteurs hebben dan ook na de Codex de macht der Pausen over matrimonia infidelium in infidelitate consummata verdedigd als vaststaand. [2]

5. *Betekenis van dispensatie van interpellaties*

Reeds zagen we, dat de interpellaties bij het gebruik van het P.P. gedaan moeten worden om de discessus partis infidelis vast te stellen. Indien het mogelijk is om te interpelleren en de interpellaties toch achterwege mogen blijven, kúnnen we dit alleen verklaren doordat hun ‚raison d'être', nl. *het constateren* van een discessus, niet bestaat. In dit geval komt het weglaten der interpellaties dus hierop neer: dat de bekeerling geen kennis behoeft te nemen van, en geen rekening behoeft te houden met wat de andere partij wenst of doet of gedaan heeft met betrekking tot vredevolle samenleving of bereidheid om te bekeren. Onafhankelijk van en onbeïnvloed door de wensen of handelingen der andere partij wordt aan de bekeerling toegestaan een ander huwelijk aan te gaan, waardoor het matrimonium legitimum in infidelitate contractum et consummatum ontbonden wordt. Alleen wanneer aan de andere partij

[1] Econtra Dr L. van den Berg O.F.M.: De Infidelium polygamorum conversione, passim et p. 65, no 131.
[2] Wernz-Vidal: Ius Matr., 1946, p. 807 n. 628 nota 51, p. 828-830; Joyce, Het Christelijk Huwelijk, p. 465-467.

uitdrukkelijk wordt toegestaan om de toepassing van een zodanig privilege te verhinderen of te beïnvloeden, is men verplicht om daarmede rekening te houden, gelijk het 't geval is bij het P.P.

6. *C. 1125 en de drie Constituties*

REEDS is onze aandacht gevestigd op C. 1125 door de uitzondering op de verplichting om te interpelleren, gemaakt in C. 1121 met verwijzing naar en ten gunste van de Constituties welke in C. 1125 vermeld worden. Door deze canon worden namelijk de drie Constituties: ,,Altitudo" van Paulus III, uitgevaardigd 1 Juni 1537, ,,Romani Pontificis" van de H. Pius V uitgevaardigd 2 Augustus 1571 en ,,Populis" van Gregorius XIII uitgevaardigd 25 Januari 1585, welke voor bepaalde streken gegeven waren, door de Codex tot alle streken over de gehele wereld uitgebreid, als maar in elk geval waarin ze worden toegepast alle omstandigheden verwezenlijkt zijn voor welke die Constituties oorspronkelijk gegeven waren. De woorden ,,in eisdem adjunctis" slaan derhalve niet terug op plaatsen maar op personen, gelijk nu algemeen wordt erkend.[1]

7. *Historische achtergrond van de Constitutio Piana*

KORT na de ontdekking van Amerika landden de eerste missionarissen in Mexico (in 1520), waar zij echter vanwege de heersende praktijk van polygamie en echtscheiding slechts weinig bekeringen konden maken. In 1528 werd de eerste bisschop aangesteld en tot driemaal toe zond hij gezanten naar Europa om de opinies van grote theologen over de te volgen ,modus agendi' in de moeilijke huwelijksproblemen in te winnen. Weliswaar maakten de missionarissen druk gebruik van het Paulijnse Privilege, dat hun bekend was uit het Ius Decretalium, maar vaak gebeurde het dat de bekeerling-polygamist zich niet kon herinneren, wie zijn eerste wettige vrouw was, en zodoende ook niet aan de essentiële voorwaarde voor het gebruik van het P.P., n.l. de interpellatie van de wettige vrouw, kon voldoen. Ten einde raad wendden de missionarissen zich dus tot Rome om meer uitgebreide volmachten voor zulke gevallen. In antwoord op dit beroep vaardigde Paus Paulus III in 1537 de Constitutie ,,Altitudo" uit, waarin werd

[1] Cf. Cap. ,,De Sacramentis" III, 1947, n. 787 sub 7; WOODS: The Constitutions of C. 1125, C. VI; VROMANT: De Matrimonio p. 266 n. 340; WERNZ-VIDAL: De Matrimonio, n. 633; DE LÉRY, Le Privilège de la Foi, p. 111; PAYEN: De Matrimonio II, n. 2402; VERMEERSCH in Periodica XX (1931) 1 sqq; BOUSCAREN & ELLIS: Canon Law. A Text and Commentary, p. 558/9.

toegestaan dat bekeerde polygamisten die zich hun eerste vrouw niet konden herinneren, na hun doopsel het huwelijksleven mochten voortzetten met een der met hen levende vrouwen, zelfs al bleef zij heiden. In de loop der jaren en met de toename der bekeringen rezen er andere moeilijkheden. Onder de bekeerling-polygamisten waren er enkele, die zich hun eerste wettige vrouw wel herinnerden maar, gelijk de anderen, die zich hun eerste wettige vrouw niet herinnerden en derhalve gebruik konden maken van het privilege van de Constitutie van Paulus III, wensten ook zij hun keus te maken uit hun vrouwen om met de gekozen vrouw na hun doopsel het huwelijksleven voort te zetten. Sommige missionarissen losten dit probleem op door dit toe te staan, indien de gekozen vrouw ook gedoopt werd. Zulke gevallen werden echter niet gedekt door de Constitutie „Altitudo" en evenmin door het P.P. Deze oplossing bevredigde echter niet alle missionarissen en we horen dat sommige bisschoppen daarom door scrupules gekweld werden. Dit lezen we in de Constitutie en waarom anders kan dit zijn tenzij dat de eerste vrouw bekend was maar niet geïnterpelleerd was. In deze moeilijkheid beriepen de bisschoppen zich weer op Rome en 2 Augustus 1571 maakte S. Pius V een einde daaraan door de Constitutie „Romani Pontificis" te publiceren, welke luidt als volgt:

„Romani Pontificis aequa et circumspecta providentia, ne ea quae pro salubri Indorum noviter ad fidem conversorum directione sanciri debent et terminari, alicuius haesitationis scrupulo subiaceant, declarationibus et aliis opportunis consuevit providere remediis. Cum itaque, sicut accepimus, Indis in sua infidelitate manentibus plures permittantur uxores, quas ipsi etiam levissimis de causis repudiant, hinc factum est quod recipientibus baptismum permissum sit permanere cum ea uxore, quae simul cum marito baptizata existit; et quia saepenumero contingit illam non esse primam coniugem, unde tam ministri quam Episcopi gravissimis scrupulis torquentur, existimantes illud non esse verum matrimonium; sed quia durissimum esset separare eos ab uxoribus, cum quibus ipsi Indi baptismum susceperunt, maxime quia difficillimum foret primam coniugem reperire: ideo Nos, statui dictorum Indorum paterno affectu benigne consulere, atque ipsos Episcopos et ministros ab huiusmodi scrupulis eximere volentes, motu proprio et ex certa scientia Nostra, ac apostolicae potestatis plenitudine, ut Indi, sic ut praemittitur baptizati, et in futurum baptizandi, cum uxore, quae cum ipsis fuerit baptizata et baptizabitur, remanere valeant, tamquam cum uxore legitima, aliis dimissis, apostolica auctoritate, tenore praesentium, declaramus, matrimoniumque huiusmodi inter eos legitime consistere."

8. Uit de zorgvuldig gekozen woorden en uit de ‚Stylus Curiae' welke in dit document gebruikt wordt, blijkt dat de Paus ten volle begreep dat het hier om een privilege gaat dat in zijn omvang en belangrijkheid van zeer ver-strekkende betekenis is, belangrijker dan de door Paulus III uitgevaardigde Constitutie „Altitudo" waarin de uitdrukkingswijze zoveel

eenvoudiger en men zou kunnen zeggen minder officieel klinkt dan in deze Constitutie van Pius V.

De Paus zegt dat hij het „*motu proprio*" geeft, i.e. niet naar aanleiding van verzoeken door anderen gedaan, maar uit eigen vrijgevigheid en welwillendheid, spontaan. [1] Het wordt „Constitutio" genoemd vanwege de autoriteit en plechtigheid waarmede het als een bijzondere wet door de Paus werd uitgevaardigd. En Hij verzekert dat het geschiedt „*ex certa scientia Nostra*", i.e. zich ten volle bewust van de geweldige decisie waartoe Hij „*apostolicae potestatis plenitudine*", van de volheid van zijn apostolische macht gebruik maakt. In geen der beide andere Constituties van C. 1125 is de uitspraak zo bewust, zo plechtig, zo indicatief van het belang van het besluit dat hier wordt aangekondigd. [2]

Analyse

Eerst duidt de Paus de aanleiding aan, welke hem deed besluiten om deze Constitutie uit te vaardigen: „Cum itaque, sicut accepimus, Indis in sua infidelitate manentibus plures permittantur uxores, . . . hinc factum est quod recipientibus baptismum permissum sit permanere cum ea uxore, quae simul cum marito baptizata existit."

Het gaat dus eerst over die huwelijken, welke de missionarissen foutievelijk hadden toegestaan aan de polygamistische bekeerlingen om zonder wettige dispensatie met die vrouw het huwelijksleven voort te zetten, die tegelijk met de man gedoopt werd.

„. . . et quia saepenumero contingit illam non esse primam coniugem, unde tam ministri quam Episcopi gravissimis scrupulis torquentur, existimantes illud non esse verum matrimonium." Later zijn toen de twijfels en scrupules bij de bisschoppen en missionarissen gerezen of dit wel geldige huwelijken waren, daar zij de bekeerde polygamist met zijn tweede vrouw gelaten hadden, hoewel de eerste vrouw bekend en niet geïnterpelleerd was. Deze huwelijken worden nu door deze Constitutie „retroactive" gesaneerd en wettig gemaakt: „Nos . . . declaramus

[1] Sipos: Enchiridion Iuris Canonici, p. 38.

[2] Een der laatste en welbekende uitspraken, waarin dezelfde stylus curiae wordt gebruikt, was het decreet waardoor het tweede gedeelte van paragraaf 2 van can. 1099 werd geannuleerd, uitgevaardigd 1 Aug. 1948 (A.A.S. XL, 1948, p. 305), met de volgende woorden: „Et ideo Nos, auditis Em.is ac Rev.mis Patribus Supremae S. Congregationis S. Officii, Motu Proprio ac de plenitudine Apostolicae potestatis, decernimus ac statuimus omnes in Ecclesia catholica baptizatos teneri ad canonicam matrimonii formam servandam; abrogamus itaque alterum comma paragraphi secundae can. 1099, et iubemus ut . . ."

matrimonium huiusmodi inter eos legitime consistere." Dat is een beslissing die *het verleden* betreft.

Wat de toekomst betreft verklaart de Paus: „ut Indi, sic ut praemittitur. . . in futurum baptizandi, cum uxore quae cum ipsis . . . baptizabitur, remanere valeant, tamquam cum uxore legitima aliis dimissis." Aan een bekeerde polygamist wordt derhalve door deze Constitutie toegestaan een katholiek huwelijk te sluiten met een van zijn vrouwen, die bereid is met hem gedoopt te worden en als conditio sine qua non wordt gegeven: „quia durissimum esset separare eos ab uxoribus, cum quibus ipsi Indi baptismum susceperunt", i.e. indien het hen zeer zwaar zou vallen van haar gescheiden te worden. (Voor verdere commentaar cf. n. 15.)

Door de term ‚polygamist' worden alleen diegenen bedoeld, die met meer dan één persoon een heidens huwelijk gesloten hebben. Het is immers best mogelijk en gebeurt meermalen dat een man met meer dan één vrouw heeft samen geleefd, maar dat hij slechts met één 'n huwelijk gesloten had, terwijl de samenleving met de andere ook volgens de heidense opvatting slechts een cohabitatio fornicaria vel adulteria was. In zo'n geval is hij monogamist en zou hij dus van deze Constitutie geen gebruik kunnen maken. Bovendien volgt het niet noodzakelijkerwijze dat de eerste vrouw met wie hij begon samen te leven, zijn wettige vrouw is. Alleen zij met wie hij het eerste huwelijkscontract sloot, wordt bedoeld met de aanduiding „eerste" of „wettige" vrouw, ofschoon zij wellicht in tijdsorde de tweede of derde was. Deze Constitutie kan dus alleen maar gebruikt worden voor en door polygamisten of zij dan polyandristen of polygynisten zijn[1], zowel in polygamia successiva als simultanea[2].

9. *Historische ontwikkeling der interpretatie*

Om de volle draagwijdte en betekenis van deze Constitutie te waarderen, loont het de moeite om de historische ontwikkeling der interpretatie van de Constitutie bij auteurs en bij de Romeinse Congregaties na te gaan. Tevergeefs zoekt men bij de *oude* bekende *auteurs* vóór de Codex naar een algemeen aanvaarde interpretatie.

P. Rayanna (in Periodica 1938, p. 331 sqq.) geeft het volgende resumé van de oudere auteurs:

Veracrux (1504–1584, in „Speculum Coniugiarum" en in „Oraculum Mexicum") zegt, dat de Paus veronderstelt, dat de eerste vrouw niet gevonden kan worden;

[1] Coll. P.F. 1117.
[2] S.C.P.F. 14 Jan. 1806; Fontes VII, 4686 ad 1.

Gabriel Vasquez (1551-1604, in „Commentarium in I-II S. Th. q. XI a. 6), dat zij niet in vrede wil samenleven;

Martinus ab Azpilcueta, ook wel Dr Navarrus geheten (1497-1586, in „Doctoris Navarri Consiliorum sive Responsorum Libri quinque"), dat zij moet geïnterpelleerd worden;

Benedictus XIV, 1675-1758, meent dat Pius V slechts wilde dispenseren van een buitengerechtelijk onderzoek of van andere omstandigheden;

Thomas Sanchez (1550-1619, in „De Sancto Matrimonio", lib. VII, disp. 74 n. 13) zegt, dat Paus Pius V van de interpellaties dispenseert in geval men reeds uit andere bronnen weet en ‚moraliter certum est' dat de eerste vrouw niet wil bekeren;

Pontius („De Sacramento Matrimonii", lib. VII, cap. 48 n. 22) geeft toe dat de interpellaties waarschijnlijk weggelaten kunnen worden en de bekeerde polygamist mag huwen met een van zijn andere vrouwen als de eerste vrouw niet bereikt kan worden zonder een zeker gevaar voor het leven;

Didacus de Avendano (1668, in „Thesaurus Indicus") staat een ander huwelijk toe krachtens Const. van Pius V op grond dat het eerste waarschijnlijk niet geldig was.

Al deze auteurs blijken het verschil tussen de Constitutie van Pius V en van Gregorius XIII over het hoofd te zien en in hun poging het toen vigerende recht te verdedigen, strijden zij voor hun eigen opinies, terwijl zij de letterlijke tekst en draagwijdte van de Constitutie van Pius V verzwakken en ontzenuwen. Tevergeefs zoekt men derhalve bij hen naar een algemeen geaccepteerde, objectieve uitleg van de Constitutio Piana.

10. *Ontwikkeling in uitingen der Congregaties*

Een studie van documenten welke door de Romeinse Congregaties vóór de Codex uitgevaardigd zijn, vertonen ook geen strakke lijn van opvatting of commentaar op onze Constitutie.

In de Const. „Populis" van Gregorius XIII, uitgevaardigd in 1585, wordt voor de eerste maal in een Romeins document melding gemaakt van een dispensatie van de interpellaties, „dummodo constet, etiam summarie et extraiudicialiter coniugem, ut praefertur, absentem moneri legitime non posse . . ."

In 1603 vaardigde S. C. Concilii het eerste officiële document uit waarin de noodzaak van interpellaties wordt benadrukt om de „discessus partis infidelis" vast te stellen en waarin de speciale manier van interpelleren wordt beschreven. Doch al was de plicht om te interpelleren hierdoor duidelijk gemaakt, niet duidelijk was of dit een „obligatio ad liceitatem" was of „ad validitatem", daar er immers gevallen voorkwamen waarin het absoluut nutteloos of onmogelijk was om te interpelleren. Opinies onder de auteurs waren verdeeld. Sanchez („De Matrimonio", lib. VII, disp. 85 n. 12), Vasquez en Navarrus waren van

mening, dat men moest interpelleren zolang men niet zeker was van de weigering door de ongelovige partij; de Salmanticenses („Cursus Theol. Mor.", Vol. I, Tract. 9 cap. 4) gingen verder en meenden dat, als men gegronde twijfel had over de negatieve houding van de ongelovige partij, ieder voor zich geoorloofd was om zonder beroep op de H. Stoel een voorzichtige beslissing te nemen.

Om hierin een vaste gedragslijn te verzekeren vaardigde Paus Urbanus in 1637 de eerste lijst van Apostolische Faculteiten uit, welke in vijf verschillende schemas aan verschillende missies werden gegeven. In elk van die vijf schema's, behalve in de derde (Formula III) komt voor: „Dispensandi cum gentilibus et infidelibus plures habentibus uxores, ut post conversionem et baptismum, quam ex illis maluerint, si etiam ipsa fidelis fiat, retinere possint, nisi prima voluerit converti." Deze faculteit welke aan bijna alle missies gegeven werd, gelijkt veel op de Constitutio Piana welke beperkt was tot de Spaanse missies in de nieuwe wereld; er is echter één groot verschil namelijk de toevoeging van de laatste clausula, „nisi prima voluerit converti", welke de plicht tot interpellatie inhoudt. In deze phrasering werd die faculteit in alle latere edities gehandhaafd totdat zij in de nieuwe formula na 1940 werd weggelaten.

17 Juli 1660 vroeg Mgr Pallu, Apost. Vicaris van Tonkin, aan S. Off.: „Si gentilis adhuc vivente uxore post unum vel plura repudia facta, cum altera uxore bona fide ad Baptismum accederet, ita tamen quod si eiusmodi homines non admittantur maiori adultorum parti, qui cum hoc impedimento accedunt, salvationis ianua erit omnino clausa." Negen jaar later antwoordde S.O. met het voorstel dat aan de missionarissen van Tonkin (Japan) de Const. van Pius V en van Gregorius XIII gegeven zou worden. Reeds was hun in 1637 de bovenvermelde faculteit (n. 2 in hun Formula I) geschonken, maar blijkbaar werd die niet voldoende geacht, terwijl de Constitutie van Greg. XIII niets hielp voor zulke gevallen, daar in het Japanse geval de eerste vrouw bekend was en gevonden kon worden, terwijl de Const. „Populis" bedoeld is voor gevallen dat de eerste vrouw niet gevonden kan worden. Hieruit volgt dus, dat de Const. Pii V verondersteld werd de moeilijkheid van Mgr Pallu op te lossen, i.e. dat een bekeerde polygamist met zijn tweede of derde vrouw mocht gedoopt worden en huwen zonder zijn eerste vrouw te interpelleren.

Ook in 1756 antwoordde S.C.P.F.[1] „posse concedi huiusmodi dispen-

[1] Coll. I n. 397.

sationes concurrente urgentissima causa et remoto scandalo ac periculo perversionis".

5 Maart 1787 verklaarde S.C.P.F. [1], dat er geen reden was om personen te verontrusten die in bepaalde omstandigheden zonder interpellaties getrouwd waren. — In deze laatste gevallen bespeuren we een neiging tot bredere interpretatie, n.l. toestemming om 't huwelijksleven met de tweede vrouw voort te zetten zonder interpellaties. Daarna schijnt er echter weer een kentering te komen in de houding van Rome tegenover dit soort gevallen, door engere interpretatie.

In een antwoord van 1837 aan de kerkelijke autoriteiten der Gambier-eilanden, Oceanië, beschouwde S.C.P.F. de bovenvermelde faculteit, welke als Fac. 11 van Gregorius XVI vermeld wordt, slechts als een repetitie van wat de Const. Pii V reeds geschonken had, aldus de interpretatie van deze Constitutie beperkend door de toevoeging van wat er niet in staat, maar wat alleen in die faculteit voorkwam, sc. „nisi prima voluerit converti". Gedurende de 19e eeuw zien we S.O. een nog strengere houding aannemen in soortgelijke gevallen en wordt de oplossing slechts gemeten naar de ambitus van het Paulijnse Privilege, ofwel werd aan de bekeerling-polygamist niet toegestaan om met zijn tweede vrouw het huwelijksleven na het doopsel voort te zetten. [2]

Card. Gasparri vermeldt [3], dat op 23 Mei 1894 het H. Officie aan de Apost. Prefect van Marokko toestond een Jood, Isaac, die lang met een katholieke vrouw in concubinaat geleefd had nadat hij zijn eerste vrouw verstoten had, die intussen gedoopt maar niet hertrouwd was, te dopen en met de katholieke vrouw te huwen. Dit geval is in zoverre van belang dat het aantoont dat tegen het einde der 19e eeuw het H. Officie de macht begint te erkennen en gebruiken welke algemeen door bisschoppen en gelovigen aan de H. Stoel werd toegekend om matrimonia in infidelitate consummata te ontbinden, een der hoofdpunten waaromheen het gebruik van de Constitutio Piana draait. De algemene indruk welke de Romeinse decisies hierboven aangehaald maken is die van een onzekere houding der Congregaties met betrekking tot de interpretatie van de Const. Pii V. Een direct, gezaghebbend, duidelijk antwoord betreffende zijn draagwijdte wordt niet gegeven.

(Wordt vervolgd)

[1] Coll. I n. 589 ad 2.
[2] e.g. Coll. P.F. n. 1348, 6 Aug. 1856; C.P.F. n. 1353, VII, 11 Jul. 1866; C.P.F. n. 1354, 20 Jun. 1866; C.P.F. n. 1299, 11 Mart. 1868.
[3] cf. „Tractatus Canonicus de Matrimonio", Vol. II n. 1163.

M. VAN DEN BERCKEN S.J.

ENKELE GEDACHTEN OVER AANPASSING

De aanpassing is niet het hele missiewerk, doch slechts een aspect ervan. Maar zo'n belangrijk aspect, dat het niet te verwonderen is dat het vraagstuk der aanpassing 'n zeer centrale plaats inneemt in de missieliteratuur, en dat, met een fundamentele eensgezindheid in de algemene beginselen, neergelegd in de pauselijke directieven, we nog ver verwijderd zijn van 'n algemene eenstemmigheid in de verdere uitwerking en vooral in de practische uitvoering.

Het is misschien ook wel in dit vraagstuk, dat zich het sterkst openbaart 'n zeker conflict tussen de missionaris en degenen die in het moederland over missieproblemen spreken en schrijven; een conflict dat schematisch getekend zou kunnen worden door het schouderophalen van de missionaris over de theorie van stuurlui aan de wal die de werkelijkheid en de praktijk niet kennen, en de verwijten van de andere zijde aan het adres van missionarissen die hun taak en zending niet verstaan. In feite moet er geen tegenstelling zijn, maar 'n wederzijdse aanvulling, die alleen mogelijk is als men van beide zijden in bescheidenheid, waardering en christelijke liefde open staat voor verbetering, verdieping en aanvulling van eigen inzicht, in het bewustzijn dat men gezamelijk, niet op eigen gezag maar als lidmaat en orgaan van de Kerk, van de mystieke Christus, werkt aan één grote taak, de verwezenlijking van de zending van Christus zelf.

De missionaris heeft zijn beperktheden, in deugd en capaciteit. In de moeilijkheden en de overladenheid van zijn werk, in de tijdelijke, misschien blijvende, onmogelijkheid om de idealen van zijn eerste missionarisdromen te verwezenlijken, kan hij gemakkelijk komen tot een zekere berusting in het gemiddeld-bereikbare, in het practisch-uitvoerbare en practisch-bevredigende. Hij heeft het dan nodig, dat er geregeld gewezen wordt op hetgeen er nog ontbreekt; op de eisen, die hun kracht behouden ook als ze nu nog niet uitvoerbaar zijn; op de grote lijnen die hem voor de geest moeten blijven staan; op de theologische grondbeginselen der missionering, die nooit in 't gedrang mogen komen. Het doet er weinig toe, of deze aanwijzingen dan komen van personen, die zelf niet in het harde en zware werk staan: tenslotte is het

maar de zaak dat de geest van Christus, het licht en het vuur van de H. Geest het missiewerk steeds blijft leiden en bezielen.

Doch tenslotte weet een missionaris veel, wat degenen die van verre over de missie spreken en schrijven niet weten; hij kent het veld van de arbeid en het materiaal dat bewerkt moet worden, en de moeilijkheden, en de kleine successen en teleurstellingen in de details, door zijn dagelijks werk en zijn dagelijkse ondervinding; wie deze ervaring niet heeft, verliest niet het recht om over de beginselen te spreken, noch om te wijzen op tekorten en desiderata, doch hij moge voorzichtig zijn met verwijten en veroordelen, terughoudend in het geven van concrete aanwijzingen, en zich bewust blijven van het grote risico van vergissingen, indien men van grote afstand concrete gevallen wil beoordelen. En men moge bedenken, dat veel missionarissen niet presteren wat ze zouden willen presteren, niet uit gebrek aan deugd of capaciteit (en dit laatste zou al geen grond zijn tot verwijten), maar uit gebrek aan krachten en middelen. Met name op het gebied der aanpassing zullen zij dikwijls veel achterwege moeten laten wegens belangrijker en meer dringende werkzaamheden (want deze kunnen er inderdaad zijn) die hun geen tijd en energie overlaten voor de bezinning die voor de oplossing van vele practische aanpassingskwesties toch absoluut nodig is.

Het is niet mijn bedoeling het aanpassingsprobleem in zijn geheel te behandelen. Ook meen ik geen werkelijk nieuwe gedachten naar voren te kunnen brengen. Slechts enkele gedachten, die naar aanleiding van lectuur of gesprekken voor en na bij mij opkwamen, wil ik hier neerschrijven, omdat ze misschien voor sommige lezers enig nut kunnen hebben, of helpen kunnen een of ander punt van meningsverschil of gedachtenwisseling scherper te bepalen.

We zouden de aanpassing, waarover we hier spreken, kunnen omschrijven als 'n modificatie van de vorm, waarin het genadeplan van God verwerkelijkt wordt, met het oog op de gesteltenissen van het te kerstenen volk, opdat daardoor het genadeplan van God zo volledig mogelijk in 'n levende eenheid in dit volk tot uitwerking kan komen. Ongetwijfeld kan het begrip aanpassing breder opgevat worden, zodat er ook onder begrepen wordt de voortdurende ontwikkeling van de concrete vorm van het bovennatuurlijke in verband met de ontwikkeling van cultuur en mentaliteit van reeds gekerstende volkeren; men kan het begrip uitstrekken tot de correlatieve modificatie in de gesteltenissen van

het volk dat gekerstend wordt, met het oog op de eisen van het bovennatuurlijk leven; men kan er ook onder vatten de individuele aanpassing, die ook in het gewone onderricht, de zieleleiding enz. van toepassing is. We menen echter dat de aanpassing, zoals we ze boven omschreven, het eigenlijk voorwerp is van de aanpassingsproblemen, waarover in de missieliteratuur gewoonlijk sprake is.

De *mogelijkheid* van 'n dergelijke aanpassing ligt in de verhouding van natuur en genade. 'n Andere opvatting over de verhouding van natuur en genade zal vanzelf een andere opvatting over aanpassing eisen. Indien de genade iets zuiver uitwendigs bleef, enkel als een soort overkapping over de natuur zou komen, zou er geen aanpassingsmogelijkheid zijn. De genade grijpt echter in de natuur, verheft en veredelt deze. Daardoor neemt het bovennatuurlijke vorm aan in de natuur die verheven wordt; elke bovennatuurlijke daad heeft 'n natuurlijk substraat, vormt dit en wordt er zelf door gevormd. De vormgeving van de genade in de natuur is tegelijk noodzakelijk en contingent; noodzakelijk in haar algemeenheid: de genade moet vorm krijgen in het natuurlijk substraat; contingent, omdat er een onbegrensde mogelijkheid is van vormgevingen, die elk afzonderlijk mogelijk doch niet noodzakelijk zijn.

De *noodzakelijkheid* van de boven omschreven aanpassing vloeit voort uit de nationale verscheidenheid der volkeren. Het bovennatuurlijke grijpt formeel in de geest, en de vormgeving van het bovennatuurlijke zal daarom liggen in de geestelijke spheer. Maar omdat, door de invloed der zintuigelijkheid, het geestesmerk der verschillende volkeren verschillend is, zal ook de vormgeving die het bovennatuurlijke ontvangt bij het ene volk niet de meest aangepaste zijn voor een ander volk. Wordt dus de heilsboodschap vanuit een volk of groep van volkeren, waar Gods genadeplan reeds verwezenlijkt is en vorm gekregen heeft, gebracht aan een ander volk, dan zal er, voor een volle en gave verwerkelijking van het genadeplan in dit volk, 'n modificatie moeten plaats hebben in de concrete vorm, die het bovennatuurlijke in de missionerende gemeenschap reeds ontvangen heeft.

Het is duidelijk, dat deze aanpassing, als aspect van de evangelieprediking, 'n bovennatuurlijk karakter heeft; ze behoort, formeel, tot het bovennatuurlijk leven.

Hieruit volgt vooreerst, dat zij is 'n werk van de *Kerk*, onderworpen aan haar gezag, en niet 'n object van eigenmachtig experiment van de

individuele missionaris. De Kerk geeft de beginselen, de normen, stimuleert of beveelt waar er te weinig gebeurt, remt of verbiedt waar er excessen zijn of dreigen, zij heeft over het gehele werk der aanpassing te oordelen en het te leiden. Dit sluit het eigen initiatief niet uit, integendeel, de zending van de missionaris houdt in de opdracht om al zijn capaciteiten, zijn inzicht en zijn initiatief, in te schakelen in het grote werk der Kerk, waartoe ook de aanpassing behoort; maar hij moet zich bewust blijven van de ondergeschiktheid van zijn werk aan de taak en zending der Kerk. Het is 'n zaak van bovennatuurlijke prudentie te zien, waar in het concrete geval 't eigen initiatief onder het algemeen toezicht der Kerk zich vrij ontplooien kan, en waar er 'n voorafgaand contact met het kerkelijk gezag nodig of gewenst is; en waar vergissingen gemaakt worden, zal kinderlijke volgzaamheid tegenover de Kerk moeten bewerken, dat het ingrijpen van het kerkelijk gezag niet alleen aanvaard, maar als een weldaad beschouwd wordt.

Wetenschappelijk gezien is de aanpassing uiteindelijk en formeel 'n kwestie van *theologie*. Psychologie, ethnologie, taalkunde, aesthetica, enz., hebben alle 't hunne bij te dragen, doch zij zijn hulpwetenschappen, die niet het laatste woord zeggen kunnen. Een bepaalde aanpassing kan ethnologisch of psychologisch of aesthetisch nog zo aantrekkelijk en gaaf zijn, als ze theologisch niet klopt is ze mis, en is ze geen aanpassing maar een misvorming. Zoals 'n opvoeder niet opvoedt, wanneer hij alleen oog heeft voor de psychologische gaafheid van de ontwikkeling en niet voor de zedelijke persoonlijkheid die gevormd moet worden, zo predikt ook 'n missionaris niet het Rijk Gods, als hij alleen oog zou hebben voor de natuurlijke aspecten van de aanpassing, en niet voor de bovennatuurlijke mens en de bovennatuurlijke gemeenschap, die gevormd moet worden. En ,,theologie'' moeten we in dit verband adaequaat verstaan: dogmatiek, moraaltheologie, kerkelijk recht, enz.

In de uitvoering door de individuele missionaris is de aanpassing primair 'n kwestie van *bovennatuurlijke deugd*, die ongetijfeld de natuurlijke wetenschappen en andere vaardigheden gebruikt, doch daarin niet opgaat. De bron en het levensbeginsel van de aanpassing moet zijn de brandende caritas Christi, zich uitend in zielenijver, die in elke mens levendig erkent de persoonlijke waardigheid der onsterfelijke ziel, naar Gods beeld geschapen, door Christus bemind tot de dood toe en door zijn bloed verlost; waartegenover hij dus ook heel bewust moet staan in 'n houding van eerbied en nederigheid, ook als hij komt om te geven en

te leiden. Zijn taak is een ministerium, 'n dienst niet alleen van God, maar ook van de zielen. Daarom moet hij een grenzenloze zelfverloochening beoefenen, waardoor hij bereid is in 't stoffelijke en 't geestelijke van alles afstand te doen waarvan hij afstand doen mag, voor de grotere vruchtbaarheid van het werk van het evangelie, omnibus omnia factus. Deze nederigheid moet zich vooral uiten in de eenvoud en eerbied, waarmee hij staat tegenover alle mensen, en in de bereidvaardigheid om verborgen te blijven, op de achtergrond te blijven, de tweede, ja de laatste plaats in te nemen, eigen opvattingen in hun relatieve waarde te zien en zo nodig prijs te geven. Geen missionaris zou het in zich zelf mogen accepteren dat hij iets zou prijs geven van zijn taak, of iets niet op zich zou willen nemen voor de groei van het Rijk Gods, omdat hij daarvoor iets van zijn vaderlandse gewoonten of nationale gevoelens zou moeten opofferen. Deze bovennatuurlijke gesteltenis zal zijn blik ruim maken, om van de ene kant de betrekkelijkheid van zijn eigen natuurlijk erfgoed te zien, en van de andere kant met warme belangstelling en liefde open te staan voor al het goede, dat hij vindt bij het volk, waaraan hij het evangelie wil komen brengen.

Waar deze bovennatuurlijke grondslag ontbreekt kan hij in Gods hand een instrument zijn om enige plannen van God te verwerkelijken, doch hij is niet in de volle zin een medewerker aan de aedificatio Ecclesiae. En waar deze caritas en nederigheid en zelfverloochening aanwezig is, zal ze een onvrijwillig tekortschieten in zakelijke aanpassing kunnen compenseren, omdat hij op 'n zeer effectieve wijze meewerkt aan de vorming van 'n sterk bovennatuurlijk leven in deze gemeenschap, die zelf op de duur de vorm voor haar bovennatuurlijk leven zal vinden.

Uit de aard der aanpassing volgen van zelf de *motieven* tot aanpassing. Wil de verkondiging van het evangelie slagen, dan moet men de aandacht trekken op hetgeen men verkondigt en dit begrijpelijk maken; het gemoed welwillend stemmen, opdat ze bereid zijn tot kennismaking en er onbevooroordeeld tegenover staan; hen brengen tot de beslissende en onvoorwaardelijke aanvaarding van het evangelie; er op werken dat het aanvaarde geloof diep wortel schiet en vruchtbaar wordt; opdat tenslotte de Kerk tot volle en rijpe, autochthone ontwikkeling komt, niet enkel in haar organisatie, maar in de hele beleving van het bovennatuurlijk leven.

Hierin kunnen we drie verschillende motieven vinden voor de aan-

passing: twee nuttigheidsmotieven, en een motief uit de intrinsieke waarde der aanpassing. Het eerste motief zouden we het „propagandistische" kunnen noemen: wij moeten het evangelie zo voorstellen, dat de buitenstaanders niet door zijn vreemdheid afgestoten worden, maar juist positief aangetrokken worden, althans bereid gemaakt worden hun aandacht en belangstelling erop te richten. Het tweede motief zouden we als het „didactische" of „paedagogische" kunnen aanduiden: voor degenen die belangstelling hebben, en vooral voor degenen die reeds het geloof aanvaard hebben, moet het evangelie zo gepredikt worden, dat ze het begrijpen en verstaan, niet alleen conceptueel, maar in volheid van innerlijk contact, zodat het niet alleen 'n weten wordt, maar 'n aanvoelen van de waarde, dat ze het evangelie gaan zien als 'n goed, 't hoogste goed, en 't enigste dat waarlijk volledig goed is en beantwoordt aan al hun edelste aspiraties: daartoe moet het evangelie niet als iets vreemds tot hen komen, maar het moet hun gepredikt worden in vormen die ze verstaan, zodat het aangrijpt bij datgene wat er aan goeds leeft in hun geest en in hun hart en vorm gekregen heeft in geheel hun cultuur.

Het intrinsieke motief tenslotte is het te bereiken doel: de Kerk, in haar volle uitbloei en ontwikkeling, moet als iets eigens staan en leven in het volk, en het volk met z'n eigen aard en cultuur moet opgenomen worden in de gemeenschap van het Rijk Gods en zo de rijkdom hiervan vergroten, opdat in alle „talen" God verheerlijkt wordt. De eigen cultuur (zo breed mogelijk genomen) van het volk moet dus gekerstend worden; niet in die zin, dat de nu aanwezige cultuur, statisch zichzelf gelijk blijvend, als 'n mantel het bovennatuurlijke aantrekt, maar zo, dat het volk met zijn cultuur, het geloof aanvaardend, dynamisch de synthese vormt (in kracht der genade) van zijn cultuur en het levend werkend geloof, en zo'n cultuur schept die tegelijk volkomen eigen en volwaardig christelijk is.

Deze drie motieven kunnen in concrete gevallen wel 'ns in verschillende richting werken, en ofschoon in zich het derde motief het meest algemene en het zwaarst wegend is, kan men toch niet zeggen dat in elk detailgeval dit motief tegen de twee nuttigheidsmotieven de doorslag zou moeten geven: om tot het eindpunt te komen moet er toch een begin zijn, en het betere is soms wel de vijand van het goede. En bij de concrete oplossingen moet men bij het derde motief nog voor ogen houden, dat het beslissend element niet is de cultuur zoals ze nu is, maar zoals ze onder invloed van het geloof worden moet. De concrete gevallen zijn

steeds complex; een brede en vooruitziende blik, evenwichtig oordeel, 'n voorzichtig schatten der proporties, onderlinge uitwisseling van gedachten en ervaringen, en tenslotte de weg van pogen, mislukken en slagen, zullen met Gods genade uiteindelijk de juiste weg tonen.

Het *voorwerp* van de aanpassing moeten we nader bepalen. Het spreekt vanzelf, dat de missionaris beginnen moet met *zich zelf* aan te passen. Dat betekent vooreerst, dat hij bereid moet zijn al 't „eigene" op te offeren voorzover dit voor de verkondiging van het evangelie nodig of gewenst is. In de feitelijke uitvoering is hij natuurlijk gebonden aan de begrenzing van het physiek en moreel mogelijke. 'n Volledige aanpassing in voeding en levenswijze zou in vele gevallen zoveel missionarissen doen bezwijken, dat uiteindelijk het verlies groter zou zijn dan de winst. Ook de psychische draagkracht van de mens is beperkt; 'n simplistisch en absoluut opgezette aanpassing, die het leven van de missionaris zo zwaar zou maken dat 'n groot percentage overspannen zou raken of onder 'n te zware psychische druk zou moeten werken, zou de evangelieprediking niet ten goede komen. Ook zijn eigen nationaal karakter, dat als vorm vergroeid is met zijn persoonlijkheid, kan hij niet zonder meer afleggen; ondanks de meest heldhaftige toeleg zal steeds in zijn uiterlijk, zijn taal en heel zijn optreden de vreemdeling herkenbaar blijven. Wat van de missionaris gevraagd wordt is, dat hij zoveel mogelijk de tegenstellingen met de cultuur, gewoonten, het karakter van het volk verzacht, en voorzover ze niet weggenomen kunnen worden, ze in elk geval niet accentueert, en in heel zijn persoon en optreden de verschillen opneemt in 'n harmonische inschakeling in zijn omgeving: in dit punt is de mentaliteit, de geest die zijn omgang bezielt, veel wezenlijker dan de zakelijke verschilpunten.

Naast deze negatieve kant staat de positieve aanpassing: kennis van taal, cultuur, opvattingen, instellingen, geschiedenis, godsdienst van het volk, en de verwerking van deze kennis in zijn optreden en omgang. De vanzelfsprekendheid hiervan doet buitenstaanders wel 'ns vergeten hoeveel dit aan inspanning en tijd van de missionaris eist, en dat het niet zonder meer aan onachtzaamheid, doch dikwijls aan practische onmogelijkheid geweten moet worden, als 'n missionaris in dit punt blijft onder de maat van hetgeen men van hem zou verwachten en hijzelf zou wensen. Maar het ideaal blijft staan: naar de mate van het concreet mogelijke Jood met de Joden, Griek met de Grieken.

Aanpassing moet er zijn in de *methode* van de evangelie-prediking.

Hierover hoeft, wat het beginsel betreft, nauwelijks gesproken te worden. Willen wij het evangelie aan 'n volk brengen, dan zullen wij 'n weg moeten volgen, die past bij het karakter, de cultuur, de begrippen en waarderingen van 't volk dat we willen kerstenen. En voorzover de methode niet innerlijk raakt aan de inhoud der prediking, is de mogelijkheid der aanpassing onbeperkt; zoals ook bij de gekerstende volkeren steeds door gezocht wordt naar de meest juiste methode in prediking, catechese, leiding.

Het eigenlijke aanpassingsprobleem ligt echter in de aanpassing van de inhoud der prediking, de *boodschap* die we aan de mensen brengen, de Kerk die we willen vestigen. Terwijl in de twee voorafgaande punten iets aangepast wordt wat, in zich beschouwd, van de missionaris zelf is, en waarover hij dus ook, binnen de grenzen van de algemene richtlijnen der Kerk en die van zijn persoonlijk toebehoren aan de Kerk als missionaris, priester, kloosterling, zelf beschikken kan, gaat 't hier over de aanpassing van iets wat de missionaris niet in z'n eigen macht heeft, maar wat hem toevertrouwd is als 'n heilig pand, dat niet aan hem onderworpen is, maar waaraan hijzelf onderworpen is. Tenslotte gaat het hier op de meest formele wijze over de Kerk zelf, die zich aanpast; 'n aanpassing waaraan de missionaris meewerken moet, doch zeer uitdrukkelijk en zeer bewust als „minister", niet als heer en meester.

Wat aangepast moet worden is de verwerkelijking zelf van het genadeplan Gods. Deze verwerkelijking moeten we volledig nemen: de geopenbaarde waarheid, neergelegd in de H. Schrift en de goddelijke overlevering, ontwikkeld in de leer der Kerk (in haar onfeilbare en nietonfeilbare uitspraken), de geschriften der Vaders en theologen en de gelovige beleving van het christenvolk, de genade met haar hele ontplooiing van bovennatuurlijke deugden en gaven en haar genademiddelen, het genade-instituut der Kerk met z'n hiërarchie, z'n drievoudige macht, de hele uitbouw van z'n organisatie, z'n wetgeving en z'n liturgie; dit alles niet zoals het is in 'n abstracte definitie, maar zoals het in concreto nu bestaat en door de missionaris aan de volkeren gebracht moet worden.

Vanzelfsprekend kan de aanpassing in dit punt niet betekenen 'n verandering, 'n modificatie van de inhoud zelf van dit bovennatuurlijk geheel, doch ze kan alleen betrekking hebben op de vorm die het in 't leven van individuen en volkeren aanneemt. Niet de wezenlijke kern, doch de accidentele verschijningsvorm kan aangepast worden. Niet het

objectieve gegeven, maar de subjectieve beleving ervan (en de objectieve elementen die uit deze subjectieve beleving voortvloeien, zoals bepaalde constructies van kerkelijk recht en bepaalde vormen van liturgie). Wat onveranderlijk tot het wezen van het genadeleven behoort, kan niet aangepast worden; evenmin wat door Gods wil als onveranderlijk element in dit concrete genadeplan is opgenomen. Dus geen aanpassing in de geopenbaarde leer zelf, haar natuurlijke praesupposities en noodzakelijke consequenties; geen aanpassing in datgene wat „iuris divini" is. In beginsel is er aanpassing mogelijk in alles wat behoort tot de concreet-contingente vormgeving van deze onveranderlijke kern. Voor de practische oplossing zal men echter rekening moeten houden met de bovennatuurlijke en natuurlijke wetten van groei en ontwikkeling der Kerk. Het genadeplan Gods wordt verwerkelijkt in de concrete, contingente mensengeschiedenis, in feitelijkheden die in hun bepaaldheid niet principieel noodzakelijk zijn. Zoals God zelf deze contingenties in de verwerkelijking van zijn genadeplan opneemt, zo hebben ook wij ze te aanvaarden, en niet alleen hun principiële niet-noodzakelijkheid te beschouwen, maar ook hun feitelijke gegevenheid.

Wij hebben aan de volkeren de Kerk te brengen zoals zij is, en niet zoals zij was b.v. in de tweede eeuw (en hoeveel weten wij van de concrete toestand van de Kerk in die tijd) of zoals zij in een of andere veronderstelling zou kunnen zijn. Natuurlijk niet als een onveranderlijk rotsblok, dat we midden tussen de volkeren leggen, maar als een levend organisme, dat assimileren en zich aanpassen kan; maar uitgangspunt van de aanpassing blijft de Kerk zoals ze nu is, niet zoals ze eens was of theoretisch zou kunnen zijn.

Onder de leiding van de Voorzienigheid en de bezieling van de H. Geest heeft de Kerk zich ontwikkeld en zich zelf 'n vorm gegeven. Dit gebeurt in de concrete toevalligheid der historie. Alle volkeren zijn gelijkelijk geroepen tot het bovennatuurlijk leven, maar niet alle krijgen dezelfde mogelijkheden om de vormgeving van dat leven in de Kerk te bepalen. De geïnspireerde boeken zijn geschreven in het Hebreeuws en in het Grieks: het is een aanpassing als ze vertaald worden in de eigen taal van 'n volk, doch deze vertaling is niet geïnspireerd. Geen volk zal ooit de invloed op de vorm der Kerk als geheel kunnen hebben, die de eerst-bekeerde volkeren gehad hebben.

De Kerk groeit en geeft zichzelf vorm in de historie. Ze had anders kunnen groeien, doch in feite is ze zo gegroeid, en zo komt ze tot de

volkeren: *deze* Kerk is de heilsboodschap voor de volkeren. Natuurlijk is die groei niet afgelopen, doch de ontwikkeling zal de wetten van de groei moeten volgen. Na 'n zeker aantal jaren is de materie van m'n lichaam geheel vernieuwd; maar wat 'n uiting is van leven en gezondheid als 't in geleidelijke groei gebeurt, is dodelijk als 't in één ogenblik plaats heeft. Hoe het kerkelijk recht er over tweeduizend jaren zal uitzien, en welke differentiaties het dan zal kennen, kan niemand voorzien; maar *nu* kan de Kerk noch een geheel nieuw en afzonderlijk „aangepast" canoniek recht b.v. voor China ineens scheppen, noch kan ze haar canoniek recht gewoon laten vallen en van de grond af 'n nieuw canoniek recht laten opgroeien. Ditzelfde geldt voor de liturgie en voor alle andere vormen van het kerkelijk leven. In welk tempo en in welke mate deze groei, deze geleidelijke aanpassing kan plaats hebben, is een voorwerp van geduldige studie, onderzoek, experiment onder leiding der Kerk, die uiteindelijk zal moeten beslissen of sanctionneren. Natuurlijk is er meer mogelijkheid tot onmiddellijke aanpassing naarmate men meer in de peripherie komt: hierin ligt de grond voor een onderscheid tussen „gestalte" en „kleed" van de Kerk, 'n onderscheid dat niet een scherp te trekken grens aanduidt.

In deze beschouwingen vinden we ook de juiste zin van wat wel eens gezegd wordt: het evangelie is een zaad dat gezaaid wordt, en niet een boom die overgeplant wordt. Het genadeleven wordt neergelegd in de ziel, en moet daarin opgroeien, het wordt niet als een kant-en-klaar systeem over de ziel heen gelegd. Iedere mens en ieder volk moet zelf zijn bovennatuurlijk leven leiden en ontwikkelen en er vorm aan geven (toch niet zuiver immanent, maar onder voortdurende beïnvloeding van buiten); in deze zin kunnen we zeggen dat de Kerk opgroeit onder 'n volk. Doch persoon en volk ontvangen het genadeleven in en door de reeds bestaande en ontwikkelde Kerk; het zaad van het Rijk Gods wordt neergelegd in hun hart doordat zij binnengaan in de Kerk; het stichten van *een* Kerk is de voortzetting en uitbreiding van *de* Kerk. Beide aspecten moeten in aanmerking genomen worden; de stichting van een nieuwe Kerk in de twintigste eeuw is niet een reproductie van de stichting van de Kerk door Christus en de Apostelen. Men kan voor de missie leren van de apostolische tijden, maar men kan deze niet reproduceren.

De aanpassing bestaat uiteindelijk hierin, dat het *nationaal-eigene* van

het te bekeren volk in zijn bovennatuurlijk leven wordt opgenomen en daardoor een nieuwe vormgeving bewerkt. Daarom zal de missionaris het natuurlijk-goede in hun cultuur, levensgewoonten, opvattingen enz. moeten leren kennen, langs alle wegen die voor hem openstaan. Hij moet niet alleen trachten het te kennen, maar het zich eigen te maken, en het dienstbaar te maken aan de verkondiging van het evangelie; waardoor hij tevens laat zien, dat het christendom niet vijandig staat tegenover 't goede in de nationale tradities, maar deze aanvaardt en veredelt.

Wel zal dit natuurlijk goede dikwijls gezuiverd moeten worden, omdat 't in concreto dikwijls vermengd en vergroeid is met onaanvaardbare elementen (afgodisch, superstitieus, immoreel); en in verband met deze concrete vermenging van goed en kwaad kan het gebeuren dat iets, wat in zich goed is en dus theoretisch wel bruikbaar zou zijn, toch practisch niet (of voorlopig niet) gebruikt kan worden, omdat het door langdurig gegroeide associaties voor deze mensen of deze generatie niet los gemaakt kan worden van de onaanvaardbare bijmengsels.

Voor 'n juiste aanpassing is echter ook nodig dat men oog heeft voor de leemten en onwaarden van de cultuur, levensgewoonten enz. van het volk. Men moet er b.v. rekening mee houden dat de aanwezige voedingsbodem niet christelijk is, zowel om te voorkomen dat men de mensen zou afstoten of tegen de Kerk opzetten door openlijk te verkondigen wat ze nog niet dragen kunnen, alsook om te voorkomen dat men, door 'n aanwezige onbevattelijkheid voor bepaalde waarheden of voorschriften over het hoofd te zien, tenslotte toch niet het evangelie aan de mensen zou brengen of zonder het te bedoelen 'n onzuiver christendom zou aankweken, en dus niet zou aanpassen maar verminken wat men brengen komt.

In dit punt wordt wel 'ns overdreven door als waarde te beschouwen wat onwaarde is (de „Oosterling" is meer mystiek, *omdat* hij niet logisch is; geestelijke traagheid of leegheid die beschouwd wordt als volheid van beschouwing), of als voldragen vrucht wat slechts beginstadium is ('n vaag-intuïtief philosophisch inzicht als hoogste wijsheid). Gezonde aanpassing eist, dat men bij z'n catechumenen, christenen, seminaristen, dergelijke leemten, voorzover ze de ontplooiing van het godsdienstig leven beïnvloeden, naar best vermogen tracht aan te vullen.

Bij het zoeken naar aansluiting bij het aanwezige natuurlijk-goede moet men zich echter bewust blijven dat de openbaring komt van buiten, als iets nieuws, en niet zonder meer 'n ontplooiing is van de natuur;

ofschoon ze wel hierbij aansluit, ze veredelt en vervolmaakt. De „apologetiek van de immanentie" is niet de volledige apologetiek, doch slechts een aspect ervan; en 'n aanpassing, die niets meer zou zijn dan 'n beleefde immanentie-apologetiek, zou geen christenen maken. Elke evangelieprediking zal dus noodzakelijk iets nieuws moeten brengen, maar de aanpassing moet bewerken, dat dit nieuwe aansluit op het reeds aanwezige, zodat 't wel nieuw is, maar niet vreemd.

Dit nieuwe karakter van het christendom ligt niet alleen in de ontologische bovennatuurlijkheid van het genadeleven, maar ook in wat men zou kunnen noemen het phenomeneel aspect van de deugden: christelijke caritas, nederigheid, ascese, zal zich in concreto anders tonen dan „natuurlijke" liefde, nederigheid, ascese.

En meer dan dat: de missionaris moet zich steeds bewust blijven, en dit bewustzijn ook aan zijn gelovigen en vooral aan zijn seminaristen goed bijbrengen, dat het christendom niet gekomen is als een perfectionnering van 'n gave natuur, maar als verlossing uit de erfzonde, en dat 't mensdom deze verlossing broodnodig heeft, niet alleen om bovennatuurlijk te leven, maar zelfs om in de natuurlijke spheer z'n krachten gaaf te kunnen gebruiken. Verwaarlozing hiervan zou niet alleen tot teleurstellingen leiden, maar ook 'n onjuiste opvatting der aanpassing kunnen geven en afdwalingen veroorzaken in deugdpraktijk en in de leer over genade en deugd.

Dat de openbaring in zeker opzicht van buiten komt, als iets nieuws, is niet in strijd met normale cultuurvorming en cultuurontwikkeling: versteende, volkomen gesloten cultuur is geen cultuur; cultuur ontwikkelt zich ook onder invloeden van buiten. Het opnemen van het christendom in het leven van 'n volk is 'n uitzonderlijke factor van cultuurontwikkeling, die niet onmiddellijk tot de juiste synthese komen zal, maar uiteindelijk de rijkste ontplooiing van het volksleven zal mogelijk maken.

De restricties, waaraan de aanpassing onderworpen is, behoeven ons niet te doen wanhopen aan de kans van slagen van het missiewerk. Alle mensen zijn op de eerste plaats mens, en niet op de eerste plaats Chinees of Japanner of Europeaan; en in deze algemeen-menselijke natuur ligt een eindeloze mogelijkheid van aanpassing en ontwikkeling, van onderling begrijpen en contact en gemeenschap. Als er van de kant van de missie voldoende aanpassing is, om de Kerk in haar waarheid en haar

waarde tot 'n volk te brengen, dan is er aan de kant van het volk de mogelijkheid zichzelf aan te passen aan de Kerk in die punten waarin, om welke reden dan ook, de zakelijke aanpassing aan 't eigene van 't volk niet of nog niet mogelijk is.

Het christendom heeft zich niet enkel aangepast aan de volkeren van het Westen, maar deze volkeren ook aan zichzelf aangepast: zo iets zal ook in het Oosten en overal ter wereld moeten gebeuren. In dit opzicht spreekt men soms wel al te gemakkelijk van het westers kleed der Kerk. De Kerk heeft niet, wat men nu de westerse cultuur noemt, als een volgroeide eenheid gevonden en deze aangenomen: met de aanwezige elementen heeft de Kerk deze „westerse" cultuur gemaakt, en in deze ontwikkeling zitten ook algemeen-menselijke en specifiek-christelijke factoren; en misschien dat sommige trekken der westerse cultuur, die als specifiek westers beschouwd worden, specifiek christelijk zijn en in de oosterse culturen ontbreken *omdat* deze zich buiten het christendom ontwikkeld hebben. Het is natuurlijk niet gemakkelijk dit in details vast te stellen, dit is voor deze beschouwing ook niet nodig. We willen slechts waarschuwen voor 'n eenzijdig a priori. Als de wetgeving en de liturgie en wetenschap en godsvrucht der Kerk zich eeuwen lang voornamelijk in het Westen hebben ontwikkeld, dan is dit *daarom* nog niet voor oosterse volkeren onverteerbaar. Men moet niet a priori opstellen dat alles, wat uit het Westen komt en in het Oosten nog niet vertoond is, als het niet tot het wezen der Kerk behoort, in elk geval veranderd moet worden *omdat* het uit het Westen komt. Even goed als de Oosterse staten hun wetgeving oriënteren op en verbeteren naar de westerse, evengoed als zij westerse vormen, gebruiksvoorwerpen enz. assimileren, evengoed zullen zij in staat zijn het bestaande kerkelijk recht en de bestaande liturgie en de godsvrucht zoals ze zich in het Westen ontwikkeld heeft, te assimileren. Het eindresultaat zal bereikt worden door een aanpassing van beide zijden, en waar precies het juiste midden ligt zal in ieder afzonderlijk geval bepaald moeten worden door 'n voorzichtig en rustig afwegen van alle factoren, waarbij als eindresultaat voor de geest moet staan de Kerk als het Rijk Gods dat alle volkeren omvat en waarin in alle talen de lof van God gezongen wordt.

De aanpassing is een langdurig proces, waarvan het eerste begin eer 'n voorbereiding is dan 'n reële aanpassing. In het bewustzijn van zijn bovennatuurlijke zending en de innerlijke kracht van het Rijk Gods dat

hij verkondigt, zal de missionaris zo goed en zo kwaad als hij kan zich richten tot het volk dat hij moet kerstenen. Twee polen van zijn activiteit staan vast: hij moet zorgen dat hij verstaan en aanvaard wordt, en hij moet de bovennatuurlijke heilsboodschap verkondigen. Als dit aanwezig is, kan het zaad in de akker vallen, ontkiemen en beginnen te groeien. Aan deze groei heeft de missionaris voortdurend mee te werken, en hij heeft daarbij ook naar best vermogen dat aspect van de groei, dat we aanpassing noemen, te verzorgen. Dit zal echter, vooral in het begin, vooral negatief, indirect en voorbereidend gebeuren. Naarmate zijn eigen ervaring, en de gezamenlijke ervaring van zijn medewerkers groeit, zal het positieve en directe in zijn aanpassingspogingen 'n grotere plaats kunnen gaan innemen. Met alle inspanning om hierin te slagen, zal hij zich echter bewust moeten blijven van het gebrekkige van zijn pogen, en de moed moeten hebben het risico te aanvaarden van mislukkingen en de daaraan onvermijdelijk verbonden critiek; hij hoeft hierom overigens niet moedeloos te worden, want de kracht van het Rijk Gods is bovennatuurlijk en baant zich 'n weg ook door menselijke beperktheid en mislukkingen. De eigenlijke positieve en directe aanpassing zal echter eerst goed beginnen, wanneer in het bekeerde volk zelf het katholieke leven zich gaat ontplooien en, nu niet beredeneerd en reflex, maar vooral door de spontaneïteit van 't leven zelf, zijn vorm gaat vinden en scheppen. Het behoeft hier niet uitgewerkt te worden, van hoe groot belang ook in dit punt de vorming van 'n eigen clerus is; men bedenke echter ook hierbij, dat een of zelfs meerdere inheemse priesters niet als 'n deus ex machina het hele probleem oplossen en het proces tot z'n einde brengen. Dan eerst zal de aanpassing, die we hier bespreken, als voltooid kunnen worden beschouwd, wanneer er 'n volledig uitgegroeide christelijke volksgemeenschap is gevormd, die in haar geheel en in haar verschillende organen en lagen, in haar clerus, haar kloosterlingen, haar gezinnen, haar geleerden, kunstenaars, ambachtslui, arbeiders, boeren, handelaars enz., in alle uitingen van het volksleven aan haar bovennatuurlijk leven 'n volkseigen vorm weet te geven. Als dat bereikt is, komt er geen stilstand, maar de verdere groei zouden we liever ontwikkeling van het godsdienstig volksleven dan aanpassing willen noemen.

J. J. HOUBEN S.J.

ISLAMWETENSCHAP

Men kan de „Islam" of de „Wetenschap van de Islam" of de „Leer en instellingen van de Islam" opvatten in veel verschillende graden van ambiëntie en uitgestrektheid. De „Wetenschap van de Islam" in zijn meest gebruikte vorm, zoals deze gebezigd wordt in het kader van de algemene godsdienstwetenschap en die in zich wel de meest verkorte vorm is, is toch reeds zeer veel omvattend. Wil men de godsdienst van Muhammed voldoende leren begrijpen, dan is daar allereerst voor nodig de kennis van het land en het volk waaruit de profeet voortkwam en een juist inzicht in de persoon van de stichter. Verder roept de boodschap die in zijn openbaring vervat ligt wel zoveel problemen op van geschiedkundige, psychologische en vooral van theologische aard, dat naast een kennis van althans het klassieke Arabisch, vooral ook een diepgaande kennis van theologie en philosophie tot de noodzakelijke vereisten behoren. De kennis van de Koran en de profeet alleen geven immers niet voldoende het beeld weer van de godsdienst zoals die zich uit de oorspronkelijke bronnen van Koran en traditie tot wereldgodsdienst ontwikkelde. Het is nodig die volkeren te leren kennen welke die nieuwe godsdienst aannamen naarmate deze meer essentiële bijdragen leverden voor de verdere uitbouw van de leer. Men zal geen duidelijk beeld kunnen verkrijgen van de draagwijdte van religieuze termen en begrippen van de Islam, tenzij men de stromingen nagaat die in de christelijke kerken van Arabië en haar ommelanden van invloed waren noch ook zonder dat men kennis neemt van Manichaeisme, Parisme en van het Jodendom dat in al de grote centra van handel en verkeer mede het cultuurbeeld bepaalde en op de Islam vooral in zijn wordingsgeschiedenis van grote invloed is geweest.

Tot dit meest beperkte gebied van de Islamwetenschap behoort vervolgens, wil men zijn philosophische en theologische draagkracht kunnen onderscheiden, een kennis van de Griekse en Neo-platonische philosophie, van de christelijke theologie van die eeuwen; voor een godsdienst, die zo wettelijk is ingesteld als de Islam, vervolgens ook de wettelijke bepalingen niet alleen in haar algemeenheid maar ook in die specifieke natuur van het wetssysteem, dat men moet leren aanvoelen en afwegen. Maar vooral is nodig een diepgaande philosophische en theologische kennis, die de begrippen van de Koran in hun theologische en philosophische waardebepaling leert doorgronden; die de christelijke invloed op die theologie in haar groei kan nagaan en die kan vaststellen welke de uiteindelijke theologische waarde is die de islamtheologen en philosophen in hun eigen systemen overnamen.

Vanwege de zeer eigene ontwikkeling binnen de orthodoxe godsdienstbeleving van de Islam zou het beeld dat men aldus van de Islam als godsdienst verkrijgt nog zeer eenzijdig blijven als men hier niet aan toevoegde een inzicht in de ascetische en mysticke scholen, die aan het starre dogma van de Koran en van de orthodoxe theologie die levensvatbaarheid gegeven heeft, waardoor de eenvoudige muslim zijn geloofsleven bevrucht weet.

Dit is in het kort aangegeven de inhoud van de „wetenschap van de Islam" in zijn meest gerestringeerde vorm. De klassieke verhandelingen welke langs deze lijnen de studie van de Islam behandelen, kan men vinden in het boek van Pater

J. Lammens S.J. „L'Islam. Croyances et institutions" (Beyrouth 1926 en telkens herdrukt). Een opgave der hoofdstukken geeft het beste beeld van deze methode: Le Berceau de l'Islam; Mahomet le fondateur de l'Islam; le Qoran; la Tradition; la jurisprudence; Ascèse et Mystique; les Sectes de l'Islam; Réformistes et modernistes. Eenzelfde indeling biedt het klassieke boek van I. Goldziher „Vorlesungen über den Islam" (2. Aufl., Heidelberg 1925) met als hoofdstukken: Muhammed und der Islam; die Entwicklung des Gesetzes; Dogmatische Entwicklung; Asketismus; Sektenwesen; Spätere Gestaltungen. Om tenslotte het nieuwste en eerlang klassieke werk van H. A. R. Gibb te noemen „Mohammedanism" (London 1950), dat deze wetenschap aldus indeelt: The expansion of Islam; Mohammed; The Koran; Doctrine and ritual in the Koran; The tradition of the prophet; The sharî'ah (wet); Orthodoxy and Schism; Sufism and sufi-orders (mystieke orden); Islam and the modern world.

Hoe meesterlijk deze verhandelingen ook mogen zijn, zij kunnen toch nooit volledig recht laten wedervaren aan veelomstreden punten, punten waarover tientallen boeken met grote rijkdom aan materiaal argument en tegen-argument hebben opgestapeld. Want elk van de onderdelen is verdiept en bestudeerd in tal van speciale studies, waarvan de bevindingen slechts in algemene termen en conclusies in deze klassieke verhandelingen zijn neergelegd. Die werken zelf kunnen onmogelijk doen vermoeden wat een rijkdom aan literatuur er in Europese maar veel meer nog in Arabische bronnenwerken bestaat over onderdelen van geschiedenis en van theorie: de ontelbare werken over de exegese van de Koran, over het Arabisch en de onovertreffelijkheid van de Koranstijl, over de afzonderlijke hoofdstukken van de theologie (attributen van God, predestinatie etc.) en philosophie en tientallen andere onderwerpen, waarover slechts in een concluderende zinsnede in de boven aangeduide boeken gerept kan worden.

Islamwetenschap kan echter ook in veel ruimere zin worden opgevat als men er namelijk onder verstaat de cultuur, de geschiedenis, het staatsbestel en de godsdienstige verhoudingen van al die landen afzonderlijk die bekend staan als Islamgebieden. Dit ontzagwekkende gebied van wetenschap tot nu toe enkel weergegeven in encyclopedische werken en bovenal in de Encyclopaedia of Islam is nu voor het eerst in een groot, lijvig handboek bijeengebracht. De *Islamologia* [1] door Pater F. M. Pareja S.J., Professor aan de Gregoriaanse Universiteit in Rome in samenwerking met Prof. L. Hertling van diezelfde universiteit en Dr A. Bausani, Lector aan de Universiteit van Rome, omvat de Geografia, Storia, Letteratura, Arti en Scienze van elk der verschillende landen van de Islamwereld. Het is een uiterst rijke schat van gegevens, welke niet logisch beredeneerd zijn, maar descriptief zijn weergegeven. De vier grote delen omvatten: Inleidende hoofdstukken over de verschillende soorten van Islamstudie. Vervolgens de geographische toestanden van de verschillende Islamlanden (door L. Hertling). Het eerste deel bevat dan de geschiedkundige verhandelingen over elk dier landen: Voor-Islamietisch Arabië, Mohammed, de uitbreiding van de Islam en het khalifaat, de versplintering van

[1] *Islamologia* di F. M. Pareja. Geografia-storia-istituzioni-letteratura-arti-scienze. Con la collaborazione del Dott. A. Bausani e del Dott. L. Hertling. Orbis Catholicus rappresentanza Herder, Roma, Piazza Montecotorio 117, 1951.

het khaliefenrijk; de Mongolen, de Ottoman-Turken; India, Indonesië, Arabië, Afrika, waarin wij de geschiedenis van elk van die gebieden weergegeven vinden bijgehouden tot deze dag. Dit eerste deel beslaat 370 grote bladzijden, die opgehelderd worden door kaarten en tekeningen. In het tweede deel volgen dan de Instellingen van de Islam: de Koran, de wetgeleerdheid, het dogma, de mystiek en de mystieke broederschappen en de godsdienstige sekten van de Islam. Dit deel vult de volgende 200 bladzijden. Het derde deel, dat door Dr A. Bausani verzorgd is, bevat de literaturen en hun geschiedenis van het Arabisch, het Perzisch, het Turksch, het Urdu en andere kleinere literaturen (593-686). Het vierde en laatste deel behandelt de wetenschappen: philosophie, medicijnen, mathematica en de kunsten: architectuur, ornamentatie en tapijten. Elk van de verschillende onderdelen biedt vervolgens een uitgebreide literatuurlijst van de meest voorname werken die gepubliceerd zijn en uitgebreide registers vergemakkelijken het gebruik van dit inhoudrijke boekdeel.

Dit korte overzicht toont reeds duidelijk het verschil van opvatting dat er bestaat tussen deze soort van behandeling der stof en de werken die we boven aangaven. Terwijl de eerste soort van Islamboeken een veel beknopter gebied bestrijken verschillen ze daarenboven van deze Islamologia, doordat ze niet louter descriptief maar samen met een subjectieve beoordeling meer de Islam als godsdienst dan wel de Islamwereld als cultuurgebied beschouwden. Wij moesten echter boven reeds aanstippen, dat ook die werken, ondanks het minder ruime en meer homogene gebied dat ze bestrijken, toch nog zoveel punten op de achtergrond moeten laten die in een compacte samenvatting niet altijd voldoende tot hun recht kunnen komen, dat ze slechts zelden in alles voldoen. Was dat de reden waarom de schrijver van dit werk, Pater Pareja, zich daarom resoluut uitsprak voor de meer descriptieve methode? De Islamologia hier geboden vertegenwoordigt echter zo'n titanenwerk, dat het menselijkerwijze wel onmogelijk geacht moet worden in alles een subjectief beoordelende norm aan te leggen, zo men dit al wilde doen. Terwijl de bezwaren tegen de louter descriptieve methode zich nog niet zo zwaar doen gevoelen op gebieden van louter geographische of historische aard, wreekt de methode zich echter duidelijk waar het gaat over het dogma, dat slechts 45 bldz. krijgt toegewezen en waar wel een opsomming gegeven wordt van de verschillende scholen en richtingen maar toch wel te weinig ruimte over blijft om een helder beeld te kunnen krijgen van de vele ingewikkelde strijdvragen die het godsbeeld van de Islam verduidelijken. Hetzelfde geldt van de behandeling van de mystiek (509-531) en van de grote philosophen van de Islam (693-706). Dit zijn wel onvermijdelijke tekorten die elk encyclopaedisch werk van dit soort moeten aankleven, al zal ieder moeten toegeven dat desondanks in vele gevallen in al hun algemeenheid en kortheid toch een juiste karakteristiek van scholen en richtingen gegeven wordt.

De grote verdienste van dit werk bestaat zeer zeker hierin, dat het over elk gebied van de muslimwereld de noodzakelijke gegevens biedt en dat men telkens de literatuur aangegeven krijgt van waaruit elke nadere bestudering van onderdelen met vrucht een aanvang kan nemen. Dit veronderstelt van de kant van de schrijver en van de medewerkers voor de hun toebedeelde gebieden een grote belezenheid en eruditie en een dienst aan de Islamstudie in het Westen die moeilijk naar waarde te schatten valt.

Miscellanea

Internationaal Academisch Missiecongres. — Het ligt in de bedoeling om het uitgestelde Internationaal Academisch Missiecongres thans in de Pinksterweek van 1952 te Aken te houden. Als algemeen thema heeft men gekozen: Evangelii Praecones. Het congres wordt georganiseerd door de Kathol. deutsche Akademikerschaft (K.D.A.), het Kathol. Akademikerverband, de Kath. deutsche Studenten-Einigung (K.D.S.E.), het Missionsärztliche Institut vanWürzburg, de Unio Cleri pro Missionibus, het Institut für missionswissenschaftliche Forschungen van Münster, in verbinding met de Pax Romana.

Journées d'Etudes Missionnaires. — In de eerste Juli-week van 1952 zullen te Parijs voor de derde maal Journées d'Etudes Missionnaires worden gehouden, gewijd aan het onderwerp: Les Missionnaires et leur attitude vis-à-vis des religions non-chrétiennes.

Missionswissenschaftliche Studien. — In deze waardige en volop verdiende „Festgabe Prof. Dr Joh. Dindinger O.M.I. zum 70. Lebensjahre dargeboten von Freunden und Schülern", hebben 26 medewerkers, uit verschillende nationaliteiten, door hun wetenschappelijke bijdragen, die vrijwel alle gebieden van de missiewetenschap bestrijken, hun hoogachting willen uiten voor de jubilaris als mens en als geleerde. In de rubriek: boekbesprekingen, komen we op deze omvangrijke feestbundel terug.

Conferenties aan het Institut Catholique te Parijs. — Onder de algemene titel: A la Recherche de Dieu, werden gedurende deze winter aan het Institut Catholique te Parijs de volgende conferenties gehouden: op 20 Nov. 1951: Le fait religieux door P. Varillon S.J.; op 11 Dec. 1951: L'Islam door P. Jean Mohammed Ben-Abd-el-Jalil O.F.M.; op 8 Jan. 1952: Mystique hindoue, mystique chrétienne door P. Bruno de Jésus-Marie O.C.D.; op 12 Febr. 1952: La Chine religieuse door R. Grousset; op 11 Maart 1952: Transcendance du Catholicisme door P. Daniélou S.J.

Les Humanités d'Extrême-Orient. — Deze collectie, uitgegeven door de Société d'édition „Les Belles Lettres", 95 Boulevard Raspail, Paris VIe, is in het Frans de enige rechtstreekse informatie-bron van de Chinese gedachtenwereld; zij omvat Chinese tekst-uitgaven en studiën over het Verre Oosten.

In de reeks tekst-uitgaven verschenen tot dusver: Les quatre Livres, Seu-chou, texte chinois, avec traduction chinoise et latine de S. Couvreur, 3 fascicules. — Les Pères du système taoiste, par L. Wieger. Textes chinois, avec traduction française. — Anciennes Annales de la Chine, Chou-king. Textes chinois avec traduction française de S. Couvreur. — Mémoires sur les bienséances et les cérémonies, Li-ki. Texte chinois avec traduction française de S. Couvreur. — La chronique de la principauté de Lou. Tch'ouen-Tsiou, Tso-Tchouan. Texte chinois avec traduction française de S. Couvreur. — Cérémonial, I Li. Texte chinois avec traduction française de S. Couvreur. — Bouddhisme chinois.

Tome I: Vinaya, monachisme et discipline; Hinayana, véhicule inférieur. Texte chinois avec traduction française de L. Wieger. Tome II: Les Vies chinoises du Buddha. Textes chinois avec traduction française de L. Wieger.

In de reeks studiën verschenen: Sagesse chinoise et philosophie chrétienne, par Henri Bernard-Maître. — Pour la compréhension de l'Indochine et de l'Occident, par Henri Bernard-Maître.

Conferenties aan de Facultés catholiques te Lyon. — R. P. Gathier S.J. zal in het voorjaar 1952 vijf conferenties houden, nl. op 13 Febr.: L'Inde dravidienne: géographie, civilisation, histoire; 27 Febr.: La pensée dravidienne: le moralisme de Tiruvalluvar; 12 Maart: La pensée dravidienne: les poètes Sivaïtes, les Alvars Vishnouites; 26 Maart: La pensée dravidienne: la religion d'amour de Manikkavacagam; 2 April: La pensée dravidienne: la philosophie du Saiva Siddhanta.

Nederlandse Missieprelaten. — Op 15 Nov. 1951 heeft Z.H. Exc. Mgr H. Paulissen S.M.A. om gezondheidsredenen eervol ontslag gekregen als bisschop van Kumasi (Goudkust) en werd benoemd tot titulair-bisschop van Gionopolis.

Op 2 Dec. 1951 is Z.H. Exc. Mgr G. Wantenaar (Mill-Hill), Apost. Vicaris van Basankusu (Belg. Congo) in zijn missie op de leeftijd van 65 jaar overleden.

In de tweede helft van Jan. 1952 kwam het bericht, dat Mgr P. Arntz O.S.Cr. benoemd is tot Apost. Vicaris van Bandung, als opvolger van Z.H. Exc. Mgr J. Goumans, die om gezondheidsredenen eervol ontslag had gekregen.

Promotie mgr Geise. — Op 16 Jan. 1952 promoveerde aan de Rijksuniversiteit te Leiden mgr N. J. C. Geise, Apost. Prefect van Sukabumi, tot doctor in de Letteren en Wijsbegeerte op een proefschrift, getiteld: Badjus en Moslims in Lebak Parahiang, Zuid-Banten.

Libermann-Herdenking. — Op 2 Febr. 1952 was het honderd jaar geleden, dat de Eerbiedwaardige Pater François Marie Paul Libermann te Parijs in geur van heiligheid overleed. De Nederlandse Paters van de H. Geest hebben dit eeuwfeest van hun Eerbiedw. Vader en tweede Stichter op Zondag 3 Febr. l.l. in het missiehuis te Gemert plechtig gevierd. In de voormiddag droeg Z. H. Exc. Mgr W. Mutsaerts, Bisschop van 's-Hertogenbosch, een Pontificale H. Mis op en in de namiddag had er een receptie en een séance plaats met herdenkingsrede van P. drs Ed. Loffeld C.S.Sp. Ook werd bij die gelegenheid een keurig-verzorgd gedenkboek uitgegeven, waarop we later hopen terug te komen.

Boekbespreking

Bibliotheca Missionum. Begonnen von P. ROBERT STREIT O.M.I., fortgeführt von P. JOHANNES DINDINGER O.M.I. XV. Bd: *Afrikanische Missionsliteratur 1053-1599*, no 1 - 2217. Veröffentlichungen des Instituts für missionswissenschaftliche Forschung, 23* + 719 S., Verlag Herder, Freiburg, 1951.

Van het bibliographisch standaardwerk, de Bibliotheca Missionum, door Rob. Streit onder medewerking van Joh. Dindinger begonnen en na het overlijden van Streit door Dindinger onder medewerking van Joh. Rommerskirchen voortgezet, waren vóór de oorlog van 1940-1945 reeds elf omvangrijke banden verschenen. Het manuscript van de drie volgende banden (12-14), dat voor de druk gereed lag, ging tengevolge van oorlogshandelingen verloren, zodat het werk opnieuw moest worden aangevat; ondanks moeilijkheden van verschillende aard is men hiermede dan ook aanstonds begonnen.

Intussen werden de banden, die de Afrikaanse missieliteratuur zouden bevatten (15-20), in bewerking genomen. De vijftiende band, omvattende de literatuur vanaf de elfde tot en met de zestiende eeuw, verscheen reeds op de boekenmarkt, terwijl de copie voor de vier volgende banden (16-20) persklaar ligt; ook is de voorbereiding van de 21ste band met de missieliteratuur betreffende Oceanië en Australië, reeds een eindweegs gevorderd.

Dit monumentale werk behelst niet louter een soort catalogus van de gedrukte missieliteratuur, maar bevat ook inzicht-gevende notities over de inhoud der geschriften en niet zelden een korte levensschets van de schrijvers. De chronologische volgorde biedt het voordeel, dat men zich gemakkelijk kan oriënteren over de stand van de missieliteratuur in een bepaalde periode.

In een zakelijk „Vorwort" maakt de samensteller er terecht op attent, dat men bij de behandeling van het missiewerk in Afrika drie groepen dient te onderscheiden. Vooreerst de werkzaamheid van de Kerk in het Mohammedaanse Noord-Afrika, waar eigenlijke missiearbeid nauwelijks mogelijk is en de zielzorg onder de aldaar wonende christenen, met inbegrip van de afvalligen, de voornaamste plaats inneemt. Vervolgens de herenigingspogingen, vooral in Egypte en met name in Abessynië. De priesterkoning Johannes was, zoals vooral Italiaanse auteurs in de nieuwere tijd hebben aangetoond, reeds vóór de kruistochten bekend. In de tijd van de kruistochten en later van de Portugezen was hij de aangewezen bondgenoot tegen de gemeenschappelijke vijand, de Islam. Rome en Portugal, met name de Sociëteit van Jesus, hebben zeer veel voor de hereniging van de monophysitische Abessyniërs ondernomen en ten dele ook bereikt; helaas, bleek zulks niet van blijvende aard. Tenslotte de eigenlijke missie onder de heidenen in West- en Oost-Afrika en op de Afrikaanse eilanden, grotendeels onder Portugees patronaat of althans van Portugal afhankelijk. Ook deze missiearbeid droeg geen blijvende vrucht, zodat men zelfs in katholieke kringen sprak van de vloek van Cham, die op de negers drukte. Ter verklaring van deze mislukking, die uit de documenten

duidelijk blijkt, haalt Dindinger o.a. de volgende redenen aan: het niet bij machte zijn van het kleine Portugal om zulke onmetelijke gebieden voldoende van mensen en middelen te voorzien om de missiearbeid te doen gedijen; de te verre afstand tussen de residenties van de koloniale bisschoppen en de missiegebieden van het zwarte werelddeel; de grote sterfte onder de missionarissen bij de toenmalige stand van de tropenhygiëne; de slavenhandel, waartoe het kruistochtkarakter, hetwelk men aan de overzeese ondernemingen van Portugal toeschreef, niet weinig heeft bijgedragen.

Bij het doorbladeren van deze vijftiende band vernemen we niet slechts talrijke bijzonderheden omtrent schrijvers en geschriften in de gebruikelijke opgaven (titel, vindplaats, uitgaven, vertalingen, inhoud, biographie, literatuur) bij de afzonderlijke nummers gedaan, maar treffen we ook herhaaldelijk bemerkingen aan, waardoor in omloop zijnde meningen worden verbeterd, gewijzigd of althans genuanceerd. Uitermate waardevol zijn ook de pauselijke bullen, waaruit we tal van volmachten, faculteiten, dispensaties enz. leren kennen; de zo-volledig-mogelijke bisschopslijsten der verschillende Padroado-bisdommen; de inhoudrijke brieven van en aan missionarissen; uitvoerige registers (schrijvers, personen, zaken, plaatsen, talen) maken het ons gemakkelijk om hierin allerlei gewenste gegevens terug te vinden.

Zo vormt ook deze vijftiende band der Bibliotheca Missionum, waarvan de uitgave niet slechts de samenstellers, maar ook het „Institut für missionswissenschaftliche Forschungen", onder welks auspiciën hij verscheen, tot ere strekt, — een onontbeerlijk hulpmiddel voor de beoefening van de missiewetenschap, met name van de missiegeschiedenis en van het missierecht. De overtuiging op deze wijze een onschatbare dienst te bewijzen aan de missiewetenschap en daardoor aan de missie, moge aan de samenstellers — de thans zeventigjarige Joh. Dindinger en zijn sinds 1930 toegewijde medewerker Joh. Rommerskirchen — althans enige voldoening schenken bij het moeizame monnikenwerk, dat zij sinds jaar en dag in teruggetrokkenheid en ten koste van veel zelfopoffering verrichten!

Met gespannen verwachting zien de beoefenaars van de missiewetenschap de volgende banden van het ook technisch uitstekend verzorgde werk, hetwelk thans bij Herder in Freiburg verschijnt, tegemoet.

Nijmegen ALPH. MULDERS

Missionswissenschaftliche Studien. Festgabe Prof. Dr Johannes Dindinger O.M.I., Direktor der päpstlichen Missionsbibliothek, zum 70. Lebensjahre dargeboten von Freunden und Schülern. Herausgegeben von Prof. Dr JOHANNES ROMMERSKIRCHEN O.M.I. und P. Dr NIKOLAUS KOWALSKY O.M.I. Veröffentlichungen des Instituts für missionswissenschaftliche Forschungen, Münster i..W., 440 S., Verlagsanstalt Wilhelm Metz, Aachen, 1951.

In de zeventigste verjaardag van Prof. Dr Joh. Dindinger O.M.I., de hoogstverdienstelijke uitgever der Bibliotheca Missionum, hebben zijn vrienden, collega's en studenten een welkome aanleiding gevonden — bij zijn zestigste verjaardag had men zich door de ongunst der tijden tot een enkel artikel over zijn levenswerk moeten beperken — om hem een waardige en waardevolle „Festgabe"

aan te bieden, getiteld „Missionswissenschaftliche Studien", uitgegeven door de toegewijde zorgen van zijn naaste medewerker, Prof. Dr Joh. Rommerskirchen O.M.I. en zijn medebroeder Dr Nik. Kowalsky O.M.I.

De inhoud is rijk en gevarieerd; de gaarne geleverde bijdragen betreffen verschillende onderdelen van de encyclopaedische missiewetenschap, o.a. missietheologie, missiegeschiedenis, missierecht, missiepastoraal enz. en staan, bijna zonder uitzondering, op hoog peil.

Om de appetitus naar deze rijpe vrucht van beoefening der missiewetenschap — want als zodanig mogen we deze bundel beschouwen — nog meer op te wekken, meen ik niet beter te kunnen doen dan door een gedetailleerd overzicht van de inhoud te geven; ten gerieve onzer lezers voeg ik er telkens enkele aanduidingen aan toe.

Na enkele gelukwens-brieven (blz. 7-10) volgt eerst een korte levensschets van de jubilaris, met de lijst van zijn geschriften door Dr Rob. Becker O.M.I. (blz. 13-18).

Dr O. Dominguez O.M.I., La primacía de Cristo y las misiones según la theologia del Angélico (blz. 19-38), stelt met grote scherpzinnigheid een theologisch onderzoek in naar de beginselen van Christus' woord: „Data est mihi omnis potestas" en geeft een verklaring van het daaruit voortvloeiende „euntes ergo docete omnes gentes", volgens de leer en onder verwijzing naar teksten van den H. Thomas.

Dr And. Seumois O.M.I., La Mission „Implantation de l'Eglise" dans les documents ecclésiastiques (blz. 39-53), beschrijft de invoering van dit begrip, hetwelk samenvalt met een nieuwe periode in de missiegeschiedenis en besluit zijn instructieve verhandeling, dat „cette notion est appelée à faire son chemin dans la missiologie, aussi bien dans la branche méthodologique que dans la partie théologique".

Prof. José Zameza S.J., El Cuerpo Místico de Cristo en la Dogmática misionera en España desde el „Maximum illud" (1919) (blz. 54-74), verbreedt in talrijke voetnoten en verwijzingen nog de horizon van dit interessant en in de titel nauwkeurig omschreven onderwerp.

Prof. Dr Max Bierbaum, Mission und Naturrecht (blz. 75-92), geeft een principiële en leerzame uiteenzetting over de betekenis van het natuurrecht voor de missie in het algemeen en over de betekenis van de missie voor de mens als afzonderlijke persoon en als sociaal wezen.

Prof. Dr Ign. Ting Pong Lee C.M.F., Jus Missionarium in Systemate Codicis Juris Canonici (blz. 93-101), beschouwt in deze „excursus synthetico-juridicus" verschillende aspecten van het missierecht in verband met het algemeen kerkelijk recht.

Jos. Peters, Die Akkommodationsfrage im Lichte der Enzyklika „Humani Generis" (blz. 102-117), toont in een vlot-geschreven artikel aan, dat genoemde encycliek eigenlijk slechts een negatieve norm voor de aanpassingsarbeid biedt, omdat zij de grenslijnen trekt, welke niet overschreden mogen worden; toch veroorlooft sch. zich ook enkele positieve aanduidingen ter oplossing van het aanpassingsvraagstuk.

Prof. Dr Thomas Ohm O.S.B., Die Buszdisziplin in den katholischen Missionen der Gegenwart (blz. 118-135), behandelt, zoals we van hem gewoon zijn, systematisch en degelijk, de grondslag, de betekenis en de praktijk van de boetetucht in onze tijd, van pastoraal standpunt beschouwd.

Prof. Dr Joh. Beckmann S.M.B., Die Beichtbücher (Confessionaria) als Quelle der Missionspastoral (blz. 136-146), betoogt op overtuigende wijze, dat de bestudering van de oude biechtboeken niet slechts geschiedkundige waarde bezit, maar tevens opwekkingen inhoudt en aanwijzingen geeft om de missiepastoraal van tegenwoordig uit te sterke Europese banden te bevrijden.

Z.H. Exc. Mgr Celso Costantini, Rinascimento dell'arte missionaria (blz. 147-151), licht in 't kort drie punten toe: het ontstaan en de beweegredenen van de tentoonstelling der christelijke kunst uit de missiegebieden, de ontwikkeling van deze kunst, de eerbied van de Kerk voor het volkseigene.

Mgr S. Paventi, L'Azione missionaria delle diocesi (blz. 152-171), geeft beschouwingen ten beste over de missieactie in de bisdommen en maakt van de gelegenheid gebruik om een behartenswaardig document der S. Congregatio de Propaganda Fide, d.d. 20 Febr. 1951, aan Z. H. Exc. Mgr L. Kerkhofs, bisschop van Luik, te publiceren.

Prof. Dr Jos. Champagne O.M.I., Le Laïcat missionnaire (blz. 172-185), tracht de plaats en de rol van de leken in de missiearbeid der Kerk te bepalen, waartoe hij theologische beschouwingen wijdt aan het geheim van de missie in zijn gehele omvang en aan zijn fundamentele elementen, de hiërarchie en de leken.

P. Johannes-Maria O.C.D., Godgeleerden en Zendingsleraars bij de Gereformeerden van Huldreich Zwingli (1484-1531) tot Johannes Hoornbeek (1617-1666) (blz. 186-208), levert met zijn doorwrochte bijdrage een bibliographische leidraad voor een eerste kennismaking met enkele voorname werken van protestantse theologen en zendingsleraars; blijkbaar ontgaat de Sch. — zijn langdurig verblijf te Rome zal daaraan niet vreemd zijn — het nu eenmaal geijkte verschil tussen de benamingen : gereformeerd en hervormd.

Prof. Pio de Mondreganes O.M.Cap., Ideales Misioneros de los Reyes Católicos (blz. 209-226), toont aan, met welke ijver en op welke wijze de Katholieke Koningen zich van hun patronaats-verplichtingen hebben gekweten.

Dr Nik. Kowalsky O.M.I., Der Stifter der Oblaten der Unbefleckten Jungfrau Maria und das Werk der Glaubensverbreitung (blz. 227-242), beschrijft de bemoeienissen van Mgr Eug. de Mazenod — met gebruikmaking van diens briefwisseling met het Genootschap tot Voortplanting des Geloofs te Lyon en te Parijs — voor het bezorgen van de noodzakelijke missiemiddelen.

Prof. Albert Perbal O.M.I., Essai sur la crise actuelle de l'Islam (blz. 243-281), geeft in deze uitvoerige en rijk-gedocumenteerde bijdrage een overzicht van de hedendaagse reform-bewegingen in de Islam, waarvan hij de betekenis en de tendenties schetst en waaruit hij onze verplichtingen te dien opzichte afleidt.

S. T. Balasuriya O.M.I., Some Results of East-West Contacts in Ceylon (blz. 282-299), bestudeert enkele desbetreffende gegevens in verband met de missionering.

G. Schurhammer S.J., Annamitische Xaveriusliteratur (blz. 300-314), bespreekt drie schrijvers van de oude Jezuïeten-missie uit het Annamitische taalgebied, met name Filippo do Rosario of Philipẽ Binh, wiens tot dusver onbekende geschriften deze geschiedvorser het geluk had te ontdekken.

Romano Primon O.S.M., L'Atteggiamento della Congregazione di Propaganda Fide nello scisma di Pechino (blz. 315-331), schetst de houding van de Propaganda

ten opzichte van de scheuring, die de missie van Peking van 1774 tot 1784 verdeelde.

G. Mensaert O.F.M., Nouveaux documents sur le soi-disant Schisme de Pékin (blz. 332-346), maakt, met betrekking tot zoëven genoemd schisma, nieuwe documenten bekend, die berusten in het rijke Arquivo historico-colonial van Lissabon.

G. B. Tragella P.I.M.E., Il mancato Concilio di Hongkong del 1850 (blz. 347-360), werpt nieuw licht op de kwesties, welke met dit onderwerp samenhangen.

Prof. St. Lokuang, L'Ascetica confuciana (blz. 361-370), zet uiteen, dat de mens, om de zedelijke volmaaktheid te bereiken, een rechtschapen hart moet bezitten, zijn mening moet zuiveren en zijn kennis vermeerderen.

D. R. Rancaño O.F.M., Fundación y principios de la Prefectura Apostólica de Marruecos (1622-1635) (blz. 371-392), levert in dit artikel meteen een bijdrage tot de oudste geschiedenis van de Propaganda, doordat de Apost. Prefectuur van Marokko een der eerste missiegebieden was, die zij oprichtte.

Prof. Dr Joh. Rommerskirchen O.M.I., Afrikanische Bischofskonferenzen (blz. 393-407), geeft een leerzaam geschiedkundig overzicht van de Afrikaanse bisschopsconferenties, ingedeeld overeenkomstig de tegenwoordig in Afrika bestaande Apostolische Delegaturen, nl. Zuid-Afrika, Belgisch Congo, Brits Afrika en Frans Afrika, met bibliographisch aanhangsel.

Dr Benno Biermann O.P., Die erste Dominikanermission auf dem südamerikanischen Festland (blz. 408-425), levert een welkome bijdrage tot de oudste missiegeschiedenis van het pas-ontdekte Amerika, waaromtrent men tot dusver nog niet voldoende op de hoogte is.

Prof. Dr Joh. Specker S.M.B., Kirchliche und staatliche Siedlungspolitik in Spanisch-Amerika im 16. Jahrhundert (blz. 426-438), belicht de missionerende aspecten van bedoelde kolonisatiemethode, op grond van de officiële houding der Kerk, zoals deze tot uitdrukking komt op verschillende missiesynoden.

Ongetwijfeld zullen velen dikwijls naar deze verzameling „Missionswissenschaftliche Studien" teruggrijpen, die nog gemakkelijker zou te raadplegen geweest zijn als men er een trefwoorden-register (zaken en personen) aan had toegevoegd.

Degenen, die de niet geringe zorg hebben gedragen voor de samenstelling van deze bundel, waarmede zij de hoogst-verdienstelijke uitgever van de „Bibliotheca Missionum" hebben willen eren, hebben ook zelf alle eer van hun werk.

Nijmegen ALPH. MULDERS

W. J. S. POERWADARMINTA-DR A. TEEUW: *Indonesisch-Nederlands Woordenboek*, J. B. Wolters, Groningen, 1950.

Achter dit woordenboek moet een enorme massa arbeid schuilen. Omstreeks October 1947 kregen de beide samenstellers de opdracht daarmede binnen twee jaren gereed te zijn, en ze zijn daarin prachtig geslaagd. Zowel met het klassieke maleis als met de bahasa indonesia is rekening gehouden.

Voor het eerste terrein zijn niet alleen de gewone woordenboeken geëxcerpeerd, maar is in verscheidene gevallen ook nog speciaal rekening gehouden met nieuwe edities der bronnen. Voor de moderne taal lag het materiaal uiteraard grotendeels in de pers, de schoolboeken, en verder de edities van Balai Pustaka.

De bahasa indonesia is echter in een phase van snelle ontwikkeling getreden. De definitieve vorm moet op allerlei punten nog gevonden worden. Welnu, de auteurs hebben niet geschroomd ook daarmede rekening te houden. Zo zijn hier bv. voor de technische taal ook allerlei vormen opgenomen, die nog wel niet als officieel geboekstaafd konden gelden, maar waarvan het anderzijds toch zeker te verwachten viel dat zij de weg naar de levende taal zouden vinden. Men kan een dergelijke handelwijze zeker billijken. De ervaring van de auteurs staat borg dat zij zich in hun oordeel niet zullen hebben vergist.

De perifere maleise dialecten, zoals die van Sumatra, Borneo en vooral het Oosten, zijn echter slechts ten dele gebruikt. De opgaven dragen m.a.w. ten dele een typisch-Javaansch karakter; beter gezegd misschien nog het stempel van Djakarta.

De indeling van de lemmata geschiedde volgens de langzamerhand klassiek geworden banen. Met een klein tekentje wordt telkens aangegeven tot welke „taalkring" een bepaald woord behoort.

De uitvoering van het werk is voortreffelijk. Het geheel is zeer overzichtelijk en prettig leesbaar, en doet de uitgevers alle eer aan. De term *correlate* in de noot op blz. VIII verdient wel geen navolging.

Nijmegen J. WILS

JOSEF HENNINGER S.V.D.: *Spure christlicher Glaubenswahrheiten im Koran.* Serie: Schriftenreihe der neuen Zeitschrift für Missionswissenschaft X, 153 S., Administration der Neuen Zeitschrift für Missionswissenschaft, Schöneck/Beckenried, 1951.

De titel van dit werk — dat een samenbundeling is van verschillende artikelen die in de jaren 1946-1950 gepubliceerd werden in de „Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft" — is welhaast te bescheiden voor de voortreffelijke bewerking van een stof die rijk is en gevarieerd. Achtereenvolgens gaat de schrijver de Koranleer na over de H. Geest, Maria en de Jeugdgeschiedenis van Jesus, het openbare leven van Jesus, de plaats van Jesus in de heilsgeschiedenis, de polemiek van de Koran tegen de hoofddogmata van het christendom, de Koranleer der engelen, van boze geesten, over paradijs en hel en de leer over de opstanding en het laatste oordeel. De gehele behandeling getuigt van uiterste grondigheid en als we hier desondanks enige opmerkingen maken is dat slechts om de volmaaktheid van dit werk zo mogelijk nog te dienen.

Op pag. 5 beklemtoont de schrijver wel wat te zeer het woord „amr" in de betekenis van „woord". De essentiële vaagheid van het woord „amr" behalve in de betekenis van „bevel", krijgt aldus een te geforceerde betekenis toegewezen; immers met evenveel recht kan men volhouden dat „min amri rabbī" (17/87) enkel betekent „van de kant van mijn Heer". De schrijver voelt de moeilijkheid zelf blijkbaar aan als hij op pag. 54 de betekenis verzacht. Vervolgens minimaliseert de auteur enigszins de invloed van het Jodendom op Muhammed en de Koran op pag. 31 (noot 73, waar hij die invloed, door Lammens en anderen aanvaard, ten onrechte betwijfelt); ook op pag. 33 waar het gaat over de naam ʿIsâ; een invloed die hijzelf ook op pag. 55 gedwongen is te primeren. Ofschoon de auteur zelf het

werk van Ch. C. Torrey „The Jewish foundation of Islam" aanhaalt, houdt hij toch niet voldoende rekening met de conclusies waartoe dit werk ons dwingt. Tenslotte willen we nog wijzen op het boek van ʿAbd al-Jalîl O.F.M. „Marie et l'Islam", Beauchesne Paris 1950, dat de eerste drie hoofdstukken van het hier besproken boek nog hier en daar kan aanvullen, dat echter nog niet verschenen was toen deze hoofdstukken als artikelen verschenen in de „Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft".

Maastricht J. J. Houben S.J

Dr A. H. Maltha O.P. - Lr R. W. Thuys O.P.: *Katholieke Dogmatiek*, 1026 blz., J. J. Romen & Zonen, Uitgevers, Roermond en Maaseik, 1951.

Dit werk, in de reeks van Romen's Compendia verschenen, biedt een overzichtelijke weergave van de gehele katholieke dogmatiek, voorafgegaan door een beknopte inleiding op de theologie.

Volgens het devies der middeleeuwse theologie: „fides quaerens intellectum" werd er naar gestreefd zoveel mogelijk inzicht te geven in de geloofswaarheden, opdat men hierin een vaste basis zou vinden om het geloof op de juiste wijze te verklaren en het zuiver te prediken. Het is dan ook geen popularisatie, doch een min of meer theologisch-wetenschappelijke uiteenzetting van de geloofsleer.

Zoals uit de opzet blijkt, is het boek, evenals Jone's Moraaltheologie, voornamelijk geschreven voor priesters en voor hen, die zich op het priesterschap voorbereiden. Maar ook aan ontwikkelde leken, die enigszins op de hoogte zijn van de scholastieke wijsbegeerte, kan het misschien goede diensten bewijzen.

De inleiding en de tractaten over God en de genade staan op naam van Lr R. W. Thuys, de tractaten over Christus, Maria, de Sacramenten en de uitersten zijn van de hand van Dr A. H. Maltha O.P.

Ofschoon de leer van St Thomas van Aquino en van de oude theologen de voornaamste bron is geweest van dit werk, werd hetgeen de moderne handboeken bieden, allerminst onbenut gelaten; ook hebben de bewerkers getracht op bescheiden en bezonnen manier contactpunten aan te wijzen met bepaalde nieuwe ideeën.

Eigenlijke citaten bieden zij weinig en verwijzing naar literatuur ontbreekt geheel. Ik vraag me af, wat voor zin het dan nog heeft namen te noemen zonder enige nadere precisering, b.v. Klaatsch (blz. 294), Stolz (blz. 386), Bouessé (blz. 822); immers voor de dogmatici van professie zijn dergelijke aanduidingen overbodig, terwijl de niet-ter-zake-kundigen er allerminst mee gebaat zijn.

In dit studieboek, hetwelk bij de lezer een zeker verlangen naar inzicht veronderstelt, hebben de beide samenstellers — vaktheologen — in een kort bestek het wezenlijke van de katholieke geloofsleer even degelijk als duidelijk gecondenseerd.

Het spreekt van zelf, dat dergelijke werken altijd desiderata laten bestaan en aanleiding tot bemerkingen geven. Zo zou m.i. de zaken-index enigzins uitvoeriger kunnen zijn; in de personen-index vindt men merkwaardigerwijze verschillende concilies vermeld; een lijst van vreemde woorden en afkortingen wordt node gemist. Maar het geheel is een veilige gids, die men bij voorkomende gelegenheden gaarne zal consulteren, in het vertrouwen, dat hij zelden of nooit zal teleurstellen.

A. M.

ED. LOFFELD C. S. SP.

LIBERMANN-HERDENKING [1]

Sacramentum regis abscondere bonum est, opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est. (Tobias 12, 7)

Het is goed, het geheim van een koning verborgen te houden; maar eervol is het, Gods werken te onthullen en te prijzen.

Er kunnen zich tussen een ziel en haar Schepper wondere dingen afspelen. Er kunnen verhoudingen ontstaan van persóón tot Persoon, van substantie tot substantie zoals Zr Elisabeth van de Drieëenheid zich uitdrukt, verhoudingen die uitgroeien tot een wereld van liefde en begenadiging, van grootse afspraken en beloften; een wereld, die alles overtreft wat wij aan sensatie en avonturen kennen . . .; maar: die niet te benaderen is. Sacramentum regis: het geheim van de Koning. — En tóch zou het glorie brengen aan God en de mensenziel tot eer strekken, als tenminste een tip werd weggenomen van de sluier, die de opera Dei omhult.

Het is goed, te omhullen, en het is eervol, te onthullen. Wat een mysterieuze tegenstelling . . . Een tegenstelling, door de Aartsengel Rafaël geponeerd, en later weer opduikend in het „clauso ostio", de gesloten deur van het Evangelie (Mt. 6, 6), en het licht dat op de kandelaar moet worden geplaatst en niet onder het rustbed weggestopt (Luc. 8,16; Mc. 4,21) „opdat de mensen Uw goede werken zien en de hemelse Vader er om verheerlijken." (Mt. 5, 15-16).

Die tegenstelling riep in vele zielen een spanning op, een spanning tussen de schroom voor de heilige werken Gods in hun binnenste en . . . de ijver voor Gods glorie. Het gevolg is, dat ze soms wel even het zware gordijn van het zielevenster schuchter opzij trokken, de grendel van de deur, waardoor Christus binnentrad, wegschoven, maar . . . meestal deze deur gesloten en verzegeld hielden. — Overigens zonder het volle resultaat; want Gods verblindend licht is niet te bedwingen noch te

[1] Rede, uitgesproken tijdens de plechtige herdenkingszitting in de aula van het Kasteel-Missiehuis der Paters v. d. H. Geest te Gemert, Zondag 3 Febr. 1952, bij gelegenheid van het eeuwfeest van het zalig afsterven van de Eerbiedwaardige F. M. Paulus Libermann, grondlegger van het missiewerk onder de negers.

camoufleren, ondanks de hopeloze pogingen van de hoogbegenadigden.

Wat ging er allemaal om in de gevoelige ziel van de 22-jarige Joodse student Jacob Libermann, toen hij in Metz voor 't eerst een hebreeuws evangelie aan het lezen was? Toen hij enige tijd later, moederziel alleen in de wereldstad Parijs, geknield lag te bidden voor de „God zijner vaderen"? Toen kort daarop het doopwater vloeide over zijn hoofd? Toen God zijn zielsvermogens overmeesterde met zóveel geweld, dat de bekeerling later onthulde, tot het ergste in staat te zijn, behalve tot twijfelen aan deze inwerking van God? Toen hij trok van kerk tot kerk in Rome, of daar op een zolderkamertje zat te mediteren? En vooral: toen hij als Orde-stichter meegesleurd werd, tien jaren lang, in een dagelijkse stroom van beslommeringen en van harde wederwaardigheden, die hem aangrepen en hem kruisigden . . .?

Sacramentum regis abscondere bonum est, en de stille Pater Libermann deed zijn best om àlles te verbergen achter een vriendelijke glimlach, een gewoon-menselijk uiterlijk, een opgewekte conversatie, een vanzelfsprekende gedienstigheid, een bedrijvige dagtaak. Maar het vuur van de H. Geest brándde in zijn ziel en dit vlamde onweerstaanbaar naar buiten. Zijn zonen voelden de warmte, en voortdurend presten zij hem om het licht op de kandelaar te plaatsen, of ze schreven op wat ze konden achterhalen over hem. Dagelijks kwamen brieven op zijn schrijftafel, brieven van bisschoppen, brieven van priesters uit zielzorg en onderwijs, brieven van missionarissen, brieven van kloosterzusters, brieven van mannen en vrouwen uit de wereld: en in zijn uitvoerige antwoorden, hoe onpersoonlijk meestal ook bedoeld, lag heel zijn eigen zieleleven. Zijn novicen moest hij vormen, zijn toekomstige missionarissen richtlijnen geven voor hun persoonlijk geestelijk leven en voor hun missionaire taak: en in zijn instructies kwam hij weer tot het onthullen der opera Dei in zijn eigen leven.

Ten gevolge van dit alles zijn we tóch in het bezit gekomen van een massale ziele-documentatie, die boekdelen vult, en waaruit geput werd door schrijvers van artikelen, brochuren, proefschriften en boeken over de geestelijke leer van de Stichter. Het innerlijk leven en de uiterlijke werkzaamheid van de dienaar Gods boeide zozeer, dat in deze 100 jaren bovendien een twintigtal biographen de levensloop van Pater Libermann schetsmatig of uitvoerig beschreven, in het Frans, het Duits, het Nederlands, het Engels, het Italiaans en het Portugees; en deze schrijvers zijn lang niet allen Spiritijnen.

Maar ondanks dat blééf Pater Libermann, ook na zijn dood, nu honderd jaar geleden, leven in een sfeer van verborgenheid en teruggetrokkenheid. Hijzelf schijnt er aan mee te werken, als we tenminste theologisch mogen aannemen, dat de heiligen in de hemel, opgaande in God, tóch hun eigen strikt-persoonlijke zielehouding blijven bewaren. Hoe het ook zij, deze apostel der verborgenheid, buitengewoon in het gewone, en . . . gewóón in het buitengewone, schijnt afkerig te blijven van iedere voorspraak tot het verrichten op deze aarde van tastbare, spectaculaire, sensationele wonderen, hoezeer er in alle kloosters der Congregatie ook voortdurend om gebeden wordt . . .

Hier rijst weer die spanning tussen het sacramentum regis abscondere en het opera Dei revelare. — Libermann zelf stuurde in tien jaren tijds missionarissen uit over alle wereldzeeën en door alle continenten; na hem bleven zijn zonen bouwen aan Christus' Kerk, met eindeloos geduld en waarachtige lijdensmoed. Volken en stammen van het negerras verlossen zij uit hun seculaire verlatenheid en brengen zij tot een menswaardig en God-waardig bestaan: in alle delen van Afrika en op de eilanden rondom, in Noord- en Zuid-Amerika, op de grote en kleine Antillen en op de eilandjes onder New-Foundland. Zij leveren zo hun bijdrage tot de uitbouw van het Godsrijk niet alleen, maar ook tot de voortgang der beschaving, tot de handhaving van de wereldvrede en het wereldevenwicht. Maar . . . de grote annalen der geschiedenis, ook der kerkgeschiedenis, duiden deze verlossende activiteit slechts terloops en onopvallend aan, terwijl toch Z. H. de Paus in een officieel Schrijven van twee weken geleden (16-1-1952) Pater Libermann noemt „de bezielende leider van een der grootste missionaire instituten van onze tijd"; en: „de bezieler van een nieuw legioen apostelen, die nu sinds een eeuw een roemvolle bladzijde schrijven van de missiegeschiedenis der Kerk".

Het doodzwijgen, zou ik haast zeggen, komt overigens in niet geringe mate voort uit de teruggetrokkenheid der Spiritijnen zelf, onder wie ook, tot op de huidige dag, de spanning leeft tussen het bonum est en het honorificum est; en die over het algemeen menen, dat ze meer moeten werken, dan daarover praten en publiceren; die bovendien, naar het voorbeeld van hun stichter, er naar streven, óók het buitengewone op een gewone en eenvoudige manier te verrichten.

Pater Libermann heeft hun ook ingeprent en ingehamerd, dat zij niet primair door natuurlijke factoren een millioenenvolk voor het kruis op

de knieën zullen krijgen, maar door de verborgen activiteit van de genade; door de machtige, maar stille werking van de H. Geest, geholpen door missionarissen, die alleen maar Zijn gevoelige en gewillige instrumenten willen zijn.

Pater Libermaan had zeker een open oog voor het belang der natuurlijke factoren, ook dat der publiciteit: zelf spoorde hij Mgr Kobès aan, om de geschiedenis van zijn missie te beschrijven ter publicatie in Frankrijk. Maar, daar legde hij geenszins het accent: dit lag in volle zwaarte op het bovennatuurlijke, en dit bracht hij nog tot uiting, toen hij in zijn laatste uren, in wat alledaags Frans, de woorden stamelde: „Dieu c'est tout; l'homme, c'est rien". — Als later Pater Augouard, die in 't hart van Afrika vele volksstammen oprichtte uit heidendom, slavernij en kannibalisme, als hij later in Lavigerie-stijl door Europa trekt en de publiciteitsorganen breed inschakelt, wordt hem deze propaganda verweten als niet passend in het verlossingswerk, althans als niet strokend met de geest van Pater Libermann. Dit was echter geen principieel geschil in de Congregatie van de H. Geest. Het was een kwestie van accent, zoals men die ook zou kunnen bespeuren bij een parallel Libermann-Lavigerie. Eerstgenoemde voelt zich in de geschiedenisboeken thuis in gewoon lettertype, niet eens cursief gedrukt, terwijl Lavigerie hem daar op de voet volgt in vette kapitalen. Zo zou men ook een parallel kunnen trekken tussen de mantelzwaaiende en rood-gemutste Witte Pater, die overigens historisch alle reden heeft om enige aandacht te trekken, en de onopvallende, gewone Spiritijn, die U op 't platje van de tram vertelt, dat hij in 't vaderland wat aan 't uitrusten is van jarenlange tochten door zijn missiestatie, waarop hij gemiddeld per maand 1000 km te voet moet afleggen van dorp tot dorp.

De historische werkelijkheid is, dat Spiritijnen, Witte Paters, Paters van Cadier en Keer, van Scheut en vele anderen, ieder in eigen geest, maar grondig en systematisch, en met aanwending van bovennatuurlijke en natuurlijke middelen, werken aan de opbouw en uitbouw van Christus' Kerk in Afrika.

Als het licht op de kandelaar en de gesloten deur dan principieel niet onverenigbaar zijn, lijkt het me toe, dat we vandaag de deur wel eens mogen openzwaaien, op gevaar af, Pater Libermann een vermanende vinger te zien opsteken.

Opera Dei revelare . . . Die opera speelden zich vooreerst af *in de ziel* van de Jood, van de jonge christen, van de seminarist, van de zielenleider, de priester, de orde-stichter, de missionaris. Pater Libermann had wel de natuurlijke gaven van een gevoelig hart en een open verstand, maar die gaven, en ook de eigenschappen en genialiteiten van zijn ras, verbleekten en schrompelden ineen, vooral na zijn doopsel, en werden zo doorgloeid door het vuur van de H. Geest, dat men ze nauwelijks meer onderscheiden kan. — Aanvankelijk zei een der professoren van Issy, Abbé Pinault: „Práát me niet over die neofiet". Maar kort daarop kwam het uit dezelfde mond „'t Is beslist een super-mens, un maître homme,

of . . . een heilige . . . ". Neen, Pater Libermann wàs geen Uebermensch, zijn onbegrijpelijke kracht kwam van boven. Zijn lijdzaam en arbeidzaam leven is alleen verklaarbaar, als men aanneemt, dat Christus in hem leefde. Pius X verklaarde zijn deugdbeoefening heldhaftig, maar een held wàs Libermann eigenlijk niet: hij was een gegrepene, een uitverkorene, zo-als zijn naamgenoot, rasgenoot en ambtgenoot, Paulus van Tarsus. Maar, hij kón tot in alle vezels van zijn ziel door God gegrepen worden en overweldigd, en hij kón door God worden voortgedreven, omdat hij zich, overigens ook weer uit kracht van de genade, openstelde voor Gods inwerking. Negatief deed hij dit door iedere gehechtheid aan het aardse bewust en systematisch prijs te geven, en positief door de overgave aan zijn Schepper.

Zijn leven was een leven van actieve overgave, en zijn leer was ook de leer der overgave, la doctrine du saint abandon. Een overgave in rustig vertrouwen en stille afwachting. Hij wilde niet, dat men zich druk maakte over uiterlijke moeilijkheden, over tegenstand, over ziekte, over gebrek aan financiën of over wat dan ook. Noch dat men zich zelfs druk maakte over eigen gebreken en zonden; niet in die zin, dat men ze niet moest bestrijden, noch dat de uiterlijke moeilijkheden niet moesten worden voorzien en overwonnen — hij wist b.v. zeer goed wat een budget was —, maar in deze zin, dat de mens bij dat alles zijn innerlijke rust moest bewaren en zich aan God moest blijven overgeven. Zonder Hem immers zijn we niets en kunnen we dus niets en àlles staat onder Zijn leiding. Een mooie leer, maar waarvan de toepassing een enorme zielekracht veronderstelt! — Zo alleen is het te verklaren, dat een man, die voortdurend gekruisigd werd door een nerveuze ziekte, die voortdurend overrompeld werd door smartelijke gebeurtenissen en door een lawine van bezigheden, dat zulk een man met een kalme glimlach door het leven ging. De menselijke energie houdt dat wel enige tijd uit, maar dan stort ze ineen. Zijn energie was strikt boven-menselijk, ze was van Goddelijke oorsprong: dat hebben allen, die hem kenden, geconstateerd en verkondigd.

Hij kreeg ze in een leven van vereniging met God, of liever van eenwording met God, met de gekruisigde Christus, onder de bescherming en naar het levende voorbeeld van het H. Hart van Maria, dat hij zozeer vereerde.

En als we nog dieper mogen doordringen in deze ziel om er de opera Dei te zien, slaan we dan een brief na, 3 Augustus 1846 door hem te Rome

geschreven. Pater Libermann begint met te schrijven, dat hij nu een woordje gaat zeggen over zichzelf, en dit alleen, om zijn correspondent tot rust te brengen. „A la condition," voegt hij er aan toe, „que vous n'en parliez jamais à personne." En in een postscriptum bepaalt hij nader: „Vous brûlerez cette lettre, le troisième jour apres la réception." (Notes et Documents, VIII, 202-204) Als ik U dus iets voorlees uit dit intiem schrijven, bega ik dezelfde fout als Pater Jérôme Schwindenhammer, die óók het sacramentum regis niet verborg, zodat de brief niet in de kachel terecht kwam binnen drie dagen, maar na 93 jaren werd afgedrukt in het 8e volume van de Libermann-documenten:

„Nooit heb ik een meditatie gehouden over de deugden . . . Nooit heb ik dienaangaande op het einde van mijn overwegingen een praktisch voornemen kunnen maken. Zelfs heb ik nooit kunnen nadenken over de deugden, om te weten wat ik zou moeten doen of onderwijzen. Soms heb ik dat geweten aan de ontwrichting van mijn zenuwstelsel, soms aan mijn natuurlijke onbekwaamheid. Ik voel wel, dat mijn geest een zekere kracht heeft gekregen en hoger is gestegen, dat mijn oordeel breder is geworden en juister; maar zéker is het, dat de genade alleen geschapen heeft wat er eerst niet was . . . Zo evident is dit, dat, ook al werd ik een ongelovige, mijn geest nooit het bestaan en de inwerking van de genade op mijn ziel zou kunnen loochenen. Als ik sprak over de deugden en de volmaaktheid, deed ik dit nooit na een voorafgaande overweging, maar terwijl ik sprak, kwamen de waarheden me voor de geest, rangschikten en ontwikkelden ze zich; op die momenten ervoer ik een verlichting in mijn geest en een kracht-impuls in mijn wil . . . En somme, niets heb ik verworven, noch wat kennis, noch wat wilskracht, noch wat deugdbeoefening betreft. God heeft mij alles gegeven; zonder mijn toestemming heeft Hij mij tot zich getrokken, met een geweld, dat ik tot nog toe bij niemand heb aangetroffen (en dit wil wat zeggen voor een zieleleider van honderden!) . . . De goede Meester is onverwachts gekomen om mij aan mezelf te ontrukken, en hij hield mijn vermogens geabsorbeerd en gevangen."

Dit is het sacramentum Dei . . .

Meent echter niet dat de bekeerling zich verloor in een soort godzalige passiviteit of ketters quietisme. „Denkt u," schreef hij aan een al te heftige confrater, „dat ik niet energiek zou kunnen zijn zoals u, stroef en doorhakkend (brisant) zoals u schijnt te wensen? Ik zou 't maar hoeven te willen, en ik zou 't zijn, meer misschien dan u."

Maar Pater Libermann beheerste zich steeds, en wel vanaf het eerste moment, en in die mate, dat de deugd hem geheel connatureel leek te zijn. Hij heeft echter gelijk wanneer hij herhaalt, dat dit God was, die leefde in hem. Hij demonstreerde in zijn leven, wat het betekent, de

gaven van de H. Geest te bezitten. Steeds hield hij zich *bereid* en als een muur voor hem werd opgetrokken, wachtte hij, totdat die weer instortte. „Oordeelde hij echter," schrijft Pater Lavavasseur in zijn Mémoires, „dat een zaak in de lijn lag van Gods wil, dan werd hij aangegrepen door een vertrouwen, dat door niets tot wankelen kon worden gebracht: moeilijkheden betekenden dan voor hem evenzoveel aanmoedigingen. Hij had dan een wonderlijke zielekracht en energie."

De opera Dei in de *uiterlijke* werkzaamheden van Pater Libermann . . Mag ik U een paulinische passage voorlezen, alweer uit een confidentiële brief?

„Ik leef hier onder de druk van het superioraat, ik heb de hele zorg en de hele verantwoordelijkheid voor ons werk, ik die onophoudelijk de hevigste schokken moet opvangen van alle wederwaardigheden en alle beproevingen, welke de Goddelijke Voorzienigheid zich gewaardigt ons over te zenden: alle onrust die de reeds ondernomen Missies mij bezorgen en de Missies, die we nog te ondernemen of te grondvesten hebben . . .; alle zorgen, die ik heb en met het noviciaat, en met het studiehuis, en met de verschillende communiteiten van missionarissen, en met de organisatie van onze Stichting, en met het uitwerken van de Regel, en met het leggen van een fundament op stevige basis, ik alléén hier, met één enkele medebroeder die in staat is mij effektief te helpen bij het doorvoeren en in stand houden van een regelmatig kloosterleven, bij het corresponderen, het voeren van onderhandelingen met vele mensen, het selecteren van de candidaten, bij een menigte andere taken. Sinds God mij aan dit werk zette, heb ik nooit een ogenblik vrede en vertroosting meer gehad, want mijn ziel is als afgestompt voor alles wat aangenaam en troostvol kan zijn, terwijl ze uiterst gevoelig is voor smart; en Gods Goedheid heeft me deze niet gespaard. Denk eens, wat een pijn het mij doet, dat ik in de loop van de dag geen minuut heb om me met mijn eigen zieleheil bezig te houden, terwijl ik, zoals ge weet, allerhevigst verlang naar een teruggetrokken leven. Ik heb een grote en soms bijna onoverwinnelijke afkeer van ieder contact met de wereld en toch moet ik er zijn; iedere conversatie met de mensen doet mij pijn, en toch ben ik er onophoudelijk toe gedwongen. Van de morgen tot de avond moet ik geestelijke leiding geven en een ontzettende afkeer en dodelijke verveling grijpt mij daarbij aan. Iedere te geven instructie zit mij reeds drie uren tevoren dwars . . . God ketent mij vast aan dit werk, dat mij kruisigt, maar dat mij lief is. Het is mij beter, de laatste te zijn in het Rijk van de Goddelijke Vader, en er heen te gaan in onderworpenheid aan Zijn heilige Wil en voor het heil der verlaten zielen, dan in de eerste rangen te staan, met afwijking van de weg, die door deze aanbiddelijke Wil is uitgestippeld . . ."

Het grote opus Dei lag in Afrika. In tegenstelling met de vroegere eeuwen vanaf het tijdperk der ontdekkingen, wilde de Orde-stichter en

Missie-generaal daar nu een alles-omvattende en definitieve missionering inzetten. Deze zou verlopen volgens een door hem ontworpen en uitgewerkt plan: via prediking, catechismus, sacramentenbediening, profaan en voortgezet godsdienstig onderwijs en sociale zorg en met aanwending van alle andere bovennatuurlijke en natuurlijke hulpmiddelen, moest de verwezenlijking van dit plan uitlopen op de vorming, niet van religieuze kolonies, naar de uitdrukking van de huidige Secretaris der Propaganda, Aartsbisschop Costantini, maar van authentieke neger-Bisdommen, ingeworteld in, en eigen aan het Afrikaanse volk.

Zijn eerste zeven missionarissen stuurde hij 13 September 1843 uit naar de West-kust van Afrika; hij voorzag ze van 24 ton bagage! Maar tien maanden later was er nog één over . . . — Schreiend las de Algemeen Overste de tragische berichten. Maar hij schreef resoluut: „De Goddelijke Barmhartigheid heeft zeker plannen met deze landen, daar Zij slachtoffers wil. Ik werk meer dan ooit aan het heil van dit onmetelijk gebied. Dit land moet tot elke prijs gered worden". — En aan Kardinaal Fransoni, de Prefekt der Propaganda: „De dood van mijn dierbare confraters heeft mij meer aangegrepen dan ik ooit ondervonden heb. Maar in waarheid kan ik zeggen, dat deze ontzettende smart bijna werd weggevaagd door de hartverscheurende pijn die ik onderging bij de gedachte aan de ondergang van zoveel millioenen zielen. Als we ze nu in de steek laten, zullen ze nog verschillende eeuwen verlaten blijven." — En hij legde de opperste Leider van het Missie-apostolaat meteen een plan voor, ter oprichting van een centraal onderwijsinstituut, waarin een inheemse élite en tevens een inheemse clerus zouden gevormd worden. Hiermee werd inderdaad kort daarop in Dakar begonnen, en reeds Mgr Kobès zou persoonlijk zes inlandse priesters wijden.

Einde 1845 zond Pater Libermann zijn medewerker van het eerste uur, Pater Tisserant, uit Haïti verjaagd, als opvolger van Mgr Barron naar de twee Guinea's. Bij de schipbreuk van de „Papin" aan de kust van Marocco verdronk hij, 7 December, 31 jaar oud.

Enige maanden later vertrok Pater Gravière als nieuwe Prefekt; het jaar daarop werd hij vervangen door de eerste Bisschop van Libermann's Congregatie, Mgr Truffet, op wie de stichter al zijn hoop vestigde. Deze 34-jarige bisschop kwam 7 Mei 1847 in Dakar aan, en . . . stierf daar 23 November.

Opnieuw zette Libermann door. Goed drie maanden later stelde hij meteen twee Bisschoppen voor aan de H. Stoel, de overlevende van de

ramp, Pater Bessieux, en de 27-jarige dogmatiek-professor, Aloys Kobès. Deze twee, Bisschop gewijd, hebben toen in West-Afrika de fundamenten gelegd voor Christus' Kerk.

Pater Libermann bezweek onder de last, 49 jaar oud. Steeds weer denk ik aan hem bij het bidden van het brevier op de feestdag van Paus Gregorius I (12 Maart, lect. VI): „Bewonderenswaardig is het, wat hij allemaal gezegd heeft, gedáán, geschreven en georganiseerd, gezien vooral de voortdurende zwakheid en ziekelijkheid van zijn gestel."

„Dakar, Guinea, Mgr Kobès . . .", stamelde hij in zijn laatste uren: zijn laatste beden waren gericht op de missionering van Afrika, en hij gaf nog een speciale zegen voor een van zijn missionarissen, die was aangewezen om in dit werelddeel het schoolwezen te organiseren.

De zonen van Pater Libermann zouden de opera Dei voortzetten: in zijn geest, met zijn kracht, en volgens zijn beginselen. Zij zijn de voortzetters van zijn werk, zoals hijzelf niets wilde zijn dan de voortzetter van het verlossingswerk, door de apostelen ingezet bij de stichting van steeds nieuwe kerken ter verlossing van de zielen.

Om zijn vaderschap te ontplooien, om steeds nieuwe Spiritijnen in golven over Afrika en het negerras, waar dan ook ter wereld, te kunnen sturen, had Pater Libermann reeds gecorrespondeerd over het stichten van missiehuizen in andere staten van Europa en Amerika. Tot dat doel had hij zelf reizen ondernomen door Duitsland en België. Hij dacht bovendien aan Italië, aan Engeland en aan de Verenigde Staten.

Na zijn dood werd dit werk dan ook voortgezet, zodat de zonen van de Eerbiedwaardige nu 54 opleidingshuizen hebben, in 11 staten van Europa, verder in Canada, de Ver. Staten en Zuid-Oost-Brazilië. De missies, die reeds door Pater Libermann zo ontzettend breed waren uitgehakt uit Afrika, dat drie maal groter is dan Europa, en die zich vermenigvuldigden in Amerika en op vele eilanden in de Oceanen, zouden nooit zonder een uitgestrekt „wervingsgebied" van de nodige paters en broeders kunnen worden voorzien, noch van de onmisbare stoffelijke middelen.

En toen dan ook in 1904 de Spiritijnen in Nederland verschenen, 1904 in Weert, 1913 in Baarle-Nassau-Grens, 1914 in Gemert, 1926 in Gennep: toen was dit niet zo maar een kloosterstichting met vage religieuze bedoelingen; maar het was de systematische uitwerking van een vooropgezet en bewust plan. Dit waren de noodzakelijke uitlopers van de activiteit van de bekeerde Jood. — Wij mogen katholiek Nederland wel dankbaar zijn, en zelfs ook vele niet-katholieken, dat

zij door hun geestelijke en morele en financiële steun het ontstaan en voortbestaan van deze Nederlandse opleidingshuizen mogelijk hebben gemaakt en blijven maken. Als hieruit in nog geen 50 jaren 356 priesters konden voortkomen en 253 broeders, en als bovendien op deze dag 328 toekomstige priesters en broeders zich hier kunnen voorbereiden op de voortzetting van Libermann's werk in de missielanden: dan is dit te danken aan de actieve en zo sympathieke medewerking van het volk van Nederland.

In de missielanden staan nu deze Nederlandse paters en broeders van de H. Geest naast de Franse, de Belgische, de Ierse, de Duitse, de Zwitserse, de Poolse, de Engelse, de Portugese, de Amerikaanse en de Canadese Spiritijnen. Zij allen worden geleid door de 6e opvolger van Pater Libermann, en door de missie-bisschoppen, die ook zijn zonen zijn en blijven.

Zij waren en zijn de uitvoerders der opera Dei. Zij zijn door Amerika en Afrika getrokken, tientallen jaren voordat hier de ontdekkingsreizigers het land openlegden en de begerigheid der Europese Staten opwekten. Stanley begon zijn beroemde expeditie vanuit de Spiritijnse statie Bagamoyo aan de Oostkust, om aan de andere kant van het werelddeel in de armen te vallen van Pater Augouard, die het kruis kwam planten waar de majestueuse Congorivier de Evenaar snijdt. — En toen de begerigheid der Europese mogendheden concrete vormen aannam, en de grabbelpartij om Afrika begon, toen moest de Spiritijnse Algemeen Overste wel missionarissen omzetten vanwege politieke eisen, maar de zonen van Pater Libermann demonstreerden een soepele taaiheid, die niet vreemd was aan dezelfde eigenschappen van hun Stichter.

Moest Pater Duparquet in 1866 als Fransman uit het Portugese Zuid-Angola verdwijnen, hij reisde naar Portugal, stichtte daar een opleidingshuis, en 15 jaar later installeerde hij de eerste Portugese Spiritijn als Pastoor van Huila: dit werd de invalspoort voor heel Zuid-Angola, waar nu ongeveer 25% van de bevolking katholiek is . . . — Werd in 1845 Pater Tisserant door politieke kuiperijen uit Haïti verjaagd, in 1860 trok weer een H. Geest-man naar hetzelfde eiland, dat hem toen als een Messias begroette: en sindsdien hielden de Spiritijnen er stand tot op de dag van vandaag. — Werden in 1884 de Franse paters door de Reichstag zelf uit Kameroun verdreven, omdat de Duitsers dat gebied annexeerden — in 1916, toen Duitsland deze streken kwijt raakte, kwamen de zonen van Pater Libermann er even vrolijk terug en thans is bijna de helft van de bevolking ingelijfd in Christus' Kerk, en werken er reeds meer dan 60 inheemse priesters. — En toen ten slotte gegrabbeld werd door Portugal, België en Frankrijk om het gebied rond de Congo-monding, toen moesten Pater Callewaert en de zijnen de bloeiende staties overdragen aan andere missionarissen; maar Callewaert trok later naar België en Nederland, en kwam 20 jaar daarop terug met Belgische en later met Nederlandse missionarissen: zij stichtten de bloeiende missie van Kongolo, in het hart van de Belgische Congo.

Dat zijn enige van de vele apostolische revanches in onze missioneringsgeschiedenis. Zo hielden de Spiritijnen, in wier persoon de Kerk in Afrika vóór was geweest, zo hielden zij stand te midden van politieke strubbelingen, ze hielden de posten bezet of heroverden ze: opdat de Kerk en het zielenheil niet ten achter zouden komen bij de koloniale penetratie van het zwarte werelddeel; opdat de Kerk háár zaligende invloed zou kunnen doen gelden bij de opgang van een millioenenvolk naar de beschaving.

Dat deed de Congregatie ook, toen ze moest vertrekken uit twee colleges, resp. aan de Oost- en de West-kust van Zuid-Amerika: leraren van die colleges van Lima in Peru en Belem in Brazilië, door andere Spiritijnen aangevuld, trokken toen vanuit deze twee uiterste punten van Zuid-Amerika in tegenovergestelde richting naar elkaar toe, en diep in Brazilië stichtten ze in 1897 een nieuwe missie, waar tot op heden de Duitse Paters werkzaam zijn, naast de Nederlanders onder leiding van de Fries, Mgr de Lange.

Wat een weg is er afgelegd vanaf de eerste Spiritijnse missionaris van West-Afrika, Mgr Jean-Rémi Bessieux, tot de tientallen bisschoppen in 1952. Welke kloven zijn overbrugd tussen die hut van Mgr Bessieux in 1846, met het wit-bekleede kistje, dat het tabernakel was en het tonnetje, waarop een beeld van Maria . . . en de huidige kathedralen van Dakar, van Konakry, Freetown, Onitsha, Libreville, Brazzaville, Loanda, en van 16 andere West-Afrikaanse bisdommen, vicariaten en prefekturen, waarin het gebied van Bessieux verdeeld werd.

Welk een weg is er afgelegd, tussen de tochten van Mgr Augouard door de diepste binnenlanden van Afrika op het eind van de vorige eeuw, waar op de markten de mensen werden geslacht om in moten verkocht te worden — tot het jaar 1950, toen de Spiritijnen 82 ziekenhuizen onderhielden en 16 melaatsenkampen verzorgden, met de zorg voor ver over de twee millioen zieken en bijna 5000 melaatsen . . . .

Welk een weg is afgelegd tussen het eerste contact met onwetende negers . . . en het huidige onderwijs in 3000 scholen ! — Tussen de overheersing van toverpriesters, het rijk van het vergif en de rituele moord — en de opgang van de priesters van het nieuwe testament, die het onbloedige offer opdragen voor hun rasgenoten . . . — Tussen de ongebondenheid van het sexuele leven nu 100 jaar geleden, en de 30 000 katholieke huwelijken, in 1950 door de Spiritijnen ingezegend . . . Tussen die heidense initiatie van de jeugd ten slotte, en Christus' initiatie-ritus, het

H. Doopsel, in één jaar toegediend aan meer dan 200 000 mannen, vrouwen en kinderen van het zwarte ras . . .!

U kunt wel vermoeden, wat dat allemaal gekost heeft aan energie, aan geduld, aan lijdensmoed, aan offers. En wat het nóg kost voor de paters en broeders, in 650 vaste residenties verspreid onder de zwarten van Afrika en Amerika . . .

Die offergezindheid en die onwankelbare zielenijver gaan terug op die „eenvoudige Franse priester", zoals onze H. Vader van Rome hem noemt. Op Pater Libermann, die in 1846 schreef: „Wij zijn bereid, alles op te offeren aan Zijn glorie voor het heil der zielen en de uitbreiding van Zijn Kerk".

Hij heeft het opus Dei ingezet en hij gaf de geestelijke stootkracht aan zijn zonen . . . En hij moge mij vergeven, dat ik, samen met de medewerkers van ons gedenkboek, iets van zijn werken aan de verborgenheid heb onttrokken, om de eer te mogen hebben, in zijn werken die van God te verheerlijken . . .

Uw stem werd onze stem, Uw voeten onze voeten:
Pelgrims van 't Woord, zijn wij gegaan waar gij ons zondt . . .
En heel een eeuw lang was Uw willen en òns moeten
Een en dezelfde zaak. We gingen d'aarde rond:
En elke wereldzee en al de werelddelen . . .
Hebben Uw stem gehoord . . .

M. G. Emeis: *Inleiding tot de bahasa indonesia*, vierde druk, J. B. Wolters, Groningen, 1950.

De maleise grammatica van Dr M. G. Emeis heeft haar weg reeds gevonden naar de studeerkamers van al degenen, die zich voor de bahasa indonesia interesseren. Men staat hier zonder twijfel voor een van de beste „inleidingen" die op dit gebied in onze taal verschenen zijn. Toch is het wellicht nuttig erop te wijzen dat de vierde druk van dit boek opnieuw op allerlei punten is bijgewerkt. Zo zijn thans de lessen over het bepalend woord aangevuld en verbeterd. Er is allerlei nieuws over gradatie en correlatie bij de trappen van vergelijking, en ook de behandeling van de zo belangrijke vormen der modaliteit is uitgebreid. Voor indonesische gebruikers is verder een lijst van in het indonesisch vertaalde grammaticale termen opgenomen (216-229). Het lijdt geen twijfel of al deze veranderingen zullen in de practijk evenveel verbeteringen blijken.

Nijmegen J. Wils

DR J. WILS

VERKEERSTALEN IN DE MISSIEGEBIEDEN

I. Algemene karakteristiek

De vragen over taalpolitiek en taalexpansie hebben in onze dagen een bijzonder klemmend karakter verkregen. Vooreerst omdat de westerse cultuurkring zelf zich in dit opzicht in een zekere crisis bevindt. Duizenden en nog eens duizenden in de grote cultuurlanden hebben in de laatste decennia lezen en schrijven geleerd. Zij zijn eerst passief maar later ook actief aan het leestaalverkeer gaan deelnemen. Veelal niet „klassiek" gevormd in de traditionele zin, en daardoor veel vrijer gestemd tegenover de vroegere normen, hebben zij onvermijdelijk op allerlei punten ook geheel andere eisen aan de taal gesteld dan bv. hun voorgangers in de achttiende eeuw dit hadden gedaan. Het „nieuwe heren, nieuwe wetten!" geldt ook hier, en het redelijk evenwicht tegenover het verleden is daarbij nog lang niet overal gevonden. Daarbij komt nog dat de zeer wijd-vertakte pers, de film, de radio en de televisie het aantal mogelijkheden en vormen van contact met de medeburgers van gelijke of niet-gelijke taal in velerlei opzichten hebben verruimd en verdiept. De moderne mens wordt, cultureel gesproken, op bijna geen enkel moment van de dag meer met rust gelaten, nóch bij het verkeer in de metropool nóch 's avonds bij de haard met zijn krant en de radio.

Van veel meer betekenis zijn echter nog de vele vragen die met het Oosten samenhangen. Reeds gebruiken bepaalde typen van oosterlingen regelmatig de westerse talen, tot voor hun wetenschappelijke en literaire productie toe. Ook de vele millioenen achter deze voorgangers wensen echter een aandeel aan het geestelijk wereldverkeer, en zij zullen zeker tot het uitoefenen van dit, hun natuurlijk recht moeten worden in staat gesteld en opgevoed. Welke inheemse of niet-inheemse taal zal men daarbij nu echter kiezen voor het onderwijs, de administratie, de zending? Hoe zal het effect op de geesten zijn van een verschijnsel als het onvermijdelijke bilinguisme of zelfs het multi-linguisme? Hoe te staan tegenover de taalcreolisering en de pidgintalen van allerlei type?

Naarmate de oosterse volkeren over wier hoge belangen toch wordt beschikt, voorlopig minder in staat zijn hun woord bij de keuze mee te spreken, is de verantwoordelijkheid der westerse instanties bij dergelijke vragen natuurlijk groter en dieper klemmend. Helaas is er over zulke kwesties in wetenschappelijk opzicht nu niet veel bekend. Toch zijn er wel enkele globale resultaten. Wij stellen ons voor in dit korte overzicht op enkele daarvan de aandacht te vestigen, en hebben daarbij vooral het oog op de toestanden in het Oosten.

I. Daar is dan vooreerst het feit dat de ontmoeting of de assimilatie van twee of meer talen of dialecten volstrekt niet willekeurig verloopt. Er schuilt onmiskenbaar een zekere structuur in dergelijke processen, en er kunnen enkele algemene regels worden opgesteld.

Zonder twijfel staat men hier voor een uiterst complexe en zeer wisselende stof, zo dient men direct toe te geven. En men mag zich de toepassing der gegeven regels dus niet al te eenvoudig voorstellen. Zo kan men bv. volstrekt niet zeggen dat de taal, die numeriek of militair-politiek de sterkste groep vertegenwoordigt, bij de assimilatie steeds het pleit zal winnen. Evenmin betekenen een grote rijkdom aan uitdrukkingsmogelijkheden, of een bijzonder fijn-gestructureerde vormgeving, op zichzelf een beslissend overwicht. Er zijn integendeel aanwijzingen dat juist een beperkt en zeer eenvoudig vormsysteem een zeker voordeel biedt. En er zijn ook verscheidene, goed bestudeerde gevallen bekend, waarin de taal van het ,,onderliggende'' volk door de veroveraars is overgenomen.

De kwestie is dat op dergelijke crisismomenten (om een groot woord te gebruiken voor een in de grond volkomen natuurlijke zaak), zich het wezen en de eigenlijke functie van het taalfeit onthult, juist zoals dit in het practische leven zo vaak ook met de ,,gewone'' dingen het geval is. Welnu, voor de taal is dit hierin gelegen dat zij een zeer bepaalde, nationale cultuurvorm draagt en uitdrukt. Men kan in de taal van een volk onmogelijk enkel een verzameling zien van namen voor de dingen, waarbij het tenslotte betrekkelijk onverschillig is of men nu het ene (bv. meer oosters georiënteerde) dan wel het andere (b.v. meer westers georiënteerde) systeem volgt. De taal geeft en noemt ons de dingen, juist zoals deze voor onze ervaring en waardering leven, en zij kan dus onmogelijk van het nationale wereldbeeld worden losgemaakt. Of zoals een scherp observator als Malinowski het heeft geformuleerd: Een taal is niet enkel ,,a mirror of thought'' maar tevens ook ,,a piece

of human behaviour". En elders, nog meer aansluitend bij ons probleem: „Language is essentially rooted in the reality of the culture, the tribal life and customs of a people". „The fundamental grammatical categories can be understood only with reference to the pragmatic Weltanschauung of (primitive) man."[1]

Men kan zich het proces van een taal-ontmoeting of een taal-assimilatie dus niet enkel voorstellen, indien het ons veroorloofd is dit beeld te gebruiken, als verlopend in een horizontaal vlak. Wie hier de zaken tot de grond toe wil tasten, kan zich niet beperken tot de klankvorm alleen, hoezeer deze in eerste instantie schijnt te spreken. Het is telkens de achtergrond der dingen die hier beslist. De fameuze „bel usage" waarvan Vangelas sprak, en waarnaar ieder spreker van een zeker peil zich hoorde te richten, dient men in algemeen-culturele en sociale zin te verstaan. De taalassimilatie voltrekt zich daarom ook nooit als een geïsoleerd feit. De sprekers zullen enkel in zoverre hun oorspronkelijke taal verlaten en een andere aanvaarden, als zij het gevoel krijgen er aldus cultureel op vooruit te gaan en nieuwe mogelijkheden voor zichzelf te openen.

Elke geassimileerde verkeerstaal draagt dus ook weer een ander karakter, zo kan men hieruit concluderen. En zij reflecteert nauwkeurig hoe de verhouding tussen de beide partnergroepen is geweest. Zo is het pidgin-engels van de chinese en afrikaanse havens, en in Oceanië essentieel een handelstaal gebleven, omdat ook tot dit ressort alleen de sfeer van het contact beperkt bleef. Maar de gallische Kelten zijn in de eerste eeuwen geheel het culturele en sociale leven gaan delen van de Romeinen, die hun gebied hadden veroverd. En zo hebben zij ook zonder bewuste en georganiseerd Romeinse taalpolitiek hun eigen taal practisch geheel verloren. Omgekeerd is blijkbaar ook de strijd van een volk hopeloos, indien dit uit nationalistische motieven wel zijn taal zou willen handhaven, maar tegelijkertijd de overeenkomstige culturele invloed van de overwinnende natie toelaat. Aldus worden weer zaken gescheiden die in werkelijkheid niet te scheiden zijn.[2]

[1] C. K. Ogden - I. A. Richards, The meaning of meaning, [8] London 1946. Supplement I. The problem of meaning in primitive languages, 307; W. M. Urban: Language and Reality. The philosophy of language and the principles of symbolism, London 1939, 736.

[2] Institut International des Civilisations Différentes (Incidi). Compte Rendu de la XXVIe Session tenue à Paris 1951, Bruxelles 1951: Problème des langues véhiculaires, principalement en Afrique: aspects éducatif et culturel. Rapport du R. P. Charles S.J. (355-75); M. Destombes: Les réalisations de l'Unesco (375-86). Zie ook Institut Colonial International. Compte Rendu de la XXIe Session tenue à Paris 1931, Bruxelles 1931: L'enseignement aux indigènes (117-71).

Een tweede regel voor de taalkundige assimilatie hangt nauw met de voorgaande samen. Men kan een dergelijk proces nl. onmogelijk beschouwen als een zekere mechanische transactie, waarbij de meerderheidspartij zich enkel actief en centrifugaal, maar de minderheidspartij als passief en zuiver ontvangend gedraagt. In werkelijkheid verloopt de assimilatie bilateraal. Beide partijen zijn actief en het gevormde eindresultaat bezit ook duidelijk een zekere eigen geslotenheid en autonomie.

Zo is wel het minste dat gebeuren kan bij de ontmoeting van twee talen dat een leenwoord wordt overgenomen. Welnu, uit de ervaring is gebleken, dat ook dit schijnbaar zo eenvoudige proces aan allerlei factoren gebonden is. Het voornaamste is wel, dat een leenwoord alleen overgenomen wordt, indien de geesten van de ontvangende sprekers daartoe eerst genoegzaam zijn voorbereid. Er dient in hun milieu eerst een zekere behoefte gewekt, op straffe dat anders het nieuwe woord later toch weer wordt uitgestoten. [1] Vandaar ook dat de leenwoorden gewoonlijk in bepaalde groepen worden overgenomen (technische woorden, namen van juridica etc.) en dat zij naar klank zowel als naar betekenis geheel in het geldende stelsel worden verwerkt en geadapteerd Het groeiproces kan bij een leenwoord daarom ook zeer langzaam zijn. Gaat het over zuiver pragmatische gegevens, zoals bv. europese technische producten, dan kan met de zaak ook de naam nog wel overgenomen worden. Bij meer cultureel georiënteerde vormen kan de adaptatie echter jaren vorderen, en allerlei ups en downs vertonen. [2]

Voor de klanken en de grammaticale structuurschema's geldt mutatis mutandis hetzelfde. Zo komen in het typische gebruik van het haussa door Bonifatius Foli (het enige voorbeeld van een verkeerstaal dat experimenteel is onderzocht), allerlei klankmerkwaardigheden van verschillende haussa-dialecten onvermengd naast elkander voor. [3] Daarnaast blijft overal echter ook de inslag merkbaar van Foli's moeder-

[1] L. Tesnière: Phonologie et mélange de langues. Trav. du Cercle Linguistique de Prague 8 (1939) 83.

[2] Chr. Mohrmann: Les emprunts grecs dans la latinité chrétienne, Vigiliae Christianae 4 (1950) 193; J. Salverda de Grave: De Franse woorden in het Nederlands, A'dam 1906; Id.: L'influence de la langue française en Hollande d'après les mots empruntés, Paris 1913; R. Grossmann: Das ausländische Sprachgut im Spanischen des Rio de la Plata. Ein Beitrag zum Problem der argentinischen Nationalsprache, Hamburg 1926; G. W. J. Drewes, Van Maleis naar Bahasa Indonesia, Leiden 1948, 32; S. P. E. Boshoff - C. J. de Coning, Die Vaktaalburo, Tijdskrif vir Wetenskap en Kuns 9 (1951) 17.

[3] Urs. Freyer, Haussa als Verkehrssprache. Zeitschrift für Phonetik und allgemeine Sprachwissenschaft I (1947) 108.

taal, het ewe. En het merkwaardigste is, dat dit gehele conglomeraat ondanks de disparate samenstelling door hem toch als volkomen harmonisch wordt ondervonden. Juist zo heeft ook de griekse koinè, die zich reeds in de vierde eeuw voor Christus begon te ontwikkelen, allerlei attische, jonische en andere elementen in zich opgenomen, zonder daarom haar eenheid te verliezen. [1]

Zelfs bij de veelgesmade pidgin-talen schijnt de gestelde wet der bilatere activiteit nog op te gaan. Men kan dergelijke talen onmogelijk enkel als „Reduktionssprachen, Minimumsprachen, Notbehelfsprachen" beschouwen, zoals gewoonlijk geschiedt. Ook de gedachte dat men hier staat voor opvallend slecht gelukte pogingen van de zijde der inboorlingen om engels te spreken, brengt ons niet veel verder wat het wezen der zaak betreft. Zeker is de grammaticale creolisering in al deze gevallen zeer duidelijk, en ook de syntaxis blijft uiterst primitief. In China en in Oceanië zijn de vormen echter practisch verschillend, en deze kunnen dus niet tot stand zijn gekomen zonder dat de inboorlingen daaraan op de een of ander wijze hebben meegewerkt. De creolisering is niet geheel buiten hen omgegaan. Niemand zal daarenboven ontkennen dat de naamgeving in dergelijke talen, die heel wat gemakkelijker te beoordelen valt dan de grammaticale vorm, menige aardige en blijkbaar geheel zelfstandige vondst bevat.[2]

Ja, men schijnt bij dit alles nog een stap verder te kunnen gaan, en te mogen zeggen dat de verdere ontplooiing van een geassimileerde verkeerstaal noodzakelijk gebonden is aan een zekere bewust doorleefde erkenning van haar autonomie. Zolang de norm elders wordt gezocht, blijft het gebruik beperkt en geremd. Zo is bv. het nederlands in de zeventiende eeuw door een aantal boeren-emigranten naar Zuid-Afrika gebracht, waar zich dit tot het zg. kaap-hollands of afrikaans heeft ontwikkeld. De band met de moedertaal bleef daarbij vrij sterk. Maar het is in de twintigste eeuw b.v. toch niet gelukt om in dit milieu de geschikte toon te vinden voor de noodzakelijke bijbelvertaling voor men zich geheel van de nederlandse voorbeelden had losgemaakt, en ten volle de eigen aanvoeling had gevolgd.

[1] A. Meillet: Aperçu d'une histoire de la langue grecque, [2] Paris 1920.

[2] O. Jespersen: Language, its nature, development and origin, 1947, 216-36; F. Kainz: Psychologie der Sprache II, 1943, 553-90. De grondslag blijven hier vormen de studies van H. Schuchardt, Kreolische Studien, Akad. Wenen 1882 vv. (11 dln); Id.: Die lingua franca, Zs. für roman. Philologie 33 (1909) 441; Id.: Sprachursprung II, Akad. Berlin 1919, 863 vv. (= Schuchardt-Brevier; ed. L. Spitzer, Halle 1922, 207-18.)

Juist zo is in het chinook-jargon, de taal der pelshandelaren in Oregon, op den duur een zekere primitieve vorm van literatuur ontstaan. De afgesloten positie en de afstand t.o.v. de moedervormen der indiaanse dialecten boden daartoe ten volle de gelegenheid. Men hoede er zich dus voor om de gecreoliseerde talen in dergelijke gevallen te onderschatten. Niet toevallig heeft ook een kenner als D. Westermann het afrikaanse pidgin-engels „capable of literary development" genoemd. En een voorzichtig auteur als Höltker heeft een dergelijk idioom zelfs aanbevolen voor de verspreiding van het evangelie in bepaalde delen van Nieuw-Guinea. [1]

II. Een tweede, en ditmaal zeer concreet resultaat van de taalkundige analyse is, dat de vorming van een verkeerstaal volstrekt niet altijd anoniem en onbewust verloopt. Men kan niet zeggen dat enkel de quantitatieve verhoudingen of het verkeer daarbij beslissen, zoals zo vaak geschiedt. En behalve de expansie van een bepaald, bijzonder gunstig gelegen locaal dialect, zijn er ook nog wel andere mogelijkheden waarop een nationale norm zich ontwikkelen kan. De wil, een zekere teleologische factor, kan bij de vorming van de taal, dit meest universele en meestactieve middel van contact tussen de mensen, onmogelijk worden gemist.[2]

Men ondervindt bij de verspreiding van een algemene verkeerstaal soms een zeker verzet van bepaalde inheemse groepen, of ook wel van de zending of de missie die het voor de autochtone bevolking opnemen. Men kan dit alles verstaan, omdat hier inderdaad bepaalde nationale waarden in het spel zijn. Toch strijdt zulk een centraal geleide activiteit in werkelijkheid niet met het wezen van de taal. En de vraag is maar, dat er tussen de centripetale en de centrifugale krachten langzamerhand een redelijk en natuurlijk evenwicht wordt gevonden. De geschiedenis der grote westerse verkeerstalen levert onmiskenbaar allerlei voorbeelden van zulk een bewuste, centrale taalpolitiek. Elke staat streeft bv. van nature zoveel mogelijk naar eentaligheid. In twee- of meertalige staten, zoals

[1] G. Höltker: Das Pidgin-Englisch als sprachliches Missionsmittel in Neu-Guinea, Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft 1 (1945) 44–63.

[2] M. Trautmann: Der Staat und die deutsche Sprache, Leipzig 1911; O. Jespersen: Mankind, nation and individual from a linguistic point of view, Oslo 1925; A. Meillet: Les langues de l'Europe nouvelle, [2] Paris 1928; J. van Ginneken: De oorzaken der taalveranderingen, [3] A'dam 1930; A. Sommerfelt: Les questions linguistiques et la paix, Word I (1945) 5; O. Brière S.J.: Les tendances dominantes de la littérature chinoise contemporaine, Bulletin de l'Université l'Aurore 35 (1948), tome 9, 234–69; Duncan McDougald: The languages and press of Africa. African Handbooks IV, Univ. of Pennsylvania 1944.

België of het vroegere Tsjecho-Slowakije lopen de onderlinge verhoudingen spoedig gevaar. Ook de kerken hebben steeds de behoefte om hun leer op schrift in de talen van elk volk te verspreiden. En achter de volkstalen cultiveren deze op den duur veelal zelfs ook nog een internationale liturgische schrijf- en leestaal, zoals het latijn in West-Europa, het oudkerkslavisch in Oost-Europa, of in het Oosten het hinduïstische sanskrit, het bouddhistische pali enz. Taalpolitiek gesproken zijn dit grootheden van enorm belang, omdat de heilige oude teksten een almachtige traditie in de hand werken. En ook de expansiepolitiek krijgt hier natuurlijk een kans. Maar ook de school dient hier genoemd te worden. Zij is veelal afhankelijk van de staat of de Kerk, maar werkt anderzijds in ongevormde individuen die alles aanvaarden: de kinderen van jeugdige leeftijd, en is dus eveneens zeer machtig. Ook bepaalde verheven organisaties of groepen in het volk kunnen hier een rol spelen. Men denke voor het frans van de zestiende en de zeventiende eeuw bv. aan de Académie Française, of de Parijse hofkringen en de salons, of voor het voor-oorlogse duits aan de Bühnensprache en de machtige Deutsche Sprachverein.

Van de expansie der oosterse verkeerstalen is helaas slechts weinig bekend. Het goed onderzochte geval van het luba uit Kasai (Belgisch Kongo) bewijst echter duidelijk, hoe ook hier bepaalde, zeer bewuste strevingen werkzaam kunnen zijn. Het gehele proces draagt nu zelfs een uitgesproken magisch-persoonlijk karakter. Het centrum der actie wordt gevormd door de figuur van Kalamba Mukenge, een dorpschef die rond 1886 in Kasai een grote naam verworven had door de (van Portugees gebied afkomstige) geweren, en van de „witte" stoffen, die hem naar zijn verklaring door de kracht van zijn *buanga* („remède superstitieux, médicament") toekwamen. Ook had hij voorspeld dat zijn voorouders, spierwit, uit de dood zouden opstaan. Toen nu inderdaad de blanken ongeveer op dezelfde tijd in Kasai doordrongen, twijfelde niemand meer aan de waarheid van zijn voorspelling. En Kalamba kreeg meer macht dan ooit, en daarmede ook de taal van zijn geboortegrond waar de aanhangers zich kwamen vestigen! Pas later is het luba verder verspreid onder invloed van de belgische Compagnie du Kasai [1]

Hoeveel betekenis bepaalde ceremoniële rang- of hoftalen, zoals men die bv. van Java en van de Zulustammen kent, kunnen hebben in

[1] A. de Clercq: Les langues communes au Congo Belge, Congo 1934, 67; Id.: Hoe het tshiluba zich in Kasai verspreidde, Kongo-Overzee 3 (1937) 241.

expansiologische zin, is duidelijk [1]. Iedere sociaal of cultureel verder ontwikkelde sluit zich gaarne bij zulk een hoge stijl aan. Hoeveel heeft bv. ook koning Njoya's uitvinding van het alphabet voor zijn Bamum (W. Sudan) betekend! Hoe zorgvuldig heeft de vorst ervoor gewaakt, dat al zijn nieuwe vondsten dadelijk ook door de hofschool verder werden verspreid en doorgegeven! [2] Hoeveel eerbied hebben de Indische Brahmanen gehad voor de volkomen correcte uitspraak der liturgische teksten, en hoezeer heeft hun typische midden-in-de-mond-spreektendenz de nationale articulatie-gewoonten beïnvloed!

Welk een grote waardering de goede sprekers uit de volksbijeenkomsten, de palavers, of ook enkel uit het gewone gesprek genieten bij de natuurvolkeren, vermeldt elke reisbeschrijving. Hun namen blijven nog lang bekend, en hun stijl wordt vaak gevolgd. Een scheldnaam, door een radde spreker aan een bepaalde figuur gegeven, kan volgens Bittremieux bij de Bayombe gemakkelijk diens eigen naam voorgoed verdringen.

Een zeer bijzondere plaats nemen hier nog de taalkundige tabuverschijnselen in, die eveneens weer ten dele van magische aard zijn. Men denke bv. aan de z.g. oorlogstaal der Caraïben, waarvan de woorden alleen door de mannen gebruikt mocht worden, wanneer dezen althans zekere „tests of bravery and patriotism" hadden afgelegd, maar nooit door vrouwen.[3]

In het algemeen kan men zeggen, dat de verspreiding van een verkeerstaal geheel zakelijk en niet al te romantisch of met te grote gevoeligheid voor speciale cultuurwaarden, dient te worden beschouwd. Zelfs de invloed van een geheel andere cultuur en een ander ras behoeven volstrekt de eigen aard van een taal niet te breken.

Het maleis bv., aanvankelijk de taal van een betrekkelijk klein zeevarend en handeldrijvend volk, dat met name zijn woonplaatsen vond langs de kusten van het schiereiland Malakka, is tot tweemaal toe de drager geworden van een vreemde religie en een vreemde cultuur: vóór de twaalfde eeuw van het Bouddhisme en daarna van de Islam. De taal heeft aldus talloze leenwoorden opgenomen, haar veerkracht heeft zij desniettemin ten volle behouden. Het is zelfs zo, dat de maleise

[1] E. M. Uhlenbeck: De tegenstelling Krama-Ngoko. Haar positie in het javaanse taalsysteem, Groningen 1950.

[2] J. Dugast - M. D. W. Jeffreys: L'écriture des Banum, 1950 (= Mém. de l'Institut Français d'Afrique Noire, Série: Populations, No 4).

[3] O. Jespersen: Language, 1947, 237 vv.

schrijftaal pas na de komst van de Islam haar eigen, afgeronde vorm heeft gevonden.[1] Juist zo zijn er in het suahili, de verkeerstaal van Oost-Midden-Afrika, zeer talrijke arabische leenwoorden ingedrongen. Het typische bantukarakter van de taal is daardoor echter niet in de minste mate aangetast.[2] (Wordt vervolgd)

[1] G. Drewes: Van Maleis naar Bahasa Indonesia, Leiden 1948.

[2] B. Krumm: Words of oriental origin in Swahili, London 1940; A. N. Tucker: Foreign sounds in Swahili, Bull. School of oriental and african Studies 11 (1943-'46) 854; H. P. Blok: A Swahili Anthology I (1948) 230 vv.; O. Assirelli: L'Afrique polyglotte, 1950, Ch. II. Les langues intermédiaires, 23 vv.

UIT DE APOSTOLISCHE BRIEF „CUPIMUS IMPRIMIS" VAN Z.H. PAUS PIUS XII dd. 18 JANUARI 1952 AAN DE BISSCHOPPEN, GEESTELIJKEN EN GELOVIGEN IN CHINA

„Zoals gij weet is de Katholieke godsdienst met geen enkele leerstelling, mits zij waarachtig is, noch met welke instelling van het private en publieke leven ook — wanneer zij de rechtvaardigheid, vrijheid en liefde tot fundament hebben — in strijd, maar bevordert en ondersteunt hij deze en doet hij ze veeleer in kracht toenemen. De Katholieke godsdienst is ook niet tegengesteld aan de natuurlijke aanleg, de bijzondere gewoonten, de cultuur en beschaving van welk volk ook, maar neemt ze integendeel gaarne op en tooit er zich vol blijdschap mede als met nieuwe en rijk geschakeerde sieraden.

Daarom heeft het Ons zeer bedroefd te vernemen, dat bij U de Katholieke Kerk als vijandin van Uw volk beschouwd, voorgesteld en bestreden wordt; dat haar bisschoppen, priesters, religieuzen en zusters, helaas, zeer dikwijls uit hun woonplaats worden verdreven of in de vrije uitoefening van hun ambt worden belemmerd, alsof de Kerk, die zich helemaal aan de hemelse zaken gewijd heeft, niet tot taak zou hebben de deugd in de zielen te vormen en te versterken, de geesten op de scholen te ontwikkelen, het menselijk lijden in de ziekenhuizen te verlichten en de kinderen en ouden van dagen in de inrichtingen te troosten, maar veeleer stoffelijke voordelen en aardse macht zou nastreven.

Ofschoon Wij dan ook in Onze laatste Encycliek „Evangelii Praecones" het woord tot alle christengelovigen, die in de landen van het Verre Oosten terwille van hun gehechtheid aan de godsdienst geleden hebben en nog lijden, hebben gericht, gaat Ons hart toch opnieuw naar U uit en willen Wij deze brief in het bijzonder aan U zenden, willen Wij U troosten en vaderlijk aansporen, daar Wij van Uw lijden, noden en tegenkantingen zeer goed op de hoogte zijn." (Oss. Rom., 20 Jan. 1952; Kath. Arch. 7 (1952) 201)

J. DE REEPER

PAUSELIJKE VOLMACHT OVER HUWELIJKEN EN HAAR TOEPASSING IN DE CONSTITUTIO PIANA [1]

II

11. *Na de Codex*

NA de Codex is er echter een zwenking gekomen zowel in de houding van de Romeinse Congregaties als der auteurs ten opzichte van de Const. Piana. Van het grootste belang is het antwoord in 1924 door de S.C.P.F. aan het Eerste Concilie van China gegeven op de volgende nauwkeurig gestelde vraag, welke wij om zijn belangrijkheid in zijn geheel willen aanhalen: ,,Dubium seu Votum."

,,Facultatem habent Ordinarii Sinenses ,,dispensandi cum gentibus et infidelibus pluras uxores habentibus, ut, post conversionem et baptismum, quam ex illis maluerint, si etiam ipsa fidelis fiat, retinere possint, nisi prima voluerit converti".

Unde deduci videtur, in omni casu polygamiae etiam successivae, virum polygamum non posse secum retinere tamquam propriam uxorem mulierem secum baptizatam, *nisi interpellationibus praemissis* ut sciatur num prima uxor converti voluerit.

Aliunde, in Constitutione S. Pii V, ,,Romani Pontificis" (C. 1125) absolute dici videtur ut in casu polygamiae successivae possit neophytus secum retinere tamquam uxorem mulierem quae cum ipso baptizata fuerit, *nulla facta quaestione praemittendae interpellationis.*

Primum Concilium Sinense, videns frequenter inter nostros catechumenos reperiri tales qui cum secunda vel ulteriore successive uxore, in baptismum consentiente, baptismum petant, quibus durissimum est et fere impossibile tale matrimonium dissolvere, humillime Sedem Apo-

[1] Rectificatie. — Op blz. 45 van de vorige aflevering is in de aangehaalde canon (regel 7 van onder) het woordje ,,non" uitgevallen, zoals critische lezers reeds zullen hebben bemerkt. Bedoelde canon 1120, § 1 luidt nl. als volgt: ,,Legitimum inter non baptizatos matrimonium, licet consummatum, solvitur in favorem fidei ex privilegio Paulino."

stolicam orat utrum, *ad mentem Constitutionis S. Pii V*, liceat Vicariis Apostolicis et Praefectis Apostolicis tales catechumenos cum tali in baptismum consentiente uxore simul baptizare, data eis insuper facultate ut in eodem matrimonio permanere valeant, absolute et *sine ulla interpellatione primae uxoris* an non". Resp. „Affirmative."[1]

Hier wordt dus duidelijk gezegd dat volgens de zin en betekenis (‚ad mentem') van de Constitutio Piana geen enkele interpellatie aan de eerste vrouw behoeft gedaan te worden, waarmee de S.C.P.F. slechts bedoelen kan dat: door de Const. Piana aan de bekeerde polygamist het recht gegeven wordt om een nieuw huwelijk aan te gaan zonder dat er als een ‚condicio sine qua non', evenals zulks voor het Priv. Paulinum vereist wordt, een „discessus partis infidelis" heeft plaats gevonden. Natuurlijk wil dat niet zeggen dat het gebruik van de Const. Piana zonder meer wordt toegestaan, doch het betekent alleen dat de essentiële voorwaarde voor zijn toepassing niet bestaat in de „discessus" met de daaraan onafscheidelijk verbonden interpellaties maar dat er een andere voorwaarde gesteld wordt, gekristalliseerd in de zin: „si durissimum esset eos separare".

12. *Het probleem der interpellaties*

Het merendeel der moderne auteurs is het er over eens dat door dit antwoord der S.C.P.F. is komen vast te staan, dat krachtens de Const. Piana een dispensatie van beide interpellaties *ipso iure* geschonken is aan ieder, die haar op de vereiste voorwaarde toepast[2], en dat deze uitspraak van S.C.P.F. een authentieke interpretatie is van de Const. Piana en niet slechts een particulier antwoord voor privaat gebruik bestemd gelijk sommige auteurs nog beweren[3]

Onder n. 5 stipten we reeds aan dat weglaten der interpellaties hierop neerkomt, dat de bekeerling geen kennis behoeft te nemen van, en geen rekening behoeft te houden met wat de andere partij wenst of doet of gedaan heeft, en geen enkel recht wordt er aan de eerste vrouw geschonken om de toepassing van de Constitutie te belemmeren. Noch haar

[1] Cf. De Léry: Le Privilèg de la Foie, p. 108.
[2] Vermeersch-Creusen: Epitome I.C. II, 1934, p. 303 n. 436; Wernz-Vidal: Ius Matrimoniale, 1946, p. 829 n. 633 sub fine; Vromant: De Matrimonio, 1938, p. 273 n. 344; Payen: De Matrimonio II, p. 740 n. 2407 ad 3; Woods: The Constitutions of C. 1125, p. 55; De Léry: Le Privilège de la Foi, p. 107 n. 82.
[3] o.a. L. v. d. Berg: o.c. p. 61; De Smedt: De Spons. et Matr., p. 301 n. 353.

wens om in vrede met de bekeerling te leven, noch het feit dat zij wellicht reeds gedoopt is of gedoopt wenst te worden behoeft in aanmerking genomen te worden. Door de dispensatie van beide interpellaties wordt de toepassing van de Constitutie totaal onafhankelijk gemaakt van een beïnvloeding door de eerste vrouw. Daar volgt dus uit:

13. *Ook als de eerste vrouw wenst gedoopt te worden*, kan deze Constitutie gebruikt worden. Geen enkele beperking welke dit verhindert, staat in de Constitutie en juist in dit opzicht verschilt zij van Fac. 24 der Apostolische Faculteiten zoals de Chinese bisschopppen ook aanduidden in hun vraag van 1924. Na die twee teksten naast elkaar geplaatst te hebben, vroegen zij of, daar de Constitutio Piana slechts verschilt van Fac. 24 in dat zij de woorden „nisi prima voluerit converti" miste, zij bij toepassing van de Const. Piana dit feit ook praktisch konden benutten door de eerste vrouw niet te interpelleren. Het bevestigend antwoord der S.C.P.F. keurde die redenering goed en wettigt derhalve ook deze onze logische conclusie uit die praemissen. Niet dat dit iets nieuws is; want reeds in 1918 onmiddellijk na de publicatie van de Codex schreef Ayrinhac[1]: „The convert may retain the wife who is baptized together with him, even if the first one is willing to be baptized later". Onafhankelijk van deze schrijver heeft P. Rayanna (in Periodica 1939, p. 50-52) deze uitleg kundig verdedigd, daarin gevolgd door andere auteurs, e.g. Doheny („Canonical Procedure in Matrimonial Cases" II, p. 556 ad 8), Conte a Coronata, („De Matrimonio", 1946, p. 904-906); Cappello („De Matrimonio", 1947, p. 777) zegt: „Si prima uxor, quin interpellata fuerit, sponte declaret se baptizari velle, vir conversus potest nihilominus uti favore Constitutionis Pianae, si durissimum sit eum separari a muliere quae nunc habet et quae cum eo baptizatur".

14. De Constitutio Piana kan gebruikt worden *zelfs als de eerste vrouw reeds gedoopt is.*
Dit staat niet uitdrukkelijk vermeld in de Constitutie maar evenmin wordt het verboden of ontkend. Het volgt als een logische conclusie uit de tekst der Constitutie. Vrijstelling van interpellaties brengt immers met zich mede dat de Const. Piana kan toegepast worden onafhankelijk van beïnvloeding der eerste vrouw. Daar dit ten gevolge kan hebben

[1] Marriage Legislation in the New Code of Canon Law, p. 300 n. 307.

dat een „matrimonium ratum sed non consummatum" ontbonden wordt door het nieuw toegestane huwelijk van de bekeerde polygamist, heeft Paus Pius V verklaard dat hij „ex certa scientia" (er is dus geen kwestie van een vergissing) van zijn „apostolicae plenitudine potestatis" gebruik heeft gemaakt. En dit was ook nodig. Immers alleen de H. Stoel kan een zodanig huwelijk ontbinden door de speciale volmacht van Christus ontvangen en het Paulijnse privilege is niet voldoende om in deze omstandigheden uitkomst te brengen. Bovendien heeft men het recht niet om die uitoefening der „plenitudo potestatis apostolicae" te beperken tot ontbinding van „matrimonia legitima", daar ook bij andere dergelijke privileges, zoals we nog zullen zien, die macht wordt gebruikt om „matrimonia rata sed non consummata" te ontbinden. En indien het dan gebeurt, waarom ook nu niet? De auteurs, die deze conclusie verwerpen, voeren als voornaamste reden aan dat deze toepassing inbreuk zou maken op het recht van een derde persoon.[1]

Andere gezaghebbende auteurs daarentegen zijn van mening dat ook in dit geval de Constitutio Piana kan gebruikt worden.[2]

De tegenstanders, die opwerpen dat hierdoor een onrechtmatige inbreuk op het recht van een derde persoon zou gepleegd worden, verliezen uit het oog dat algemeen recht voorrang moet hebben boven privaat recht. Het algemeen recht van ‚favor fidei' heeft voorrang boven het privaat recht van het individu i.e. ‚partis iam conversae'. Eenzelfde ‚modus agendi' gebaseerd op dit principe past de Kerk meermalen toe, bij voorbeeld in C. 1119, waar, gelijk in Constitutio Piana, een ‚matrimonium ratum sed non consummatum' ontbonden wordt, „etsi altera sit invita", zoals de canon uitdrukkelijk vermeldt. Duidelijker kan het al niet.

Eveneens in de Const. „Populis" van Gregorius XII wordt het tweede huwelijk van een bekeerde polygamist geldig en onontbindbaar verklaard zelfs als men later ontdekt, dat toen dit tweede huwelijk voltrokken werd, de andere partij buiten haar schuld of op onrechtvaardige wijze verhinderd was haar wil bekend te maken en zelfs reeds gedoopt was. Eenzelfde argument kan men construeren uit de toepassing van de Aposto-

[1] Wernz-Vidal: o.c. p. 830 n. 635 nota 87; Burton: A Commentary on C. 1125, p. 158-160; Vermeersch-Creusen: o.c. II n. 436; Payen, o.c. II n. 2407.

[2] Rayanna in Periodica 1939, p. 205; Doheny: o.c. II p. 556 ad 8; Conte a Coronata: o.c. p. 904-906; Boudon: Memento canonique et pratique pour l'usage du Privilège Paulin, p. 55; Peltier in Revue du Clergé Africain, Nov. 1949, p. 438; Promptuarium Canonico-liturgicum, Vol. XXXVII, Aug. 1941, p. 211-212; van Leeuwen: Het Paulinische Voorrecht, 1950, p. 91-92.

lische Faculteiten nn. 25, 26, 27, waarin door dispensatie van de interpellaties eenzelfde complicatie kan voorkomen welke dan een gelijke oplossing vraagt. Het gaat dus niet aan om een dergelijke toepassing bij de Constitutio Piana onmogelijk en ongeoorloofd te verklaren welke de Kerk zelf in praktijk brengt in bovenaangehaalde gevallen. „Ab esse ad posse valet illatio.” Als men na dit alles toch nog eraan twijfelt, staat een beroep op C. 1127, „In re dubia privilegium fidei gaudet favore iuris” open en kan men „in favorem fidei’ de Constitutio Piana toepassen, ook in gevallen als de eerste vrouw reeds gedoopt is.

15. „*Quia durissimum esset separare* eos ab uxoribus cum quibus ipsi Indi baptismum susceperunt, maxime quia difficillimum foret primam conjugem invenire.”

Uit de historische analyse van het ontstaan van de Const. Piana, zoals we die geschetst hebben onder nn. 7 en 8, blijkt dat, in hun pogen om het geloof te verspreiden, de bisschoppen en missionarissen in Mexico in het midden der 16e eeuw toegestaan hadden aan bekeerde polygamisten om na hun doopsel het huwelijksleven voort te zetten met een hunner vrouwen, die niet de wettige echtgenote was, indien ook zij bekeerde. Dit konden zij doen en zij wisten dat ook en er was geen reden tot ongerustheid indien de eerste vrouw onbekend was. Daartoe had immers Paus Paulus III in 1537 hun de macht gegeven door de Const. „Altitudo”. Als we dan lezen dat zij toch ongerust waren en door scrupules gekweld werden, kan dit alleen verklaard worden uit het feit dat zij die samenleving toegestaan hadden ook al was de eerste vrouw bekend. Zij voelden dat zij verder gegaan waren, dan de Const. „Altitudo” wettigde. Die dekte immers alleen maar gevallen, waarbij de eerste vrouw onbekend was. De bekeerlingen daarentegen waren zich van niets bewust. Voor hen zou het als een donderslag bij heldere hemel geweest zijn, als de bisschoppen bij een poging tot rectificatie van de ongelegitimeerde toestand hun op zekere dag verteld hadden dat zij hun vermeende geldige katholieke huwelijken moesten verbreken. Dit zou hun terecht zeer zwaar gevallen zijn. Ten einde raad beriepen de bisschoppen zich op Rome om een oplossing van dit dilemma voor het verleden en voor de toekomst. De heilige Paus Pius V voelde ten volle de moeilijkheid aan en kwam hen te hulp met zijn Constitutie „Romani Pontificis”, waardoor hij de reeds voltrokken huwelijken saneerde en toekomstige dergelijke huwelijken toestond onder dezelfde

voorwaarde en om dezelfde reden, welke gold voor de nu gesaneerde huwelijken nl. dat het „durissimum esset separare eos ab uxoribus, cum quibus . . . . etc".

Dit was de reden welke de Paus bewoog, de ‚causa motiva' derhalve welke de doorslag gaf, de ‚causa finalis' dus. De ‚durities separandi' bewoog de Paus om deze sanatio uit te vaardigen voor de reeds voltrokken huwelijken en dit maakte hij ook de noodzakelijke voorwaarde voor het geldig gebruik van deze faculteit in de toekomst. Evenals de essentiële conditie van het Paulijnse Privilege, sc. discessus partis infidelis, bepaald wordt volgens de woorden van de Apostel Paulus in 1 Cor. 7, zo moet ook de essentiële voorwaarde van de Constitutio Piana afgeleid worden uit de woorden van Const. „Romani Pontificis". Men moet dus niet een ‚a priori' maar een ‚a posteriori' argumentatie volgen bij het onderzoek naar de essentiële voorwaarde. Bovendien dient men eraan te denken dat bij toepassing van het Paulijnse Privilege het huwelijk ontbonden wordt, niet door de ‚discessus' maar door Gods wil en de macht welke Christus aan Zijn Kerk geschonken heeft. Krachtens deze macht staat de Apostel Paulus een nieuw huwelijk toe op voorwaarde van een wettelijk geverifieerde discessus van de heidense partij die bekend is. In gevallen waarin die heidense wettige echtgenote niet bekend is, staat Paus Paulus III in Const. „Altitudo" krachtens dezelfde goddelijke macht aan de Kerk geschonken, een nieuw huwelijk toe op voorwaarde: dat niet zeker bekend is *wie* de wettige eerste vrouw is, terwijl Paus Gregorius XIII in Const. „Populis" een nieuw huwelijk toestaat op voorwaarde dat niet bekend is *waar* zij is. Eveneens staan de Apostolische Faculteiten nn. 25, 26, 27 een nieuw huwelijk toe, op voorwaarde dat het physice of moraliter onmogelijk of nutteloos is haar te interpelleren.

Paus Pius V maakt ook gebruik van deze ‚plenitudo apostolicae potestatis' en stipuleert als enige voorwaarde voor ontbinding van het eerste en toestemming voor het tweede huwelijk: dat het de bekeerling zeer moeilijk valt te scheiden van de vrouw, die met hem gedoopt wordt. Hij is zich ten volle bewust dat die scheiding om meerdere redenen zwaar kan vallen. Immers zij kan ontstaan uit wederkerige aanhankelijkheid, ofwel uit liefde en zorg voor de reeds uit dit huwelijk geboren kinderen ofwel, en dit vooral, uit de praktische onmogelijkheid om de eerste vrouw terug te vinden, „maxime quia difficillimum foret primam uxorem reperire". En let wel, de Paus zegt niet: „unice", of „solum

quia difficillimum foret . . . ". Immers de moeilijkheid om te scheiden is daar, maar die zou nog groter zijn als de eerste vrouw niet gevonden kan worden. De moeilijkheid om de eerste vrouw te vinden is derhalve niet de voornaamste reden doch een verzwarende reden welke hem bewoog om des te bereidwilliger de gevraagde gunst toe te staan, een causa impulsiva of secundaria derhalve. De woorden „maxime quia difficillimum foret primam uxorem reperire" duiden dus geen absoluut noodzakelijke voorwaarde aan om deze Constitutie te kunnen gebruiken, a.v. de Constitutie kan gebruikt worden ook al is deze secundaire reden en voorwaarde niet vervuld. De meeste moderne auteurs aanvaarden dan ook de interpretatie: dat de enige essentiële voorwaarde voor het gebruik van de Constitutio Piana is: quia durissimum esset separare.[1]

Vromant komt er eerlijk voor uit: „Quapropter, etiamsi uxor legitima facile reperiri possit, secus ac scripsimus in priore editione, opinamur nullam interpellationem esse instituendam". Terwijl Coronata (o.c. p. 905 n. 648) er scherp aan toevoegt: „Conditio quod durissimum sit viro converso talem uxorem quae cum ipso baptizata sit dimittere, numquam non adimpleri videtur, si vir illam inter alias elegerit".

Door de opponenten tegen deze opinie worden gewoonlijk vooral twee antwoorden van het S.O. aangevoerd. De eerste is het antwoord van het S.O. aan de Apostolische Vicaris van Siam, die gevraagd had of de missionarissen de macht gegeven in Const. Pii V in zijn volle omvang gebruiken konden. Op 22 Nov. 1871 antwoordde S.O. (S.C.P.F. n. 1356) dat de regel, door Gregorius XIII gegeven, gevolgd moest worden. De Constitutie van Gregorius XIII esit dat men door een buiten-gerechtelijk onderzoek heeft vastgesteld dat de eerste vrouw niet gevonden kan worden. Maar als men deze ,modus procedendi' zou volgen bij de toepassing van de Constitutio Piana, zou het erop neerkomen dat de Constitutie van Pius V de Constitutie van Gregorius XIII slechts herhaalt. Maar waartoe dienen dan de twee afzonderlijke Constituties? Meer waarschijnlijk is dat dit antwoord zo geformuleerd werd vanwege eigenaardige omstandigheden in Siam. Daarom beschouwen auteurs dit antwoord dan ook niet als de authentieke interpretatie voor de gehele Kerk, immers volgens C. 17 par. 3: „Interpretatio authentica data per modum sententiae iudicialis aut rescripti in re peculiari, vim legis non

[1] Rayanna: in Periodica 1939, p. 199-202; Burton: o.c. p. 155; Vromant: o.c. p. 272; Doheny: o.c. II p. 555; Capello: o.c. p. 776, etc.

habet et ligat tantum personas atque afficit res pro quibus data est".[1] Vele auteurs vermelden daarom deze decisie zelfs niet, als zijnde een privé antwoord zonder verdere consequenties voor de Kerk in het algemeen.

Om dezelfde reden is een gelijke houding aangenomen door auteurs betreffende het antwoord van S.O. op 30 Juni 1937 aan het Eerste Concilie van Indochina gegeven, wat ook vroeg: „of zo'n tweede huwelijk volgens de Const. Piana kon toegestaan worden, zelfs als het niet zeer moeilijk was om de wettige vrouw te vinden". Hierop antwoordde het S.O. „Provisum per facultates contentas in formula facultatum (formula tertia major n. 24, 25, 26); et ubi casus non comprehenditur in acceptis facultatibus dispensandi ab interpellationibus, recurrendum ad S. Sedem in casibus particularibus". Ook dit is een privé antwoord, om ons onbekende redenen zo voor Indochina geformuleerd, wat nooit te algemenen nutte gepubliceerd is, wat onbekend is gebleven aan de meeste missie-bisschoppen en als een particulier antwoord valt binnen de beperking vastgelegd in de aangehaalde C. 17 par. 3. Immers „Responsa S.O. non obligant nisi eos ad quos data sunt" (Litterae dedicatoriae C.P. p. 3; cf. Periodica 1939, p. 131). Deze uitspraak behoeft dus niet als een authentieke interpretatie voor de gehele Kerk beschouwd te worden, zoals L. v. d. Berg (o.c. p. 62-63) ten onrechte meent. Want volgens Joyce (o.c. p. 467) „bestaat er geen redelijke grond om te veronderstellen dat het volgens de opvatting van de paus in het algemeen volkomen onmogelijk was, de eerste vrouw te ontdekken . . . ". Derhalve, niettegenstaande deze twee privé antwoorden van S.O., het kunnen we veilig concluderen dat: als enige voorwaarde voor het gebruik van de Constitutio Piana is vereist en voldoende dat het de bekeerde polygamist zeer moeilijk valt om van zijn gekozen vrouw te scheiden.

16. Dit is echter alleen toegestaan als hij een der vrouwen kiest met wie hij reeds vóór zijn doopsel een heidens huwelijk gesloten had en die nu ook wil gedoopt worden. Als hij met een andere, met wie hij niet gehuwd was vóór zijn doopsel, wil trouwen, kan hij dit slechts doen door gebruik te maken van het Privilegium Paulinum.

Indien zijn eerste vrouw onvindbaar is of niet geïnterpelleerd kan

[1] Gasparri: Tract. Can. de Matr. II n. 1158; Vermeersch in Periodica 1922, p. 138 n. 119 b; Joyce: Het Christelijk Huwelijk, p. 495; Wernz-Vidal. Ius Matr., 1946, p. 828 n. 633; Woods: The Constitutions of C. 1125, p. 58.

worden, kan hij zonder van het Privilegium Paulinum gebruik te maken, met welke katholiek ook trouwen, krachtens Constitutio „Populis" van Gregorius XIII, welke zegt : „cum *quovis* fideli".

Indien hij niet meer weet of zich niet herinnert wie zijn eerste wettige vrouw was, is hij zelfs niet verplicht na zijn doopsel met een katholiek te huwen doch mag hij, krachtens de Constitutio „Altitudo" van Paulus III met een der heidense vrouwen met wie hij vóór zijn doopsel een wettig huwelijk gesloten had, het huwelijksleven voortzetten, ook al blijft zij heiden, en dit zonder een dispensatie „a disparitate cultus" volgens een antwoord van het S.O. 30 Juni 1937. [1]

Maar als hij gebruik maakt van de Constitutio Piana, moet hij huwen „in forma canonica". [2] En daar het privilege direct aan de bekeerling geschonken wordt, is er ‚per se' voor de geldige toepassing geen tussenpersoon nodig [3], doch voor een geoorloofde toepassing moeten de door de Ordinarius gegeven richtlijnen, indien er uitgevaardigd zijn, onderhouden worden. Natuurlijk moet men bij het gebruik en de toepassing van deze faculteiten alle ergernis vermijden. Als men door hun gebruik bij de ongelovigen de indruk zou wekken dat het doopsel een gemakkelijke manier is om echtscheiding te bekomen en een andere vrouw te huwen, is men verplicht om van het gebruik ervan af te zien. De omstandigheid van ergernis zou echter het gebruik niet ongeldig maken maar ongeoorloofd. [4]

Conclusio. Resumerend kunnen we dus concluderen dat de Constitutio Piana niet slechts een verkapte toepassing van het Privilegium Paulinum is doch, evenals dit privilege, een toepassing van de pauselijke volmacht om te binden of te ontbinden maar op een andere voorwaarde en met een bredere strekking dan het Paulijnse privilege. Uit de woorden der Constitutie blijkt dat de enige essentiële voorwaarde voor het geldig gebruik van de Constitutio Piana is „quod durissimum esset separarei". Daaruit volgt dat onbekendheid, onvindbaarheid en gesteltenis der eerste wettige vrouw geen remmende of prohibitieve invloed kunnen uitoefenen op de al of niet toepassing van deze Constitutie. Dit verklaart waarom „ad mentem Constitutionis S. Pii V" er bij de toepassing daarvan

[1] Bouscaren: Canon Law Digest III, p. 175
[2] Capp: o.c. p. 778 n. 781 ad 6.
[3] Burton: o.c. p. 163.
[4] Darmanin: De Matrimonio III, p. 62 n. 15; Tremblay: Pouvoir de dispenser des empêchements matrimoniaux en pays de mission, 1944, p. 94.

geen interpellaties behoeven plaats te vinden, wat niet kan betekenen dat men de twee vragen kan nalaten maar wel met de mogelijke antwoorden rekening moet houden, doch dat, in afwijking van het Paulijnse privilege, de „discessus partis infidelis" bij deze Constitutie niet als ‚conditio sine qua non' vereist wordt. De twee privé antwoorden van het H. Officie betreffende de enge interpretatie van de Constitutio Piana aan de bisschop van Siam in 1871 en aan het Concilie van Indochina in 1937 worden door auteurs volgens bekende canonieke normen slechts toepasselijk geacht op die gebieden waarvoor zij gegeven waren en moeten dus niet als authentieke interpretaties voor de gehele Kerk worden beschouwd Derhalve kunnen we, steunend op interne evidentie van de woorden der Constitutie zelf en op het gezag van vooraanstaande auteurs concluderen dat krachtens de Constitutio Piana het aan een bekeerde polygamist toegestaan is om met een van zijn vrouwen, die niet zijn eerste wettige vrouw was, een katholiek huwelijk aan te gaan als ook zij katholiek wordt, indien het hem zeer zwaar zou vallen van haar gescheiden te worden; en dit is hem toegestaan ook al kan zijn eerste vrouw gevonden worden, ook al wenst zij gedoopt te worden of zelfs indien zij reeds gedoopt is, derhalve zonder interpellaties.

Een voorbeeld moge het voorgaande duidelijk maken: Een heiden, Magidi huwde in 1939 Zangose, eveneens heidin. Na een rumoerige samenleving van slechts twee maanden vlucht de vrouw Zangose naar haar ouders. Magidi probeert herhaaldelijk om haar terug te doen keren, doch tevergeefs. Daarop huwt hij in 1940 Cakiwe, een heidin, die door haar eerste echtgenoot Boko (heiden) verlaten was. Magidi en Cakiwe leven samen gelukkig gedurende drie jaren en hebben twee kinderen. Samen besluiten zij om katholiek te worden. Zij worden toegelaten tot het catechumenaat en volgen trouw de instructies. Tegen de tijd dat de cursus ten einde loopt en zij klaar zijn om gedoopt te worden wint de missionaris schriftelijk inlichtingen in omtrent deze twee catechumenen en hun heidense huwelijk. Hij ontdekt dat Magidi vroeger al eens getrouwd was geweest met Zangose, die in 1942 gedoopt is i.a.m., maar weer hersteld is en bereïd is om terug te keren tot Magidi en het huwelijk met hem te hervatten. Boko (de eerste echtgenoot van Cakiwe) is in militaire dienst gegaan en in 1943 gedoopt. Hij is nu terug in zijn dorp na gedemobiliseerd te zijn uit het leger en leeft nu in concubinaat met een katholieke vrouw.

Kunnen Magidi en Cakiwe gedoopt worden en kan hun huwelijksleven geregulariseerd worden?

Oplossing

Het is duidelijk dat het geval van Magidi hetzelfde is als voor Cakiwe. Daar de eerste vrouw van Magidi reeds gedoopt is, kan er geen sprake zijn van toepassing van het Paulijnse privilege. Daarom kijkt men dan verder en vraagt: wellicht is er een oplossing mogelijk door middel van de Constitutio Piana?

a) Magidi heeft een geldig huwelijk ,in infidelitate' voltrokken met Zangose, doch na mislukking van dat huwelijk heeft hij een tweede heidens huwelijk gesloten, en nu met Cakiwe. Hier was dus polygamia successiva. Dat vervult de eerste voorwaarde.

b) Magidi en Cakiwe willen beiden gedoopt worden. 2e voorwaarde dus.

c) Magidi's eerste vrouw is gedoopt doch, daar er bij de toepassing van de Constitutio Piana geen interpellaties behoeven gedaan te worden, behoeft Magidi zich niet te bekommeren om het al of niet bereid zijn of reeds gedoopt zijn van Zangose. Hetzelfde geldt voor Cakiwe met betrekking tot Boko. Magidi en Cakiwe kunnen dus gebruik maken van de Constitutio Piana en door toepassing daarvan na hun doopsel bij elkaar blijven en een katholiek huwelijk sluiten, altijd natuurlijk met deze reserve: dat er geen scandalum zou gegeven worden, doordat, bij voorbeeld, de heidenen de indruk zouden krijgen dat het Doopsel een handige manier is om het eerste huwelijk ontbonden te krijgen en met tweede vrouw te mogen trouwen. Indien er ergernis zou ontstaan door de gebruikmaking van de Constitutio Piana zou dit de toepassing weliswaar ongeoorloofd maar toch niet ongeldig maken. cf. supra (p. 89) n. 16.

d) De missionaris moet dan een document opstellen waarin de omstandigheden van het hele geval worden uiteengezet (processus summarius et extraiudicialis), en dit moet in de missie-archieven bewaard worden.

e) Daarop kan hij het Doopsel toedienen en hun huwelijk inzegenen ,in forma catholica'.

Als appendix zou ik hier nog aan toe willen voegen dat, zoals we hierboven onder n. 16 zagen, daar de Constitutio Piana per se direct aan de bekeerde polygamist het privilege toestaat, hij deze faculteit geldig zou kunnen gebruiken zonder er met de missionaris over te spreken (veronderstellend natuurlijk dat hij bekend is met deze Constitutie en met het recht in het algemeen). ,Ad liceitatem' is er echter nog wat meer vereist. Hij zou zelfs het gebruik van C. 1098 en de Constitutio Piana kunnen combineren.

W. SMULDERS W.P.

BANTOE-KARAKTER

In het huidige wereld-bestel is de organisatorische en commerciële verbondenheid der volkeren in felle tegenstelling met de onkunde van elkaars geestelijk klimaat. Zij, die onder het ene dak van de UNO verzameld zijn, staan mijlen ver van elkaar verwijderd door gebrek aan inzicht in de psychisch-ethnologische verschillen.

Ook de missionaris, die in den vreemde werkt, zal vaak moeten bekennen dat de psyche van den inlander een mysterie is. Een langdurig persoonlijk contact schenkt wel een inzicht in vele „eigenaardigheden" van den inboorling, maar het blijft toch moeilijk om dit aanvoelen onder woorden te brengen.

Het is niet overdreven te zeggen dat er een behoefte bestaat aan een psychologisch systeem, waardoor de typische geaardheid van een volk systematisch onderzocht en wetenschappelijk vastgelegd kan worden; een systeem dat men typologisch-ethnologisch zou kunnen noemen.

De grote moeilijkheid om een dergelijke methode op te stellen, is wel hierin gelegen dat men een *bovenrassische* objectiviteit aan den dag moet leggen. De moderne psychologie van West-Europa en de Verenigde Staten blijkt deze eigenschap niet zonder meer te bezitten, daar zij als ervarings-wetenschap sterk afgestemd is op het milieu van onderzoek. Daarom is het behaviorisme typisch Amerikaans geworden. Adler is met zijn „Wille zur Macht" typisch Duits. Het gezwollen sexuele complex (Freud) kadert niet slecht in het land van Frauen und Wein. De massapsychologie van Le Bon is „très français". En de criminaliteits-psychologie van Lombroso releveert speciale Italiaanse problemen van beroepsmisdadigers. Doch niet een van deze psychologen had tot doel typologische ethnologie te leveren, maar wilde de psyche van den MENS naar voren brengen. Wij zijn meer kind van ons eigen volk en ras dan wij het zelf beseffen. En dit is noodlottig bij het beoordelen van de andere volkeren. In Midden-Afrika, waar missionarissen van vijf of meer verschillende nationaliteiten samenwerken bij denzelfden neger, is hun waardering voor den neger vaak typerend voor hun nationale inslag.

Objectieve methode voor typologische Ethnologie

OPINIES over den neger bestaan er in overvloed. Maar als men een wetenschappelijk onderzoek wil instellen naar de psyche, het temperament, of het karakter van den neger, waar vindt men dan een objectieve basis of methode? Dat de moderne psychologie onbruikbaar is om den neger te bestuderen, is een overdrijving, die bij missionarissen wel gevonden wordt. Toch is het moeilijk om een geadapteerde methode voor negeronderzoek samen te stellen.

Men kan proberen den neger een plaats te geven in de kubus van Heymans, en al komen ze waarschijnlijk te liggen in de linker bovenhoek, en ook al noem ik hen extroverse passieven, dan zijn we nog niet veel verder, omdat zij dat temperament op een eigen wijze verwezenlijken. Dit verschil moet men in acht nemen, anders blijft de neger een raadsel, en blijft de typering in de lucht zweven. Wat den neger tot neger maakt, is de band die zijn ideeën bindt en het motief dat zijn handeling bepaalt en qualitatief kleurt. [1]

Men kan den neger niet begrijpen als men niet weet welke waarde hij toekent aan mensen en dingen. En dit waarde-begrip is een fundament van het karakter (Spranger Allers). [2]

De neger heeft natuurlijk geen verstandelijk opgezette waarde-theorie. Zijn drijfveren zijn vaak onbewust, instinctmatig. Maar wij kunnen uit zijn gedragingen en gewoonten een waarde-ordening deduceren. De vraag is dus: welke waarde kent de neger toe aan de dingen waarop zijn streven gericht is? Om dit onderzoek te kunnen doen moeten we eerst vaststellen naar welke voorwerpen de menselijke activiteit uitgaat. Op de eerste plaats is zij op die voorwerpen gericht, waarheen de mens gestuwd wordt door een natuurdrang. De voornaamste menselijke driften en instincten, zoals wij ze opgesomd vinden bij McDougall, Adler, de Greeff, zijn:

zelfhandhaving	— gericht op het *ik*
kudde-instinct, sociaal instinct	— gericht op de *samenleving*.
sexueel instinct	— gericht op *verbintenis tussen man* en *vrouw*
verwervingsinstinct	— gericht op 't *bezit* van goederen.

Daar de mens een redelijk wezen is, heeft hij krachtens zijn verstand

[1] Mons. ROELENS: Instructions, 1938, p. 53.

[2] Allers definieert het karakter als: „het wetmatig bevoorkeuren van zekere waarden”.

en wil ook een behoefte aan *kennis*, erkenning van het *bovenmenselijke*, en een behoefte om zich te uiten (*kunst*).

Zo komen we tot zeven voorwerpen waarop de menselijke activiteit gericht is. Deze zeven voorwerpen kunnen ieder om zichzelf nagestreefd worden, of omwille van een ander doel, dat hoger of lager staat. Bij een bepaald type wordt nl. aan een of meer dezer voorwerpen een hoofdwaarde toegekend, die de overigen domineert. Zo kunnen er zeer talrijke typen ontstaan door diverse combinaties. In dit schema meen ik een brede basis gevonden te hebben voor een objectieve methode van onderzoek naar het typologische karakter van een volk.

Het spreekt vanzelf, dat als men phenomenen op zulk een brede basis wil onderzoeken, men te rade moet gaan bij diverse wetenschappen, zoals: economie, sociologie, psychologie, etc. Synthese van diverse wetenschappen is een streving die men in Zuid-Afrika bij de Afrikavorsers meer tegenkomt.

Het onderzoek

Daar de Bantoe-bevolking eerder een taalkundige dan een ethnologische eenheid vormt, moet ik me om een volkskarakter te bepalen tot een bepaalde cultuurkring beperken. Hoe vaak hoort men niet beweren: de Bantoenegers zijn zus of zo, terwijl de bewering slechts voor een bepaalde groep waar is. Zie hier enkele voorbeelden :

Men beweert dat de Bantoenegers :

— bij uitstek sociaal zijn ingesteld; maar de Basukuma (Tanganyika) zijn zeer individualistisch ;

— geen begrip van de waarde van de tijd hebben; doch de Pondo (Natal) hebben dat wel ;

— zeer onmatig zijn ; de Bakonde (Portugees Oost Afrika) zijn sober ;

— zeer impulsief zijn; de Bamambwe (Northern Rhodesia) zijn echter zeer apatisch.

Mijn keuze voor onderzoek valt op de matriarchale landbouw-cultuur van de midden-oost groep, wonend in Katanga (Congo), en in Northern Rhodesia; ongeveer veertien stammen met 250 000 inwoners.

I HET IK

Bij de activiteit op het ik gericht, onderscheidt men in de regel twee strevingen: instandhouding en vervolmaking. Kunnen we bij den neger

spreken van streven naar zelfvervolmaking? Is zijn leven gericht op een ideaal? Is er een richting waarin hij zichzelf zoekt te ontplooien? Als men de vraag zo stelt, zou men deze affirmatief kunnen beantwoorden, hoewel deze streving nauw samenhangt met het handhaven van het morele ik.

H. A. Junod zegt: „Power and prestige is the essence of the bantu ideal of life".

Macht en Waardigheid

De machtspositie van den neger komt tot zijn recht in de sociale trappen van de samenleving. De lezer zal wel weten, dat de étappen van kind tot ouderling bij de negers talrijker zijn dan bij ons in het Westen. In iedere étappe heeft men zijn plichten tegenover degenen die hoger gesteld zijn, en zijn rechten op de lagere rangen. Ook afstammeling te zijn van een der oudere geslachten verleent macht.[1] Zijn positie te handhaven is een van zijn hoofdzorgen. De zorg om zijn prestige hoog te houden vloeit daaruit voort. De neger heeft een obsessie om zijn waardigheid en persoonlijkheid te laten blijken, door verzorging van zijn uiterlijk en zijn manieren. Europese kleren, thans bijna overal verkrijgbaar, dienen meer om zijn waardigheid te onderstrepen, dan om naaktheid te dekken. De verzorging van huid en haar, vooral van de jongelui, is vaak dandy-achtig. In de mijnencentra doen de parfumerieën-winkels, die schoonheids-middelen verkopen, zeer goede zaken. Maar van ouds toonde de zwarte zijn waardigheid in handelen en in spreken. Zijn wellevendheid illustreert zijn zorg voor zelfrespect. Zijn statige, kaarsrechte houding bij het lopen, de romantiek van zijn herhaaldelijk groeten, de gratie van zijn gebaren (H. V. Morton in zijn „Speurtocht door Afrika" raakte in extase alleen al bij het openvouwen van een handdoek door een negermeisje), zijn slechts enkele vormen die de gedistingeerde atmosfeer van de negeromgang uitmaken. Een Engelse dame zei terecht dat er voor een Europeaan nog wel iets te leren viel van de beleefdheidsvormen aan het hof der Babemba-koningen.

Bij gevolg is er niets ergers dan een neger te beledigen. Hij zal een genoegdoening in natura eisen. Bij materiële schade is de graad van het

[1] Deze macht krachtens afstamming wordt gezien als een soort levenskracht waardoor de gemeenschap, aan de leider onderworpen, beïnvloed wordt. Deze levenskracht is ook de basis van geesten verering, en zo is zelfs het negerbegrip van „gezag" niet vrij van bijgeloof.

ongenoegen dat men veroorzaakt van grotere betekenis dan de materiële schade, voor de bepaling van de restitutie. Onbegrijpelijk is de hilariteit der aanwezigen als ze iemand zien struikelen of vallen, als men niet weet hoe groot de tegenstelling is in het oog van den neger tussen op de grond vallen en zijn waardigheid ophouden. Men moet de scènes meegemaakt hebben, die ontstaan, zodra men een neger onrechtvaardig behandelt of beledigt, waardoor zelfs de sterkste vriendschap- en bloedbanden verbroken worden, om te begrijpen wat voor een neger betekenen Macht en Waardigheid.

Het spreekt vanzelf dat de sterkste menselijke drift van zelfbehoud bij den neger gevonden wordt. Daaruit komen temperamentvolle daden voort. De zelfverzorging is niet rationeel, de neger heeft geen regelmatig levensregiem. De gulden middenweg bestaat niet. Van het ene uiterste valt hij in het andere. Als hij iets doet, dan doet hij het met heel zijn wezen, en als hij iets verlangt, dan is zijn hele ziel er op gericht. Hij beschrijft zichzelf zo mooi, door te zeggen dat hij ziek is van verlangen; ook het woord „pamfiwa" geeft dit totale zielsverlangen weer, dat door niets anders bevredigd kan worden, dan door datgene waarnaar hij momenteel verlangt. Het spreekt vanzelf dat bij een dergelijk temperament de rustbehoefte groter is dan bij een bezadigd temperament. Rust (kutusha) gedurende de dag is even belangrijk als eten. Als hij moe en hongerig is, zal hij eerst rusten en dan voedsel klaar maken.

De neger eet om krachtig te zijn, en voedsel dat zwaar op de maag ligt wordt het meeste gewaardeerd. Hij heeft alleen het idee dat hij gegeten heeft als hij een enorme kwantiteit naar binnen geslagen heeft, meestal eens per dag. De vier maaltijden van de Engelsen vindt hij hoogst kinderachtig, vooral al die kopjes thee met koekjes er tussen door. Alleen negerkinderen kunnen zonder opspraak meerdere keren per dag eten. Zoals de Europeaan een neger dikwijls kinderachtig vindt, zo ook de neger vaak een Europeaan, bv. zijn kleinzerigheid en vrees voor insecten en muizen.

Wat als ziekte-oorzaak bekend is zullen zij vermijden. Zelfs vele taboes zijn niets anders dan een vorm van zelfbescherming, maar van bedorven vlees waar ze dol op zijn, kunnen ze niet af blijven; ze zeggen dat ze er wel een koliek voor over hebben.

Bij ziekte zijn ze zeer geneigd om geneesmiddelen te gebruiken. De pijnlijkste zijn de sterkste, dus de beste. Uit vrees voor pijn de dood riskeren ligt niet in hun aard. Bij een dodelijke beet van een giftige

slang zijn ze in staat hun eigen been af te hakken, als de hulp van anderen ontbreekt. Vooral de Babemba staan bekend om hun koelbloedigheid in doodsgevaar. In de vorige eeuw waren zij de onoverwonnen krijgers, die tientallen stammen aan zich onderwierpen, en in deze eeuw munten zij o.a. uit door de moed die zij aan den dag leggen bij de gevaarlijkste werken in de mijnen van Zuid Afrika.

Wij komen dus tot de conclusie dat de neger *een grote waarde toeschrijft aan rust en geneesmiddelen, in verband met de zelfhandhaving.* Zijn „rusten" zonder meer luiheid noemen, is hem meten met een Europese maatstaf. Trouwens het is niet zozeer de rust die hem belet om voldoende tijd te vinden voor voedsel-productie, maar wel de vele familie-verplichtingen, zoals de statistieken het uitwijzen.[1]

II DE SAMENLEVING

De gemeenschaps-groeperingen zijn bij den neger totaal verschillend van die der westerse samenleving. Het gezin is per se geen gesloten kring. Het dorp (20 tot 100 mensen, doorgaans familie van elkaar) is de kleinste locale kern. Maar de groep waarbinnen de normale omgang zich afspeelt is de „Mukowa", een groep bloedverwanten, die hetzelfde familie-teken[2] hebben; laten we hen een clan noemen. Allen die geen lid zijn van de clan, zijn vreemdelingen. Vriendschap tussen meerdere clans komt echter wel voor. Diverse clans vormen een stam, een eenheid gebaseerd op afstamming, georganiseerd onder een stamhoofd. Meerdere stammen kunnen nog verenigd zijn door het erkennen van een paramount chief, een politieke eenheid. *De* gemeenschap voor een neger is zijn clan, die over enkele dorpen verspreid wonen.

Welke is de verhouding van individu tot gemeenschap?

De gemeenschap wordt niet gekozen, de neger leeft er in. Van jongsaf aan leert hij omgaan met clangenoten en vreemdelingen; in Europa is deze overgang niet zo geleidelijk; de jongeman komt vooral door zijn werkkring in het stadium dat hij publiek moet optreden, en dan gaat hij pas een plaats innemen in de gemeenschap. Dikwijls neemt hij dan een air aan, om een sociale plaats te veroveren (het masker). Bij den

[1] Richard Audrey: Land, labour and diet in Nothern Rhodesia, 1939, Aanhangsel.
[2] Dit teken wordt door Europeanen ook wel totem genoemd. Bij de Babemba geniet het géén cultus.

neger is het precies andersom, hij leeft in de gemeenschap en neemt een air aan om zich individueel te ontplooien.

Het vergroeid zijn met de gemeenschap is bij deze primitieven sterk. Hetzelfde religieus en moreel inzicht, dezelfde beroepen, maken dat er vele collectieve gedachten, gevoelens en gewoonten zijn. Maar dat de neger zich in een mensenkudde zou verliezen is een overdrijven van de sociologen[1], die door de ethnologen[2] niet onderschreven wordt. Het slaafs opvolgen van vele taboes en collectieve gewoonten drukt zijn persoon niet, maar geeft er gestalte aan. Zijn gedrag wordt niet door gewoonte aan banden gelegd, maar de gewoonte is zijn gedrag. Hij zou niet weten hoe een mens anders zou kunnen leven. Zo vindt ook een Nederlander, die altijd Nederlandse gewoonten gevolgd heeft, het gek als hij hoort dat andere volkeren anders leven. Kleding, voedsel, huisvesting en omgang liggen ook in de Europese landen geketend aan de gewoonten, maar we houden er ons aan vast, omdat ze onze levenssfeer uitmaken. Wel zijn er bij ons meer varianten, omdat er meerdere standen en beroepen zijn. Maar het vasthouden aan het leven volgens je stand, is een imperatief die de mensen zelfs tot huichelarij brengt en vele ongemakken veroorzaakt.

De primitief zou zich in de gemeenschap verliezen omdat hij haar klakkeloos aanvaardt.

De negergemeenschap, bv. het dorp, is een in vrijheid georganiseerde groep. Zij zijn selectief in eigen kring. Als een kind het gedrag van zijn ouders niet bevalt, verlaat hij het dorp en gaat bij een oom of tante wonen. Wel moet hij dan vaak harder werken, maar dat neemt hij op de koop toe. Om het hoofd van een nieuw dorp te worden, moet men een groep mensen om zich verzamelen: getrouwde dochters en verder familieleden of bekenden. Maar of iemand slagen zal hangt af van de gunst van zijn aanhang, wiens welwillendheid hij verwerven moet door een vreedzaam gedrag, en geschiktheid om leiding te geven voor de werkzaamheden. Bovendien moet hij de gunst winnen van zijn inlandse koning, om o.a. een gunstig vestigingsterrein aangewezen te krijgen.[3]

[1] Mc Dougall, De Greeff. Hun opinie strookt met de oude evolutionistische thesis dat de gemeenschap van de primitieven een tussenstadium zou vormen tussen dierenkudde en beschaafde maatschappij.

[2] R. Audrey, Edwin Smith. Hun opinie is gebaseerd op hun ervaring in N. Rhodesia.

[3] M. Fortes and E. E. Evans-Prichard: African Political Systems, 1947, pag. 89.

Heeft men nu eenmaal een leider aanvaard, dan is men ook volgzaam. Van de noodzaak onder een overheid te staan, is de neger diep doordrongen. Tientallen spreekwoorden bewijzen dit b.v. „De mensen zijn als vissen, ze kunnen niet zonder water (gezag) leven".

Bij het contact met de Europeanen werd aanvankelijk een grote macht toegekend aan het gezag van de missionarissen en bestuurders. Dit heeft echter al veel aan aanzien verloren in de ogen van de negers. Men kan niet meer zeggen dat een blanke geacht is omdat hij een blanke is. De neger vindt al vlug een reden om hem te verachten. Persoonlijk prestige is nodig om den blanken gezag te verlenen. De neger stelt op prijs, zoals voor zijn eigen landgenoten: beleefde welwillendheid, rechtvaardigheid en krachtige handhaving van eigen machtspositie.

Het kunnen omgaan met de mensen is de wetenschap voor den neger. De westerse scholen leren vooral dingen. Aan een vreedzame omgang kennen de negers de grootste waarde toe. Vandaar dat zij vaak comedie moeten spelen. Door verschil van temperament wordt dit in verschillende stammen in verschillende manieren beleefd. Bij de Babisa, met hun warm en spontaan temperament, komt ruzie veelvuldig voor, maar is ook weer vlug vergeten. De Babemba echter kunnen hun wrok in hun hart verbergen, uiterlijk vriendelijk blijven, en tegelijkertijd door vergif of door middel van een tovenaar hun wraak nemen. Spreekwoordelijk is de welwillendheid die men aan den dag legt, om gemakkelijker de gelegenheid te vinden om zich te wreken.

Maar tegenover naaste familieleden (Ulupwa) blijven ze meestal vergevingsgezind, en al wordt er ook iets vernield of beschadigd, dan nog zullen zij geen restitutie eisen. *Die onderlinge welwillendheid in de clan, is hun grootste sociale goed.* Magisch gezien zou men deze onderlinge welwillendheid ook de harmonie der levenskrachten kunnen noemen. Elders mogen ze meer geld verdienen, beter voedsel krijgen en daardoor aangetrokken worden om hun clan te verlaten. Maar vroeg of laat keren ze weer terug: „waar je familie is, daar is het goed". (Tot de leden van de famielie behoren ook de overledenen zoals we later zullen zien.)

Dat zij aan deze welwillendheid zulk een grote waarde toekennen, vindt wel hierin zijn oorzaak dat deze het middel is om zich individueel en sociaal te handhaven. Het IK-ideaal Macht en Waardigheid is geen opponent van het gemeenschaps-belang, handhaving van de clan, maar is erop gericht.

III. VERBINTENIS VAN MAN EN VROUW

AAN *het sexuele vermogen* wordt een kracht toegekend, die de *natuurlijke* geordendheid verre te boven gaat.[1] Deze is religieus-magisch, en heeft een causale verbondenheid, zowel met de voorouders als met de vruchtbaarheid van de aarde en het welslagen van vele bezigheden. Sexuele omgang is (en vooral was) door talrijke voorschriften en geboden geregeld, en met de zwaarste straffen gesanctionneerd, die in de appreciatie van het geslachtelijke vermogen hun oorzaak vinden.

Het huwelijk is een sociale aangelegenheid, daar het gericht is op de instandhouding van de clan. De autonomie van de ouders wordt slechts geleidelijk verworven.[2] Voor de geboorte van de kinderen blijft de man, die vanwege de exogamie uit een andere clan komt, een vreemdeling en de assimilatie gaat zeer geleidelijk; economisch blijft hij nog jaren lang afhankelijk.

De rechten en plichten van de ouders over de kinderen, liggen over vele familieleden verspreid, omdat ze een bloedverbondenheid uitmaken, en zo ook het ouderschap ten dele dragen. In dit kader van gezagsspreiding is het huwelijk van minderjarigen mogelijk, maar opvoeding in christelijke zin practisch onmogelijk. Een huwelijk is waardeloos als er geen kinderen geboren worden. Zonder kinderen zijn man en vrouw gehandicapt in hun prestige en machtspositie en economisch benadeeld.

Wij kunnen dus concluderen dat de huwelijksomgang, geregeld door clangewoonten, georiënteerd is naar het gemeenschapswelzijn. Vandaar ook maatregelen tegen perversiteit die de gemeenschap zou schaden. Dit komt duidelijk uit in dit historisch feit: voor de komst van de Europeanen was bij de Babemba een zedenverwildering ontstaan, omdat de mensen vanwege een hongersnood in het bos rondzwierven om voedsel te vinden, en zo in de open lucht moesten overnachten. De koning, Kileshye Kipera, nam toen maatregelen waardoor een einde kwam aan deze toestand.[3] Maar om de onzedelijkheid van den impuber maakt men zich niet bezorgd.

De vereniging van man en vrouw in het huwelijk is meer middel dan doel. Toch vinden ze in het huwelijk een vertrouwde persoon voor hun intiemere gedachten- en gevoelsleven.

[1] D. P. DE PEDRALS: La vie sexuelle en Afrique noire, 1950.
[2] A. R. RADCLIFFE-BROUN and DARYLL FORDE: African systems of kinship and marriage, 1950.
[3] HENRY PINEAU W.P.: Eveque, Roi des Brigands, pag. 79.

IV GOEDEREN

Het land behoort aan den koning. Iedere stam en dorp heeft een aangewezen gebied waarvan de leden gebruik mogen maken voor het verzamelen van bouwmateriaal, werktuigen en voedsel. De enkele hectaren, die zij in cultuur brengen, worden ook door het dorpshoofd toegewezen, zodat goede verstandhouding met de overheid een economische weerslag heeft. En om een nieuw stuk bosgrond te ontginnen hebben zij vaak de hulp van vrienden nodig. De vergoeding die deze daarvoor krijgen, bestaat uit een biergelag. De economische waarden van werk en beloning worden niet tegen elkaar uitgewogen. Overvloedig bier schenken is een prestige-kwestie.

Bij de consumptie in het algemeen wordt meer gelet op de waardigheid dan op de behoefte. Iemand een overvloedig maal geven is hem eren. En men erkent dat het overvloedig is, door niet alles op te eten uit zelfrespect, ook al zou men het kunnen. Het is de eer van de vrouw haar man goed van voedsel te voorzien, ook al zou ze zelf gebrek moeten lijden.

Zo zien we dat de waarde van het voedsel secundair is aan waardigheid, en dat vriendschap in de samenleving een economische waarde heeft. Het temperament van den neger zou ons in dwaling kunnen voeren bij het beoordelen van de waarde die de neger hecht aan het voedsel! Hij eet namelijk in een zeer vlug tempo, zodat hij de indruk maakt gulzig te zijn. De handeling van het eten is voor de neger een min of meer minderwaardige daad, die vlug en zonder ceremoniën moet geschieden. Vandaar ook dat het tegen hun gevoelens strijdt, dat man en vrouw in elkaars tegenwoordigheid eten.

Zij leven niet om zoveel mogelijk goederen te verzamelen, maar het bezit dat zij op prijs stellen, is de hoeveelheid mensen die een familie- of stamhoofd als arbeidskracht beschikbaar heeft. Vandaar dat hun economische begrippen zo raadselachtig zijn voor ons, kapitalistisch beïnvloede, westerlingen. *Vriendschap gaat boven bezit.* En zo is de neger zeer vrijgevig onder zijn vrienden. Zij zijn gewend toevallige overvloeden met hun vrienden te delen. „De boom die zijn vruchten niet laat vallen, wordt geschud" zeggen de gasten, die bij een welgestelde op bezoek komen.

Zo ligt het ook niet in hun aard om *geld* te sparen. Grote sommen uitgeven geeft hun meer voldoening dan die te bezitten, het verleent

hun prestige. D. Goodfellow zegt: „Zijn voornaamste voldoening is gelegen in het onbekómmerd zijn hoe hij zijn bezit zou gebruiken". „Contentement surpasse richesse" zegt het Franse spreekwoord uit de (goede) oude tijd.

In de mate dat de neger de waarde van het geld meer zal benutten en begrijpen, zal hij economisch meer „self-supporting" worden, en minder afhankelijk van de gemeenschap. Men kan verwachten, dat daardoor zijn karakter individueler en minder sociaal zal worden.

V KENNIS EN WAARHEID

Uit het neger-vocabulair kan men opmaken, dat hij een grote kennis heeft van planten en bomen, insecten, wild, vis en gevogelte. Alles wat dienen kan voor voedsel, geneesmiddel of vergif heeft een eigen naam. Met een verzamelnaam wordt aangeduid wat zij niet gebruiken, b.v. bloemen. De kennis van eetbare zaken is gemeengoed. Al lopend door het bos leren de jongeren deze van de ouderen kennen. Extra zorg om de jeugd de wetenschap bij te brengen is er niet. Het toebereiden van de spijzen, wat met meer zorg geschiedt dan men zou verwachten, moet ook spelenderwijs geleerd worden. Slaagt een meisje niet, dan is ze dom en men zal geen moeite doen om het nog eens extra voor te doen.[1]

De kennis van gemeesmiddelen is beperkt tot enkele personen, die er min of meer een beroepsgeheim van maken. Vele geneesmiddelen die de negers gebruiken zijn nog niet aan de Europeanen bekend. Dit voor zich houden van vakkennis komt ook voor bij beroepsjagers en smeden, wat de ontwikkeling der „wetenschap" niet bevordert. *Hier gaat dus individueel belang vóór algemeen belang.*

Ook de oude raadslieden van den koning zullen hem slechts zeer langzaam op de hoogte brengen van de magische middelen en overleveringen; zij vinden hierin waarschijnlijk een middel tot zelfhandhaving en tot inperking van despotisme van den koning.

De neger maakt vervolgens wel degelijk onderscheid tussen waarheid en leugen. „Wie eenmaal liegt kan men niet geloven." Toch is de leugen tot eigen voordeel veelvuldig. Maar in eigen familieverband wordt het als een ernstig vergrijp aangezien. De leugen uit welwillend-

[1] De neger heeft niet de overtuiging dat de wil een factor is voor de vorming, zodat de waarde van opvoedkundig werk hem ontgaat.

heid komt in deze vorm voor, dat de neger uit welwillendheid dat aantwoord geeft, dat hij veronderstelt aangenaam te zijn.

VI HET BOVEN-MENSELIJKE

Het besef afhankelijk te zijn van een hogere macht, en de noodzaak deze te eren voor eigen welzijn, geeft een speciale kleur aan het Bantoe-leven in de practijk van de geesten-verering.

Op de eerste plaats is deze „godsdienstige" beleving een publieke en openbare aangelegenheid, hetzij in clan-, hetzij in stamverband.

Ten tweede is er geen scheiding tussen profaan en religieus. Zowel gezondheid, vruchtbaarheid, gezagsinvloed, als welslagen bij de arbeid en de jacht, staan onder invloed van de geesten. De invloed van de geesten neemt de plaats in van Gods voorzienigheid, wat volgens heidens begrip niet tegen Gods wil is. Het doel van de geestenverering gaat het tijdelijk belang van den mens niet te boven. Zo brengt de geestenverering geen nieuw element, maar plaatst *de boven-genoemde waarden in een bredere kring*, die niet alleen van deze aarde is, maar waartoe ook de geestenwereld van de afgestorven voorouders behoort.

Voor- en nadeel hangen grotendeels af van de goede verstandhouding met de zichtbare en onzichtbare gemeenschap. Toch blijft er nog een grote levensonzekerheid, die een speciale trek legt op de neger-angst.

Wanneer we de psychopathische gevallen buiten beschouwing laten, neemt de *angst* van den neger geen abnormale verhouding aan in het kader van zijn levenspositie. De neger weet dat het leven hier op aarde niet volmaakt is. Hij tracht het zo aangenaam mogelijk te maken, maar schikt in het onvermijdelijke: „Wij moeten nu eenmaal lijden op deze aarde". Het geluk en het ongeluk heeft hij niet in zijn macht: „Op een ongeluksdag is zelfs de lucht vergiftigd". Daarom leeft hij in een grote onzekerheid, wat hem zorgeloos maakt voor de toekomst; hij heeft niet de zelfverzekerdheid van een Europeaan.

Deze onzekerheid maakt den neger bovendien uiterst *voorzichtig* in gevaarlijke en onbekende situaties. Overkomt hem een onheil door een aan hem onbekende oorzaak, dan wordt hij door angst gekweld. Deze onheilen worden dan vaak gezien als een straf voor de verstoorde welwillendheids-verhouding met de geesten. Het brengen van een offer en het bidden tot die geesten bedaart zijn angst.

VII HET SCHONE

Daar een neger een anthropocentrische levensvisie heeft, boeit het schone buiten den mens hem niet. Maar de schoonheid van den mens tracht hij op talrijke wijzen te verhogen. Vooral de gebaren van de vrouwen liggen onmiskenbaar op een artistiek niveau. De uitingsdrang om uit te beelden wat hem begeestert, wordt voornamelijk bevredigd door muziek, zang en dans. Daar de Europeaan zonder een speciale studie onbekend is met rythme en tonaliteit van de neger-muziek, en bovendien onkundig is van het gevoelsleven van den neger dat daardoor uitgedrukt wordt, kan hij er moeilijk een oordeel over uitspreken.

Deze zang en dans die gemeenschapsgoederen zijn, hebben een grote *recreatieve waarde*, omdat de neger die er zo opgesteld is om zijn waardigheid te bewaren, in de publieke dans een gelegenheid vindt om zich even in de massa te kunnen verliezen.

Een dergelijke studie geeft een inzicht in talrijke problemen, die men niet kan oplossen door het temperament en de uiterlijke vormen van hun gewoonten te bestuderen. Zonder twijfel bezitten vele missionarissen een practisch inzicht in de psyche van den neger. Maar zoals het blijkt uit de verslagen van de missiologische weken, schieten ze soms tekort in de formulering van de basis, van waaruit de neger beoordeeld moet worden. Zonder wetenschappelijke formulering is hun ervaring waardeloos voor de gemeenschap, daar zij hun practische kennis mee naar hun graf zullen nemen.

Daarom heb ik gezocht naar een wetenschappelijk procédé, om methodisch de psyche van den neger te benaderen. Moge deze poging een stimulus zijn tot een verdere ontwikkeling.

DR ALPH. MULDERS

BESTUURSMAATREGELEN DER S. CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE IN 1951

ONDER de organisatorische maatregelen, welke in het afgelopen jaar door de S. Congregatio de Propaganda Fide werden getroffen of tenminste voorbereid — verschillende van de te noemen maatregelen geschieden immers niet door een decreet van de Propaganda, maar krijgen haar beslag door een apostolische constitutie of brief — noemen we op de eerste plaats *de oprichting der bisschoppelijke hiërarchie in Zuid-Afrika.*

Ofschoon Zuid-Afrika geen massa-bekeringen kent, zoals b.v. Centraal-Afrika, werd door de Apostolische Constitutie „Suprema Nobis" van 11 Januari 1951 in de Zuid-Afrikaanse Unie, die behalve de provincies Kaapland, Transvaal, Natal en Oranje-Vrijstaat, nog de Britse protectoraten Betchuana-, Basuto- en Swaziland omvat, de bisschoppelijke hiërarchie opgericht. In aansluiting bij de vier genoemde provincies werden er vier aartsbisdommen opgericht, terwijl andere voormalige Apostolische Vicariaten tot bisdommen werden verheven, zodat er thans 4 aartsbisdommen en 17 bisdommen zijn, n.l. het aartsbisdom Kaapstad met de suffragaan-bisdommen Oudtshoorn, Port Elisabeth, Queenstown, Aliwal-North; het aartsbisdom Pretoria met de suffragaan-bisdommen Johannesburg, Lyndenburg, Bremersdorp (Swaziland), Pietersburg; het aartsbisdom Durban met de suffragaan-bisdommen Mariannhill, Eshowe, Kokstad, Umtata; het aartsbisdom Bloemfontein met de suffragaan-bisdommen Kimberley, Keimoes, Kroonstad, Bethlehem en Maseru (Basutoland).

Deze nieuwe regeling impliceert echter niet, dat de Zuid-Afrikaanse Unie ophoudt missiegebied te zijn; deze blijft ressorteren onder de jurisdictie van de Propaganda. Onder de 11.800.000 inwoners, van wie 2½ millioen blanken, 8 millioen negers (Bantoes, Zoeloes, Hottentotten), 1 millioen kleurlingen en 300.000 Indiërs, telt men thans ongeveer 757.000 katholieken, weliswaar een geringe minderheid, maar die als gesloten eenheid aan de spits van alle andere belijdenissen staan.

Op 8 April 1951 werd door de Litterae Apostolicae „Ad Christi fidelium" op de Philippijnen een apostolische nuntiatuur opgericht.

Nog heeft de Propaganda in het afgelopen jaar in de gebieden, welke aan haar rechtsmacht zijn onderworpen, verschillende *nieuwe kerkelijke territoria* opgericht, resp. afgesplitst, nl. de bisdommen Sambalpur (India) op 14 Juni, Dibrugarh (India) op 12 Juli, Wollongung (Australië) op 15 November, Raigarh-Ambikapur (India) op 13 December; de Apostolische Vicariaten Florencia op 8 Febr., Endeh, Larantuka en Ruteng (Kl. Soenda-eilanden) op 8 Maart; Beneden-Kagera (Tanganyika) en Chiquitos (Bolivia) op 13 December; de Apostolische Prefecturen Laetitia op 8 Februari, Moundou (Fr. Kameroen) en Bouake (Goudkust) op 17 Mei; Kole (Belg. Congo) en Isangi (Belg. Congo) op 14 Juni; de Praelatura Nullius Ozamisa op 27 Januari.

Behalve de reeds genoemde aartsbisdommen en bisdommen in Zuid-Afrika op 11 Januari, werden nog *tot de rang van bisdom verheven* de Apostolische Prefecturen Chowchih (Shensi), Puchi (Hupeh) en Siangyang (Hupeh) op 10 Mei, Kyoto (Japan) op 12 Juli, terwijl op 23 Juni een gedeelte van het Apostolisch Vicariaat van Alaska tot bisdom Junella werd verheven.

Tot Apostolisch Vicariaat werden *verheven* de Apostolische Prefecturen: Bangka en Billiton (Riouw-Archipel) op 8 Februari, en tevens de naam veranderd in Pánkalpinang, Ambanja (Comoren-eilanden enz.) op 8 Maart, Bahr-el-Gebel op 12 April, Dodoma (Tanganyika-Territory) op 10 Mei, Mindoro (Philippijnen) op 12 Juli, waarvan tevens de naam werd gewijzigd in Calapan, Nouna (Beneden-Volta en Fr. Soedan) op 18 October.

Tot Apostolische Prefectuur werd *verheven* de missie sui juris van Gambia (West-Afrika), waarvan tevens de naam werd gewijzigd in Bathurst.

Behalve van de reeds genoemde werden bij decreet van de Propaganda nog van verschillende kerkelijke ressorten de *namen veranderd*: op 8 Februari het Apost. Vicariaat Chaco in Cuewa en het Apost. Vic. Caquetà in Sibundoya; op 8 Maart het Apost. Vic Noord-Katanga in Kongolo (Belg. Congo) en het Apost. Vic. Lwangwa in Albercon (Noord-Rhodesia); op 10 Mei het Apost. Vic. Boven-Nijl in Tororo (Uganda Protectoraat); op 7 Juni werd de bisschopszetel van Port Augusta (Australië) verplaatst naar Port Pirie; op 19 Juni bisdom Guadeloupe of Basse-Terre in bisdom van Basse-Terre en Point-à-Pitre; op 12 Juli Apost. Vic. Nyassa in Likuni (Br. O.-Afrika, Nyasaland).

Ook hadden er enkele *grenswijzigingen* plaats: op 8 Februari tussen de aartsbisdommen Pondichery en Calcutta; op 17 Mei, door de oprichting van de Apost. Pref. Moundou (Fr. Kameroen), de grenzen van de Apost. Pref. Fort Lamy (Tchaad en Oubangi-Chari) en Garoua (Fr. Kameroen); op dezelfde dag werd de nieuwe Apost. Prefectuur Bouake afgesplitst van het Apost. Vicariaat Abidjan (Goudkust); verder werden op 14 Juni grenswijzigingen aangebracht tussen het Apost. Vicariaat Mandalay, de Apost. Prefectuur Bhamo en het Apost. Vicariaat Kengtung (Birmanië); op 19 Juni tussen de Apost. Prefectuur Kankan en die van Nzerekore (Fr. Guinea); op 21 Juni tussen het aartsbisdom Agra en het bisdom Ajmer en op 8 November tussen het aartsbisdom Agra en het bisdom Luchnow (India); op 18 October tussen het Apost. Vic. Nouna en dat van Bobo-Dioulasso (Goudkust); op 13 December tussen het Apost. Vic. Libreville en dat van Fort-Rousset (Fr. Equat. Afrika).

Met betrekking tot het kerkelijk bestuur in de missiegebieden hadden de volgende *benoemingen* plaats: Mgr J. Dooley tot aartsb. titulair van Macra en *Apostolisch Delegaat* in Indochina (18 October); Mgr J. Colburn Garner, aartsb. van Pretoria, tot leger-bisschop in de Zuid-Afrikaanse Unie.

Tot *Bisschop* werden benoemd: van Siyang (Honan) Mgr A. Pott S.V.D. (8 Maart); van Calcutta Mgr A. Li Paiya (10 Mei); van Sambalpur (India) Mgr H. Westermann S.V.D. (14 Juni); van Jentaeva (China) Mgr A. Tsung Huai Mo; vanNagpur (India) Mgr E. L. D'Souza S.J., van Dibrugarh (India) Mgr O. Marengo S.D.B. en van Kyoto (Japan) Mgr P. Yoshiyuch Furuya, allen 12 Juli; van Soeijan (Mongolië) Mgr F. Wang (19 Augustus); van Wollongong (Australië) Mgr Th. McCabe (15 November); van Ranchi Mgr Nic. Kujur S.J.; van Raigahr-Ambikapur (India) Mgr O. Sevrin S.J.; van Yokohama (Japan) Mgr L. Katsusaburo; van Vijayavada (India) Mgr A. de Battista; van Jenngan Mgr Pacificus Ly Hsuan Te, allen op 13 December.

Tot *Apostolisch Vicaris* werden benoemd: van Endeh (Kl. Soenda-eilanden) de Nederlander Mgr A. Thyssen S.V.D.; van Larantuka (Kl. Soenda-eilanden) Mgr G. Manek S.V.D.; van Ruteng de Nederlander Mgr W. van Bekkum S.V.D.; van Ambanja (Comoren) Mgr A. Messner O.F.M.Cap., allen op 8 Maart; van Doumé (Fr. Kameroen) de Nederlander Mgr J. Teerenstra C.S.Sp. (15 Maart); van Tripolis Mgr B. Bertoli O.F.M. (5 April); van de Carolinen en Marshall-eilanden (Oceanië) Mgr Th. Feeny S.J. (2 Juni); van Vinh (Vietnam) Mgr J. B.

Duc (14 Juni); van Fort Rousset (Fr. Equat. Afrika) Mgr E. Verhille C.S.Sp. (21 Juli); van Bengasi (Cyrenaica) Mgr Aur. Ghilione O.F.M. (5 Juli); van Calapan (Philippijnen) Mgr G. Duschak S.V.D. (10 Juli); van Likuni (Br. O.-Afrika, Nyasaland) Mgr J. Fady W.P. (10 Juli); van Windhoek (Z-Afrika) Mgr J. Gotthardt (28 Juli); van Nouna (Ben. Volta en Fr. Soedan) Mgr J. Lesourd W.P. (18 October); van Bukoba (Tanganyika) Mgr Alfr. Lanctôt W.P. (13 December); van Beneden-Kagera (Tanganyika) Mgr Laur. Rugambwa (13 December).

Tot *Bisschop-Coadjutor* werd benoemd: Mgr L. J. Goody, coadjutor van Mgr R. Prendiville, aartsb. van Perth (Australië) op 2 Augustus.

Tot *Apostolisch Administrator* werden benoemd: Mgr J. Chang Pi-te, bisschop van Chaohsien, tot Ap. Adm. van het bisdom Tientsin (14 Juni); Mgr Ch. Anasagasto O.F.M. tot Ap. Adm. van het Ap. Vic. Beni (Bolivia) op 15 Juni; Mgr G. Gomez O.S.B. als abt van de abdij nullius van Nieuw-Nurcia en Ap. Adm. van de missio sui juris van Drisdale River (Australië) op 5 Juli; Mgr L. Graner, aartsb. v. Dacca, tot Ap. Adm. van het bisdom Chittagong (Oost-Pakistan) op 10 Juli; Mgr Aur. Ghilione O.F.M., Ap. Vic. van Bengasi, tot Ap. Adm. van het Ap. Vic. Derna (Cyrenaica) op 8 Augustus; Mgr C. Celik tot Apost. Administrator van het bisdom Vrhbosna op 15 December.

Bij decreet van de Propaganda werden „ad suum beneplacitum" tot *Apostolisch Prefect* benoemd: van Taichung Mgr W. Kupfer (Maryknoll) op 26 Januari; van Yangchow (China) Mgr E. Fahy S.J. (9 Februari); van Galapagos (Eil. Galapos, Equator) Mgr P. Andrade O.F.M. (6 April); van Misurata Mgr I. Colombo O.F.M. (20 April); van Nzerekore (Fr. Guinea) Mgr E. Maillat S.M.A. (4 Mei); van Samarai (Papoeasië) Mgr F. J. Doyle M.S.C. (18 Mei); van Boven-Orinoco (Venezuela) Mgr S. Garcia S.D.B. (18 Juni); van Kole (Belg. Congo) Mgr V. van Beurden SS.CC. (22 Juni); van Chaotung (China) Mgr St. Fan Kai-ping (6 Juli); van Thakhek (Laos. Indochina) Mgr J. Arnaud M.E.P. (17 Juli); van Bouake (Goudkust) Mgr A. Duirat S.M.A. (26 October); van Bathurst (Gambia) Mgr M. Moloney C.S.Sp. (30 November).

DE DIOCESANE CLERUS NAAR DE MISSIE?

Prot. 717/51

Aan Z. Hoogw. Excellentie
Mgr L. G. Kerkhofs
Bisschop van Luik

Rome, 20 Febr. 1951

Hoogwaardige Excellentie

De H. Congregatie voor Buitengewone Kerkelijke Aangelegenheden heeft onlangs aan deze Congregatie het schrijven doorgezonden, dat Uwe Hoogwaardige Excellentie aan de H. Vader richtte aangaande de wenselijkheid ook de Europese bisdommen uit te nodigen personeel naar Japan te zenden.

Naar aanleiding daarvan voel ik mij gedrongen U het volgende te laten weten:

1) De noodzaak om talrijke missionarissen naar Japan te zenden is reeds lang een voorwerp van de zorgen dezer H. Congregatie en tot dat doel deed zij reeds een beroep op vele kloosterinstellingen van missionarissen, om aldus het aantal evangelische werklieden te vergroten. Te zelfder tijd stond zij aan enkele Australische priesters toe zich voor een bepaalde tijd daarheen te begeven. Dit laatste was vanwege redenen aan deze Congregatie bekend een geheel uitzonderlijke maatregel.

2) Eveneens heeft zij overwogen, wat de Europese en Amerikaanse bisdommen zouden kunnen bijdragen. Doch dit is een probleem, dat de Propaganda reeds zeer lang geleden heeft opgelost volgens beginselen, die hun doelmatigheid uitstekend hebben bewezen. Immers op het einde van de zeventiende eeuw bevorderde deze H. Congregatie de oprichting van het seminarie van Parijs voor de buitenlandse missies, hetwelk gedurende meer dan twee eeuwen, bijna exclusief, de Europese saeculiere clerus in de missies heeft vertegenwoordigd. In de vorige eeuw zijn vooral in Frankrijk, Italië en Spanje, en in het begin van deze eeuw in verschillende andere landen missieinstituten zonder geloften ontstaan, voor wier groei de Propaganda zich bijzonder bezorgd heeft getoond. Tegenwoordig bestaan er, bijna overal verspreid, dertien van zulke instituten. Daarbij moeten nog enkele soortgelijke instituten gerekend worden, die, zoals in België, nog in een beginstadium verkeren.

3) Deze instituten zijn door de Propaganda gesticht of gesteund juist met het doel, om die missiebewegingen te leiden en op te vangen, die, hetzij in het verleden, hetzij tegenwoordig, zich in veel bisdommen hebben gemanifesteerd. Immers door de Constituties van bovengenoemde instellingen wordt het saeculier karakter van hun priesterleden volledig gehandhaafd en hun organisatie is er enkel op gericht om aan de toekomstige missionarissen een passende opleiding te verzekeren, die zij niet zouden kunnen ontvangen in hun eigen beisdommen, en tevens om de continuïteit te garanderen door regelmatig beschikbaar stellen van nieuwe krachten. Deze twee grote voordelen, welke de onderhand eeuwenoude ervaring van de Propaganda noodzakelijk acht voor de toekomst van het missiewerk onder zo verscheidene en ver verwijderde volkeren, kunnen niet verkregen worden door diocesane priesters te zenden. Dit zou eerder op een voorbijgaande nood duiden.

Dit wordt bevestigd door het feit, dat deze priesters, die zeker onder de beste moeten gerekend worden, gewoonlijk er de voorkeur aan geven zich voor enkele jaren aan het missiewerk te wijden, zonder er aan te denken, dat de geschiktheid voor een vruchtbaar apostolaat, vooral in Japan, reeds op zich zelf verscheidene jaren van onmiddellijke voorbereiding eist.

4) Vandaar is deze handelwijze van de Propaganda niet in strijd met de missiebeweging in de bisdommen. Integendeel zij heeft daarvan grote verwachtingen, omdat deze bisdommen zowel aan de saeculiere missie-instituten als aan de missiecongregaties talrijke roepingen verschaffen, hetzij van priesters, hetzij van medehelpers.

Het is vanzelfsprekend, dat de apostolische arbeid van de buitenlandse missionarissen natuurlijkerwijze gericht is op de vorming van een inheemse clerus, die de grondslag vormt van de nieuwe missiekerken.

Tenslotte druk ik mijn dankbaarheid uit voor de ijver de zaak van de missie betoond en ik verzoek U de gevoelens van mijn diepe eerbied te willen aanvaarden, verblijvend

de U, Hoogw. Excellentie, toegenegene in de Heer
PIETRO Card. FUMASONI BIONDI, Prefect
† CELSO COSTANTINI, Secretaris

Bovenstaande brief van de Congregatie de Propaganda Fide aan de Bisschop van Luik verscheen in de oorspronkelijke Italiaanse tekst in het semi-officiële tijdschrift van de Rom. Curie, Monitor Ecclesiasticus, tezamen met een kort commentaar van de hand van Mgr X. Paventi. [1] Dit schrijven bedoelt een officiëel antwoord te zijn van Rome op het streven om ook de diocesane clerus van Europa en Amerika persoonlijk in te zetten bij het missiewerk. Reeds voor de oorlog 1939-1945 en heel bizonder daarna had het tekort aan missiepersoneel zulke vormen aangenomen, dat men naar nieuwe wegen zocht om in die nood te voorzien. Men stelde voor, dat saeculiere priesters zich voor drie of zes jaar beschikbaar zouden stellen om in de missie te gaan werken. Zelfs dacht men er aan priesterrijke bisdommen een bepaald missiegebied toe te vertrouwen, dat niet alleen door het bisdom van personeel zou moeten worden voorzien, maar tevens enigszins onder de iurisdictiemacht van de bisschop zou komen staan. M.a.w. het beginsel van can. 1350 par. 2, dat de zorg voor de missies aan de H. Stoel voorbehouden is, zou in het belang van de missie enige wijziging dienen te ondergaan. Vanzelfsprekend ontstond naar aanleiding van dit voorstel een levendige gedachtenwisseling tussen voor- en tegenstanders. Het aanbod, dat Z. H. Exc. Mgr L. Kerkhofs in die geest aan de H. Stoel deed, was voor de Congregatie de Propaganda Fide de aanleiding om haar standpunt uiteen te zetten en voor de toekomst concreet aan te geven, op welke wijze zij het bovengenoemde probleem wenste opgelost te zien.

Op de eerste plaats blijkt duidelijk, dat de Congr. de Prop. Fide niet van plan is om van haar reeds eeuwen gevolgde handelwijze af te wijken. Dat enkele Aus-

[1] *De actione missionali Dioecesium*, in Monitor Ecclesiasticus 76 (1951) 449 sq.; Xaverius Paventi: *Adnotationes*, l. c. 451-455.

tralische diocesane priesters zich naar Japan mochten begeven, was niet het begin van een nieuwe practijk, maar een uitzonderingsmaatregel en waarschijnlijk gerechtvaardigd door het feit, dat de Congr. *aanstonds* na de oorlog niet over voldoende krachten uit de missieinstituten kon beschikken om in de priesternood in Japan te kunnen voorzien. Het uitzonderlijke en tijdelijke van deze maatregel blijkt wel hieruit, dat de Congregatie de Propaganda Fide bij talrijke missiecongregaties en missieinstituten er op heeft aangedrongen personeel voor Japan beschikbaar te stellen en zo deze Australische priesters te vervangen.

Vervolgens is dit schrijven van de Congregatie juist daarom zo belangrijk en leerzaam, omdat de motievering van haar handelwijze ons een beter inzicht geeft in de structuur van het kerkelijk leven. Uit de tot nu toe gevolgde practijk kunnen wij drie eisen afleiden, welke door de Congregatie de Progaganda Fide worden nodig geacht voor een vruchtbaar missiewerk. Vooreerst is vereist, dat de missionaris zich geheel en voor altijd aan de missiearbeid wijdt; vervolgens, dat de missiebelangen door een aparte instantie worden behandeld; en ten laatste, dat er — als regel — onder de missionarissen van eenzelfde gebied een zekere eenheid en onderlinge band bestaat.

De eerste en voornaamste eis, dat de missionaris zich blijvend aan de missiearbeid geeft, steunt op het beginsel van werkverdeling. In een missiegebied dat door tijdelijke krachten zou bediend worden, zou de noodzakelijke eenvormigheid en traditie in de zielzorg en het bekeringswerk ontbreken. Bovendien zouden er weinig of geen missionarissen gevonden worden, die ervaren zijn in de problemen van taal, gewoonten, volksaard en aanpassing. Het apostolaat van de afzonderlijke missionarissen zou vanwege zijn kortheid de missie maar weinig baten. Dikwijls zal men meerdere jaren moeten besteden aan de studie van de taal, terwijl een goed aanvoelen van de gewoonten en gebruiken en een dieper inzicht in de gedachtengang van een geheel ander volk een nog langere tijd vraagt.

Juist wanneer de missionaris voor 100% productief gaat worden, vertrekt hij weer naar zijn moederland. Ook is een tijdelijk verblijf een beletsel om aan de missionarissen een geheel op de missiearbeid gerichte vooropleiding te geven. De betrekkelijke kortstondigheid van het apostolaat in de missie zal bovendien gemakkelijker aanleiding geven tot een al te lichtvaardig en weinig offerbereid missie-enthousiasme en minder waarborg bieden voor de inzet van de gehele persoonlijkheid.

Een tweede eis voor een zo effectief mogelijke missionering is, dat de belangen van de missie zoveel mogelijk worden verzorgd door hen, die niet ex professo een ander belang van de gemeenschap dienen. Dat verschillende belangen door verschillende instanties moeten worden verzorgd, is een andere toepassing van het beginsel van werkverdeling, dat in het kerkelijk leven talrijke toepassingen vindt: bijv. religieuze overste en kerkelijke overste in de missie, vicarius generalis en officiaal, magister spiritus en de rector van een seminarie, religieuze overste en biechtvader enz. Zou de bisschop van een diocees tevens jurisdictie hebben over een missiegebied of minstens de zorg voor het zenden van stoffelijke hulp en personeel naar een bepaald gebied dan zouden bij een eventueel conflikt tussen de belangen van eigen diocees en van het missiegebied, de belangen van de missie gemakkelijker verwaarloosd kunnen worden. Bovendien zou hij geen van zijn geeste-

lijken kunnen verplichten om in het hem toevertrouwde missiegebied te gaan werken. Hij zou dus geen garantie kunnen geven om het begonnen werk door te zetten. Een argument tegen het nieuwe voorstel, dat in het bovengenoemde schrijven niet vermeld wordt maar in de practijk zeer sterk meespreekt, is het gevaar dat de stoffelijke hulpmiddelen niet gelijkmatig over de verschillende missiegebieden zouden verdeeld worden. Immers de rijkere bisdommen van Amerika en Europa zouden overvloedige steun kunnen geven aan hun eigen missies, terwijl andere missiegebieden, toevertrouwd aan armere diocesen of aan de H. Stoel te kort zouden komen. Ook zullen er maar weinig bisdommen zijn, die een geheel missiegebied van personeel zouden kunnen voorzien.

Voor dit laatste bezwaar zou zeker een oplossing kunnen gevonden worden door in een missiegebied priesters van verschillende diocesen toe te laten. De geschiedenis heeft echter overvloedig bewezen, dat dit dikwijls een beletsel is voor de goede verstandhouding en samenwerking tussen de missionarissen en de volgzaamheid jegens het bestuur van het missiegebied niet bevordert.

Al deze bezwaren, die practisch met het nieuwe voorstel verbonden zijn, worden grotendeels ondervangen door de huidige practijk van de Congregatie de Propaganda Fide. Aan haar alleen, met uitsluiting van de bisschoppen der diocesen, komt de onmiddellijke zorg toe voor de missies, waaraan zij zich geheel en onbelemmerd kan wijden. Tot haar helpers neemt zij de inheemse clerus, de uitsluitend-missieinstituten en orden en congregaties, die niet een uitsluitend missiedoel hebben. Deze alle kunnen hun leden immers verplichten om zich onverdeeld en voor altijd aan de missiearbeid te geven. In de inlandse seminaries en in de opleidingshuizen van de missieinstituten kan een vooropleiding gegeven worden die geheel op de missie is ingericht. Er kan een geest van saamhorigheid, eensgezindheid en volgzaamheid worden aangekweekt, die ten goede komt aan het missiewerk later. Om daar zoveel mogelijk nut uit te trekken, vertrouwt de Congregatie gewoonlijk een geheel missiegebied of een deel daarvan toe aan één missieinstituut of één kloosterinstelling en kiest zij meestal de kerkelijke oversten uit de leden hiervan. Zo zijn na de laatste oorlog van de Japanse bisdommen, die onder de oorlog bijna alle aan de inheemse clerus zijn toevertrouwd, grote gedeelten voor een tijd van 20 of 30 jaar toevertrouwd aan verschillende missieinstituten, wier oversten als vicarii generales of als gedelegeerden van de bisschop het hun toevertrouwde territorium besturen.

Wat zeer duidelijk naar voren treedt in het schrijven van de Congregatie is, dat zij de missionering niet beschouwt als een privilege van de kloosterlingen alleen, maar dat zij wel degelijk ook de saeculiere priesters wenst ingeschakeld te zien in het missiewerk, mits zij zich daar geheel aan wijden. Opdat er voor hen, die saeculier priester wensen te blijven en zich toch geheel aan de missiearbeid wensen te geven, overvloedige gelegenheid zou bestaan om hun verlangen ten uitvoer te leggen heeft de Congregatie altijd een bijzondere zorg getoond voor de bloei en de verspreiding van die missieinstituten waarin men geen publieke geloften aflegt en die het saeculier karakter van haar leden niet wegnemen. Van deze missieinstituten zijn in Nederland het meest bekend: de Witte Paters, de Fathers van Mill-Hill, de Lazaristen en de Missionarissen van Cadier en Keer.

Nog een andere mogelijkheid voor de saeculiere clerus om zich totaal aan het

Missiewerk te wijden, wordt door de bovenstaande brief vermeld: nl. La Societé des Auxiliaires des Missions. Dit instituut van saeculiere missionarissen in het bisdom Luik door Z. H. Exc. Mgr L. Kerkhofs met de goedkeuring van Rome in 1939 canoniek opgericht neemt niet de zorg op zich voor een heel missiegebied, zoals de eerstgenoemde instituten dat plegen te doen. Het zendt zijn leden naar missiegebieden, waar de inheemse hiërarchie reeds is opgericht. Deze worden dan onder de inheemse clerus opgenomen en volledig in die missiegebieden geïncardineerd met alle verplichtingen van dien. Zoals duidelijk is, zal een dergelijk missionarisleven grotere offers en moeilijkheden met zich meebrengen en veronderstelt het een grotere edelmoedigheid en offerbereidheid.

Door de voorstanders van een nieuwe practijk is vaak warm verdedigd, dat het zenden van diocesane priesters naar een bepaald missiegebied een opleving van missieijver zou betekenen. Dat het missie-enthousiasme van het volk zou vermeerderd worden, zou men echter op redelijke gronden kunnen betwijfelen. Maar zelfs al zou de missie-ijver en missie-actie in de bisdommen verdubbelen, wat voor nut zou dat hebben als het missiewerk zelf, waarop alle missieactie, gericht moet zijn, nadeel zou lijden? Daarom wijst de Congregatie er ook op, dat haar huidige practijk de diocesane missiebewegingen niet in de weg staat. Immers de diocesane missiebeweging, geleid volgens de geest en de bedoeling van de Kerk, zal zich zo veel mogelijk op het standpunt stellen van de Congregatie de Propaganda Fide en trachten in haar geest te handelen door de roepingen tot missionerende instituten, hetzij van religieuzen, hetzij van saeculieren te bevorderen.

Udenhout fr. Auxentius O.F.M. Cap.

Miscellanea

Studia Instituti Anthropos. — Het Instituut Anthropos, gevestigd te Posieux-Froideville (kanton Fribourg, Zwitserland) geeft een reeks studiën uit, waarvan tot dusver de volgende delen verschenen: Vol. I Paul Arndt S.V.D.: Religion auf Ostflores, Adonare und Solor, 1951; Vol. II Franz Gret: Zur Tonität nordchinesischer Mundarten, 1950; Vol. III Louis J. Luzbetak: Marriage and the Family in Caucasia, 1951; Vol. IV J. Verheijen, Het Hoogste Wezen bij de Manggaraiërs, 1951; ter perse zijn Vol. V J. Crazzalora, Gesellschaftliche und religiöse Anschauungen und Gebrauche der Nuer; Vol VI Paul Schebesta, Die Negrito Asiens.

Internationaal Academisch Missiecongres. — Op het tiende Internationaal Academisch Missiecongres, hetwelk van 2-5 Juni 1952 te Aken zal worden gehouden, worden in de morgen-vergaderingen de volgende themata behandeld: Nichtchristen, Antichristen und Christen im Kampf um die Welt, door prof. dr Thomas Ohm O.S.B., Münster; Der Anruf der geistigen Weltlage an den katholischen Akademiker, door prof. P. Charles S.J., Leuven; Sozialer Umbruch und katholische Weltmission, door P. J. Masson S.J., Namen; Die Mission und das kulturelle Eigenrecht der Völker.-Kirche: Kirche der Völker, door Jos. Peters, Aken; Missionarische Laienschaft, door dr M. Candia, Milaan; Die Lehre vom Corpus

Christi Mysticum, missionstheologisch vertieft, angewandt auf den Pflichtenkreis des katholischen Akademikers, door prof. dr Jos. Höfer, Paderborn. Het volledig program zal binnenkort verschijnen. Desgewenst kan men zich nu reeds aanmelden en inlichtingen inwinnen bij het secretariaat, Hermannstrasze 14, Aken.

In het kader van dit congres zal ook een „*Missionswissenschaftliche Konferenz*" worden gehouden, waarbij „das Verhältnis der Mission und des Missionsgedankens zu den verschiedenen Zweigen der Wissenschaft" ter discussie zal worden gesteld.

Journées d'Etudes Missionnaires. — Het voorlopig program van de Journées d'Etudes, gewijd aan het onderwerp: „*Les Missionnaires et les religions non-chrétiennes*", die van 1-5 Juli 1952 in het Institut Catholique te Parijs zullen worden gehouden, bevat voor elke dag verschillende voordrachten of inleidingen.

Eerste dag: Les directives pontificales. Transcendance du christianisme. Les religions primitives d'Océanie. Missions et religions en Amérique du Sud.

Tweede dag: La notion dogmatique de mission. Le monde gréco-romain. La notion de Dieu chez les Bambara. Missions d'Afrique et liturgie.

Derde dag: La découverte spirituelle du Nouveau Monde. Le double bouddhisme. La psychologie de la conversion. Un syncrétisme: le caodaïsme.

Vierde dag: L'Islam. L'Hindouisme. Les musulmans détribalisés. Le néo-païen moderne.

Vijfde dag: Le Confucianisme. Les religions africaines. Conclusions.

Inlichtingen omtrent deze Journées d'Etudes kan men inwinnen bij de Cercle Rerum Ecclesiae, 35, Rue de Sèvres, Paris VIe. De werkzaamheden van deze kring Rerum Ecclesiae worden beschreven in het bulletin *Ethnologie et Chrétientés*, driemaandelijks supplement bij het tijdschrift Recherches et Débats. Op de maandelijkse bijeenkomsten van genoemde kring vond dit jaar een gedachtenwisseling plaats o.a. over de missie-encycliek Evangelii Praecones, over het missiebegrip, over het vraagstuk der overbevolking. Bijgewoond door professoren, missionarissen, ambtenaren van de overzeese gebieden enz., scheppen deze bijeenkomsten een gelegenheid tot ernstige en vruchtbare bezinning.

Nederlandse Missiologische Week. — In het vertrouwen, dat het belang van de missie met deze onderlinge samenwerking zal gebaat zijn, werd besloten het comité der Nederlandse Missiologische Week voortaan te doen bestaan uit drie personen, aangewezen door het Missiologisch Instituut der R.K. Universiteit, en drie personen, aangewezen door de Verenigde Missionarissen. De samenstelling van het comité is thans als volgt: Mgr prof. dr Alph. Mulders, voorzitter; P. dr Gregorius O.F.M. Cap., secretaris; P. C. Moerel, W. P., penningmeester; Prof. dr J. Houben S.J.; P. drs Ed. Loffeld C.S.Sp.; Prof. dr J. Wils. Het nieuwe comité is onlangs zijn werkzaamheden begonnen met inleidende besprekingen omtrent de organisatie van een Missiologische Week, te houden in de week na Beloken Pasen 1953.

Islamwetenschap. — Pater J. J. Houben S.J., professor aan de theologische faculteit der Jesuïeten te Maastricht en docent aan het Missiologisch Instituut te Nijmegen,

heeft onlangs, ter verkrijging van de graad van Philosophiae Doctor, aan de Universiteit van Londen een proefschrift verdedigd, getiteld: „Supranaturalistic tendencies in Islamic theological thought", hetwelk in het Arabisch zal worden gepubliceerd. Prof. dr J. Houben maakt momenteel een studiereis van enkele maanden naar Egypte, Pakistan, Indonesië en het Nabije Oosten.

Evangelii Praecones. — De jongste missie-encycliek heeft reeds tal van commentaren te voorschijn geroepen. Onlangs heeft het Missiologisch Instituut van de Pauselijke Universiteit de Propaganda Fide een uitvoerige commentaar uitgegeven, verschenen als dubbel-nummer (334 blz.) van het tijdschrift Euntes Docete. In twee en twintig artikelen worden verschillende punten van de encycliek nader toegelicht. Men kan deze uitgave (± 700 Ital. Lires) ook afzonderlijk bestellen: Alla Direzione di „Euntes Docete", Via Urbano VIII, no 16, Roma.

M. I. A. Congres. — De Missie Interacademiale, federatie van Studenten-Missie-Clubs in Nederland, hield van 18-20 April 1952 haar jaarlijks congres te Amersfoort. Sprekers waren: dr P. Schoonenberg S.J., De Missie als wezenskenmerk van de Kerk; dr E. Lippits, Medische Missie aan het werk; Jos. Peters, Das neue Missionsbild im neuen Weltbild.

A. L. M. A. — Het eerste lustrum van de Academische Lekenmissieactie zal van 6-8 Juni 1952 te Nijmegen worden gevierd. Bij die gelegenheid zal o.a. dr Aujoulat, leider van Ad Lucem in Frankrijk, een rede houden.

Gastcolleges aan het Missiologisch Instituut. — Very Rev. Father J. de Reeper, oud-missionaris van Afrika en thans Assistent-Generaal van de St Joseph-Congregatie van Mill-Hill, heeft in Maart 1952 vier gastcolleges gegeven aan het Missiologisch Instituut der R.K. Universiteit te Nijmegen. Hij behandelde hierbij twee onderwerpen nl. vooreerst „Canon 1098 in zijn historische ontwikkeling en zijn toepassing in de missies"; vervolgens „Zondagsviering in de Missies".

Nederlandse Missiebisschoppen. — De Apost. Prefectuur van Noord-Borneo is tot Apost. Vicariaat verheven en tot Apost. Vicaris is benoemd Z. H. Exc. Mgr J. Buis (Mill-Hill). — De Apost. Prefectuur van Serawak is verheven tot Apost. Vicariaat en tevens de benaming veranderd in Kuching; tot Apost. Vicaris werd benoemd Z. H. Exc. Mgr J. Vos (Mill-Hill).

Derde negerbisschop in Afrika. — Het Apost. Vicariaat van Ruanda (Belgisch Congo), toevertrouwd aan de Witte Paters, werd gesplitst in het Apost. Vicariaat Kabgaye (nieuwe benaming van Ruanda) en het nieuwe vicariaat Nyundo, aan het hoofd waarvan Mgr Al. Bigirumwami werd geplaatst. Deze is thans de derde negerbisschop in Afrika; Mgr Ramarosandratana, Ap. Vic. van Miarinarivo, is nl. geen neger, maar een halfbloed.

Boekbespreking

Herdenking. F. M. P. Libermann en zijn werk, 175 blz., Missiehuis der Paters van de H. Geest, Rhenen, 1952.

Op 2 Februari 1952 was het honderd jaar geleden, dat P. Franciscus Maria Paulus Libermann te Parijs in geur van heiligheid overleed. Deze zoon van een Joodse rabbijn had in 1841 de Congregatie van het H. Hart van Maria gesticht, welke later werd samengevoegd met de Sociëteit van de H. Geest, gesticht door Claude Poullart des Places. Voortaan heette de stichting officieel Congregatie van de H. Geest en het Onbevlekt Hart van Maria. Haar leden worden tegenwoordig kortweg Paters van de H. Geest genoemd en terecht wordt P. Libermann als de tweede stichter beschouwd. Op het moment van zijn dood telde de Congregatie nog geen honderd leden, nl. 2 Bisschoppen, 58 Paters en 30 Broeders. Volgens de laatste gegevens telt zij 4484 leden, onder wie 5 Aartsbisschoppen, 32 Bisschoppen, Apostolische Vicarissen en Praelaten Nullius, 1 Apostolische Administrator, 5 Apostolische Prefecten, 2707 Paters, 922 Scholastieken, 812 Broeders.

Bij gelegenheid van dit eeuwfeest heeft de Nederlandse Provincie der Paters van de H. Geest o.a. een geïllustreerd gedenkboek uitgegeven, waarin nog het schrijven van Z. H. Paus Pius XII d.d. 16 Januari 1952 aan de Algemene Overste der Congregatie kon worden opgenomen. De degelijke inhoud, in verzorgde vorm aangeboden, levert een waardevolle bijdrage tot de missiegeschiedenis van de laatste honderd jaren en tot de missiographie van tegenwoordig, waarmede niet alleen de beoefenaars van de missiewetenschap gebaat zijn, maar ook de missionarissen hun voordeel kunnen doen.

Allereerst behandelen twee uitvoerige en goed-geschreven artikelen van P. W. Burmanje C.S.Sp. het merkwaardig leven en de te weinig gekende spiritualiteit van de Eerbiedwaardige Dienaar Gods. Daarna geeft P. Ed. Loffeld C.S.Sp. een zakelijke en boeiende analyse der theoretische missieleer van P. Libermann; voor menigeen zal het een openbaring zijn, hoe deze baanbreker van de missiearbeid in Afrika in het midden der vorige eeuw ook met zijn missie-ideeën zijn tijd ver vooruit was, zodat men hem missioloog vóór de letter zou mogen noemen. Vervolgens beschrijft P. Loffeld in grote lijnen de geschiedkundige ontwikkeling van het missiewerk tijdens en na Libermann, waarbij hij met zijn vlotte pen tevens iets omtrent de gevolgde methode aanstipt en de groei der Congregatie laat uitkomen. In dit verband verschaft de verdienstelijke schets van P. A. de Winter C.S.Sp. enig inzicht in het ontstaan en de ontwikkeling van de Nederlandse Provincie. Belangwekkend is ook hetgeen prof. J Wils schrijft over het enorme, doch vrijwel onbekende taalkundig werk van de H. Geest-missionarissen.

Naast Pater Libermann hebben nog twee andere Stichters van uitsluitend missionerende Sociëteiten, nl. Mgr de Marillon Brésillac en Kardinaal Lavigerie, zich in de tweede helft der 19e eeuw onschatbare verdiensten verworven voor de missionering van Afrika. Het was dan ook een gelukkige gedachte om door een

van hun volgelingen het eerste contact van deze missionarissen met de Paters van de H. Geest te laten beschrijven, hetgeen geschiedde door de aanvullende bijdragen van P. J. van der Kooy S.M.A. en P. A. de Koning W. P.

De tegenwoordige toestand der Spiritijnse missies wordt uitstekend samengevat door P. dr A. Freitag S.V.D., terwijl P. dr L. Vogel S. S. Sp., P. A. Rijnen C.S.Sp., dr A. Melchior, dr P. Julien, mr A. Mertens, die resp. Oost-, Zuid-, West- en Centraal-Afrika bereisden, meer concrete indrukken weergeven van wat zij persoonlijk beleefd hebben.

Ten slotte draagt het rijke illustratie-materiaal, — o.a. schitterende tekeningen van de Haarlemse arts Melchior, door hem in Oost-Afrika vervaardigd en voor dit gedenkboek afgestaan — er veel toe bij om de verschillende aspecten van een eeuw missionering te belichten.

Moge deze even interessante als leerrijke uitgave van blijvende waarde de belangstelling verwerven, welke zij verdient! A.M.

Rapports et Compte rendu de la XXe Semaine de Missiologie de Louvain 1950, 272 pp., L'Edition Universelle S.A., Bruxelles, 1951.

De twintigste Semaine de Missiologie, die in Augustus 1950 te Leuven werd gehouden, was gewijd aan „le rôle de la femme dans les missions".

Na een sympathieke openingsrede van de voorzitter, Dom. Th. Nève O.S.B., Abt van St André (p. 11-19), gaf P. Charles S.J. een sprankelend exposé, getiteld: Missiologie antiféministe (p. 20-35). In de namiddag las P. de Moreau S.J. een geschiedkundige schets over „la participation des femmes à la conversion des peuples barbares" (p. 36-52), welke zich beperkte tot de heidense en Ariaanse volken in Europa van de 5e tot de 11e eeuw. Daarna sprak Mej. Jacq. de Decker, maatschappelijke werkster te Madras, over „la femme indienne" (p. 53-60) en deed P. Egbert O.F.M.Cap. mededelingen over het ontstaan en de levenswijze der Fakirini (p. 61-70).

Op de tweede dag kwam het Verre Oosten aan de beurt. G. Boutsen O.F.M. schilderde op zijn wijze „de vrouw is het oude China" (p. 71-86); de Chinese M. de Saint-Michel (Tsu), Relig. Auxiliatrice, zette uiteen „ce que l'Eglise peut obtenir des femmes chinoises. Les Présentandines" (p. 87-98); M. Jeanne de Chantal, Franciscaine missionnaire de Marie, hield een beschouwing — „Contempler c'est regarder avec le cœur" — over „le vrai visage de la femme chinoise" (p. 99-134); J. Masson S.J. lichtte het thema „religieuses japonaises dans leur milieu" (p. 135-154) op boeiende wijze toe.

De derde dag stond in het teken van Afrika. Dom Gillès de Pélichy O.S.B. gaf een critische beschouwing over „la condition de la femme d'après le droit coutumier de l'Ouest africain" (p. 155-177); R.M. Suzanne van Roye, relig. du Sacré-Cœur, sprak over „l'éducation de la jeune fille noire évoluée au Congo" (p. 178-191); Bertrand Cornet O.F.M. over „la femme en régime matriarcal" (p. 192-209); Sr Françoise-Marie des Sœurs de l'Enfant-Jésus, over „la femme indigène dans la législation coutumière au Nepoko" (p. 210-224).

Op de vierde dag hoorde men nog de volgende referaten: Sr M. Mercédès des Soeurs Blanches d'Afrique, „La religieuse noire et ses possibilités" (p. 225-239);

R.M. Bernadette, de la Congrégation des Dominicaines Missionnaires de Namur, „Les Filles de Sainte-Catherine de Sienne. Congrégation indigène du Vicariat de Niangara-Uele (Congo Belge)" (p. 240-250); J. Jak S.C.J., „De Indonesische crisis en de inheemse vrouw" (p. 251-263); ten slotte een ongenoemde, „Notes sur la femme en Islam" (Afrique du Nord) (p. 264-270).

Uit dit summiere overzicht kan men opmaken, hoe gevarieerd de inhoud van dit verslagboek is, zodat men erbij op verschillende punten kan te rade gaan. Intussen valt het op, dat men aan een eigenlijke gedachtenwisseling blijkbaar niet is toegekomen; na verschillende referaten ontbrak een „échange de vues" zelfs geheel, na andere bepaalde deze zich tot het maken van een bemerking of het stellen van een vraag. A.M.

Dr C. J. M. de Klerk C.ss.R.: *Cultus en ritueel van het orthodoxe Hindoeisme in Suriname*, 292 blz., Urbi et Orbi, Amsterdam, 1951.

De missionaris en wetenschapsvorser, schrijver van dit werk, dient er van harte om gefeliciteerd. Deze mooie praestatie zal grote diensten kunnen bewijzen aan de missionarissen, die geroepen zijn onder hindoese bevolkingen waar ook te arbeiden en rekening willen houden met de gebruiken en zeden van die volkeren. Anderzijds en tegelijk wordt hier een moeilijk te overschatten bijdrage tot de concrete kennis van het Hindoeisme en de hindoeistische godsdienstpraktijken geboden. Al te vaak blijft het bij de grote studies en handleidingen over het religieuze denken der Hindoes bij theoretische bespiegelingen: hier wordt integendeel de praktijk systematisch uiteengezet en opgeroepen door iemand, die op elke bladzijde van zijn studie mede blijk geeft van een opvallende vertrouwdheid met de theorieën en de geschiedenis van het Hindoeisme.

De inleiding, die de lezer in een kleine 20 bladzijden, een algemene idee wil geven van deze godsdienst met zijn theoretische achtergrond, is een knap stuk, want het is inderdaad een hele krachtproef in een zo kort bestek een trouw beeld van dit alles te schetsen. Een 1e hoofdstuk geeft een nauwkeurige beschrijving van de hindoese offerplaats, offerhandeling en offerceremonies. Het 2e beschrijft de cultus van de afzonderlijke goden. Het 3e en 4e behandelt de samskara's van geboorte, eerste kinderjaren, leerlingschap en huwelijk; het 5e de godsdienstige feesten en periodiek terugkerende rituele plechtigheden. Een uitgebreid 6e en laatste hoofdstuk wordt gewijd aan de dood en de dodencultus. Daar dit werk uiteraard een detailwerk is, gaat het niet op, binnen de plaatsruimte van een recensie over dit alles verder uit te weiden; deze inhoudsopgave moge de lezer althans overtuigen van de rijke inhoud van dit werk. Het weze ten zeerste aanbevolen aan al wie enigszins een gedegen kennis wil verwerven van de concrete uitingsvormen van de hindoeistische godsdienst en godsdienstpraktijken.

Leuven Dr J. de Munter S.J.

Dr R. A. J. van Lier: *The Development and Nature of Society in the West Indies*, 19 blz., Indisch Instituut, Amsterdam, 1950.

Deze publicatie is een vertaling van de inaugurele rede die dr van Lier heeft gehouden op 26 Mei 1950 bij de aanvaarding van zijn ambt als hoogleraar aan de

Leidse Universiteit in de culturele Sociologie van Suriname en de Nederlandse Antillen. Oorspronkelijk werd ze gepubliceerd onder de titel: „Ontwikkeling en karakter van de West-Indische Maatschappij".

Prof. van Lier is bij uitstek de man om over dit onderwerp te schrijven. Hij is geboren Surinamer en stamt uit een geslacht dat zich altijd heeft geïnteresseerd voor wetenschappelijk speurwerk. Zo schreef een oom van hem een nog altijd zeer waardevol boek over: „Het geestelijk leven en de samenleving der Djoeka's in Suriname". Hij zelf maakte degelijke studies in Nederland en promoveerde in 1949 op een uitvoerige sociaal-historische studie van de maatschappij in Suriname: „Samenleving in een grensgebied" aan de Universiteit in Leiden. Op het ogenblik is hij ook Directeur van het Planbureau voor Suriname, dat grootse plannen op stapel heeft gezet voor de sociaal-economische en industriële ontwikkeling van dit gebied.

In zijn inaugurele rede geeft de prof. een algemeen inzicht in de vorming van de West-Indische gebieden onder invloed van de Westerse cultuurlanden, waarbij hij dan telkens de Surinaamse gemeenschap als voorbeeld neemt, omdat daar de bevolkingsgroepen het meest talrijk en het meest gevarieerd zijn. Om een klein overzicht te geven: behalve de 20 000 Bosnegers en 3 700 Indianen, die ver het binnenland in wonen langs de grote rivieren, leven er in Suriname: 78 000 Creolen, 57 000 Hindustanen, 2 375 Chinezen, 34 000 Indonesiëers; verder nog een groep Syriërs van de Libanon, Portugezen, Madeirezen en een flinke groep Nederlanders.

Hoe heeft de assimilatie en acculturatie in de verschillende gebieden plaats gehad? Men kan drie typen onderscheiden.

De lege gebieden d.w.z. die gebieden, waar de oorspronkelijke bevolking werd vermoord, verjaagd of in kleine reservaten bijeengedrongen. Een voorbeeld is N.-Amerika, waarheen uit diverse Europese landen werd geëmigreerd, en waar zich binnen drie generaties de assimilatie voltrok met overheersing van het Angel-Saksisch patroon.

De koloniale of ex-koloniale gebieden in het Oosten vertoonden, na de immigratie van Westerlingen een kleine westerse bovenslaag in de zeer uitgebreide bevolkingen. Er ontstond een splitsing tussen een westerse en oosterse sfeer. Het Westen bestuurde en bracht kapitalistische organisatievormen in de industrie en landbouw.

In West-Indië vindt men „lege gebieden"; een westerse bovenlaag boven bevolkingsgroepen die van elders waren overgebracht.

De Surinaamse Maatschappij wordt enigszins afzonderlijk genomen. Van Lier noemt ze segmentarisch, liever dan pluraal, gelijk hij in zijn proefschrift had gedaan. Wat bedoelt hij met segmentarisch? Hij bedoelt daarmee dat in Suriname diverse cultuurgroepen onvermengd naast elkaar leven en ook aan elkaar slechts weinig cultuurimpulsen doorgeven, waardoor geen eenheidmaatschappij, zoals N-Amerika is, kan ontstaan.

Ook voor de Surinaamse bevolking geldt de sociale pyramide. In 't verleden was deze zo: een westerse bovenlaag, een gekleurde middenlaag en een zwarte volkslaag; later kwamen daarbij de Hindustanen en Javanen (Indonesiërs). Tegenwoordig voltrekt zich een sociale beweging, bestaande in een opstijging van gekleurden, Negers en Hindustanen naar de middenlaag en de bovenlaag. De groepen

leven echter nog gescheiden en zijn vasthoudend aan hun traditie. Suriname ziet de westerse cultuur in de Nederlandse vorm. Instelling op de westerse cultuur wordt in Suriname bepaald door het koloniaal verleden. De waardering geschiedt niet zuiver op culturele gronden, doch wordt beïnvloed door een politieke mentaliteit.

In hoeverre assimileerden nu de diverse segmenten in de Surinaamse samenleving? De cultuurgroepen in Suriname worden gevormd door de raciale groepen nl. de Creolen, de Hindustanen, de Javanen (Indonesiërs) en de groep Europese Nederlanders en de Chinezen. Dit zijn gesloten culturele eenheden, waarvan de groep Creolen en Europese Nederlanders het dichtst bij elkaar staan. De groep Creolen vormt geen geheel; er loopt een scheiding door van lichtergekleurden, die een middenklasse in de bevolking zijn (en in zekere mate al een hogere klasse) en de donkergekleurden, die de volksklassen vormen. Velen uit de donkergekleurden stijgen thans wel op naar de midden- en bovenklasse. De westerse cultuur werkte vooral in op de Creolenklasse in het bijzonder door de Nederlanders. Zo groeide de intellectuele Creolen-middenklasse. Hun intellectuele aanleg is Nederlands-westers en maakt een breuk met de volksklasse. Maar ook de zwarte volksmassa heeft haar volkscultuur, die niet samenvalt met de „schoolcultuur". In de slaventijd leefden meesters en slaven naast elkaar. De slaven namen de cultuur van hun meesters over 't algemeen niet over, maar behielden hun eigen cultuur. Over 't algemeen onderschat men het peil van de Afrikaanse cultuur; er zijn belangrijke resten van overgebleven.

Deze verschillende segmenten van cultuurgroepen blijven in stand door grote verschillen in ras en cultuur; deze verschillen treden op in al de aspecten van het leven. De uiterlijk physieke verschillen springen aanstonds in het oog en houden op zich al het raciale bewustzijn wakker. Tot voor kort was het zo dat de blanken de élite vormden in het land, wat er toe heeft bijgedragen om de lichtere kleur te maken tot een symbool van superioriteit.

Verdeling van arbeid en arbeids-prestaties volgt de segmentarische lijn. Blanken, en in grotere mate tegenwoordig de Creolen, hebben de white collar posities, zijn de ambtenaren. De meeste Hindustanen en Javanen werken op het land. De Neger behoort gewoonlijk tot het stadsproletariaat, de Aziaten als regel tot het landelijk proletariaat. Toch ziet men hier grote verschuivingen. De Hindustanen die uiterst spaarzaam zijn en energieke werkers en die met een zeer lage levenstandaard tevreden kunnen zijn, werken zich economisch op ten koste van de andere groepen. Ten opzichte van de grote groep Creolen hebben ze het makkelijk omdat de Creool, mede als gevolg van de slavernij, de arbeidsethos mist; hij ziet het werken als iets wat hij doen en laten kan, maar in het algemeen, handenarbeid als iets minderwaardigs. De christelijke arbeidsethos, de arbeid te zien als een plicht door God opgelegd, als een dienst van God, is hem moeilijk bij te brengen.

Ook de taal speelt een grote rol in de sociale differentiatie. Nederlands is de taal van de blanken en van de boven- en middenlaag der Creolen, terwijl de volksmassa Neger-engels spreekt. Hindustanen en Javanen (Indonesiërs) houden aan hun eigen taal, ook al spreken ze Nederlands en Neger-engels. De taal is misschien een van de meest segmentarische karakteristieken in Suriname.

Ook de godsdienst is in dit opzicht van belang. Europeanen, vooral uit de

koloniale tijd, en de hogere Creolenklasse behoren meestal tot de Nederlands Hervormde en de Lutherse kerk, de gekleurde midden- en volksklasse belijdt de Hernhutter of Katholieke godsdienst; de immigranten van India zijn Hindu of Mohamedaan, terwijl de Indonesiërs trouw blijven aan de Islam. Vooral deze laatste groepen blijven vast houden aan hun eigen godsdienst, ondanks bekeringspogingen van zending en missie.

In een periode van 75 jaar bekeerden zich maar 6,7% van de Hindustanen tot het christendom; van de Javanen was dat in een periode van 60 jaar nog geen 2%. Op een totale bevolking van 200 000 mensen zijn er nu: ruim 36 000 Hernhutters, 9 000 Ned.-Hervormden, 4 000 Luthersen en 35 000 Katholieken.

Merkwaardig is bij de Creool een zekere gespletenheid in de beleving van het christendom, een doorwerken en een vermenging van de Afrikaanse godsdienst met het christendom. In tijden van nood keren velen zich tot Afrikaanse goden zonder dat dit gewetensconflicten in hen oproept. Toch is er in de Creool een diepe religiositeit.

Het familieleven toont ook zijn segmentarische karaktertrekken. Bij de Aziaten is het sterk gebonden aan de nationale godsdienst. Bij de Creool heeft door assimilatie aan het Westen, beïnvloed door zending en missie, het familieleven een westers patroon gekregen, nl. het gezin met één man en één vrouw, terwijl de man de leidende figuur is (patriarchaatstelsel). De assimilatie aan het Westers patroon zet zich voort maar gaat zeer langzaam. Hier worstelt de christelijke overtuiging tegen de oude Afrikaanse.

Het is duidelijk dat er in een maatschappij met zulk een sterk geprononceerd segmentarisch karakter weinig solidariteitsgevoel te vinden is. Binnen de verschillende groepen is die wel te vinden, het sterkst bij de Creolen, waar ze zich uit in veelsoortige vormen als zangverenigingen, dansclubs, gebedskransjes, begrafenisfondsen en langzamerhand ook vakbonden: de leden van deze clubs helpen elkaar in dagen van ziekte en tegenspoed. De Hindustanen en Javanen (Indonesiërs) vertonen minder solidariteit en coöperatieve activiteiten.

Een van de meest samenhangende groepen is die der Chinezen: zij hebben verschillende sociale organisaties waardoor hun groep heel bewust bijeen wordt gehouden.

Wellicht dat het zelfbestuur dat in 1950 aan het land werd gegeven, de weg zal banen tot een sterker begrip van eenheid. Tot nu toe is er op het politieke vlak nog niet veel van te merken, hetgeen niet verwonderlijk is in een land waarin zelfbestuur en democratie betrekkelijk nog nieuwe begrippen zijn.

Wie zich interesseert voor het ons-nauw-verbonden land en volk van Suriname moet deze brochure lezen en liever nog de meer uitgebreide studie van prof. van Lier, waarover we boven spraken: „Samenleving in een grensgebied".

Paramaribo DR E. EYKEMANS C.ss.R.

DR J. L. M. DE LEPPER: *De godsdienst der Romeinen*, met 22 illustraties. Serie: De godsdiensten der mensheid, deel VI, J. J. Romen en Zonen, Roermond en Maaseik, 1950.

Het boek van dr de Lepper over de godsdienst der Romeinen is een luisterrijk

voorbeeld van objectieve godsdienstbeschrijving. Juist de Romeinse godsdienst leent zich er goed voor om de godsdiensthistoricus te verleiden om uit te gaan van een bepaald aspect van deze godsdienst en dan alle andere aspecten uit dit ene aspect te verklaren, b.v. in evolutionistische zin. De stellingname van de schrijver tegenover oude gegevens en moderne theorieën, in het eerste hoofdstuk van het boek, toont al terstond, dat hij zich vrij wil houden van vooropgezette meningen. Zorgvuldig worden de verschijnselen beschreven en pas daarna wordt een interpretatie beproefd. De interpretatie blijft tot het einde toe voorzichtig en vaak duidelijk gekenmerkt als een mogelijke, zij het ook volgens schrijver de meest waarschijnlijke, interpretatie. Daarom is dit boek zeer waardevol juist voor hen, die zich verdiepen in het godsdienstig denken van anderen. Hier is niets te vlug vastgelegd.

Wat de visie op de Romeinse godsdienst als geheel betreft, is dr de Lepper van mening, dat de Romeinse godsdienst als één geheel moet worden beschouwd, maar dat de differentiatie bij de Romeinen bijzonder sterk was, sterker dan bij de meeste andere godsdiensten. Zodoende kan hij, die zich bezig houdt met de godsdienst van welk volk dan ook, vaak aanknopingspunten vinden in de Romeinse godsdienst, zoals deze in dit boek beschreven is. Een bijzonder belangrijk aspect van de Romeinse godsdienst belicht de schrijver, als hij beschrijft het geloof aan Juppiter Optimus Maximus. Waar met zekerheid moet worden aangenomen, dat de verering van deze god een Indo-Europees erfgoed is, kan men in de verering van Juppiter Optimus Maximus nagaan, welke plaats het uit „primitieve" godsdiensten welbekende Alvader-geloof kan innemen in het geheel van een godsdienst.

Om een ander voorbeeld te noemen, de schrijver laat ons in de Romeinse godsdienst vormen vinden van godsgeloof, dat het Christendom nadert, terwijl toch het wezenlijk onderscheid met het Christendom voor iedereen zichtbaar blijft. In het algemeen beschrijft dr de Lepper ons de Romeinse godsdienst zo, dat bepaalde conclusies van sommige godsdiensthistorici duidelijk voorbarig blijken, maar tegelijkertijd ook zo, dat men begrijpen kan, hoe men tot die voorbarige conclusies gekomen is.

Wanneer men het boek vanuit deze gezichtshoek doorleest, dan vindt men o.a. dat de Romein wel het geloof aan onpersoonlijke machten kende, maar dat nergens uit blijkt, dat hun persoonlijk godsbegrip daaruit ontstaan is; dat tal van offers magische „offers" zijn geweest, maar dat er ook offers van dankbare eerbiedigheid plaats vonden; dat de Romeinse godsdienst een sterk „do-ut-des"-element bezat, maar dat alleen daarmee deze godsdienst niet juist getekend is; dat de Isis-dienst wel vasten en sexuele onthouding kende, doch dat men dit niet als ascese kan beschouwen; dat er overeenkomsten, maar ook essentiële verschillen zijn tussen de mysteriën en het Christendom; dat de Romeinse godsdienst zich in de loop der eeuwen o.a. in de richting van het monotheïsme vervolmaakt heeft, zonder evenwel het Christendom te bereiken.

Als ik kritiek zou willen oefenen op dit voortreffelijke boek, dan is het deze, dat de schrijver m.i. te weinig de volksdevotie in zijn beschouwingen betrokken heeft. Op bladzijde 130 voelt de schrijver dit bezwaar en komt dan tot zijn verhandeling over het Pythagoreïsme. Maar dit vond zijn aanhang volgens schrijver

zelf (blz. 133) waarschijnlijk uitsluitend onder de geletterden. Op blz. 182 verklaart hij, dat men er zeker van kan zijn, dat de houding der élite die van de mindere man bepaalde, en hij meent dit ook te mogen aannemen op grond van inscripties op wijgeschenken. Bij deze enkele opmerkingen blijft het echter in dit boek; men mist node een nadere uitwerking. Overigens is dit boek voor leek en vakman zeer instructief en . . . aangenaam en duidelijk geschreven. Voor de illustraties en de gehele uitvoering kan men niet anders dan lof hebben.

Amersfoort DR B. S. A. AL

DR JOS. KEULERS: *Het Evangelie volgens Joannes* (De boeken van het Nieuwe Testament), 363 blz., J. J. Romen en Zonen, Roermond-Maaseik, 1951.

Deze tweede uitgave van de commentaar op de boeken van het Nieuwe Testament, waarin de commentaar volgens Joannes verschenen is, is geen eenvoudige herdruk, maar een volledig herziene uitgave. Niet alleen is de technische vorm veranderd doordat de commentaar nu in twee kolommen is gedrukt, zoals men na de reeds eerder verschenen delen van de Synoptici verwachten kon, maar ook de inhoud van inleiding en commentaar is grondig herzien, en de literatuur aangevuld met nieuwe uitgaven, al is natuurlijk de opzet en de geest hetzelfde gebleven. Zo is bijv. in de inleiding het argument uit de traditie wat breder uitgewerkt, bijzonder de moeilijkheden die gemaakt worden tegen het verblijf van Joannes in Ephese. Ook de verhouding van Joannes en de Synoptici, waarbij ook de verhouding van Joannes tot de gnosis ter sprake komt, is breder en uitvoeriger behandeld. De auteur toont terecht ten opzichte van de gnosis alle mogelijke reserves. Na wat in de laatste jaren bekend geworden is door de vondst van gnostieke werken in Egypte, zowel als door de vondst van de Dode-Zee-rollen zal men eerder moeten zoeken in de richting van een bepaalde Joods-Palestijnse mentaliteit om sommige eigenaardigheden van Joannes te verklaren. De verhouding tot de gnosis komt nog eenmaal ter sprake in een afzonderlijke verhandeling over de symboliek van Joannes. In de inhoudsopgave vinden we, wat vroeger ontbrak, een lijst van de Afzonderlijke Verhandelingen, wat een groot gemak is voor diegenen, die zich omtrent sommige kwesties snel willen oriënteren. Daarentegen is het alphabetische register over de personen, zaken en aangehaalde auteurs in de vier Evangeliën weggevallen.

Het heeft weinig zin in een korte bespreking op de uitleg van sommige teksten nader in te gaan, vooral daar de commentaar niet zozeer bedoeld is als een zelfstandige bijdrage tot de verklaring van het Evangelie, maar meer als een bruikbaar hulpmiddel voor priesters en leken om de kennismaking met het Evangelie te vergemakkelijken. In zover beantwoordt deze commentaar dan ook volkomen aan zijn doel en kunnen we hem dan ook ten zeerste aanbevelen.

Nijmegen J. COOLS O.P.

DR J. WILS

VERKEERSTALEN IN DE MISSIEGEBIEDEN

II. Practische eisen

HOE zal nu practisch een lingua franca geconstrueerd moeten worden, om haar succes zo goed mogelijk te verzekeren? Hoe kan de nieuwe aangeboden taalvorm voor de inheemse bevolking zo aanvaardbaar mogelijk worden gemaakt? De omstandigheden in de verschillende delen van de wereld zijn zeer wisselend, en ook op deze vragen kan men dus slechts antwoorden door enkele algemene kenmerken te noemen.

I. De voornaamste eis is zonder twijfel dat de inboorlingen de lingua franca zoveel mogelijk als „nabij" en „verwant" kunnen voelen. De vereiste stap bij de overgang dient zo gering mogelijk te zijn. De „afstand' waarvan hier sprake is dient daarbij, naar we al gezien hebben, niet op de eerste plaats in strikt-taalkundige zin te worden gemeten, maar naar het algemene cultuurbeeld waarvan de taal het voertuig is. Als er een brug bestaat in cultureel of sociaal opzicht, dan ontstaat er tussen de volkeren en de groepen ook verder wel contact en wisselwerking, in het andere geval niet.

Vandaar dat de thans reeds gevormde linguae francae zo vaak een typisch handelskarakter dragen. Hoeveel weinig ontwikkelde westerlingen hebben in de afgelopen oorlog ook gemakkelijk allerlei talen aangeleerd, enkel en alleen omdat een practische en onmiddellijke samenwerking in de internationale kampen voortdurend geboden was! De eerste islamitische veroveraars van de zevende eeuw waren zo weinig verlangend de kennis van het arabisch te verspreiden, dat zij in landen als Egypte en Syrië het onderricht daarvan aan de christen-minderheden zelfs uitdrukkelijk verboden. Toen deze echter op den duur de Islam overnamen, verdwenen onvermijdelijk ook het egyptische koptisch en het syrisch uit het gebruik.[1]

Een karakteristiek omgekeerd geval doet zich voor in het Noorden van de Belgische Kongo. De Babwa, die een bantutaal spreken, hebben hier het gebied van de Makere veroverd, die van het sudantype zijn. Nergens is aldus echter tweetaligheid ontstaan. De taalgrens blijft zeer sprekend, ook al wordt deze soms enkel door een beekje of een heuvel

[1] A. MEILLET-M. COHEN: Les langues du monde, Paris 1924, 91 vv.

aangegeven. De reden is dat de Makere vreedzame landbouwers zijn, maar de Babwa zijn een echt oorlogsvolk. Jagen en vechten zijn hun geliefkoosde sport. Slechts bij een der onderclans (Bactoy) is de ontwikkeling enigszins anders geweest.[1]

De gegeven regel luistert zeer nauwkeurig, en de feiten bewijzen duidelijk welke ernstige gevaren dreigen wanneer daarmede niet voldoende rekening wordt gehouden. Mocht het culturele overwicht aan één zijde b.v. te groot zijn, dan kan er wel een bemiddelende lingua franca ontstaan, maar het gebruik daarvan bij de minderheidsgroep blijft dan toch geremd. En zo spoedig de controlerende officiële instanties dan vertrokken zijn, of de sfeer op andere wijze wat vrijer wordt, keert men weer terug tot het oorspronkelijke inheemse dialect, de enige taalvorm die werkelijk als geheel „eigen" wordt gevoeld.[2]

Soms ook kan de trek van de vreemde, hogere cultuur zo krachtig en overheersend worden, dat er „évolués" ontstaan die in de grond niets anders dan „déracinés" zijn. Zulke figuren hangen a.h.w. tussen de beide cultuurvormen in, en in geen van beide zijn zij nuttig. Ja, er kunnen op deze wijze na enkele generaties zelfs typische reactieverschijnselen ontstaan. De autochtone taal wordt dan weer met grote kracht terug geëist, zoals men dit thans b.v. in Ierland ziet. En ook op deze wijze wordt de redelijke en onvermijdelijke ontwikkeling slechts geremd.

Een tweede punt is dat de lingua franca een zo natuurlijk mogelijk geheel dient te vormen, en daarom vooral niet als een strak en volkomen onbewegelijk systeem aan de inheemse bevolking dient te worden voorgesteld en aangeboden. Elke taal bezit immers wel zekere normen waarvan niet kan worden afgeweken, maar deze zijn toch van een geheel ander karakter dan die welke men b.v. uit de natuurwetenschappen kent. Een grammaticale en een chemische wet kunnen niet onmiddellijk met elkander vergeleken worden. De taalnorm blijft, in tegenstelling met de chemische norm, steeds „open"; zij draagt géén absoluut en dwingend karaker. En de schijnbare afwijking daarvan kan in veel gevallen in werkelijkheid een zekere stilistische waarde betekenen, die door de taalgebruikers zeer wordt gewaardeerd en waaraan zij dringend behoefte hebben. Men mene b.v. niet, dat alleen in het westerse milieu een be-

[1] F. DE MAEYER: Een eigenaardig geval van tweetaligheid op de taalgrens der Soedan- en Bantoetalen in Belgisch Kongo, Kongo-Overzee 9 (1943) 166.
[2] LORENZO DOW TURNER: Africanisms in the Gullah Dialect, Chicago 1949. Report of the Mission to the Philippines, Unesco Educational Missions 1950 (Publ. 669), 14, 22.

schaafd en een niet-beschaafd, een intiem en een meer-officieel verkeer, of ook een literair en een niet-literair gebruik tegenover elkander kunnen worden gesteld. Elke betere en meer uitvoerige beschrijving van een z.g. „primitieve" taal leert onmiddellijk anders. De structuur der oosterse talen is veel rijker en meer gevarieerd dan men vroeger wel meende, en men vindt daar in beginsel weer juist dezelfde kategorieën terug als men ook uit het Westen kent.

Welke bezwaren zouden er daarom kunnen bestaan, om in een lingua franca b.v. meerdere pronominale aanspreekvormen naast elkander toe te laten? Het gesprek tegenover een hoger geplaatste draagt nu eenmaal een geheel ander karakter dan dat tegenover een ondergeschikte of een gelijke. Welke schade zou de gewenste uniformiteit hier lijden, indien er een zeker verschil bestond tussen de gewone, dagelijkse taal en die welke gebruikt wordt aan het hof, of door de priesters voor het religieuze verkeer? Hoeveel stilistische vrijheden behoeft ook de dichter voor zijn zangen, zijn mythologische verhalen en sagen! Geheel de hogere inheemse cultuur wordt daardoor gereflecteerd, en wie zou hem dit alles dus misgunnen?

Welk een groot psychologisch voordeel bereikt wordt wanneer men de sprekers — die van de hogere standen evengoed als de gewone man, en de meer poëtische figuur evengoed als de meer zakelijke — op al dergelijke punten een redelijke mate van vrijheid laat, is duidelijk. Zij zullen op deze wijze de lingua franca, die zij aanvankelijk wellicht als enigszins vreemd hebben aangevoeld, langzamerhand als geheel „eigen" en „vrij" leren waarderen. Zij zullen de indruk krijgen bij het gebruik geheel „zichzelf" te kunnen zijn, ja — zoals ook geheel redelijk en natuurlijk is — tot de ontwikkeling daarvan voor hun deel te kunnen bijdragen.

Ook de uniformiteit der grote westerse verkeerstalen mag daarenboven niet overschat worden. Niemand zal b.v. betwijfelen dat de vormen van het engels, ook wanneer men zich uitsluitend aan de beschaafde kringen houdt, nog aanmerkelijk uiteenlopen in de verschillende delen van het land, naar de diverse typen van milieu etc. En in Frankrijk, Duitsland en Nederland is de toestand juist dezelfde.

Al de zojuist besproken trekken betreffen nog enkel de lingua franca, in zoverre deze op een gegeven moment in de tijd een bepaalde structuur vertoont. In de historische orde gelden, mutatis mutandis, echter dezelfde overwegingen. En als derde punt kan men hier dus stellen, zo wil het

ons voorkomen, dat ook in dit laatste opzicht de lingua franca, die men zou wensen te verspreiden, van het begin af aan niet als een reeds geheel voltooide en afgesloten geheel behandeld dient te worden. De natuurlijke groei, die elke táal onvermijdelijk vertoont, behoort ook in dit geval zoveel mogelijk „open" en „vrij" te blijven. Men zou a.h.w. verschillende phasen en vormen in de ontwikkeling van een lingua franca kunnen onderscheiden. Allerlei soorten van factoren kunnen daarop invloed hebben.

Langs hoeveel wegen een algemene nationale taal zich kan ontwikkelen, leert de geschiedenis der westerse landen zeer duidelijk. Zo is in Frankrijk dit proces min of meer centraal geleid; sedert eeuwen heeft men zich in alle delen van het land gericht naar het beschaafde gebruik dat gold voor de hoofdstad Parijs. Het moderne italiaans is goeddeels van toscaanse oorsprong, en de dichtertaal van Dante heeft daarop veel invloed gehad. Op het nederlandse taalterrein hebben aanvankelijk de zuidelijke dialecten (Brabant, Limburg) de leiding genomen; in de zestiende en de zeventiende eeuw is deze echter, om politieke en economische redenen, op de noord-westelijke dialecten langs de zeekust overgegaan (Holland).

Hoe dergelijke verhoudingen en verschuivingen ook in het Oosten niet vreemd zijn, weet ieder. Practisch zijn het thans vooral twee instanties die in de minder-ontwikkelde gebieden de hand hebben in de ontwikkeling van de lingua franca: die van de regering en die van de christelijke zending. Ook het inheemse element begint uiteraard mee te spreken, waar dit kan. Welnu, éénheid en voldoende samenwerking bestaan er in dit opzicht lang niet overal. In één en hetzelfde kerkelijke district komen soms zelfs meerdere spellingtypen naast elkander voor, of men kiest een ander locaal dialect als basis voor het volksonderwijs. Onderling overleg en begrip voor elkanders standpunt zijn hier zonder twijfel geboden. Verschillende belangen komen hier samen. Men zal moeten trachten de juiste rangorde daartussen te ontdekken. [1]

[1] M. Trautmann: Der Staat und die deutsche Sprache. Reden und Aufsätze, Berlin 1911; K. Weinhold: Die gotische Sprache im Dienst des Christentums, Halle 1870; J. Heinsius: Klank- en buigingsleer van den Statenbijbel, Groningen 1879; Id.: De Resolutiën betreffende de taal van den Statenbijbel, met bijbehoorende stukken, Groningen 1919; L. Weisgerber: Muttersprache und Geistesbildung, Göttingen 1929; Id.: Das Gesetz der Sprache, Heidelberg 1951; G. Bardy: La question des langues dans l'Eglise ancienne I, Paris 1948; TH. Grentrup: Religion und Muttersprache, 1932; Greg. van Breda: Die Muttersprache, 1933; F. Melzer: Unsere Sprache im Lichte der Christusoffenbarung, 1946.

Eén van de belangrijkste gezichtspunten kan daarbij zijn dat men de grenzen van de plannen slechts geleidelijk uitzet en verbreedt, en niet onmiddellijk het gehele terrein wenst te omvatten. Door overhaasting zou men de inheemse bevolking en zichzelf voor onoverkomelijke moeilijkheden kunnen stellen, en weerstanden oproepen die zich later beslissend wreken. In dunbevolkte gebieden kunnen de dialectische verschillen b.v. zeer groot zijn, zo groot zelfs dat de sprekers elkaar niet meer, of slechts met grote moeite, kunnen verstaan. Een voorlopige, locale unificatie is in dergelijke gevallen wel de aangewezen oplossing. Niet het theoretische of historische gezichtspunt mag hier de doorslag geven, maar enkel de reële stand van zaken. Een zeer fraai voorbeeld van een dergelijke voorzichtige en geleidelijke voortschrijdende taalpolitiek heeft men in de bantudialecten van Zuid-Afrika. Voorlopig zijn hier enkel, na een voorbereidend theoretisch onderzoek, de shonadialecten geünificeerd. Hoe het met de andere ietwat verder afstaande groepen zal gaan, zal later blijken.

Soms neigt men ertoe in de kringen der „Language committees", om elke dialectische schakering van de eenheidstaal principieel als een stoornis en een afwijking te verwerpen. De gewenste norm wordt hier dus zeer strikt opgevat. Hoe voorzichtig men behoort te zijn met de beoordeling van dergelijke gevallen, leert echter een onlangs gepubliceerd voorbeeld uit het bestuursgebied Bondo (Belg. Kongo). Hier getuigt de dialectische afwijking naar het oordeel der inboorlingen immers juist van een aristocratische afkomst, en zij zouden zeker weigeren daarvan afstand te doen! In Bondo wordt nl. een zande-dialect gesproken dat op een aantal betrekkelijk geringe punten afwijkt van dat der naburige streken. De verschillen zijn waarschijnlijk het gevolg van de vermenging met de aangrenzende A-ngbandi. Deze laatsten zijn nu echter de veroveraars van de streek. Zij vormen er nog steeds de heersende laag, maar hebben overigens de taal van de onderworpen bevolking aangenomen. Ieder voelt dus hoe de verhoudingen hier zijn: door het volhouden van de kleine ngbandi-achtige afwijkingen getuigt de spreker van zijn aristocratische afkomst! Hij scheidt zich zeker af van het gewone volk, maar om een voor hem zeer eervolle reden. [1]

Een ander punt is nog dat de inheemse talen in verschillende gevallen

[1] B. Dijkman: Nota over de taalverhoudingen binnen de grenzen van de bestuursgebieden Bonzo en Ango, Kongo-Overzee 17 (1951) 250. Zie ook C. M. Doke: The linguistic situation in South-Africa, Africa 1 (1928) 478.

a.h.w. zelf reeds aangegeven hebben, in welke richting de gewenste unificatie het best kon verlopen. Er zijn verscheidene linguae francae, in allerlei stadia van ontwikkeling, die zuiver door historische processen en zonder enige inmenging van de zijde der blanken zijn ontstaan.

Zo kan ieder zich gemakkelijk voorstellen welk een moeilijkheid b.v. de beheersing der bantu-classificaties vormt voor sprekers die daaraan niet gewend zijn. In de europese talen kent men gewoonlijk bij de substantiva slechts twee of drie genera, zo kan men de situatie wellicht het best kenmerken; in de bantutalen loopt dit aantal echter tot tien of twaalf op. En ieder zinslid dat syntactisch bij een bepaald substantief behoort draagt daarvan ook weer het teken (suahili: *ki-su ki-refu* „a long knife"; *vi-su vi-refu* „long knives"). Welnu, in het fulani van Nigeria (een bantuïde taal), waar het aantal nominale klassen niet minder dan 17 bedraagt, is nu vanzelf een zekere reactie op deze overvloed van tekens gevolgd. En er is hier, althans bij de pronominale aanduiding, een zekere „neutrale" vorm gevonden, die in beginsel elk der andere, oorspronkelijke tekens kan vervangen. „(This) pronoun," zo schrijft Sylvia Leith-Ross, „was soon used for anything indefinite or difficult to class... As such, it is used only by the less correctly speaking Fulani; a Haussa while speaking in Fulani will use it constantly, rather than trouble to seek out the correct class pronoun."[1]

Een prachtige oplossing voor een klemmende moeilijkheid! Analoge, zeer practische vondsten zijn gedaan, toen het suahili zich voortdurend verder in Oost-Afrika ging verspreiden. De plasticiteit der talen blijkt in dergelijke omstandigheden vaak veel groter dan men wel verwacht had.

Omgekeerd hebben de katholieke missies in de laatste decennia een poging gedaan om het lingala, de bantutaal die door heel de Kongo door de belgische „armed forces" gebruikt wordt, en die bijna alle oorspronkelijke kenmerken verloren had, secundair weer te rebantuïseren. De vrees bestond immers, dat de lingua franca aldus al te ver zou komen afstaan van de gewone inheemse taalstijl.[2]

II. Houdt men rekening met de practische stand van zaken, zoals die thans in de verschillende delen van de wereld wordt aangetroffen, dan

[1] S. Leith-Ross: Fulani grammar, Lagos (Nigeria) w.d., 44, 29.

[2] M. Guthrie: Lingala, lingua franca of the Middle Congo, Africa 14 (1943) 118; G. Hulstaert: Les langues indigènes et les Européens au Congo Belge, African Studies 5 (1916) 126.

verdienen de zojuist uiteengezette beginselen vooral op twee terreinen te worden toegepast. Vooreerst op dat van de spelling. Stellen we ook hier allereerst weer de begrippen zo zuiver mogelijk.[1]

Uit sociaal oogpunt heeft een taal tot taak de verstandhouding onder de mensen te bevorderen. En naarmate een bepaald type dus door een groter aantal mensen of op een groter en meer uitgestrekt gebied wordt verstaan, wordt aan deze opgave des te beter voldaan. Zo gezien, is de schrijftaal derhalve zonder twijfel een meer volkomen taalvorm dan de gesproken taal. Kan een gesproken woord in het gunstigste geval door enige honderdtallen worden gehoord en begrepen, het geschreven (en gedrukte) woord bereikt duizenden.[2] Evenmin als aan de plaats is de schrijftaal daarenboven gebonden aan de tijd. Wat op papier of perkament geschreven of getekend werd, of zelfs in steen werd uitgebeiteld, is in beginsel onbeperkt houdbaar. Juist de namen, de wetten en de daden van zijn koningen, de grote religieuze riten legt een volk vast in zijn schrift, zo spoedig het dit middel leert hanteren. Men kan dit zeer wel verstaan. Een volk zonder schrift is als een volk zonder historie. Hoeveel is er bekend over Babylon en Egypte, enkel en alleen omdat het gelukt is hier het nationale schrift te ontcijferen! Hoe weinig daarentegen b.v. over de cretensische cultuur omdat ditzelfde hier tot nu toe niet is gelukt! Bij het samenstellen van een spelling gaat het m.a.w. over heel wat meer dan enkel een administratieve of een paedagogische maatregel. Het volk dat de phase van de geschreven taal bereikt valt daarmee alleen reeds onder de cultureel „hogere" typen.

De stap over deze belangrijke grens wordt intussen niet gemakkelijk gezet. En het valt niet te verwonderen dat slechts betrekkelijk weinig volkeren uit de geschiedenis erin geslaagd zijn, op dit punt alle moeilijkheden blijvend en voorgoed op te lossen. Het meest sprekende aspect voor ons doel is daarbij zonder twijfel, dat de klanktaal en de schrijftaal in principe blijkbaar veel minder nauwkeurig met elkander behoeven

[1] J. van Ginneken: Grondbeginselen van de schrijfwijze der nederlandsche taal, 1931; R. H. Stetson: The phoneme and the grapheme. Mélanges Van Ginneken 1937, 353; J. Vachek: Zum Problem der geschriebenen Sprache. Trav. du Cercle Ling. de Prague 8 (1939) 94; Id.: Some Remarks on Writing and Phonetic Transscription, Acta Linguistica 5 (1945–49) 86; H. J. Uldall: Speech and Writing, Acta Linguistica 4 (1944) 11; Thomas A. Sebeok: Phonemes and orthography in Finnish, Acta Linguistica 4 (1944) 130; Ernest Pulgram: Phoneme and Grapheme: A Parallel, Word 7 (1951) 15.

[2] O. Jespersen: Mankind, Nation and Individual from a Linguistic Point of View, Oslo 1925; J. van Ginneken: De oorzaken der taalveranderingen [3], Akad. A'dam 1930, 71 vv.; K. Hidding: Geestesstructuur en cultuur, 's Hage 1948, 126 vv.

te corresponderen dan men in het Westen veelal, zonder verder nader onderzoek aanneemt. In de westerse talen geldt b.v. als een soort axioma, dat twee klanken die acoustisch of ook articulatorisch van elkander afwijken, elk ook over een eigen teken in het alphabet dienen te beschikken. Of minstens dienen hier zekere diacritische tekens te worden gebruikt. Ook wanneer men voor de z.g. „primitieve" talen een spelling gaat ontwerpen, wordt dit typische pragmatische beginsel weer doorgezet. In werkelijkheid echter is de toestand in de oosterse schriftsystemen die ten dele geheel buiten westerse invloed zijn ontstaan, geheel anders. De Chinezen b.v. bezitten een soort ideographisch schrift. De aan te duiden zaak wordt daarbij in beginsel zelve in het schrift afgebeeld. Later werden dan de aldus gevormde tekens verder vereenvoudigd en gesystematiseerd, zodat men ook de namen van abstracte begrippen en onaanschouwelijke dingen kon aanduiden. Het gevolg is, dat aldus één en hetzelfde schriftteken in verschillende delen van het uitgestrekte en dialectisch zeer sterk gedifferentieerde rijk geheel anders kon worden uitgesproken. Het onderling contact bleef desniettemin echter toch bewaard, omdat met de verschillende klanken telkens toch hetzelfde object werd bedoeld. [1]

Welk een hechte en ondubbelzinnige basis het nationale geestelijke verkeer op deze wijze verkrijgt, is zonder meer duidelijk. De chinese natie omvat thans meer dan vierhonderd millioen mensen. Sinds vier of vijf millenniën is de eenheid daartussen bewaard gebleven. Het chinees (in de aangegeven zin) is de meest begrepen taal van de wereld. Zonder de typische vondst van het ideographische schrift zouden dergelijke culturele prestaties zeker niet mogelijk zijn geweest!

Ook het schrift der Egyptenaren, en bij de oude Sumeriërs en Assyriërs, dat zoveel voor de cultuurgeschiedenis betekent, berust volstrekt niet enkel op de klank. Men spreekt van een silbe-schrift, en bedoelt daarmee dat, althans oorspronkelijk, enkel de consonant door een teken werd weergegeven. De bijbehorende vocaal werd bij het lezen zonder moeite daaraan toegevoegd. In het Westen hebben althans de ontwikkelde

[1] Th. Danzel: Die Anfänge der Schrift, Leipzig 1912; Br. Meissner: Die Keilschrift, Leipzig 1922; A. Ermann: Die Hieroglyphen, Leipzig 1912; Br. Schindler: Die Entwicklung der chinesischen Schrift aus ihren Grundelementen, Ostasiatische Zeitschrift III, 7 vv.; IV 23 vv.; V 137, 221 vv.; K. Weule: Vom Kerbstock zum Alphabet, Stuttgart 1915; B. Karlgren: Sound and Symbol in Chinese, Oxford 1923; Id.: Philology and Ancient China, Oslo 1926; D. Diringer: The Alphabet. A Key to the History of Mankind, New York 1948; James G. Février: Histoire de l'Ecriture, Paris 1948.

kringen gedurende de Middeleeuwen een dergelijk gemeenschappelijk medium gevonden in het latijn. Ook daarbij was de uitspraak zeker land voor land verschillend, de bedoelde betekenis der woorden bleef voor iedere lezer echter gelijk.

Men ziet uit dergelijke voorbeelden onmiddellijk hoe gewichtig, voor de nationale eenheid zowel als voor de cultuur, het werk der „Language Committees" is, die in verschillende delen van de wereld aan het werk zijn, en die o.a. tot taak hebben een gemeenschappelijke spelling voor een bepaald gebied te ontwerpen. De experts zouden echter te ver gaan, indien zij de gewenste spelling enkel op de momentane klank der talen of dialecten zouden willen baseren. De spelling is slechts een vage aanduiding, een zeker hulpmiddel om de bedoelde betekenis op te wekken in de geesten der lezers. Iets partieels, iets abstracts is daaraan van nature dus eigen. Een volkomen en regelmatige correspondentie van telkens hetzelfde teken met telkens dezelfde klank wordt niet vereist.

Overigens kunnen behalve culturele belangen ook wel bepaalde economische belangen met een herziening van de spelling zijn gemoeid. De aanwezige boekenvoorraad der christelijke missies zou daardoor b.v. met één slag waardeloos kunnen worden gemaakt. Het is zeker billijk, dat een dergelijke noodtoestand door bijzondere hulp van de regeringen zou worden overbrugd, b.v. door een speciale subsidie.

Een tweede gebied waarop de beslissing zeer goed overwogen dient te worden, betreft de keuze van een taal voor het elementaire en het hogere onderwijs. Ook hier zijn de verhoudingen vaak meer gecompliceerd dan men vroeger wel meende.

De jongere elementen uit de inheemse bevolking verlangen meestal zo spoedig mogelijk, zowel actief als passief, één of meer der grote europese verkeerstalen te leren beheersen. Daarmee wordt de weg naar het geestelijk wereldverkeer voor hen geopend, en men kan een dergelijke wens dus zeer wel verstaan. Wordt daaraan echter te snel of in een te ruime mate gehoor gegeven, dan blijkt de mentaliteit der leerlingen in veel gevallen in werkelijkheid nog niet voldoende voorbereid op het verwerken van al de vreemde binnendringende cultuurwaarden. En met name de westerse literatuur pleegt een funeste werking te hebben. Kiest men daarentegen de omgekeerde weg, en blijft het onderwijs in het eerste drie- of viertal jaren b.v. uitsluitend tot de locale taal beperkt, dan voelen de inheemse jongeren zich achtergesteld. Zij menen dat het de bedoeling der blanken is hen aldus uit te sluiten van het verkeer op hun

eigen niveau. Daarenboven dienen dan de taalcursussen practisch aan zoveel locale vormen en dialecten te moeten worden aangepast, dat men ook zuiver paedagogisch gezien voor een vrijwel onmogelijke opgave staat.[1]

De conclusie luidt dat men dus ook op dit punt weer tussen Scylla en Charybdis zal moeten trachten door te laveren. De beide talen, de inheemse vorm en de europese taal, dienen onvermijdelijk geruime tijd naast elkander en gelijktijdig onderwezen te worden. Het autochtone idioom zal daarbij uiteraard de basis moeten vormen. Enkel uitgaande van de eigen moedertaal, zo heeft de ervaring in het Westen ruimschoots geleerd, kan men ook een goed en duidelijk inzicht in een andere taal verwerven. En ook alleen op deze wijze zal in dit bijzondere geval een al te groot overwicht aan de europese zijde voorkomen kunnen worden. Zonder twijfel is de beschreven weg dus langer dan men wellicht had gewenst. Hij is echter veilig, en dat is het enige standpunt dat daarbij de doorslag mag geven. *Paulation eruditur vulgus*, zeide reeds Hobbes terecht.

Een bijzonder voorzichtige en geleidelijke taalpaedagogiek heeft men in Afrika b.v. gevolgd bij de unificatie der zuid-nilotische talen. De geschiktheid der gekozen eenheidstaal werd daarbij eerst in een bepaalde kleine kring beproefd. En pas daarna werd deze ook verder in de verschillende scholen doorgevoerd.[2]

[1] P. W. Schmidt: The Use of the Vernacular in Education in Africa, Africa 3 (1930) 136; A. Sauvageot: Problème de la structure interne (‚innere Sprachform') et du bilinguisme, Ve Congr. Intern. des Linguistes, Bruxelles 1939, Rapports 19 vv.; Id. : Le bilinguisme et l'éducation. Confér. Internationale, Luxembourg 1928; L. Grootaers: Tweetaligheid. Album Fr. Baur 1949, dl I, 291-296; A. Meillet: Sur le bilinguisme. Psychol. du langage 1933, 167-71; A. Weynen: Tweetaligheid, 1949; P. Post: Bilinguisme in Nederland. Een beschouwing over de wenselijkheid van een Fries-Nederlandse school in Friesland, 1949; Id.: Over de woordenschat van zesjarige kinderen in tweetalig Friesland, 1951; A. Rosetti: Langue mixte et mélange de langues, Acta Linguistica 5(1945)73.

[2] A. N. Tucker: De unificatie der Zuid-Nilotische talen, Kongo-Overzee 12-13 (1946-'47) 257.

G. BOURITIUS S.C.J.

DE MISSIONERENDE KERK EN HAAR CULTUURTAAK

In het Evangelie staat een woord, dat een nieuwe richting heeft gegeven aan heel de geschiedenis der mensheid. Pas op het eind van hun leven, toen ze iets mochten zien van de resultaten van hun arbeid, hebben de leerlingen de diepe zin van dit woord begrepen en duidelijker dan ooit zagen ze de toekomst van Gods Kerk voor zich, toen ze het zich herinnerden: „Gij zijt het zout der aarde" (Mt. 5, 13). Want sinds haar stichting heeft de Kerk in de kracht van de H. Geest het aanschijn der aarde veranderd als geen andere macht voordien in de historie. Zij maakte zich meester van al het edele ener grote antieke cultuur, die ze zuiverde en verbond met de jonge kracht van nieuwe, vreemde volkeren. Zij stichtte een volkerensamenleving, waarin een christelijke beschaving opbloeide, die nu reeds meer dan 1400 jaar een zeer groot deel der mensheid omvat en die overal ter wereld als de invloedrijkste en voornaamste beschouwd wordt. Wat kenmerkt haar kracht dan, als men weet, dat er vóór haar beschavingen zijn geweest, die duizenden jaren ouder waren en wier cultuurrijkdommen en levenskracht zeker niet voor haar onderdeden? Is het niet de ziel van deze beschaving, die voortkwam uit een onmiddellijk contact met de door God aan de mensheid geschonken Openbaring in de Kerk en die in wezen rechtstreeks georiënteerd was op de Drievuldige God der Openbaring Zelf? Laat dan in diezelfde kracht ook haar huidige zwakheid liggen — de wig, die reeds eeuwen de innig samenhangende delen, waaruit deze cultuur is opgebouwd (de opvatting over God en mens, geloof en weten, tijd en eeuwigheid), verder vaneen splijt tot vernietigens toe — haar inwendige voosheid verhindert niet, dat haar christelijke buitenkant nog duidelijk zichtbaar is. Zo is de West-Europese beschaving de eerste, waarin de gelijkenis van het zuurdeeg ten volle bewaarheid werd. — Zij is de eerste van een lange rij. Want, katholiek, is de Kerk niet gebonden aan een bepaalde beschaving. Daarom heeft zij ook niet het recht de beschaving, waarin zij feitelijk opgegroeid is, op te dringen aan een vreemd volk met een andere aanleg of beschaving. Elk volk heeft het recht zijn eigen persoonlijkheid te behouden, óók als het opgenomen wordt in het Corpus Christi

Mysticum.[1] In welke verhouding staat dan de Kerk ten opzichte van zo'n volk? Ook hier moet zij „zout" en „zuurdeeg" zijn. Heeft zij dan m.b.t. zijn cultuur een speciale taak en in hoeverre? Over deze vragen willen we in de volgende regels onze gedachten laten gaan, zonder evenwel dit omvangrijk probleem te willen en te kunnen uitputten. Na een noodzakelijke inleidende beschouwing over de aard van een cultuur zal de principiële verhouding van de missionerende Kerk tot een vreemde cultuur worden bezien, waarna vervolgens enkele problemen, die zich voordoen bij de vorming van een christelijke cultuur aan de orde komen.

DE AARD VAN EEN CULTUUR

Cultuur is een woord, dat zich zeer gauw en gemakkelijk laat gebruiken, maar waarvan het uitermate moeilijk is een zakelijke, duidelijke en enigszins volledige begripsomschrijving te geven. Dat is bij dit zeer ingewikkeld verschijnsel des te moeilijker, waar talrijke specialisten het vanuit hún richting bekijken en het dan omschrijven met de nadruk op dat aspect, dat hun het sterkst opvalt, zonder — over het algemeen — overigens de waarheid te kort te doen. Cultuurphilosophen als Edg. de Bruyne[2] en Jacques Maritain[3] leggen bijzonder de nadruk op de geestelijke verworvenheden, nagestreefd als behoorlijk in zich. Hetzelfde merken we op bij K. Gihrung[4], terwijl de cultuurhistoricus der Middeleeuwen Gustav Schnürer, wel wat vaag blijvend, de universaliteit van

[1] Cf. de uiteenzetting hieromtrent in: Ecclesia Gentium. Een bijdrage tot de dogmatische fundering van de noodzaak van aanpassing, in: Het Missiewerk 29 (1950) 65-78; 129-142, vooral 76-78 en 129-137.

[2] „Cultuur is het omvormen van de natuur, dank zij de arbeid van den geestelijk-bepaalden socialen mens, met het oog op het scheppen van goederen, die in zichzelve waardevol zijn en als zoodanig erkend kunnen worden." Prof. dr de Bruyne: Wat is Cultuur? Utrecht 1938, p. 15. De reden van het vormen van cultuur is voor hem: omdat het leven wordt beoordeeld als in zichzelve behoorlijk (p. 14) en omdat de kennis, wanneer zij onbaatzuchtig wordt nagestreefd, een objectief waardevol en behoorlijk goed is (p. 15). Nog: Daarin ligt de zin van cultuur: in 't verwezenlijken door den mensch, op grond van wat noodig is voor het stoffelijk en voor het sociaal leven, van wat in zichzelf waarde heeft (p. 41).

[3] „... la culture ou la civilisation c'est l'épanouissement de la vie proprement humaine, comprenant, non seulement le développement matériel nécessaire et suffisant pour nous permettre de mener une droite vie ici-bas, mais aussi et avant tout le développement moral, le développement des activités spéculatives et des activités pratiques (artistiques et éthiques)." J. Maritain: Religion et Culture, Paris 1930, p. 18.

[4] „Kultur ist daher in erster Linie Gestaltung des Lebens, Gestaltung um der Werte willen." Dr K. Gihrung: Abendland und Kultur, Einsiedeln-Zürich 1947, p. 50.

dit streven beklemtoont [1]. De Nederlandse cultuurhistoricus J. Huizinga verklaart meermalen, dat wij bij voorbaat weten, dat de termen, die ons voor het verschijnsel beschaving ten dienste staan, gebrekkig zullen blijven en het begrip, dat er achter ligt, onvast [2], ja, dit blijkt zelfs „volslagen onbepaald en onbepaalbaar" [3]; ofschoon hij een benaderende omschrijving van het begrip cultuur tracht te geven, die objectief zeker goed voldoet [4], en hij het essentiële van cultuur ziet enkel in een harmonisch verband van geestelijke waarden [5], schijnt hij toch bijzonder de aandacht te laten vallen op aesthetica en literatuur [6]. Een godsdiensthistoricus als Christopher Dawson wijst natuurlijk bijzonder op de grote betekenis van de sociale factor bij het ontstaan en de ontwikkeling van een cultuur. [7] Ethnologen als Kaj Birket-Smith zien zeer zuiver wanneer zij in dit verband de aandacht vestigen op de techniek: het gaan beheersen van de natuur, hoe primitief aanvankelijk ook, als allereerste stap en trede voor elke volgende cultuurontwikkeling. [8] De verschillende betekenissen van het woord cultuur in wijdere zin, zoals toegepast op een

[1] „Wij plegen die woorden (cultuur en civilisatie) te gebruiken als geestelijke maatstaf voor het leven en de werkzaamheid der menselijke ziel, voor de resultaten van die werkzaamheid en voor de toestand, die er door ontstaat. De maatstaf wordt ontleend aan het streven der gehele mensheid naar aardse welvaart en aan de vorderingen in geestelijke beheersing der goederen, die de mens ter beschikking staan." Prof. dr GUSTAV SCHNÜRER: Kerk en Beschaving in de Middeleeuwen I, Haarlem 1949, p. VII.

[2] J. HUIZINGA: Geschonden Wereld, Haarlem 1945², in: Verzamelde Werken VII, Haarlem 1950, p. 477.

[3] J. HUIZINGA: Geschonden Wereld, l.c. p. 495; elders nog pp. 490, 491, 500, 511 enz.

[4] „Cultuur als gesteldheid van een gemeenschap is aanwezig, wanneer de beheersching van natuur op materieel, moreel en geestelijk gebied een toestand gaande houdt, die *hooger* en *beter* is, dan de gegeven natuurlijke verhoudingen meebrengen, met als kenmerk een harmonisch evenwicht van geestelijke en stoffelijke waarden en een in hoofdzaak homogeen bepaald ideaal, waarheen de verschillende activiteiten van de gemeenschap samenstreven." J. HUIZINGA: In de Schaduwen van Morgen, Haarlem 1939⁷, in: V.W. VII, p. 332.

[5] J. HUIZINGA: Geschonden Wereld, l.c. p. 490.

[6] „Daarnaast (hechte rechtsorde, zedenwet enz.) zal zich onze voorstelling van cultuur bovenal verbinden aan verworvenheden op aesthetisch gebied, aan voortbrengselen van kunst en letteren." l.c. p. 490, cf. ook p. 579.

[7] „A social culture is an organized way of life, which is based on a common tradition and conditioned by a common environment." CHR. DAWSON: Religion and Culture, London 1948, p. 47.

[8] „Auf dem Gebiet der materiellen Kultur in allen ihren Schattierungen macht sich aber die Technik doch am stärksten geltend, und weil sie diese Seite der Kultur trägt, bildet die Technik im engeren Sinn die Grundlage für den ganzen übrigen Kulturaufbau." KAJ BIRKET-SMITH: Geschichte der Kultur, Zürich 1948, p. 74.

individueel persoon enz. [1] voorbijgaande en ook een eventuele nuance tussen cultuur en beschaving ter zijde latend [2] willen wij, weliswaar overtuigd van het feit „dat een definitie van cultuur, die de gehele inhoud der voorstelling uitput, nauwelijks te geven is" [3], toch een poging wagen om een algemeen-begrippelijke omschrijving van cultuur te geven, die voor onze kwestie bruikbaar is en waarin zowel de *cultuur als resultaat* als de *cultuur in wording* enigszins is weergegeven. Uitgaande van de principiële stelling, dat cultuur geschapen wordt door het werk van de menselijke geest op de natuur en er derhalve een allerinnigste wisselwerking bestaat tussen beide, waarbij de geest als forma noodzakelijk beperkt wordt door de stof als materie, en, wederkerig, de materie wordt vervormd onder invloed van de geest, is het van belang deze nauwe eenheid tussen beide in het scheppen van cultuur nu reeds ten sterkste te benadrukken. Met deze onderlinge inwerking voor ogen zouden we dan een cultuur willen omschrijven als: *het organisch en harmonisch geheel van de specifiek menselijke uitingen in een bepaalde gemeenschap zowel op stoffelijk als op geestelijk gebied, zoals dit in een bepaalde ruimte of tijd wordt aangetroffen;*

op stoffelijk gebied: de ordening (in een overdacht gebruik) der stoffelijke natuur (beheersing, toepassing en vervolmaking) met als resultaten daarvan de economie, techniek enz. in een bepaalde gemeenschap met als diepste oorsprong het streven naar het noodzakelijke, het nuttige en het aangename;

op geestelijk gebied: de ordening der geestelijke waarden met als resultaat: het nauw met het vorig aspect samenhangende en ten dele onder

[1] Nadere verklaringen omtrent de geschiedenis van het woord *cultuur* o.a. bij G. SCHNÜRER: o.c. I, pp. V-VII en vooral bij J. HUIZINGA: Geschonden Wereld, in V.W. VII, pp. 484–487 en voor *civilisatie* op pp. 481–484. — Over het begrip cultuur: G. WISSLER: Man and Culture, 1923; B. MALINOWSKI: A Scientific Theory of Culture and Other Essays, 1944; T. S. ELIOT: Notes towards a Definition of Culture, London 1948.

[2] *Cultuur* zou meer dynamisch zijn: het ontwikkelen, uitgroeien, „leven" van de menselijke geest, zich ontplooiend naar alle kanten in de gemeenschap; *beschaving* (civilisatie) zou meer statisch zijn: het „gearriveerd eindproduct" van de cultuur, die tot stilstand gekomen is met de bijbetekenis van verstarring, steriliteit en spoedige dood. Dit onderscheid werd ingevoerd door OSWALD SPENGLER in zijn werk Untergang des Abendlandes I, 2 Bnde, München 1922-23, en heeft een wijde verspreiding gevonden. Zo wordt het o.a. nog aangetroffen bij E. DE BRUYNE: o.c. pp. 41–43; JOS. POELS: Cultuur of Beschaving? in: Het Schild 1948, 151–155. J. Huizinga wil deze tegenstelling niet erkennen en verklaart het ontstaan ervan uit een gebrekkig verstaan van de termen cultuur en civilisatie; ons woord beschaving is ook zeer bruikbaar om het moderne, wijde cultuurbegrip in zijn volle betekenis uit te drukken. Cf. Geschonden Wereld, l.c. p. 489.

[3] J. HUIZINGA: In de Schaduwen van Morgen, l.c. p. 328.

invloed daarvan bestaande totale complex van opvattingen, gebruiken en instellingen van sociale, ethische, godsdienstige, normatieve, wijsgerige, positief wetenschappelijke en aesthetische aard, dat ontstaan en uitgegroeid is in een bepaalde gemeenschap en wel onder de invloed van bio-klimatische, geografische, anthropologische, (psychische) en historische factoren; en hierbij dient bovendien rekening te worden gehouden met gewichtige individuele en gemeenschappelijke invloeden m.b.t. de waardering van objectieve en subjectieve waarden. De diepste oorsprong van heel dít complex is het streven naar het ware, goede en schone als te verwerkelijken menselijkheidsideaal in dit bepaald milieu.

BELANGRIJKE ASPECTEN

ZONDER in détail in te gaan op de verschillende cultuurfactoren afzonderlijk, hun onderlinge causale beïnvloeding en de prioriteit onder hen, is het wellicht wel dienstig hier de aandacht te vragen voor enkele punten, die voor het juist begrip van cultuur allerbelangrijkst zijn.

Cultuur en gemeenschap

ALLEREERST staan we voor het gewichtige feit, dat een cultuur ontstaat en zich ontwikkelt in een gemeenschap en wel in een bepaalde gemeenschap. Cultuur als zodanig bestaat dus niet als een realiteit maar is een abstractie: sprekend over cultuur heeft men het over een bepaalde cultuur, die een concrete historische werkelijkheid is of geweest is. Ofschoon die gemeenschap uit individuen bestaat en het de afzonderlijke individuen zijn, die denken en handelen, zijn het toch weer de sociale atmosfeer, de typische eigenaardigheden van de omringende natuur [1] en de historische gemeenschapstradities enz. die aan het gemeenschappelijk denken en handelen van die mensen de karakteristieke eenheid geven, die hun cultuur beheerst. Ofschoon het dus de enkeling is die cultuur schept, is hij zelf geenszins autonoom in zijn schepping, maar staat hij onder sterke invloed van zijn „sociale atmosfeer" en vooral: is het uitsluitend de gemeenschap, die door het aanvaarden van zijn schepping, hetzij dit een lied, een ornament of een godsbegrip is, dit tot een eigen cultuurgoed maakt en — dit is zeker even belangrijk — het bewaart en eventueel ontwikkelt. Het is deze functie van de „cultuurscheppende"

[1] „Jede Kultur — mit Ausnahme der allerniedrigsten — ist an eine bestimmte geographische Umwelt gebunden." KAJ BIRKET-SMITH: Geschichte der Kultur, p. 61.

gemeenschap, die het feit verklaart, dat zo goed als altijd de namen van de individuele scheppers van cultuurelementen voor de geschiedenis verloren zijn, omdat het „individueel-eigen" „volkseigen" geworden is. Ja zelfs worden deze cultuurscheppingen — vooral in primitieve maatschappijen — wel toegedacht aan wezens van een andere orde, hetzij aan de voorouders, aan cultuurheroën of aan de schepper der mensen zelf, evenals in hogere culturen aan een op bijzondere wijze op de voorgrond tredende figuur allerlei belangrijke daden worden toegeschreven.[1] Hieruit blijkt, dat de gemeenschap niet alleen een voedingsbodem is van de cultuur, maar dat zij tevens een belangrijke cultuur-scheppende factor is. Cultuur kan niet gedacht worden zonder gemeenschap: deze is zowel voorwaarde als oorzaak der cultuur.

Bron en kern der cultuur

Een ander bemerkenswaardig feit is, dat een cultuur spontaan geboren wordt omdat de streefvermogens, waaruit zij voortkomt, diep-innerlijk en algemeen menselijk zijn. Het vormen van cultuurgoederen toch is niets anders dan de noodzakelijke voldoening van een uit het diepste innerlijk voortkomende behoefte: zelfhandhaving zowel in de zinnelijke als in de bovenzinnelijke wereld. Een voorbeeld uit de stoffelijke cultuur moge dit verduidelijken. In primitieve culturen beheerst de zorg voor voedsel het gehele leven. In de oudst bekende primitieve cultuur jaagde de mens het dier met de knots. Later bereikte hij dit doel effectiever met de vergiftigde pijl, die veel verder reikte en gemakkelijker doodde, en dus nuttiger was. Weer later leerde hij de speer kennen, waarmee hij groot wild te lijf kon gaan. Al naargelang hij zijn jachtinstrumenten verbeterde leerde de mens dus beter zijn behoeften te bevredigen. En parallel daarmee: al naargelang de mens meer de chaos der verschijnselen, die hij om zich heen zag, verlangde te ordenen en te verklaren uit een innerlijke behoefte naar waarheid, goedheid en schoonheid, schiep hij zich de cultuurgoederen van hogere orde als de opvattingen over de kosmos en de schepping, het geloof aan geesten, stamwetten, religieuze gebruiken, sociale instellingen, aesthetische tradities enz. Al deze stoffe-

[1] In verband hiermee hebben ook vele stammythen een voorname culturele betekenis als draagsters van de traditionele opvattingen. Het is de verdienste van Malinowski gewezen te hebben op de functionele betekenis van de mythe in de gemeenschap, vooral in zijn werk „Argonauts of the Western Pacific", London 1922.

lijke en geestelijke waarden staan in een cultuur niet los naast en van elkaar. Het innige verband tussen hen door hun diep-innerlijke oorsprong wordt nog vergroot door hun wederzijdse beïnvloeding en harmonische samenwerking, waardoor alle elementen gebundeld worden tot één groot complex geheel: een cultuur is immers een *organisch* geheel.[1] Dat verklaart ook, waarom elk van haar factoren voor het menselijk leven even fundamenteel is. Daarom ook kan Kaj Birket-Smith zeggen „eignet sich jede ihrer Hauptseiten gleicherweise als Ausgangspunkt für eine Betrachtung der ganzen übrigen Kultur".[2] Al kennen we gestagneerde primitieve culturen, waar door omstandigheden slechts één cultuurfactor bijzonder is uitgegroeid[3], als regel zal er een wisselwerking zijn van de verschillende cultuurfactoren onderling, waarbij cultuurelementen afsterven en andere, eigene of vreemde, worden opgenomen als in de juist getroffen beeldspraak: „Die Kultur ist wie ein Wald, das Bäume jeden Alters, angepast an verschiedene Boden- und Lichtverhältnisse, enthält".[4] Het is nu juist de harmonie tussen die cultuurfactoren, die het criterium is voor de graad van leven ener cultuur en die er de kern van vormt. En waar heel dit complex zich ontwikkelt langs de lijn van een bepaald, concreet denken — „behind every civilization, there is a vision"[5] — springt ons het grote gewicht van de juiste waardering van dit bron- en kernaspect der cultuur voor de behandeling van ons onderwerp dadelijk in het oog.

[1] Dit is ook de reden, waarom een cultuur zo een complex feit is, dat het ons onmogelijk is een hele cultuur te kunnen overzien en te begrijpen; zo zegt Huizinga, dat we ook met het woord idee haar wezen niet kunnen treffen: „idee veronderstelt een enkelvoudig beeld van onzen geest, iets wat de gedachte in één blik kan vatten. De behoefte om een beschaving, welke dan ook, te objectiveeren, haar als een wezenlijk iets, als een historisch geheel te zien, laat ons niet los, maar zij blijft door de begrensdheid van ons denkvermogen en uitdrukkingsvermogen steeds onbevredigd." J. HUIZINGA: Geschonden Wereld, l.c. p. 491.

[2] K. BIRKET-SMITH: o.c. p. 266.

[3] Zo heeft bv. de mens in de Eskimocultuur in zijn strijd om het bestaan met de hem omringende elementen zich bovenal toegelegd op het verkrijgen van jachtbuit en in dit kader een buitengewoon gespecialiseerde techniek ontwikkeld, terwijl de godsdienstige en sociale factor in zijn cultuur miniem ontwikkeld is; en hebben anderszins vele primitieve stammen in Australië een zeer ontwikkeld sociaal systeem, waar hun economische ontwikkeling uiterst gering is.

[4] K. BIRKET-SMITH: o.c. p. 62.

[5] CHR. DAWSON: Progress and Religion, London 1945, p. 76.

Het streven der cultuur

TENSLOTTE is het van grote betekenis om te onderzoeken, welke de plaats van een cultuur is in de geschapen orde. En hier valt het merkwaardige feit te ontdekken, dat de cultuur, ontstaan en wezenlijk behorend tot de tijdelijke, eindige orde — groeiend in een eindige gemeenschap en met de geest inwerkend op stoffelijke goederen in samenhang met concrete en historische werkelijkheden —, toch in haar doelgerichtheid ver boven die tijdelijke orde uitstreeft en de geslotenheid der stoffelijke wereld tracht te doorbreken: de menselijke cultuur is in haar streven louter transcendent. Dat is niet anders dan het logisch gevolg van dit wonderbaar feit der schepping, dat God aan de mens een verstand heeft gegeven, dat als voorwerp heeft: het ware; en hem een wil schonk om na te streven het goede, zodat aan dat beperkte mensenverstand en aan die beperkte wil een voorwerp beantwoordt, dat onbeperkt is. Want het ware, dat de mens wil kennen, is: al het ware, en het goede, dat de mens wil bezitten is: al het goede; de volle waarheid en het onbeperkt goed heeft God voor de mens bestemd; daarvoor is hij geschapen en eerder kent hij geen rust dan wanneer hij deze gevonden heeft. Het kan wel niet anders, of dit oer-verlangen openbaart zich in de cultuur. Maar hier wreekt zich haar gebondenheid aan de stof: zij kan haar behoefte naar geluk slechts ten dele bevredigen: altijd komt ze bij een punt, waar ze niet bovenuit kan stijgen, en welke weg omhoog de mensheid in zijn taltijke culturen ook opgaat, overal moet ze stilhouden bij dit punt, hoe hoog een menselijke cultuur ook kan klimmen. Want is haar streven in zekere zin oneindig, de verwerkelijking ervan is beperkt. Leert de schepping zelf ons niet de beperking van haar geschapen-zijn? Ook al is zij een afstraling van de oneindige volmaaktheid van de Schepper Zelf — en ook de cultuur is een onderdeel der schepping — dit spiegelbeeld blijft altijd onvolmaakt. Ook cultuur — term van scheppende en vormende activiteit van God en mensen en tevens uitgangspunt en weg van mensen naar God — blijft stukwerk en zelfs alle volkeren en tijden tezamen geven geen afgerond geheel van het wereldbeeld maar, zoals Gihrung zo typisch uitdrukt: „klaffende Offenheit nach oben” .... „Kultur ist immer Bemühung um ein Unerreichbares; in diesem Unerreichbaren liegt das Bezeichnende für Kultur” [1]. Hoe paradoxaal dit ook moge klinken, het is geen boze droom. Dit streven

[1] Dr K. GIHRUNG: o.c. pp. 56, 57.

van de mens in de cultuur is niet zinloos. Het richt de mensheid op van zich zelf en van deze aarde en stelt haar open voor het besef van het goddelijke en wekt het verlangen daarnaar in haar op. „Daarom," zegt Dawson terecht, „zijn de eigen goederen der eigen culturen geen dode eindpunten; zij zijn de middelen, waardoor het universele goed wordt bereikt en waardoor deze culturen georiënteerd worden naar het goed, dat hun eigen kracht en kennis overstijgt." [1]

DE KERK EN DE MENSELIJKE CULTUUR

Bij ons onderzoek naar de principiële verhouding, die er bestaat tussen de Kerk en de menselijke cultuur, zullen we allereerst moeten nagaan, wat precies de eigen en essentiële taak is van de Kerk. Gesticht door de Zaligmaker, van Wie zij vóór zijn glorievolle Hemelvaart haar zending rechtstreeks mocht ontvangen, heeft zij tot opdracht om voor heel de mensheid en voor heel de wereldgeschiedenis „de schat des geloofs, eens door de Apostelen doorgegeven, onder de bijstand van de H. Geest heilig te bewaren en trouw uiteen te zetten en te verbreiden"[2]. De wezenlijke taak der Kerk bestaat dus in het verkondigen van de goddelijke openbaring, die God eens in de historie aan de mensen heeft gedaan door de zending en de boodschap van zijn Goddelijke Zoon, en in het bewaren en uitdelen van de genaden, door Jesus voor alle mensen verdiend, m.a.w. de taak der Kerk is een *bovennatuurlijke*, *goddelijke* taak. Zij heeft dus per se niets met de menselijke cultuur uitstaande, waar deze toch niets anders is dan de verwerkelijking van het menselijkheidsideaal door een bepaalde mensengemeenschap op de haar eigen wijze en in haar eigen milieu als het hoogste resultaat van kunnen van de natuurlijke menselijke rede en wil; een taak dus, essentieel behorend tot de *natuurlijke*, *menselijke* gemeenschap en tot de louter tijdelijke orde.

De Kerk niet onverschillig

Maar staat dan de Kerk neutraal tegenover de menselijke cultuur? Dit is wel onmogelijk. En wel allereerst, omdat het geloof, dat zij verkondigt met alles wat het met zich brengt, de hele mens met al zijn activiteiten tot op de grond zal moeten doordringen, dus ook zijn cultuur. Zij zal dus uiteraard interesse moeten betonen voor de cultuur van het volk,

[1] Chr. Dawson: Religion and Culture, p. 62.
[2] Conc. Vatic. Sessio IV, Constitutio Dogmatica I de Ecclesia Christi, cap. 4.

waaraan zij het geloof verkondigen gaat. Evenmin kan zij neutraal staan tegenover een cultuur omdat zij als authentieke Draagster en Verkondigster van de Waarheid onmogelijk onverschillig kan zijn ten opzichte van wat er reeds aan waarheid leeft buiten haar en dit is over het algemeen niet weinig. [1] Ook mag men het feit niet voorbij zien, dat voor haar werk onder de heidenen een zekere cultuurhoogte noodzakelijke voorwaarde is, opdat zij de hoge waarheid, die zij komt brengen, enigszins begrijpelijk kan maken en dus zal haar belangstelling voor een cultuur zeker aanwezig zijn.

Wezenlijke redenen voor haar belangstelling

Maar boven al deze redenen, waarom de Kerk niet neutraal kan staan ten opzichte van een cultuur, is er een, die niet alleen geen genoegen neemt met een zekere passieve of negatieve houding van haar kant, door alles, wat met haar leer niet overeenkomt, uit te snijden en het dan bij het overige te laten, maar die van haar een beslist positieve houding noodzakelijk opeist en deze reden is gelegen én in de aard van de menselijke cultuur én in de aard van de *feitelijke* menselijke natuur én in de aard van de Kerk zelf.
Ten eerste is het de aard zelf van een cultuur, die, als zodanig, iets is in de natuurlijke en eindige orde en hierin ook blijft, ook al zou ze zich voor haar doen nog zo zuiver ontwikkeld hebben. Want al is elke cultuur een zelfstandig afgerond geheel, volgens welks patroon er de mens zijn leven in leidt, toch is elke niet-christelijke cultuur in zeker opzicht een gestagneerde cultuur, omdat zij voor het geluksstreven der mensheid, waaruit zij ontstond en zich ontwikkelde, geen volle bevrediging vond. Zij schiep wel vormen, die na eeuwen traditie vastgelegd, de mensen tot op zekere hoogte voldeden, maar haar natuurlijk élan naar het

[1] „Wel verre ervan, dat de Kerk zich zou verzetten tegen de menselijke cultuur (lett.: de beoefening van menselijke kunsten en wetenschappen) helpt en bevordert zij deze veeleer op vele wijzen. Want zij ontkent noch misprijst het nut, dat daaruit voortvloeit voor het menselijk leven; ja, zij is ervan overtuigd dat deze, evenals ze van God, de Heer der wetenschappen, afkomstig zijn, als ze juist beoefend worden, met Gods genade tot Hem voeren." C.V. Sess. III c. 4. — Evenzo sprak Paus Pius XI de gedachte uit: „dat het voor de organisatie der Kerk van Christus onder de heidense volkeren noodzakelijk is, alle elementen te benutten, waaruit zij volgens Gods plan wordt opgebouwd", o.a. in de Missie-encycliek „Rerum Ecclesiae", 28 Febr. 1926, A.A.S. XVIII, 1926, p. 77 (vert. in H.M. 7 (1925-'26) 198-220. — Ook Paus Pius XII spreekt in de laatste Missie-encycliek duidelijk de opvatting uit, die de Kerk heeft over het ware en goede in de heidense culturen: Enc. „Evangelii Praecones" 2 Juni 1951, A.A.S. XXXXIII, 1951, vooral pp. 521-524.

eeuwige zal nooit worden voortgezet en haar geluksstreven nooit bevredigd, wanneer dit niet wordt opgevangen, verheven, aangevuld en voltooid door de Kerk als Draagster der geopenbaarde Waarheid en Uitdeelster der goddelijke Genade. Is elke menselijke cultuur in haar streven transcendent [1], dan roept ook elke cultuur in haar verlangen naar het summum verum et bonum, om de Kerk van Christus, en deze kan haar haar antwoord en hulp niet weigeren. En juist hierin ligt misschien de reden van dit spontaan streven van elke menselijke cultuur naar het oneindige — en hiermee komen we te spreken over de aard van de feitelijke menselijke natuur — nl. dat de mensheid en in haar elke stam en elk volk met alle ertoe behorende individuele mensen, feitelijk nooit tot de louter natuurlijke orde heeft behoord, maar dadelijk bij de schepping tot de bovennatuurlijke orde werd verheven. De Kerk weet dit en zij ziet in de voortdurende worsteling der menselijke culturen om voor zich het ware en goede te bezitten de uitnodiging tot hen te komen. Gods barmhartigheid heeft het zo geleid, dat die culturen van de mensheid een weg kunnen zijn naar Hem toe, maar op een bepaald punt komen zij te staan voor een gesloten poort, die slechts de Kerk wagenwijd open kan stoten.

Eindelijk is die reden gelegen in de Kerk zelf die, zelf gedragen door verloste mensen, tenslotte niets anders is dan de logische consequentie van de Incarnatio Verbi: Zij Zelf is de incarnatie van het goddelijke onder de mensen, en, zelf niet vreemd aan het menselijke en in bezit van het goddelijke, weet en voelt zij wat er omgaat in de onverloste mensheid, die nog niet tot haar Mystiek Lichaam behoort en die toch blijft streven naar haar geluk. Juist omdat de Kerk het goddelijke en het menselijke tot één lichaam zo nauw in Zich verenigt, ja, omdat het haar taak is, al het menselijke a.h.w. te vergoddelijken, omdat zij voor allen de genade en de glorie van het heil in Zich draagt en tevens al het geschapene, het redelijke en redeloze, heel de menselijke activiteit in zich wil opnemen, om dit te transformeren tot lof, aanbidding, liefde en dank ten opzichte van de Drievuldige God, Schepper en Vader van al het bestaande, daarom is het de taak der Kerk zich in te planten in het leven van een volk en daardoor al zijn waarden, heel het leven, zowél het stoffelijke als geestelijke te adelen en te verheffen zodat men terecht

[1] J. HUIZINGA: In de Schaduwen van Morgen, l.c. p. 333.

kan spreken van een „incarnation de l'Eglise" [1]. Zij zal de mens in elke cultuur moeten leren, dat ook de stoffelijke waarden hun bijzondere betekenis hebben in de schepping, bestemd als zij zijn ten dienste van de mensheid, die geroepen is tot het deel-uit-maken van het Mystiek Lichaam, de Kerk, het middelpunt der schepping. [2] De arbeid der Kerk op deze wereld zal niet gedaan zijn, vóórdat zij alle mensen en door hen al het redeloze, dat voor de mensen geschapen is, tot vrede zal hebben gebracht met „de Vader der lichten, bij Wie geen verandering bestaat of schaduwen van wisselvalligheid" (Jak. 1, 17). God is Licht en de Kerk zal niet rusten, voor heel de wereld op haar roep „Lumen Christi" het „Deo gratias" zal hebben geantwoord. Want heel de wereld is geschapen voor God en die schepping is niet voltooid, voor zij geheel en al herschapen is in Christus, „de Eerstgeborene van gans de schepping" (Koloss. 1, 15). In de tegenwoordige orde van de verheven, gevallen en verloste mensheid is het alleen de Kerk, de Mystieke Christus op aarde en de weg voor de mensen naar God, die aan heel de schepping haar zin geeft „omdat er onder de hemel aan de mensen slechts één naam is gegeven, waardoor ze zalig kunnen worden, Jesus Christus onze Heer" (Act. 4, 12) en dit „tot lof en glorie van God" (Filipp. 1, 11).

Omvang van de cultuurtaak der Kerk

Na deze beschouwing over de positieve houding, die de Kerk inneemt ten opzichte van een bepaalde cultuur, willen we in een principiële conclusie trachten vast te leggen in hoeverre hier sprake is van een cultuurtaak der Kerk en in hoeverre deze haar toekomt. Daar een cultuur enerzijds gedragen wordt door en zich ontwikkelt in een bepaalde concrete en historische gemeenschap en deze gemeenschap zich richt op het verwerkelijken van het menselijkheidsideaal binnen een tijdelijke, wereldlijke orde zal de taak van het scheppen, eventueel veranderen

[1] Deze uitdrukking gebruikt men tegenwoordig gaarne om de harmonie tussen het geestelijke en stoffelijke in de Kerk uit te drukken, cf. o.a. J. Frisque S.A.M.: La Mission et l'Eglise particulière, in Eglise Vivante 1 (1949) 401.

[2] „De aardse waarden zijn meer dan een simpel middel tot heiliging den mens ter beschikking gesteld. Zij maken integendeel deel uit van heel de geschapen orde, met hem zijn ze overweldigd geworden door de erfzonde, maar ook zij zijn vrijgekocht door Christus en door zijn Geest tot de hemelen verheven. Die werkelijkheden zijn fragmenten van de gehele wereldorde en hebben hun eigen doelgerichtheid. Zij manifesteren op hun wijze de glorie van de Schepper en de barmhartigheid van de Verlosser". G. Thils: Théologie des réalités terrestres. I. Préludes, 1948, p. 90.

van een cultuur altijd van nature blijven toekomen aan die tijdelijke, concrete, „burgerlijke" gemeenschap. De taak van de Kerk hiertegenover is, zoals gezegd, slechts supplementair, het verheffen dier cultuur door haar christelijke wereldbeschouwing, het aanvullen van de onvermijdelijke hiaten, het voltooien ervan door haar de weg te wijzen naar de goederen der Openbaring en naar het eeuwig Leven. Omdat de vormverandering der cultuur anderzijds noodzakelijk vanuit haar binnenste moet komen — „de vitale veranderingen in een cultuur zijn slechts die, die van binnen komen" [1] —, kan de Kerk deze geleidelijke ontwikkeling slechts overlaten aan de culturele gemeenschap, waaraan zij het Evangelie brengt. [2] Behoren de leiders der Kerk zelf tot die bepaalde cultuur, dan kunnen ze natuurlijk zelf die veranderingen sterk beïnvloeden als leden ook van die tijdelijke gemeenschap. Voor de *missionerende* Kerk (dat is dus de missieleiding en het missiepersoneel, die over het algemeen tot een andere cultuur behoren dan die van het volk, waaronder zij werken) zouden we dan het volgende willen vaststellen met betrekking tot hun cultuurtaak:

> De missionerende Kerk heeft een taak t.o.v. de menselijke cultuur, welke taak haar, gezien haar opdracht: alle volkeren te bereiken, en haar plicht: deze volkeren in hun persoonlijkheid te laten, haar wezenlijk en direct toekomt, doch die niet bestaat in het scheppen, ev. veranderen van een bepaalde cultuur maar in het aanbieden van de middelen aan de christelijke gemeenschap, die zij onder een bepaald volk (in een bepaalde cultuur) gesticht heeft, opdat deze de bestaande (heidense) cultuur zou corrigeren van dwalingen en slechte gebruiken, haar zou doordesemen van de christelijke wereldbeschouwing en haar zou voltooien, d.w.z. haar natuurlijke transcendentie zou leiden in de juiste richting. — Waar een allerprimitiefste, of — om zo te zeggen — bijna geen cultuur aanwezig is, zal zij met de opbouw van een eigen cultuur een aanvang moeten

[1] Chr. Dawson: Progress and Religion p. 78.

[2] „Om dezelfde redenen van eerbied voor het objectieve laat het christendom het menschelijke leven vrij in de natuurlijke eigenaardigheid van de volkeren. Waar echte, breede en diepe cultuur het oorspronkelijk optreden van de individuen en volkeren onderstelt, eerbiedigt het christendom het individueel en nationaal karakter van het leven .... Het christendom behoort onpartijdig te blijven voor de wisselende vormen, waarin volgens de omstandigheden, behoeften en gevoelens van de verschillende volkeren, de echte cultuur zich kan belichamen." E. de Bruyne: Wat is Cultuur? Utrecht 1938, p. 72.

maken, maar deze taak aan de christelijke gemeenschap moeten overdragen, zodra deze daartoe in staat is.[1]

De harmonie in gevaar?

VAN al de verscheidene cultuurfactoren, die als samenstellend deel de cultuur van een bepaald volk vormen, is er een die we aan een meer bijzonder onderzoek moeten onderwerpen, omdat het de schijn heeft, dat met haar voortbestaan, dat door de missionerende Kerk zonder twijfel onvoorwaardelijk en positief bedreigd wordt, de eigen cultuur van een volk staat of valt: nl. de cultuurfactor godsdienst. Al heeft men de rol, die de godsdienst in de cultuur speelt, misschien wel eens overdreven, feit is, dat hij een cultuurfactor van de eerste rang is, wellicht omdat vooral in de godsdienstige houding van de mens de innerlijke streving boven het stoffelijke uit naar het bovenzinnelijke het beste bevrediging vindt en deze houding hem de beste uitdrukking biedt voor zijn afhankelijkheid van door hem oncontroleerbare machten.[2] Dikwijls kan men zeggen, dat de sleutel van een cultuur haar godsdienst is. Wanneer men deze niet kent zal men nooit de innerlijke vorm van een gemeenschap kunnen verstaan. Maar als dan van de ene kant elke cultuur haar eigen godsdienst heeft, zoals blijkt uit het wezen van cultuur — en zo blijkt nu ook uit het historisch onderzoek van Wilhelm Schmidt S.V.D., dat er geen volk bestaat zonder godsdienst, zoals hij in zijn reusachtig werk „Der Ursprung der Gottesidee" [3] met zijn overvloedig feitenmateriaal overtuigend heeft aangetoond —, en van de andere kant de godsdienst in een cultuur zo'n machtige centrale factor is, dat bij zijn verdwijnen heel het gebouw der cultuur in elkaar stort [4] hoe zal dan de Kerk in staat zijn haar leer aan een cultuur te brengen zonder deze volkomen te vernietigen, daar zij noodzakelijk de oude heidense godsdienst moet elimineren?

Dit gevaarlijk er uitziend probleem wordt theoretisch vrij gemakkelijk opgelost, hoewel de practijk hiermede steeds wel de zwaarste

[1] Er zijn echter ook andere meningen, die uitgaan van de gedachte, dat de West-Europese cultuur zovele en zo hoge waarden in zich bezit, dat zij ook voor de christianisering der andere culturen een voorname rol te spelen heeft, zodat men aan de toekomstige leiders dezer cultuurvolkeren de eis stelt, zich eerst volgens de Europese gedachte te oriënteren, o.a. M. A. CRAS O.P.: L'Eglise Missionnaire et la culture occidentale, in: La Vie Intellectuelle 15 (1947) 6-23. Enkele citaten in: H.M. 29 (1950) 141, n. 2.

[2] „Gedurende het grootste gedeelte der mensengeschiedenis in alle perioden en toestanden van een gemeenschap, is de godsdienst de grote centrale verenigende kracht in de cultuur. Hij is geweest de bewaarder der traditie, de handhaver van de morele wet, de opvoeder en leermeester der wijsheid. En naast zijn conservatieve functie heeft de godsdienst ook een scheppende, strevende, dynamische functie gehad als opwekkende en levengevende kracht." CHR. DAWSON: Religion and Culture, London 1948, p. 49-50.

[3] Prof. dr WILHELM SCHMIDT S.V.D.: Der Ursprung der Gottesidee. Eine historisch-kritische und positive Studie. X Bände, 1926-1951.

[4] CHR. DAWSON: Religion and Culture, p. 22. K. BIRKET-SMITH: Geschichte der Kultur, p. 39.

moeilijkheden zal ontmoeten. Want ofschoon het waar is, dat de oude godsdienst onherroepelijk uitgesneden moet worden en hij het toch voor een groot deel is, die een cultuur haar vorm gegeven heeft, mag men niet uit het oog verliezen, dat het wezen van godsdienst niet bestaat in zijn gebondenheid aan een bepaalde cultuur (ofschoon hij naar zijn vormen daarvan onafscheidelijk is), maar wel in zijn transcendentie, die uitgaat boven het stoffelijke. Juist hierin ligt de grootse maar moeilijke taak der Kerk: het omschakelen van een geesteshouding van het valse en onvolledige naar het ware en volledige door elk volk de bovennatuurlijke godsdienst mede te delen in plaats van het surrogaat, dat men tot nog toe bezat, al miste dit ook niet geheel het ware en het goede. Dit mededelen (en ontvangen) van het christendom zal zijn gevolgen hebben voor heel die cultuur. Het zal die cultuur niet vernietigen, maar, eenmaal aanvaard en beleefd, zal zij die cultuurvormende functie innemen, die vóór haar de heidense godsdienst gehad heeft en zo de eenheid van die cultuur handhaven. Maar wel zal zij die cultuur veranderen en wel grondig. Want als de godsdienst in de vorming van een cultuur een onberekenbaar groot aandeel heeft, dan is het duidelijk, dat dit ook het geval zal zijn als die godsdienst het christendom is en die cultuur daardoor verchristelijkt wordt. Al zullen er onderdelen in die cultuur zijn, waaraan het christendom niet direct zal raken, indirect zal het die gehele cultuur gaan doordringen, maar zo dat toch haar eigen persoonlijkheid bewaard, ja veredeld wordt. Hoe dieper het christendom door die cultuur geassimileerd zal worden, des te christelijker zal zij zijn. Er is dus alles aan gelegen het christendom in die vorm te brengen, dat het in de hele wezenheid van die cultuur wordt opgenomen. [1] Of die grondige, innerlijke verandering van die cultuur na aanvaarding van het christendom een verlies of een winst voor de menselijke cultuurgeschiedenis zal zijn zal verderop onder ogen worden gezien, evenals enkele practische problemen bij de kerstening van heidense culturen.

(Wordt vervolgd)

[1] „...hoe universeel en spiritueel een godsdienst ook zijn mag, hij kan nooit ontsnappen aan de noodzaak van te worden „geïncarneerd" in een cultuur en zichzelf te kleden in sociale instellingen en tradities, als hij een durende invloed wil uitoefenen op het leven en gedrag der mensen." CHR. DAWSON: Religion and Culture, p. 54.

FR M. FULGENTIUS ABBENHUIS

HET BEGIN VAN HET APOST. VICARIAAT SURINAME

IEDER, die wel eens iets gelezen heeft over de geschiedenis van de Missie in Suriname, kan allicht op het idee komen: „Dit jaar, 1952, is het eeuwjaar van het Apostolisch Vicariaat Suriname!" Men zal dus eerder een historisch overzicht verwachten van die eeuw, dan een artikel over een vraag, die zowel de hiërarchische rang van die Missie als de datum in het geding brengt. Toch biedt juist het jaar 1952 gelegenheid om die historische puzzle eens voor te leggen; te meer omdat nu de aandacht meer dan ooit getrokken wordt op beweringen in allerlei geschriften, die zowel 1842, 1843, 1844, 1846, 1850 en tenslotte ook 1852 als beginjaar van het Vicariaat vermelden.

De bekende bronnen der Surinaamse Missiegeschiedenis zijn: de geschreven *Chronica* van Bossers; een prachtig stuk schrijfwerk in 362 foliobladzijden, begonnen in November 1883 en beëindigd op 9 September 1884; vervolgens zijn *Manuscript* in ocatovo, ruim 500 blz. in klad, dat bedoeld was om, ongetwijfeld ten behoeve van de scholen, waar meerdere paters en broeders Redemptoristen als onderwijzers stonden, uit te geven. Het bevat zeer veel gegevens op gebied van aardrijkskunde, profane en kerkelijke geschiedenis van Suriname en een profane-literatuur-overzicht. Dit manuscript is door K.WULFINGH C.ss.R. bewerkt uitgegeven als de bekende: *Beknopte Geschiedenis der Kath. Missie van Suriname*, door een pater Redemptorist, Gulpen 1884. De gegevens der Chronica staan er niet alle in, en de profane wetenschap van zijn Manuscript is er geheel uitgelaten, behalve een korte weergave van literatuur over Suriname.

In het Archief van het Vicariaat berusten verder Journalen van mgr Swinkels en mgr Schaap, door deze laatste in één band geschreven; verder een slecht vervolg op de Chronica van Bossers, en dan nog losse archiefstukken. Door de brand van 1821, en later door onbegrijpelijke verwaarlozing zijn er na 1832 en ook na 1884 zeer veel stukken verloren gegaan. Archieven in de tropen kunnen in weinige jaren door vochtigheid en insecten geheel teloor gaan.

Aan gedrukte stukken beschikt de missie verder over de artikelen-reeks in De Volksmissionaris (12e jg) Vijf en twintig jaren in Suriname; en het boekwerk: Vijftig jaren in Suriname, Gedenkboek bij het vijftig jarig verblijf der Redemptoristen in Suriname, Paramaribo 1916, geschreven door enkele Redemptoristen. Ook bij het diamanten herdenkingsjaar werd een populair werkje uitgegeven: Apost. Vic. van Suriname, Paramaribo 1942. Toen mgr Van Roosmalen zijn zilveren bisschopsfeest vierde in 1936, is er een chronologische lijst verschenen van

H. Ruyter C.ss.R., in De Surinamer en Petrus Donderstijdschrift; zij was opgesteld volgens de verschillende terreinen van missiewerkzaamheden, en is door mij in een zuivere chronologie omgewerkt en aangevuld (1942). L. Verheyen C.ss.R. en vooral A. Morpurgo gaven nog een reeks heldere overzichten van de geschiedenis van het onderwijs, in de Jaarboeken Kath. Centr. Bureau van Onderwijs en Opvoeding, Den Haag. Daarin schreef H. Ruyter ook een overzicht van het Jeugdwerk. Detailgegevens vindt men verder in de werkjes van C. van Coll C.ss.R., Kronenburg C.ss.R., Govers C.ss.R. in hun biografieën over de Eerw. P. Donders C.ss.R. en over Pater Romme C.ss.R. Vooral het laatste werk van Govers: 45 Jaren onder de tropenzon (Heerlen 1948), biedt vele details. Verspreid ligt er dan nog een schat van materiaal in De Surinamer, De Katholieke Waarschuwer, De Katholiek (allen te Paramaribo), Echo's uit de Missie (Roosendaal), Clemens Hofbauer-, later omgezet in Petrus Donderstijdschrift; verder in enige jubileum-uitgaven van de Majellastichting: 40 Jaar Majella van Verheggen C.ss.R., 50-Jarig Gedenkschrift: Dresen C.ss.R. Over de melaats geworden Pater Lemmens schreven A. Hilgen C.ss.R. in Opbouw 1951 (Paramaribo). Voor de 19e eeuw zijn vooral de brieven van Wenneckers en bijzonder van Grooff van belang, die met andere gegevens te vinden zijn in De Godsdienstvriend, Nederlandsche Catholyke Stemmen, De Katholiek, Bijdragen tot de geschiedenis van het Bisdom Haarlem en De Volksmissionaris.

Wil men echter de missie historisch beschrijven in het raam van de tijd, dan zijn er nog vele andere geschriften, met name over Suriname, te raadplegen, o.a. het Gouvernementsarchief.

Al de opgesomde literatuur houdt zich aan de indeling in bestuursperioden zoals Bossers die het eerst gaf. In het kort weergegeven luidt zij als volgt: Missiegebied onder de Hollandsche Zending 1683-1825, Missiegebied onder de H. Congregatie van de Propaganda Fide 1825 tot heden: onderscheiden in Prefectuur 1825-1843, Pro-Vicariaat 1842-1852, Vicariaat 1852 tot heden.

Voordat de eigenlijke puzzle rond 1852 ter sprake komt, zij er nu op gewezen dat deze algemene indeling op zich zelf nog niet tot klaarheid is gebracht. Want Bossers ziet de voornaamste reden van het scheidingsjaar 1825, toen de missie zogenaamd rechtstreeks onder de Propaganda kwam, in het feit van rechtstreekse benoeming door de Propaganda. Maar, vanaf 1683 heeft deze benoemingsdecreten uitgevaardigd, ook in 1785. Het zogenaamd geïncorporeerd zijn in de Hollandse (Belgische, zo zeggen de decreten) Zending, spreekt niet uit die benoemingen, noch uit de financiële afhankelijkheid, want die werd in de 17e eeuw beheerst door de Franciscanerorde, in de 18e en 19e, tot 1823, door de Aartspriester van Holland, West-Friesland en Zeeland, daarna bij mgr Van Wijckerslooth tot aan zijn dood in 1851. Deze was particulier, en daarna officieel daartoe aangesteld door de nuntius mgr Ciamberlani, in 1823 en 1827, daarna bevestigd door de Propaganda in 1830. In feite werd de missie destijds geheel gefinancierd door de Broederschap van de H. Geest, en enigermate door die van de Levende Rozenkrans, beide in Nederland. Van de Aartspriesters, daarna van mgr Van Wijckerslooth hing steeds de voorziening van personeel af, alhoewel de Propaganda de voorgestelde missionarissen benoemde. En voor het vervolg, na de dood van Wijckerslooth en na de

komst der Redemptoristen in 1866, tot heden toe, zijn financiën en personeel altijd door Nederland verzorgd.

Zou men met Bossers de periode onder de Hollandse Zending willen kenmerken door onrechtstreekse correspondentie, nl. over de Aartspriester naar Rome, dan vergeet men dat in 1818 Wennekers zich tot de H. Stoel wendde om volmacht voor geheel de kust tot Brazilië toe, dat hij in 1820 zelfstandig verslag aan de H. Congregatie van het H. Officie, dat hij in 1821 van Pius VII algehele volmachten krijgt ook voor Curaçao.

Daarenboven valt op te merken dat het jaar van verheffing tot zelfstandige Prefectuur ook nog niet zo duidelijk blijkt. Bossers' indeling noemt 1825, maar in de decreten, in brieven van de Aartspriester, en in Bossers' bewoording zelf worden de pastoors van Paramaribo al Prefect genoemd in 1785 (ib. 366), in 1818 en daarna eveneens (ib. 96, 99, 160).

Als bewijs van incorporatief verband kan alleen gelden het feit dat de Aartspriester in 1786, 1788 en 1818 een herderlijk schrijven zond aan, wat men destijds noemde: de Parochie van Paramaribo.

Maar de Aartspriester kon dit alleen doen krachtens opdracht van de Propaganda, middels de Nuntius, als Vice-Superior der Hollandse Zending. Daarenboven zorgt Aartspriester Cramer er in 1818 wel voor, om Wennekers, de pastoor van Paramaribo, ook Prefect te noemen.

De volgende vragen komen nu aan de orde. Hoe kan Suriname een Pro-Vicaris hebben in 1843 als het geen Vicariaat is, want juridisch of hiërarchisch bestaat er geen Pro-Vicaris zonder Vicariaat; hij is immers de plaatsbekleder van de Vicaris, die aan het hoofd staat van zijn Vicariaat. Hoe kan men spreken van verhefffing tot Pro-Vicariaat als die hiërarchische status vroeger niet bestond, en nu ook niet bestaat? Wie heeft die titel in de literatuur gebracht? Wat was en wat deed mgr Grooff na 1847 als bisschop in Suriname, m.a.w. welke functie bekleedde hij?

Velen geven op deze en dergelijke vragen verschillende en daardoor tot verwarring aanleiding gevende antwoorden.

1. J. de Jong, *Handboek der Kerkgeschiedenis*, 1e druk, dl 3, 348: . . . .„Suriname, sinds 1842 Apostolisch Vicariaat". Men kan hiermee instemmen als er nader gepreciseerd was: Suriname werd onzelfstandig deel van het Vicariaat West-Indië, bestaande uit Curaçao, de Antillen en Suriname.

2. J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, Band II, 243, noot 34: „Zum Apostol. Vikar von Batavia ernannte er (Pius IX) 1846 mgr Groof und zu seinem Provikar Scheepers, 1852 diesen zum Vikar und jenen zum Apostol. Visitator von Niederländisch-Indien (nach Z.M III, 322 ff., Kath. Missie, 1887, und der Jubiläumschrift Van der Velden 1908)".

Feitelijk werd mgr Grooff in 1842 door paus Gregorius XVI benoemd; in 1846 werd hij wel verbannen, maar Pius IX trok zijn titel en functie niet in, ook behield hij zijn Oost-Indisch salaris en West-Indisch pensioen (Missive 5 Juli 1847 Gouvernementsarchief Suriname. Dit ter correctie op Bossers' Chronica bl. 228). Het bestuur over zijn Oost-Indisch Vicariaat werd waargenomen door zijn Coädjutor Vrancken. Schepers was nooit Pro-Vicaris van Batavia (O.Ind.) noch van mgr Grooff in de West, althans niet functionnerend. Groöff noemde hem zijn coadjutor in pastoralibus voor Paramaribo en enkele plantages (Godsdvr., dl 59, 233). In 1852 werd Schepers geen Vicaris van Batavia maar van Suriname! Terwijl „jenen" — Grooff — in dat jaar in Suriname overleed, en dus zeker geen Apostolisch Visitator van Nederlands-Indië werd, waaruit hij al sinds zeven jaren verbannen was!

3. J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, Band I, 602, regel 13: . . . .„wie auch 1844 Groof Apostolischer Vikar von Batavia wurde, um freilich 1846 aus Niederländisch Ostindien verwiesen zu werden". — Blz. 602, noot 51: „Niederländisch Ostindien erhielt 1844 . . . . einen Apost. Vikar, Groof . . . ."

Evenals het 1846 uit Band II is hier in Band I het 1844 fout, daar Grooff in 1842 benoemd werd. Het doet grappig aan om in Band II te lezen dat hij in 1846 Ap. Vic. van de Oost wordt, om in Band I te bemerken dat hij in 1846 verbannen wordt, en dan in Band II te zien dat hij in zijn sterfjaar 1852 naar de Oost gaat om er Ap. Visitator te worden. Door het niet vermelden van Niewindt als Vicaris van Curaçao en Suriname ontstaat een scheve voorstelling van zaken. Schmidlin slaat echter op blz. 672 van Band I de spijker op de kop: „1842 Apost. Vic. van Holl. Indonesien". Het is alleen maar jammer, dat de onkundige lezer toch nog kiezen moet tussen '42, '44 of '46. Alleen de rijke overvloed van literatuurverwijzing waarborgt na lang zoeken succes, hetgeen van belang is om de aanvang van een nieuwe Surinaamse bestuursperiode te kennen.

4. P. Albers S.J., *Geschiedenis van het herstel der hiërarchie in de Nederlanden*, dl I, 459: . . . . „Eindelijk kwam men op het denkbeeld den Apostolischen Prefect van Suriname de bisschoppelijke waardigheid te verlenen. Dientengevolge ontving Mgr. J. Groof 1844 de bisschoppelijke wijding".

Op blz. 460 van hetzelfde deel wordt gezegd dat Curaçao reeds vroeger zijn bisschop ontving, J. Niewindt; dus wordt op de vorige blz. 459, in het aangehaalde citaat, gesuggereerd dat Grooff twee jaar later in 1844

benoemd is; maar hij is met Niewindt tegelijk benoemd volgens Bossers' Chronica, 208, op 20 September 1842, hetgeen overeenkomt met Dahlhaus O.P. in zijn Levenschets: mgr J. Niewindt, blz. 204. Ook Latour O.P. in Dagblad Amigoe di Curaçao, 5 Dec. 1946, houdt zich in zijn artikel: „Mgr. Grooff" aan de datum 20 Sept., volgens het door hem geciteerde R.K. Jaarboek voor het Koninkrijk der Nederlanden 1843. Maar Brada. O.P. in zijn „Kerkgeschiedenis Bonaire" blz. 27, uitgegeven te Curaçao 1946, noemt de datum 12 September 1842. In het archief van het Vicariaat Suriname is geen stuk, brief of benoemingsbreve van mgr Grooff te vinden. Bossers, in zijn Beknopte Gesch. en in zijn Chronica, noch Dahlhaus noemen een bron voor hun datum 20 Sept. en Brada niet voor die van de 12e. Bij navraag is er op Curaçao ook geen afschrift van Niewindts benoemingsbreve gevonden.

Dezelfde kwestie tussen de 12 en 20 September zal zich voordoen in 1852, bij de benoeming van mgr Schepers tot Apost. Vicaris van Suriname. Mijns inziens betreft het datumverschil de dag van het nemen van het besluit, en die van de uitvaardiging van de breve van verheffing tot bisschop en benoeming tot Apost. Vicaris.

5. *Handboekje* .... 1877, waarschijnlijk 29e jaargang, blz. 189 schrijft [1]: „Het R.K. Kerkwezen in deze bezittingen was tot in het jaar 1842 in drie Apostolische Prefecturen (één voor de Oost, één voor Curaçao en één voor Suriname) verdeeld; doch deze Prefecturen werden de 20e September van dat jaar (1842) door Z. H. Paus Gregorius XVI tot Apostolische Vicariaten verheven".

Als men nu niet doorleest in het Handboekje, heeft men de overtuiging gekregen dat Suriname in 1842 een Apost. Vicariaat werd: het staat er letterlijk. Als men zich nu daarenboven herinnert, dat de geheime nota van Willem II op 9 October 1841 inderdaad verklaarde: ... „dat het den koning aangenaam zal zijn, dat Z.H. (Gregorius XVI) aan de Apost. Prefecten der Nederlandsche Bezittingen de bisschoppelijk waardigheid verleent ....", dan is het geen wonder dat men 1842 beschouwt als het jaar van het begin van het Apost. Vicariaat Suriname; te meer omdat de Prefect van Suriname Grooff, inderdaad ook bisschop werd. Men kan dan gemakkelijk over het hoofd zien dat hij het werd voor de Oost en niet voor Suriname.

[1] Nadere aanduiding van dit boekje kon pater Latour O.P. niet geven, omdat het boekje onvolledig en de omslag eraf was. Hij vond het in het archief van het Vicariaat Willemstad, Curaçao.

Maar het Handboekje herstelt, verduidelijkt zich zelf: „Voor Oost Indië werd het Apost. Vicariaat van Batavia en voor West-Indië dat van Curaçao opgericht; terwijl de kolonie Suriname voorlopig als een Provicariaat onder den Apostolischen Vicaris van Curaçao gesteld, (en) in het jaar 1852, door Paus Pius IX insgelijks tot Apostolisch Vicariaat werd gevormd".

Dat is tenminste duidelijk gezegd; maar klopt het met de feiten? De vraag blijft: kan er een missiegebied zijn, dat Pro-Vicariaat heet? Het antwoord moet ontkennend luiden. Daarenboven is er geen archiefstuk in Suriname, hetwelk van Provicariaat spreekt; wel een latijns citaat dat Suriname Vicariaat noemt reeds vóór 1852. Dus met dit duidelijke Handboekje zijn we nog niet aan het eind van de puzzle.

6. M. D. LATOUR O.P., *Mgr. Grooff*, in dagblad *Amigoe di Curacao*, 5 Dec. 1946: . . . .„sedert 20 September ll. (dat is 1842) . . . .het Apost. Vicariaat van Curaçao, waaronder al de Westindische Bezittingen van Nederland begrepen zijn". (Citaat uit R.K. Jaarboek 1843)

Hier zien we dus de voorstelling van een Vicariaat, waarvan Suriname een deel vormt, en zijn eerste Vicaris is mgr Niewindt, in 1842. Verder vermeldt pater Latour, dat mgr Niewindt, na onderhandeling met Rome over de moeilijkheid om Suriname vanuit Curaçao te besturen, een Pro-Vicaris voor Suriname mocht benoemen, waarachter Latour vermeldt: 1-10-'42. Dit wekt de schijn van de benoemingsdatum. Maar Dahlhaus zegt, dat mgr Niewindt op die datum een brief ontving van de Kard. Prefect der Propaganda, Fransonius, waarin hij de goedkeuring ontving om die benoeming te doen. M.i. zal er wel zoiets gestaan hebben van aanzegging of lastgeving; in elk geval noemt Dahlhaus geen datum van benoeming, maar zegt wel dat Niewindt daarop kapelaan J. Janssen, in Suriname, als Pro-Vicaris van Suriname benoemde.

7. BOSSERS C.ss.R., *Chronica* blz. 213 en *Beknopte Geschiedenis de Surinaamsche Missie*, 1884, bl. 203. Beide werken wil ik hier samenvattend citeren in de bewering dat de benoeming van Janssen tot Pro-Vicaris van Suriname, op 8 April 184, alleen het gevolg zou zijn van onderhandeling met Rome over de reeds genoemde bezwaren tegen een gecentraliseerd bestuur.

Ik zeg „*alleen*", want Bossers vermeldt de benoeming door Niewindt niet, wist er dus niet van, en wist dus ook niet dat die aanstelling op 8 April 1843, door de Propaganda, mede een gevolg was van die door Niewindt reeds eerder opgelegde en gedane benoeming. Hij, Bossers, wekt het

vermoeden alsof Grooff zelf de benoeming deed. Wel heeft Bossers gelijk inzoverre er inderdaad vanuit Suriname onderhandeld is, want alle Surinaamse priesters, ook Grooff, schreven na het eerste bericht van de verheffing van Grooff voor de Oost, in December 1842, direct naar mgr Van Wijckerslooth om alles ongedaan te maken. Het resultaat van die onderhandeling vanuit Suriname, over mgr Van Wijckerslooth, is alleen de bevestiging van de benoeming van Grooff, voor de Oost, en die van Janssen voor Suriname, zoals Niewindt deze laatste gedaan had.

8. DAHLHAUS O.P.: *Levenschets. Mgr. Joannes Niewindt*, blz. 204, Baesrode z.j.: „Mgr. Niewindt (wiens) breve van zijn verheffing is getekend 20 September 1842 werd tevens belast met het beheer over de Missie in Suriname, maar zoowel aan hem zelf als aan Mgr. Grooff en aan alle missionarissen scheen het bestuur van Suriname door den Apost. Vicaris van Curaçao onuitvoerbaar. Met Rome werd onderhandeld, en op 1 Oct. 1842 kwam reeds een schrijven van Kardinaal Fransonius met de goedkeuring om naar eigen keuze de Surinaamsche missie door een Provicaris te laten besturen. Door Mgr. Niewindt werd toen als zodanig benoemd de Zeereerw. Heer J. J. Janssen, missionaris te Paramaribo, doch op 27 Mei (1843) volgt voor Niewindt zelf het ontslag reeds van zijn ambt als *Apostolisch Vicaris van Suriname*, om redenen der vele moeilijkheden daaraan voor hem verbonden en wegens den grooten afstand. . . . Volgens een schrijven van 12 Maart 1843 maakt hij aan den Zeereerw. Heer Van Leest, pastoor der St. Annakerk officieel zijne verheffing van Apost. Vicaris van Curaçao en Suriname bekend . . . ."

Pater Latour zond ons onlangs deze brief toe, waarin deze zinsnede voorkomt: . . . . „ad dignitatem Episcopalem eligere placuerit ac Sancti Petri Successor in hac, necnon Surinamensi Missione suum Vicarium nominaverit . . . ."

Dahlhaus heeft in dit citaat niet vermeld het Koninkl. Besluit van 16 Dec. 1842, waarbij Grooff en Niewindt de koninklijke erkenning verwierven van hun verheffing tot Apost. Vicaris, tevens het verlof tot aannemen der waardigheid van bisschop i.p.i., maar waaruit ook blijkt dat Rome slechts *voorlopig* Niewindt belastte met het bestuur over Suriname's missie.

Maar er is meer aan te merken op dit citaat uit Dahlhaus. Evenals Bossers beweert, dat tengevolge van de ingediende bezwaren Janssen op 8 April 1843 door de Propaganda benoemd werd tot zelfstandig Pro-Vicaris, zo beweert Dahlhaus eveneens dat tengevolge van eenzelfde correspondentie vanuit Curaçao, Niewindt al

op 1 October 1842, dat is elf dagen na zijn benoemingsbreve, de goedkeuring ontving om een Pro-Vicaris voor Suriname aan te stellen.

Maar, ten eerste, uit de benoeming van een Apost. Vicaris volgt per se de verplichting en de faculteit om een Pro-Vicaris aan te stellen, die met dezelfde bestuursmacht bekleed wordt bij vervanging. Ten tweede, Dahlhaus heeft de datum uit het oog verloren, en dus ook de korte tijd, veel te kort, om een bericht per zeilschip over te brengen in die dagen.

Het is m.i. duidelijk dat de boven bedoelde brief van Kard. Prefect Fransonius aan Niewindt op 1 Oct. 1842 geen gevolg is van ingediende bezwaren, maar dat zijn aanschrijving onafhankelijk geschiedde, met de duidelijke bedoeling om het West-Indisch Vicariaatsdeel Suriname te doen besturen door een Pro-Vicaris, die afhankelijk zal zijn van Niewindt.

Omdat Dahlhaus nu geen datum noemt, en omdat men ons geen afschrift kon zenden uit Curaçao van die door Niewindt gedane benoeming van Janssen, terwijl er in het archief van Suriname ook geen stuk over voorhanden is, lijkt het mij zeer waarschijnlijk, dat Niewindt zijn keuze eerst naar Rome gestuurd heeft, waarna Fransonius, die ondertussen in Januari 1843 de bezwaren ontving vanuit Suriname, deze benoeming door Niewindt gedaan, bevestigd heeft op 8 April 1843. Dit stuk ligt wel in het Surinaams archief. Er blijkt uit dat het op Surinaamse, en niet op Curaçaose bezwaren antwoordt. Er wordt in toegegeven dat het noodzakelijk blijkt om, zoals vroeger een apart hoofd over de Surinaamse missie aan te stellen; maar het meest opmerkenswaardige van deze benoemingsbreve is m.i., dat de Propaganda niet spreekt van Pro-Vicariaat, maar van „missionis istius", terwijl de adressering luidt: R.D.J. J. Janssen, Provicario Apostolico Missionis Hollandicae, Surinam. Paramaribo.

Toen Rome later bericht ontving van het overlijden van Janssen, die op 8 April benoemd, op 12 April is gestorven, dus zelf zijn benoeming niet in handen kreeg, werd door Rome Schepers benoemd op 19 November 1843, als Pro-Vicaris, en alweer in de missie Suriname, „tibi Missionis". Dus in geen van de twee benoemingsbreven spreekt de Propaganda van Pro-Vicariaat.

Hieruit is m.i. wel duidelijk bewezen de waarheid van hetgeen men mij opmerkte, dat Rome de hiërarchische status van Pro-Vicariaat niet kent, anders was het missiegebied bij deze duidelijke benoemingen tot „apart hoofd, zoals vroeger", en het toevertrouwen van „dit ambt *onder de titel* van Apost. Pro-Vicaris" ook wel aangeduid als Pro-Vicariaat.

Janssen ontving „als apart hoofd" slechts *de titel*, hetgeen ook niet anders kon, want er was geen bisschop in Suriname, die hij moest vervangen, terwijl Niewindt als bisschop voor Suriname ontheven was. Ook in Schepers' benoemingsbreve staat dat hij „*de titel*" ontving.

Overigens bleef alles bij het oude, hetgeen Kard. Fransonius ook aan Janssen schreef: „ut antea", zoals vroeger, en zoals uit de adressering ook blijkt. Suriname, geen bisschop hebbende, kon over de Hollandse Zending, mgr Van Wijckerslooth, corresponderen, hetgeen de Propaganda bij de benoemingen zelf ook deed.

9. VAN DER VELDEN S.J.: *De Roomsch Kath. Missie in Nedl. Oost-*

Indiën, Nijmegen 1908, blz. 88: „Het zal den Koning aangenaam zijn, dat Z.H. (Gregorius XVI) indien het Haar nuttig voorkomt, aan de kerkelijke Oversten des rijks en aan Apost. Prefecten der Nederlandsche bezittingen de bisschoppelijke waardigheid verleent met een titel in partibus infidelium".

Schmidlin en Albers verklaren ons waarom het inopportuun was, zowel voor de paus, de koning als de Nederlandse geestelijkheid om direct in 1841 al over te gaan tot het instellen van de volwaardige hiërarchie. Maar, nu rijst voor de Nederlandse bezittingen, waar drie prefecten resideerden, nl. te Batavia, Curaçao en Paramaribo, de vraag welke de reden was, dat de paus niet ieder van deze drie prefecturen verhief tot Vicariaten, met name die van Suriname niet, ofschoon het met de koning overeengekomen was? Wel staat er in de koninklijke goedkeuring van het door de paus genomen besluit (Nota 9 Oct. 1841), dat voorlopig Suriname onder Cuaraçao zou komen.

Doch waarom? Hierop kan men antwoorden: De Nederlandse bezittingen vormden administratief slechts twee gebieden, nl. de Oost onder de Gouverneur-Generaal te Batavia, en de West, onder de Gouverneur-Generaal te Paramaribo. Dat was destijds zijn titel, sinds 1828, toen Commissaris-Generaal Van den Bosch door Willem I naar de West was gestuurd om zogenaamd tot heil van de koloniën aldaar te gaan reorganiseren, maar in feite om te gaan bezuinigen op de administratie. En daartoe vond hij het middel van geheel de West onder één bestuur te stellen, zetelend te Paramaribo. In de practijk kwamen er zoveel bezwaren, dat in 1845 beide delen, de Antillen en Suriname weer gescheiden werden, en de titel der gouverneurs weer als van ouds „gouverneur" was zonder meer. Maar in 1841 was het dus nog één geheel. Mogelijk heeft de Propaganda gelet op dit woord Nederlandsche Bezittingen, en ziende dat er administratief maar twee waren, dus ook maar twee Vicariaten willen instellen, en twee bisschoppen willen benoemen. Te meer, waarschijnlijk, omdat de Paus Willem II wilde tegemoet komen in al zijn moeilijkheden: ten einde het concordaat maar erkend en uiteindelijk de hiërarchie maar ingesteld te krijgen.

En dat nu Curaçao gekozen werd boven Suriname, al zetelde daar de Gouverneur-Generaal, lijkt mij redelijk, bedenkend dat Curaçao ruim honderd jaar missioneerde, en ongeveer 20000 katholieken telde, met alle Nederl. Antillen tezamen: terwijl Suriname, tengevolge van verbod en meerdere onderbrekingen feitelijk pas zes en dertig jaren aan het missioneren was, en amper 4000 gedoopten telde, die voor de helft in de stad Paramaribo woonden. Ook waren er slechts drie priesters over, toen Grooff vertrekken moest, en de drie Capucijnen die de Propaganda toen beloofde, verkozen per slot naar Curaçao te gaan; ook hierin dus kan men een reden zien waarom Rome voor drie priesters geen bisschop als hoofd aanstelt.

Vervolgens, Rome was sinds de 17e eeuw gewend om de Wilde Kust, de Noordkust van Zd. Amerika, de Guyana's dus, als één missiegebied te beschouwen, blijkens de faculteiten aan prefecten verleend, hetzij van Suriname of Curaçao, om langs geheel de kust, tot Brazilië toe te missioneren. Al deze redenen tezamen kunnen gegolden hebben tot het besluit om van Suriname geen Vicariaat te maken. Voorlopig? Maar Rome zal wel begrepen hebben hoe lang het duren kon eer de missie aldaar voldoende zou gegroeid zijn. De Goddelijke Voorzienigheid deed echter Grooff als bisschop naar Suriname terug zenden, vier jaren later reeds, in 1847; en toen hij stierf in 1852 kon Rome gevoegelijk het bisschoppelijk bestuurd gebied niet weer tot een lagere status van prefectuur terugbrengen. Hoe lang zou het echter niet geduurd hebben, voordat Suriname een Vicariaat werd, als Grooff niet teruggekeerd en in Suriname gestorven was? — zo mag men terecht vragen. Toen de Redemptoristen in 1866 de missie overnamen, waren er vijf priesters, en zowel de Redemptoristenbisschop Swinkels als zijn opvolger Schaap zullen vijf en twintig jaren lang, tot 1889 een constant getal katholieken opgeven: 12 tot 13 000. Er was een status quo ingetreden, a.h.w. een godsdienstvrede tussen de volkskerken van Herrnhut en Rome. Beide waren om zo te zeggen gevestigd, en de menigte was door een regeringszendingskerk en door een algemene lome en immorele geest uit de slaventijd te zeer beïnvloed, dan dat er een vlotte beweging in kon komen.

10. *De Godsdienstvriend*, dl 59, 1847, blz. 233: Een nieuwe, en omwille van de eeuwherdenking niet onbelangrijke kwestie, doet zich voor in onze doolhofpuzzle, bij het vergelijken van de beschrijving die Bossers, mgr Zwijsen en die mgr Grooff zelf geeft van zijn functie, zijn bestuursmacht, toen hij in 1847, op 28 Juni, in Suriname terugkeerde. Zijn titel was Apostolisch Visitator; het lijkt heel eenvoudig, maar de secretaris van de Propaganda zelf, en ook Grooff, maken het minder eenvoudig, en zelfs verrassend. Op blz. 233 van genoemd deel 59 noemt Grooff zich het hoofd van het Pro-Vicariaat, tot drie maal toe, en meldt er dat hij Schepers *benoemt* als zijn coadjutor „in pastoralibus" voor Paramaribo en enkele plantages. Tevens stelt hij Kempkes aan als pastoor voor Coronie, Meurkens als kapelaan aldaar, Heinink tot pastoor te Batavia aan de Coppename, bij de melaatsen, en in het jaar 1849, als Heinink vergiftigd is, kiest mgr Grooff voor zich de pastoorsplaats Batavia.

We zien hier dus, dat mgr Grooff niet de pastorale bediening van geheel Suriname aan Schepers opdraagt, of hem beschouwt als per se, qua Pro-Vicaris, ermee belast zijnde, voor geheel zijn leven; ofschoon Bossers' Beknopte Geschiedenis op blz. 234 zegt, dat Schepers het pastorele, en Grooff het administratieve tot taak had. Het blijkt duidelijk, dat Schepers als Pro-Vicaris nu niet meer kon beschikken over het

plaatsen, over verplaatsen van de geestelijken. Hetgeen Bossers, in tegenstelling met blz. 234, erkent op blz. 243, waar hij Grooff noemt als het hoofd van geheel de missie. Ook in de Chronica komen deze verwarringen van functies voor.

Z.H. Pius IX zou mgr Grooff in hoedanigheid van Apost. Visitator alleen maar met de administratie der missie belast hebben, maar, als Bossers dit hier beweerd heeft, haalt hij op blz. 228 de kwestie aan, die mgr Grooff kreeg met gouverneur Raders, te Paramaribo, daar deze aan Grooff slechts voorlopig wilde toestaan om een legaat aan te nemen, voorwendende niet te weten, in welke functie „de Heer Grooff" terug gekomen was in Suriname, omdat, bij gebrek aan inlichting door het Departement van Koloniën, Schepers nog als hoofd gold voor het gouvernement. Hierop antwoordde mgr Grooff, op 24 Nov. 1847 aan Raders, dat hij met het *opperbestuur* der Zending binnen de kolonie Suriname, en alzo met de *geestelijke* en de tijdelijke belangen daaraan verbonden belast was, in hoedanigheid van Apost. Visitator.

Raders stond voor deze keer de aanvraag toe ter verkrijging van vrijstelling van rechten, en het verlof tot aanvaarden van een legaat van de heer Thijm; maar Raders schreef erbij dat hij om nadere inlichtingen zich tot het Dep. Koloniën zou wenden. Nu wist de Min. van Kol. het ook niet, en deze wendde zich tot de Min. van Eredienst, mr Van Son; deze schreef aan de tijdelijk zaakgelastigde van de H. Stoel bij het Hof in Den Haag, nl. aan mgr Zwijsen, en deze antwoordde o.a. „dat aan den Apost. Visitator de administratie en het beheer der kerkelijke goederen, met *uitsluiting* van het organiek bestuur der Zending en van de pastoreele bediening der kerkelijke gemeente, door den Paus zijn opgedragen". (Chronica)

Ook dit antwoord is een volkomen puzzle, want Grooff was, volgens Bossers — elders — wel degelijk Hoofd van geheel de Missie, terwijl mgr Grooff zich zo ook beschouwt in zijn brieven en in zijn antwoord, tevoren reeds aan gouverneur Raders gegeven. Daarom ook regelt hij geheel het organiek bestel der missie door benoemingen, direct na zijn aankomst, en beslist over wel en wee van de kerkelijke gemeenten, en stelt zelfs Schepers aan tot pastoor van Paramaribo, hem benoemend tot „coadjutor", belast met een deel der pastorale zorg.

11. *Decreet of breve van de Propaganda Fide*, datum Romae 3 Septembris 1850: De oud-Norbertijn C. Magnée, op eigen initiatief uit zijn orde getreden, elders een toevlucht zoekend, o.a. bij de Congregatie van Rev. Pater Libermann, om in Cayenne te kunnen werken, maar ondanks verzoek aan Libermann door een kardinaal, geen toevlucht kunnende vinden, wendde zich ten slotte tot de Propaganda Fide. De Propaganda besloot hem naar Suriname te zenden, zodat mgr Grooff de volgende brief ontving — die dan onze eindeloze puzzle a.h.w. onoplosbaar maakt: „Referente R.P.D. Alexandro Barnabo, Secr. Congr. missionarium apostolicum in *vicariatu apostolico Surinamensi* ad suum beneplacitum declaravit Rdum. D. Carolum Magnée, cath. missionis Hollandicae, sub directione tamen et dependentia Illmi. et

Rmi. D. *Vicarii Apostolici Surinamensis*, cui omnino parere debeat, ac necessarias facultates ad missiones exercendas ab eodem, juxta sibi tributam facultatem, in totum vel in partem recipiat, servata semper ipsius Illmi. ac Rmi. Dni .... moderatione .... Datum Romae 3 Septembris 1850 (sign.) Pro Emo Card. Praefecto Alexander Barnabo a Secr."

In zijn Chronica, waarin alleen op blz. 226 deze brief in citaat voorkomt, zet Bossers wel bij de woorden Illmi. et Rmi. D. Vicarii Apostolici Surinamensis, vooraan bij Illmi., twee kruisjes, en dit zou een verklarende voetnoot doen verwachten, maar die geeft hij niet.Waarschijnlijk kan hij hebben willen noteren dat Grooff inderdaad Apost. Vic. was, maar dan van de Oost. Goed, laten we dit aannemen, dat Bossers daarmee wou wijzen op een vergissing, maar dan blijft nog waar, dat de Propaganda — let wel — rechtstreeks aan Grooff schrijvend, en niet over Van Wijckerslooth, toch twee maal het woord Suriname noemt: Vicaris van Suriname, en Vicariaat Suriname.

12. Nu kan deze opgave van de puzzle of puzzles beëindigd worden met nog één kwestie rondom het zgn. eeuwfeest: Wanneer is, na de dood van mgr Grooff, 29 April 1852, zijn opvolger, Schepers, benoemd tot Apost. Vicaris en tot de bisschoppelijke waardigheid verheven? Zijn wijding — daar is geen kwestie over — is geschied door de Aartsbisschop van Utrecht, mgr Zwijsen, in het groot-seminarie te Haaren, op 7 Sept. 1853. Maar, zoals dr M. Mulders C.ss.R. onlangs schreef in een brief aan het Vicariaat alhier: „Men vindt overal de datum 20 September 1852 voor zijn verheffing of benoeming tot Apost. Vicaris". Nu is er in Suriname weer geen stuk te vinden in het Vicariaatsarchief dat de datum 20 September vermeldt, al staat die datum wel in Bossers' Chronica en in zijn Beknopte Geschiedenis. Maar in het archiefstuk A 31, gedateerd 12 September 1852 blijkt Schepers al benoemd te zijn tot bisschop van Melopitamos, en krijgt hij de faciliteiten als Apost. Vicaris. En in het archiefstuk A 32, gedateerd 18 November 1852 worden hem alle faciliteiten verleend, die mgr Grooff bezat; maar het stuk is gedateerd: Aan de Pro-Vicaris!!

En hiermee zijn we dan aan het einde van de Surinaamse puzzle. Ik acht me niet gerechtigd om uit al deze tamelijk verwarde gegevens een strakke indeling van bestuursperioden af te leiden, tenminste niet zó, dat er geen twijfels meer over blijven. Nog veel minder behoort het tot mijn competentie om uit te maken, of en wanneer een eeuwfeest

gevierd kan worden. Hoeveel feesten zijn er niet in Gods Kerk, zonder dat er definitieve oplossing gegeven is van de vragen rond hun datums!

Mijn persoonlijke mening zou ik aldus willen samenvatten: In de jaren 1683-1686 gebruikt Rome de titel van Apostolisch Missionaris, zonder meer. Dus is Suriname dan een Apostolisch Missiegebied. Hierop volgt een herderloze periode, wegens Staatsverbod, tot 1785. Daarna gebruikt Rome de titel van Prefect in de benoemingsdecreten, en mag Suriname vrij een Prefectuur heten van 1785 tot 1842. Dan wordt Niewindt tijdelijk Apost. Vicaris, en is Suriname van 20 Sept. 1842 tot 8 April 1843 een Apost. Vicariaatsdeel. Vervolgens van 8 April 1843 tot 28 Juni 1847 een Missiegebied onder een (zelfstandig) titulair Pro-Vicaris. Daarna, als Grooff terugkomt, is het van 28 Juni 1847 tot 29 April 1852 een missiegebied dat door een bisschop bestuurd wordt als Apostolisch Visitator, terwijl het gebied, volgens schrijven van de Propaganda op 3 Sept. 1850, het karakter heeft van een Vicariaat. En na Grooffs dood, wordt Suriname, op een datum, waarschijnlijk liggend vóór 12 September 1852 definitief Apost. Vicariaat. Deze mening huldigt ook PROF. DR ALPH. MULDERS, *De Missie in tropisch Nederland*, 's-Hertogenbosch, 1940, blz. 232: „In 1852 werd Suriname tot Apostolisch Vicariaat verheven".

Men kan niet ontkennen, dat de status van het Missiegebied enige malen zeer uitzonderlijk is, maar ik meen, dat een en ander verklaard wordt door de buitengewone omstandigheden, die in het bovenstaande zijn uiteengezet.

DR GREGORIUS O.F.M.CAP.

NABESCHOUWINGEN OVER DE GODSDIENST OP OOST FLORES, ADONARE EN SOLOR

In dezelfde trant als de „Anthropos-Bibliothek (Internationale Sammlung Ethnologischer Monographien)", die onder leiding van prof. P. W. Schmidt S.V.D. in de Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung te Münster i.W. verscheen, wordt nu door het Anthropos-Instituut te Posieux (Freiburg i.Zw.) de „Studia Instituti Anthropos" uitgegeven; ze worden gedrukt in de missiedrukkerij St Gabriel (Wien-Mödling). De inzet is zowel numeriek (er zijn al meerdere delen intussen verschenen) als qualitatief overweldigend!

P. Paul Arndt S.V.D. opent de serie met een studie over „Religion auf Ostflores, Adonare und Solor" (258 SS., in 4°, Wien-Mödling 1951). Met dit eerste volumen wordt al aanstonds een dusdanig wetenschappelijk peil bereikt, dat het mij gerechtvaardigd toeschijnt deze publicatie voor onze Nederlandse missionarissen uitvoeriger te bespreken. P. Arndt is voor de ethnoloog geen onbekende. Hij heeft een boek geschreven over „Mythologie, Religion und Magie im Sikagebiet (Östl. Mittelflores)" (Ende o.J.), over de grammatica van de Solor-groep (Ende 1937) en over „Soziale Verhältnisse auf Ost-Flores, Adonare und Solor" (Münster i.W. 1940), vervolgens meerdere artikelen over de godsdienst op Flores in het tijdschrift Anthropos. Deze laatste beschouwingen heeft de Schr. nu synthetisch verwerkt in het hier besproken boek, dat een tractaat over het Larantukagebied en een over Solor en Adonare bevat. Het is weliswaar allereerst een boek voor de vak-ethnoloog, doch het is zeer nuttig, dat elke missionaris in Indonesië van de inhoud kennis neemt. Hoofdzakelijk is het een ethnographisch, geen ethnologisch werk, d.w.z.: hij heeft voornamelijk het materiaal verzameld in inheemse tekst met vertaling; de teksten zijn gecommentarieerd, doch kultuurhistorisch niet vèrwerkt om de oorspronkelijkheid van de gegevens niet te verzwakken en hún objectiviteit te bewaren.

Bij de behandeling van de religie van Oost Flores bespreekt de Schr. op de eerste plaats het begrip van het hoogste wezen: Lera Wulan (= zon-maan of hemel) en Tana Ekan (= aarde). Ik schrijf het „hoogste wezen" met een kleine letter; hiermede is de godheid bedoeld, die in het Larantukagebied het hoogste wordt getaxeerd; men moet er niet het monotheïstisch godsbegrip in de gebruikelijke zin onder verstaan. Hemel en aarde zijn ook geen twee duidelijk onderscheiden geesten. Het zijn veel meer attributen, soms zelfs synoniemen voor het hoogste wezen; zij duiden op zijn almacht, omdat alles in de natuur zijn kracht ontleent van hemel en aarde. Hetzelfde kan men zeggen van zon en maan. Het hoogste wezen ziet men immers niet; daarom worden de namen van de meest invloedrijke natuurelementen hem in beeldspraak toegedacht. Misschien zijn ze ook een zinspeling op de uitgestrektheid van zijn rechtsgebied. Hemel en aarde worden in de mythologie wel als dualistische wezens voorgesteld, doch hun individualiteit, hun afzonderlijkheid is zo zwak ontwikkeld, dat ze nauwelijks een sexuele ver-

houding tegenover elkander hebben, dat ze als vader-moeder, doch ook soms omgekeerd als moeder-vader worden voorgesteld, zodat men uiteindelijk de neiging heeft hemel-aarde en zon-maan als benamingen van één wezen, nl. het hoogste wezen te beschouwen. Het is, dunkt me, het oorsprongsprinciep, het begrip van de eerste stamouders opgenomen in de scheppingsmythologie. Dit oorsprongsprinciep heeft zich geïdentificeerd met het oorspronkelijk begrip van het Hoogste Wezen, dat men nog erin kan terugkennen, doch dat mythologisch vervormd is tot een genealogisch beginsel.

Onder de geesten noemt de Schr. de Nitu (natuurgeesten), de Ilé Woka (stamouders), de Hari Botan (zee-godheid), de Kewokot (zielen van de voorouders), de Wae Belatung (bos-geesten), de Wato Kadzo (boom-geesten) en de Pontianak(hexen).

Dan bespreekt hij de mens. We missen hier de eigenlijke scheppingsmythe van de mens: uit welke materie is de mens voortgekomen, uit een steen, uit een boomvrucht, uit aarde? Dit is kultuurhistorisch van belang. Het zielsbegrip is algemeen Indonesisch. Mooi is het gebed, dat men in ziekte tot Lera Wulan richt (p. 40). Het is opvallend, dat het zondebesef verbonden wordt aan een overtreding van Lera Wulan's wet en niet van de adat van de voorouders (p. 34 vv., in verband met de studie van prof. Vroklage).

In Kawa Liwu en Walang worden de doden met opgetrokken benen begraven: de positie van het menselijke embryo, zoals dit ook b.v. gebeurt in de martavanen van Borneo en het ook voorkomt in de praehistorie (de z.g. Hockerstellung). In Lekung en in Lama Ojang is de begrafenis blijkbaar anders; daar ligt het lijk uitgestrekt in de grond. De oorlogsgevallenen worden in een boot op twee palen begraven; conform hiermede is de begrafenis van de oorlogsgevallenen in Lama Ojang op een bamboe-rooster, omdat de bamboe in de mythologie als boot gebruikt wordt (p. 52). De begrafenis in de aarde is kultuurhistorisch echter het oudste stadium, nl. dat van de primitieve autochthone akkerbouw. De begrafenis in een bootvorm of urn met dubbel-begrafenis is eigen aan de immigratie van de megalithkultuur in Indonesië; hiertoe behoort ook de stand van de aanzienlijken, die zelfs hier en daar een drievoudige begrafenis krijgen (p. 50-51). Jammer genoeg wordt niet vermeld, of de doden in een bepaalde richting worden begraven; deze richting is gewoonlijk tegengesteld aan de richting, waaruit de beschaving gekomen is, zodat de dode gekeerd ligt naar het land van zijn afkomst. Minstens liggen de graven van de kampong afgekeerd.

Wat het zielsbegrip betreft, kan men de „tuber" rangschikken onder het Indonesische mana en de „manger" voorstellen als de min of meer persoonlijke ziel, die na de dood voortleeft, ofschoon op Solor en Adonare, naar het schijnt, de terminologie voor beide begrippen vaak verwisseld wordt. De „manger" weet al enige jaren voor de dood, dat de mens sterven zal; daarom gaat ze tevoren reeds naar het zielenland om een akker aan te leggen voor later. De zielen moeten bij hun aankomst aldaar hun eigen kenmerken meedragen, b.v. hun tatoeëring en zoals de Schr. bemerkt: ook in hun kleding de patroon, die aan de weeftechniek van hun sibbe (suku) eigen is. De weg naar het hiernamaals over een bamboe, over water, over een scherp zwaard enz. is wederom algemeen Indonesisch.

Mijn eerste indruk bij de lezing van de scheppingsmythen was deze: zij dragen

niet het duidelijk karakter, zoals men dat voor het oostelijk gedeelte van Indonesië gewoonlijk beschrijft: als het oerhuwelijk tussen hemel en aarde, waaruit dan mensen, dieren en planten geboren worden. Het hoogste wezen Lera Wulan, die zelf niet geschapen is, maakt hemel en aarde. Tana Ekan (de aarde) was aanvankelijk vol water. Lera Wulan liet echter het water zinken en de bergen kwamen te voorschijn. Hemel en aarde waren oorspronkelijk nog met elkander verbonden, doch naderhand van elkaar gescheiden (p. 57 vv.). Doch op blz. 65 verschijnt plotseling het Oost-Indonesisch huwelijkscomplex: vogels haalden aarde van de hemel en maakten ervan dé aarde. Het firmament is dan het mannelijk beginsel, de aarde het vrouwelijk. Het firmament bevrucht de aarde, waaruit mensen en planten te voorschijn komen. De plantengroei is het kleed van moeder-aarde. In dit verband wordt ook Lera Wulan wederom genoemd; hier is hij de vader in de hemel, die zich sexueel verbindt met Tana Ekan, een persoon in de aarde; van hun kinderen leeft Daton in de hemel, doch Sé en Ma, de eerste mensen, op aarde. In de mythologie treden zelfs Adam en Eva op! Men ziet hier dus een merkwaardige combinatie van uiteenlopende kultuurelementen.

Als een opvallend gegeven beschouw ik het optreden van de vogels. Dit vinden we nl. ook bij de Bataks en Ibans (N.W. Borneo); bij de Ibans zijn het middelaars, bij de Bataks zelfstandige scheppende wezens; op Oost Flores wordt de schepping van de aarde aldus verhaald: de snip, de reiger, de bruine valk en de sperwer kregen aarde van de hemel en brachten deze naar beneden en maakten Flores en heel de overige aarde hiermede (p. 65). De vogels zijn dus meer als bemiddelaars van de geesten, meer als omen-dieren; ze hebben veeleer een plaats in de scheppingsmythen en wel een tamelijk zelfstandige. Er zijn hier ongetwijfeld totemistische betrekkingen; p. Arndt bemerkt trouwens (p. 75), dat voor verschillende clans de valk, de sperwer en de kip (heel ongebruikelijk!) als stamouders gelden. Over 't algemeen wijst de vogelverering op een laat stadium van het totemisme (tevoren spelen andere dieren een rol); valk en sperwer speciaal zijn vogels, die gemakkelijk in verbinding met de hemel worden gebracht. Dit is ook het geval in de scheppingsmythologie van Oost Flores.

Bij de beschrijving van de offerplaatsen ging onze aandacht uit naar de z.g. Nubanara-stenen (p. 93). Ze zijn oorspronkelijk megalithische menhirs, gedenktekenen, opgericht voor de voorouders van de hoofden. Er zijn mannelijke, staande, en vrouwelijke, liggende stenen (dolmen). Deze worden beschouwd als de zetels van de voorouders. De staande stenen kunnen een phallische uitbeelding krijgen; de kracht van de voorouders wordt erin gedacht. Het is daarom niet verwonderlijk, dat ook p. Arndt door de etymologische afleiding van Nubanara komt tot de betekenis van „mensen-voortbrenger" (p. 247). Hindoeïstische invloed behoeft men niet aan te nemen. Door de autochthone bevolking zijn deze stenen met een offercultus omringd en in dienst gesteld van de vruchtbaarheidsriten van hun landbouw.

Bij deze vruchtbaarheidsriten kent men blijkbaar geen maskerdansen voor de overledenen. Hemel, aarde, de geesten van de bergen worden te hulp geroepen meer dan de voorouders; wel is dit het geval bij de jacht. Ook het sexuele karakter schijnt bij deze vruchtbaarheidsriten achterwege te blijven; de gebeden, die bij de verschillende phasen van de rijstbouw worden uitgesproken, zijn levendig en

diep van inhoud. Bij de behandeling van de magie wordt het werk van de medicijnman (molang) besproken en ook van de zwarte toverkunst (menaka).

Als aanvulling op zijn werk „Soziale Verhältnisse auf Ostflores, Adonare und Solor" (Münster i.W. 1940) geeft de Schr. hier nog een uiteenzetting over het grondenrecht op Oost Flores. Op de eerste plaats treedt de sibbe (suku) als grondbezitter op. De grond van een sibbe omvat minstens 25 km² land, bebouwd of onontgonnen. De beheerder van dit sibbe-land is de bekende Tuan Tana. De grenzen zijn door stenen, bomen enz. gekenmerkt. Het bezit van de suku heet tana ékan. Een aaneengesloten aantal bebouwde velden heet etang; elke etang heeft een aparte naam. De Tuan Tana kan de etangs van bezitter doen veranderen. Néwa is een stuk grond, dat pas ontgonnen is. De Tuan Tana moet verlof hiertoe geven; de tovenaar wordt om hulp gevraagd om de geesten, die in de grote bomen wonen, te verdrijven. Als dit gebeurd is en het veld ontgonnen, plaatst de Tuan Tana zelf de grensstenen of -palen. Degene, die de grond ontgonnen heeft, blijft de bezitter en vererft hem aan zijn kinderen. Onder bepaalde omstandigheden, b.v. als er geen mannelijke erven zijn, vervalt de néwa aan de suku.

Op blz. 147 vv. beschrijft p. Arndt de belangrijke plaats van de Tuan Tana bij de landbouw op Flores. Hij beoordeelt de juiste tijd voor de bewerking van de grond; hij baseert daarbij zijn oordeel vooral op de natuursverschijnselen. Op zijn grondstuk (néwa) verrichten alle mannen een halve dag gratis arbeid. Van de offers, die bij de landbouw gebracht worden, ontvangt hij een bepaald deel en in zijn dagelijks leven ondervindt hij een bijzondere eerbetuiging.

In het tweede gedeelte wordt de godsdienst op Solor en Adonare besproken; uit de aard van de zaak heeft hier de mythologie een sterke overeenkomst met die van Oost Flores. Het hoogste wezen is hier eveneens Lera (of Rera) Wulan en Tana Ekan. Van de ouders van beiden wordt niet gesproken. Lera Wulan wordt voorgesteld als een man met een lange baard (soms van een formidabele lengte!); hij is groot, wijs en machtig. De mensen zijn zijn onderdanige kinderen. Hij woont in de hoogte en ziet alles, wat er op aarde gebeurt. Wanneer de mensen zondigen, straft hij ze in zijn toorn door hen geen succes in de landbouw en hen slechts een kort leven te schenken. In de nood bidt men tot hem om hulp. Mooi is het gebed, dat de Schr. in Pama Kajo vond: „O Lera Wulan, als gij mij ziekte en koorts wilt zenden, doe 't dan voor de helft des morgens en voor de helft des avonds!" (d.w.z. verdeel mijn lijden, dat ik moet dragen, opdat ik 't beter kan volhouden!). Men kent overigens weinig omschreven gebedsvormen; men bidt vooral spontaan tot hem; men spreekt steeds met eerbied over hem; hij wordt evenwel ook aangeroepen om iemand te vervloeken. In de geciteerde gebeden wordt Lera Wulan gewoonlijk gevraagd om naar beneden te komen en Tana Ekan om naar boven te gaan; waarschijnlijk vindt men hier de verhouding van hemel en aarde terug; Lera Wulan betekent immers: zon-maan en Tana Ekan: aarde. Bij het offer ontvangen het eerst Lera Wulan en Tana Ekan hun deel en daarna de Tuan Tana, de bezitter van het land. Zelfs de offers aan de geesten zijn uiteindelijk nog op Lera Wulan gericht, want ook deze stammen van hem af en moeten de hun gebrachte offers aan hem doorgeven.

Het complex Lera Wulan-Tana Ekan is een cosmologisch begrip: de oorsprong

van alles; dit is nog overgebleven van het oorspronkelijke begrip van het Hoogste Wezen. Vandaar worden ze als ouders gedacht en de naam van vader of moeder wordt nu eens aan Lera Wulan, dan weer aan Tana Ekan verleend; een sexuele verhouding van man tot vrouw hebben ze eigenlijk niet. Vormen ze beide oorspronkelijk wellicht niet één individu, dat pas in de mythologie gesplitst is in de dualistische voorstelling van hemel-aarde, zon-maan en man-vrouw? Ik meen dan ook, dat men hierin de verklaring van de verwisseling van het vader- en moederbegrip moet zoeken (p. 157), en minder omdat Tana Ekan een menaka is, d.w.z. een angstaanjagende bloedzuiger en lijkeneter (p. 247). Hun oorspronkelijk a-sexuele eigenschappen blijken b.v. in de bewering, dat zij geen vrouw en geen kinderen hebben; dit is des te opvallender, omdat ze overigens zo anthromorphe verschijningen zijn. Zelf hebben ze geen oorsprong en ze sterven niet. Natuurlijk hebben ze door de bloedige offers, door de koppensnellerij en de vruchtbaarheidsriten soms ook minder humane eigenschappen gekregen. De andere geesten hebben gewoonlijk echter wel vrouw en kinderen; ze zijn eenmaal door Lera Wulan geschapen; zij wonen in dorpen onder een eigen opperhoofd en zij moeten ook sterven.

Voor Lera Wulan gebruikt men ook de sanskriet-benaming Lahatala of Lahatala Dunia; zij moet een phallische betekenis hebben (p. 247). De geesten (Nitu) stammen van de aarde; ze wonen aan bronnen, in bomen en aardholen. Ze verschijnen o.a. in de gedaante van een slang; men mag deze op de plaatsen van de geesten dan ook niet doden, want dan komen ziekten te voorschijn. In dit geval moet de medicijnman worden geraadpleegd.

Hari Botang is de geest van de zee; ze verschijnt dikwijls in de vorm van de zeeslang, die de mensen met haar giftige beet doet sterven. Men offert voor haar aan de kust. Zij kan evenwel ook de visvangst begunstigen.

Ilé Woka zijn de geesten van de bergen, die om regen worden gevraagd, omdat de bergen de wolken aantrekken. Zij verkrijgen deze door tussenkomst bij Lera Wulan. Bij sommige stammen van het Solorgebied zijn de Ilé Woka de hoogste godheden geworden en in verband met de regen en de vruchtbaarheid hebben ze ook een phallische betekenis gekregen (p. 247). Sommige clans beweren echter van de bergen af te stammen; zij dragen de familie-naam Uran (regen); zij hebben de zorg om door offers regen te bewerken en hebben ook bijzondere rechten op de omliggende gronden.

Kewokot heten op Solor en Adonare de zielen van de afgestorvenen; ze worden menselijk voorgesteld, doch zijn alleen voor de tovenaars zichtbaar. Men vraagt hen om gezondheid, zegen voor de landbouw enz. en men offert op de graven van de familieleden. Over 't algemeen vreest men hen.

Ziekte en dood dragen het karakter van morele schuld. Vandaar vraagt in Witihara op Adonare het hoogste wezen aan de dode: „Waarom heeft men u gedood? Om de schuld van uw moeder of vader of om uw eigen schuld?" (p. 162).

De lijken worden hier gestrekt in de grond begraven; de gevallenen in de strijd worden wederom in een bootvorm begraven; van de begrafenis van de aanzienelijken wordt opvallend weinig werk gemaakt, evenmin van de dubbele begrafenis met het grote dodenfeest. Opmerkelijk is, dat men te Lité de doden

begraaft met het hoofd gekeerd naar de bergen. Is dit wellicht het land van hun afkomst?

Het ambt van molang (medicijnman) kan zowel door mannen als vrouwen worden uitgeoefend; de molang kan regen verwekken en hem tegenhouden, kinderzegen bezorgen, doch vooral geneest hij de zieken. Ziekte ontstaat doordat de betreffende een of ander delict heeft begaan; het is de taak van de medicijnman dit te achterhalen. De therapie bestaat in de toepassing van geneeskrachtige kruiden, die hij meestal kauwt en het sap dan op het zieke lichaamsdeel spuwt, doch dikwijls bestaat zijn geneesmethode hierin, dat hij door magische midddelen de ziel van de zieke weer in het lichaam tovert of de ziekte-verwekker, een of ander voorwerp, uit zijn lichaam haalt. De molang legt de zieke soms tijdelijk, soms levenslang een spijzen-taboe op. De roeping tot molang geschiedt meestal in een droom; toch kan zijn ambt ook op zijn kinderen worden overgeërfd. De menaka zijn beoefenaars van de zwarte magie; hun macht zouden ze verkrijgen door de duivel (Setan).

Bij de mythologie van de gewassen vinden we een opmerkelijke totemistische inslag en wel in deze mythe van Oost Adonare: in de oertijd leefde er een vrouw met zeven zonen; op bevel van de moeder zelf werd deze door een van de zonen op het veld gedood, waardoor de verschillende gewassen zijn ontstaan. Degenen, die echter van deze planten afstammen, mogen geen rijst eten (p. 204-205). Deze mythe wordt ook gevonden in het offer-ritueel op p. 222. De slang wordt op Solor en Adonare eveneens als de stammoeder van de mensen beschouwd, die men daarom niet mag doden en aan wie men offers brengt. Het naga-complex houdt verband met de vruchtbaarheid van de aarde en met de regen en men vindt 't in heel Z.O. Azië terug.

De korke is de dorpstempel, op palen gebouwd en zonder wanden; midden voor de korke op het dansplein liggen de Nubanara-stenen, een hoop gladde, vuistronde stenen. Men identificeert ze met de stamouders van de suku (clan); bij feesten, vooral bij de bouw van het stamhuis, brengt men hun offers. Duidelijk megalithische kenmerken heeft de Nobo-steen. Het is een grote vlakke steen met stenen onderstutten. Etymologisch betekent deze steen „zetel"; men moet hem beschouwen als de zetel van de voorouders, zoals men 't ook op Nias vindt. De uitvoerige offerriten bij deze stenen zijn oorspronkelijk wel gericht op de voorouders; op den duur zijn echter ook de stenen zelf cultus-objecten geworden.

P. Arndt eindigt zijn belangrijk werk met een nawoord over de hindoeistische invloed op Oost Flores. Omdat hij zijn materiaal nog weinig kultuurhistorisch heeft uitgewerkt, doch ons enkel de gegevens heeft verstrekt (dit is trouwens zijn grote verdienste), komt deze beschouwing enigszins uit de lucht vallen. Het is in de kultuurhistorie van het Florinese volk de laatste phase vóór de invloed van Islam en Christendom; doch het probleem is zo omvattend en zo important, dat het niet in drie bladzijden besproken kan worden. P. Arndt pretendeert overigens enkel een hypothese te geven en doet dit hoofdzakelijk op grond van enige linguistische paralellen tussen het sanskriet en enige godsdienstige termen van het Solorgebied. Het vormcriterium van overeenkomst kan me niet sterk overtuigen. Noch het phallisme, noch de verering van de bergen, noch het bloedige mensenoffer met de schedelverering zijn exclusieve elementen van het Siwaïsme. Ik ver-

onderstel, dat deze elementen behoren tot de autochthone Austronesische beschaving, die weliswaar parallelen vindt in de hindoestische kultuur. In deze kultuur vindt men echter een overeenkomst met de Austronesische beschaving om haar component van de Austro-Aziatische beschaving, die men van ethnologisch standpunt geneigd is er aan te nemen. Vandaar dat de hindoeïstische beschaving b.v. zo gemakkelijk aansluiting vond in de kultuurgeschiedenis van Java. Tot een hindoeïstische invloed op Flores behoeft men op grond van deze parallellen nog niet te besluiten. Een direct hindoeïstische invloed zou zich hier, dunkt me, ook bemerkbaar maken b.v. in de begrafenisgebruiken, zoals men die aantreft langs de grote rivieren op Borneo.

De Studia Instituti Anthropos hebben in het boek van p. Paul Arndt een uitstekende introductie gekregen. Wanneer ook voor de andere Indonesische gebieden de missionarissen mettertijd eens dezelfde rijke gegevens zouden verstrekken, zouden de vak-ethnologen daarin een kostbaar vergelijkingsmateriaal vinden voor de moeizame kultuuropbouw van het Indonesische beschavingsgebied.

W. WORTELBOER S.V.D.

OVER „ZONDEBESEF BIJ DE BELUNEZEN"

Meer dan een jaar geleden werd ons op Timor een exemplaar toegezonden van het boekje „Zondebesef en primitieve mentaliteit bij de Belunezen" van wijlen prof. dr B. A. G. Vroklage. In ieder exemplaar lag een boekje met vragen, handelend over deze materie. Tot nu toe is er niet veel antwoord binnengekomen van de kant van de missionarissen, onder de Belunezen werkzaam. Waarom? Qui tacet consentire videtur? Ik geloof van niet. Maar waarom dan? Misschien omdat het moeilijk is te antwoorden. Moeilijk omdat van de ene kant vele van de geconstateerde feiten juist zijn, maar van de andere kant aan dat feitenmateriaal te veel bewijskracht voor de mentaliteit wordt toegekend, een ondergrond wordt aangenomen die er niet is.

Het is jammer dat een tragisch ongeluk een einde maakte aan het leven van prof. Vroklage. We moeten hem dankbaar zijn, dat hij het aangedurfd heeft dit probleem te behandelen, in de hoop dat er van de kant van de missionarissen meer over los zou komen, en dat er daardoor een duidelijker inzicht in deze materie verkregen zou worden. Het is daarom ook niet mijn bedoeling het boekje af te breken, maar om aan de hand daarvan tot andere conclusies te komen.

Nemen we als uitgangspunt de conclusie van prof. Vroklage over het zondebesef bij de Belunezen (blz. 68): „Persoonlijk ben ik tot de overtuiging gekomen, dat de Belunees zich in de meeste gevallen niet bewust is, tegen de Persoon van God te misdoen, en ofschoon objectief veel en zwaar zondigend, subjectief weinig en licht zondigt, daar deze zonden gebagatelliseerd worden, doordat hij de verboden opvat en aanvoelt, zoals wij leges pure poenales, die geen zondesmet nalaten, maar alleen tot het kwijten van boete verplichten". In deze zin heeft de auteur blijkbaar z'n mening vervat, want het is niet gemakkelijk om temidden van vele, niet met elkaar kloppende herhalingen een duidelijk beeld te krijgen, van wat

hij eigenlijk wilde. Uit deze geciteerde samenvatting blijkt: 1. dat de auteur een te uitdrukkelijke Godskennis nodig achtte om tot zonde te komen, 2. dat de auteur meende bij de Belunezen geen daden te kunnen vinden, waartegen hun menselijke natuur in opstand zou komen, of zoals hij het herhaaldelijk uitdrukt, die iets meer zouden zijn, dan bij ons de overtredingen van een lex pure poenalis.

Beginnen we bij het tweede deel van deze conclusie: de Belunezen zouden subjectief weinig en licht zondigen, omdat hun menselijke natuur niet tegen overtredingen op zou komen, omdat zij de overtredingen zouden aanvoelen als iets, wat slechts de buitenkant raakt. In een voetnoot op blz. 66 krijgen we de indruk dat de schrijver geneigd is, de algemeen menselijke gevoelens voor wat past en niet past aan de doorsnee Belunees te ontzeggen, alsof hij geheel ex auctoritate zou leven. Over deze algemeen menselijke gevoelens, zo staat er in de voetnoot, „hoort men de huidige Belunezen nooit spreken, zodat deze gedachte wel zo zwak in hen zal leven, dat zij tegenover het verbod van de overgeleverde adat practisch weinig of niet mee zal tellen. Om echter een zeer kras feit te noemen: zou bij moord zijn natuur ook niet spontaan reageren dat het mensonwaardig is (horror naturae), of zou hij het uitsluitend verboden achten, omdat de voorouders het verboden hebben? Omgekeerd, wordt een moordenaar door de anderen gevreesd of veracht, voortkomend uit diezelfde natuurlijke afkeer?"

Hier staan 2 vraagtekens achter elkaar, hier wordt het element, dat me voornaam lijkt in de studie over het zondebesef, n.l. het menselijk aanvoelen van een overtreding van de natuurwet, met vraagtekens afgehandeld. Misschien omdat Schr. zelf hier de moeilijkheid voelde? Voor een buitenstaander, die alleen op uitspraken en teksten, op datgene wat „zij zeggen" kan afgaan, is het zeker moeilijk. Want het gaat hier over iets, waarop de Belunees nog veel minder dan bij ons het geval is, een goed antwoord kan geven. Kunnen wij direct duidelijk antwoorden, als ons naar de motieven van ons handelen gevraagd wordt? We liegen niet, we stelen niet uit gewoonte, omdat het ons altijd zo geleerd is. Voor de christenen is de diepste grond: God gebiedt het, God verbiedt het. In de praktijk spreekt dit motief maar zelden direct tot ons. Niet-christenen onder ons gebruiken termen als: fatsoen, eerlijkheid en menselijkheid. Dergelijke begrippen nu, die abstract zijn, kan een Belunees niet onder woorden brengen. In zijn taal bestaan die woorden niet. Hij kan dus wel erg slecht een antwoord geven, als hem gevraagd wordt naar het morele motief van z'n daden. We moeten er daarom rekening mee houden, dat zo'n antwoord vaak onvolledig blijft, doordat hij datgene, wat hij moeilijk onder woorden kan brengen, niet uitspreekt.

Ik meen nu uit mijn jarenlange omgang met de Belunezen uitdrukkelijk te moeten vaststellen, dat de oude heidenen onder hen zedelijk hoog stonden en staan. En dan bedoel ik met „zedelijk hoog staan" niet alleen het complex van sexuele verhoudingen. Wij zijn geneigd tot de eenzijdigheid, om daarvan voor een te groot deel ons oordeel te laten afhangen. Ons oordeel moet zich, behalve over hun sexuele verhoudingen, uitstrekken over al hun gedragingen in de samenleving: de verhouding tussen regeerders en onderdanen, ouders en kinderen, familieleden en stamgenoten onderling, eerbied voor elkanders leven en bezit. Verder meen ik te moeten vaststellen dat een dergelijk hoog moreel alleen

gesteund en in stand gehouden kon en kan worden door het zedelijk bewustzijn van het individu, d.w.z. dat het algemeen menselijk gevoel dat tegen overtredingen in opstand komt, ook bij hen aanwezig is, dat het zeker niet alleen de angst voor een mogelijke aardse straf van de kant van de voorouders is die hen staande houdt. En bij moord, bloedschande, overspel, roof uiten ze hun gevoelens op een manier, die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat. Daar komen de voorouders vaak helemaal niet bij te pas. Slechts een gekwetst zedelijk gevoel kan dan zò spreken en veroordelen. Daar ben ik dikwijls genoeg getuige van geweest. Want toen ik na de oorlog terugkwam en van m'n kerk en pastorie niets meer terugvond, dus dakloos was, heb ik bij een van de Radja's in mijn gebied meer dan een half jaar gastvrijheid genoten. Ik sliep in een verblijf vlak naast z'n huis en at samen met hem aan tafel. En terwijl ik dan bij hem zat kwamen de kamponghoofden vaak over allerlei gevallen spreken. Ook was ik aanwezig bij het beslechten van hun rechtsgevallen. En ik geloof dat ik in die tijd genoeg de gelegenheid heb gehad om hun gevoelens ten opzichte van de misdaad na te gaan. Van een vrees voor de straffen van de voorouders heb ik in die tijd nooit iets vernomen. Dat ze bij het berechten van de misdaad er meer op letten, dat de schade aan de gemeenschap toegebracht materieel weer wordt goedgemaakt, lijkt me een vanzelfsprekende zaak en bewijst niet, dat ze een overtreding niet aanvoelen, als iets wat een fatsoenlijk mens niet past.

Er is geen reden om aan te nemen, dat het natuurlijk gevoel voor goed en kwaad, in kiem bij de mens aanwezig, bij de Belunezen door een allesoverheersend gevoel van afhankelijkheid van de voorouders verstikt zou zijn. Integendeel, hun adat heeft er aan meegewerkt om die kiem tot ontwikkeling te brengen, om hen op te voeden ook uit innerlijke drang het goede te doen en het kwade te laten. Wij moeten ons niet voorstellen, alsof ons gevoel voor goed en kwaad los zou staan van onze adat, van onze opvoeding. Ook bij ons moest de kiem ontwikkeld worden. En dank zij die ontwikkeling doen we nu haast instinctmatig wat ons als goed is voorgehouden en voelen we het afwijken van die norm als kwaad aan. En bij de heidense Belunezen was het niet veel anders dan bij ons. Ook bij hen was een ruime mogelijkheid tot ontwikkeling van hun zedelijk gevoel aanwezig.

Prof. Vroklage schrijft op blz. 67 vv. uitdrukkelijk: „De twee vermogens, gezond mensenverstand en natuurlijk menselijk voelen schijnen me dan ook de natuurlijke voorwaarden te zijn geweest voor de totstandkoming van hun adat, of beter zedelijke normen . . . . En in het huidige stadium — en wie weet hoelang al — volgen allen als de enige juiste en beste norm van hun leven de vereerde adat der vaderen. Op deze wijze moet men verstaan . . . . dat deze wet de voorouders van nature heeft gelegen, of zoals St Paulus het uitdrukt, in hun harten staat geschreven." Hier op het eind van zijn betoog over het zondebesef bij de Belunezen, wordt dus door de auteur aangenomen, dat algemeen gezond verstand en natuurlijk menselijk gevoel, dus een normaal zedelijk gevoel bij de voorouders, de grondleggers van de adat aanwezig was, en bovendien ook dat de volgende generaties in die geest zijn opgevoed. Iets dergelijks aan te nemen bij het opstellen van de adat lijkt me geen voldoende verklaring voor het voortbestaan van een hoogstaande zedelijke norm gedurende eeuwen. We zouden er aan toe moeten voegen, dat de vermogens die bij de voorouders hebben meegewerkt aan de tot-

standkoming van die adat ook nodig waren voor de instandhouding, en dat niet alleen bij de enkeling, maar meer of min bij allen. Zouden ze geheel ex auctoritate leven, d.i. in dit geval vrees voor de voorouders dan zou hun maatschappij er geheel anders uitzien. Want die vrees kan zo groot niet zijn omdat maar voor enkele misdrijven een mogelijke straf of een ingrijpen van de kant van de voorouders wordt toegegeven. Op bl. 49 staat dan ook: „De Belunees is, tenzij bij zware straf, zoals die op bloedschande staat, practisch altijd bereid dat risico (nl. van een mogelijke aardse straf) op zich te nemen. Zo bestaat er derhalve in hun religie steeds een zeer zwakke zedelijke rem tegen de grote begeerlijkheid der zonde en dat nog wel in een heidense samenleving". Als gevolg van die zwakke zedelijke rem zouden we dus moeten verwachten, dat een Belunees practisch tegen geen enkele misdaad zou opzien, dat nu werkelijk het beest los zou komen. Maar dat is juist niet het geval. De missionarissen, die werken in streken, waar slechte stromingen van buitenaf nog niet zijn doorgedrongen, staan verwonderd over het vele goede, dat de Belunees van huis uit van het heidendom heeft meegekregen. Een dergelijk vrij hoog zedelijk peil kan niet alleen door vrees voor een mogelijke aardse straf bij slechts enkele misdrijven hoog gehouden zijn. Daar was ook een innerlijke drang bij de meesten van hen voor nodig, de innerlijke drang van een natuurlijk zedelijk gevoel. En dat natuurlijk zedelijk gevoel kon zich bij de meesten van hen in de sfeer van een goede adat goed ontwikkelen. En dat was ook nodig, want in hun weinig gecentraliseerde maatschappij hing de instandhouding van de goede zeden niet van de enkeling maar van de velen af, van de velen, die vanwege hun afkomst of ouderdom min of meer iets te zeggen en te beslissen hadden. Ik meen dan ook dat het nodig is een normaal algemeen natuurlijk zedelijk gevoel bij de meesten te moeten aannemen, willen we het voortbestaan van hun goede adat gedurende de eeuwen verklaren, aangezien de sancties van de kant van hun voorouders daarvoor totaal ontoereikend zijn.

•

KOMEN we nu bij het eerste deel van p. Vroklage's conclusie: „de Belunees zondigt subjectief weinig en licht, omdat hij zich in de meeste gevallen niet bewust is tegen de Persoon van God te misdoen".

En dan kunnen we ons afvragen; staat God er bij hen werkelijk helemaal buiten, en zo ja, is dat dan een reden om aan te nemen, dat ze subjectief niet zwaar kunnen zondigen?

Staat God er werkelijk bij hen helemaal buiten? We kunnen niet volstaan met hen te vragen of hun adat van God komt (zoals op blz. 10 gedaan wordt). Want hun „adat" is het complex van alle ongeschreven wetten op allerlei gebied. Het spreekt vanzelf, dat zij daar net zo min bij aan God denken als wij b.v. bij ons Burgerlijk Wetboek.

De aangewezen weg om er te komen, is het stellen van meer concrete vragen. En dan vinden we b.v. wat betreft de verhouding van kinderen tot hun ouders bij de auteur zelf al een heel duidelijke uitspraak: „Zo goed als overal is men er in het Beluland van overtuigd, dat bij grove ongehoorzaamheid van kinderen aan hun ouders, God de kwaaddoeners zal straffen, vaak met den dood door een ongeluk". En dit is niet alleenstaand. Ook bij diefstal heb ik dergelijke uitspraken gehoord, nl. dat deze of die diefstal door God en de aarde gezien wordt. Meer

algemeen hoort men gezegden als: „God en de Aarde zullen de slechte mensen straffen".

En al ligt iets dergelijks hun misschien niet altijd direct op de lippen, het is in elk geval toch een aanwijzing, dat ze tenminste vaag een Goddelijk gezag erkennen in hun zedenwetten. Deze vage kennis nu is volgens de meesten voldoende om bij overtredingen te kunnen spreken van een „theologische" zonde, zoals die gedifinieerd wordt in de catechismus „een vrijwillige overtreding van de wet van God".

Uit het voorafgaande kunnen we m.i. wel tot de conclusie komen, dat de voorwaarden aanwezig zijn om aan te nemen, dat de heidense Belunezen ook subjectief zwaar konden en kunnen zondigen. En dan ben ik me er wel van bewust, dat ik in het bijzonder die gedeelten van het Beluland voor ogen heb gehad, waar goede, soms uiterst strenge zeden heersen, waar een overtreding dan ook veel sterker wordt gevoeld. Er zijn ook streken waar het veel minder het geval is. Meestal zijn het die gebieden die meer blootstonden aan slechte invloeden van buiten. Ook is zo'n decadentie toe te schrijven aan slapheid van regerende stamhoofden. In zo'n omgeving kan de kiem van het gevoel voor goed en kwaad ook minder tot ontwikkeling komen. Om nu echter te oordelen in hoeverre in die gebieden ook de toerekenbaarheid voor de overtredingen van de natuurwet verminderd is, zal wel even moeilijk zijn als te oordelen over de vermindering van toerekenbaarheid bij hen in Europa, die uit slechte of asociale milieu's zijn voortgekomen.

Moeilijker ook dan het onderzoek over het al of niet aanwezig zijn van de nodige kennis, is de vraag of ze in het heidendom tot het berouw kunnen komen. Ik geloof, dat het meestal bij velen zal blijven bij een gevoel van zelfverwijt, waar ze zelf ook geen raad mee weten, en dat slechts in algemene termen bij hun gebeden tot uiting komt. We zullen er in elk geval rekening mee moeten houden, dat ze een sterk ontwikkeld gemeenschapsgevoel hebben, en zich zodoende veel minder persoonlijk verantwoordelijk voelen voor de gevolgen van hun daden. De familiegroep waartoe ze behoren belast zich immers ook met de materiële gevolgen van de overtredingen van het individu.

Hier ligt voor de missionarissen een troostende taak: de Wet kennen de Belunezen tenminste oppervlakkig, de overtreding kennen ze ook, het is nu aan ons om hun een moeilijke, maar ook verblijdende leer van het Evangelie te brengen, hun het berouw te leren en zodoende de weg naar de verzoening.

M. VAN OSS C.I.C.M.

IETS OVER DE GESCHIEDSCHRIJVING VAN DE Z.G. CHRISTELIJKE EEUW IN JAPAN

Onder de „Christelijke Eeuw in Japan" verstaat men de periode, welke begint met de landing van de H. Franciscus Xaverius, 15 Augustus 1549, en eindigt met de sluiting van Japan ongeveer in het midden der volgende eeuw. De opkomst, bloei en onderdrukking van de katholieke missie in het Japan van deze periode

heeft steeds een grote aantrekkingskracht uitgeoefend op Westerse en Japanse, katholieke en niet-katholieke geschiedschrijvers, vooral sedert er in 1865 nakomelingen van de vroegere christenen werden ontdekt, die het geloof over het algemeen zuiver hadden bewaard. Dit laatste en het feit, dat Europa toen de eerste maal in contact kwam met een Oosterse beschaving — in Indië was de missie tot dan toe aan de eigenlijke cultuur van het land voorbijgegaan —, terwijl ook toen de éénmaking van Japan en de vorming van de Japanse staatsidee plaats hadden, zijn waarschijnlijk de redenen van deze algemene belangstelling. Het moge daarom zijn nut hebben hier een overzicht te geven van de geschiedschrijving van deze periode. Wij baseren ons daarbij op de *Bibliotheca Missionum* van Streit-Dindinger. [1]

De missionarissen van de Christelijke Eeuw waren, de eerste veertig jaar uitsluitend, en na de komst van de Spaanse Franciscanen in 1593 grotendeels Jezuïeten, meestal van Portugese oorsprong. In 1602 kwamen de eerste Spaanse Dominicanen, in 1606 Spaanse Augustijnen.

Het missiewerk beperkte zich hoofdzakelijk tot de Westkust van het eiland Kyushu, de streek van Funai (het huidige Oita) en Kyoto en omgeving. De vervolgingen zullen de christenen naar andere streken doen verspreiden, waar de missionarissen hen ook zullen gaan bezoeken.

Behalve in 1587, toen de missionarissen bevel kregen het land te verlaten — waaraan de meesten gelukkig geen gevolg behoefden te geven — en in 1596, toen een korte vervolging oplaaide, welke 26 martelaren maakte, konden zij, naar omstandigheden, vrij werken tot in 1614. In dit jaar begon een algemene en geraffineerde vervolging, welke na de marteldood of de verbanning van de meeste missionarissen en van duizenden christenen eindigde met de sluiting van Japan, bijna 250 jaren lang.

De Jezuïeten schreven vele en lange brieven. Hiermede hadden zij vooral stichting tot doel en zij oordeelden daarom dikwijls te gunstig over het aantal en de kwaliteit van hun bekeerlingen. De brieven werden bovendien vóór hun publicatie in Europa door weglatingen, wijzigingen of toevoegingen gewoonlijk zo misvormd, dat zij een geheel verkeerd beeld gaven van de Japanse missie. De visitator Alexander Valignano, die in 1579 in Japan kwam, schrok ervan en ging tot een reorganisatie van het brievenschrijven over: voortaan zouden de missionarissen hun brieven moeten zenden aan de missie-overste, die deze dan zelf of door een ander moest schiften, en volgens een bepaald schema verwerken. Deze „litterae annuae" uit Japan bevatten veel wetenswaardigs over de politieke en sociale toestand van het land en waren tot nu toe bijna de enige toegankelijke bron voor de missiegeschiedenis. In Europa hebben deze brieven een aanzienlijke invoed uitgeoefend voor het bekend maken van het missiewerk van de Sociëteit van Jesus en voor de verspreiding van missiekennis en missieliefde. Zij werden immers

[1] Rob. Streit O.M.I.: Bibliotheca Missionum. IV. Asiatische Missionsliteratur 1245–1599 (Aken 1928); V. 1600–1699 (Aken 1929); Rob. Streit - J. Dindinger O.M.I.: VI. Missionsliteratur Indiens, der Philippinen, Japans und Indochinas 1700–1799 (Aken 1931); X. Missionsliteratur Japans und Koreas 1800–1909 (Aken 1938). De geschriften worden genoemd in chronologische volgorde behalve in het laatste deel waarin hiervan soms wordt afgeweken door werken over eenzelfde onderwerp of van eenzelfde schrijver bijeen te plaatsen.

naar alle huizen van de Sociëteit verzonden en dikwijls in het Italiaans, Frans en Duits vertaald. Als de beste, minst „bewerkte" brievenverzameling noemt men die van Evora in 1598 uitgegeven, welke de meeste brieven bevat, geschreven dan 1549 tot 1589.[1] Het bezoek van de Japanse prinsen aan Europa 1582-1585 deed een hele gelegenheidsliteratuur ontstaan, evenals de vervolgingen van 1596 en van later. Over het algemeen moet men natuurlijk zeggen, dat de berichten welke naar plaats en tijd het dichtst bij de feiten zijn ontstaan, het meest betrouwbaar zijn. Helaas al te talrijk en te partijdig waren in deze tijd de strijdschriften over het z.g. monopolie der Jezuïeten om alléén in Japan te mogen missioneren en over enige praktijken van apostolaat en zielzorg.

Grotendeels nog niet uitgegeven zijn talrijke rapporten aan de oversten in Europa. Volgens pater G. Schurhammer bevat alleen het Romeinse Archief der Jezuïeten zoveel ongedrukte documenten, dat men er gemakkelijk 20 dikke boekdelen mee zou kunnen vullen. Pater J. SCHÜTTE S.J. is begonnen met de verwerking van het materiaal over Valignano. Van zijn doctorsthesis aan de Gregoriaanse universiteit *Alexander Valignanos Missionskrise in Sudwest Kyushu und deren Lösung auf dem Missionskonsult in Bungo* verscheen in 1944 te Rome een gedeelte in druk, nl. *Alexander Valignanos Ringen um die Missionsmethode in Japan, Juli-Dezember 1579.*[2] In 1946 gaf hij eveneens te Rome uit *Alexander Valignano S.J., Il ceremoniale per i missionari del Giappone*, dat handelt over de plichten van wellevendheid der missionarissen, maar niet, zoals de titel zou doen vermoeden, over een poging tot aanpassing op liturgisch of godsdienstig gebied, iets waarvan de missionarissen in Japan niets wilden weten na hun droevige ondervindingen op 't gebied van de christelijke termen. In 1951 verscheen eveneens te Rome een eerste deel van Schütte's groots opgezet werk *Valignanos Missionsgrundsätze*. I. Band. *Von der Ernennung zum Visitator bis zum ersten Abschied von Japan ((1573-1580)*, erster Teil: *Das Problem (1573-1580)*. Een tweede „Band" zou de jaren 1582-1592 omvatten en een derde de jaren 1592-1606. Het verschijnen van de twee laatste boeken is nog problematisch en hangt af van de goede of slechte verkoop van het eerste. We kunnen slechts de wens uitspreken, dat de 700 exemplaren welke in de handel zijn, spoedig zullen zijn uitverkocht! Uit de publicaties blijkt weer, dat men terug moet gaan tot de eerste bronnen om de feitelijke geschiedenis te kunnen schrijven.[3] De andere Orden hebben ongetwijfeld ook onuitgegeven documenten over de oude missie van Japan, terwijl de staatsarchieven en staatsbibliotheken van Spanje en Portugal, die verrijkt zijn met het vroegere kloosterbezit, ook nog wel gegevens zullen bevatten. De beroemde historicus Lorenzo Pérez O.F.M. heeft vanaf 1914 reeds veel laten verschijnen in het *Archivo Ibero-Americano* (Madrid) en vanaf 1925

[1] Van deze zeldzame druk was professor C. R. Boxer van plan een nieuwe uitgave te bezorgen (zie zijn boek Jan Compagnie in Japan 1600-1817 ('s-Gravenhage 1936) waar als „in preparation" van hem wordt aangekondigd: Letters from Jesuit Missionaries in Japan, 1549-1589; voor zover wij weten heeft Boxer zijn plan nog niet uitgevoerd.

[2] Dit vormt een deel van het vierde hoofdstuk van Schütte's verder te noemen boek Valignanos Missionsgrundsätze, erster Band, erster Teil, p. 317-398.

[3] Volgens SCHÜTTE, ib. p. XXIX nota 1, is het de bedoeling de documenten over Valignano te publiceren.

in het *Archivum Franciscanum Historicum* (Quaracchi). Ook voor de missiegeschiedenis van Japan is het werkelijk te betreuren, dat pater Dorotheus Schilling O.F.M., na eerst missionaris te zijn geweest in Japan en daarna professor aan het Antonianum en Urbanianum te Rome, gestorven is zonder een groter werk over de oude Franciscanenmissies in Japan te hebben geschreven. [1]

Van de Dominicanen verschenen brieven van hun martelaren in *Misiones Dominicanas* vanaf 1919, van de Augustijnen in het tijdschrift *España y América*.

Een algemene missiegeschiedenis van 1549-1587 schreef L. Frois S.J., die ook vele jaarbrieven verzorgde. Zijn werk was lang verloren gewaand. In 1926 gaf G. Schurhammer S.J. met E. A. Voretzsch het eerste deel uit, in 1938 werden 43 hoofdstukken van het tweede deel uitgegeven door toedoen van de Japans-Portugese Vereniging te Tokyo. [2] Het historisch werk van Johannes Rodriguez Tçuzzu werd nog niet uitgegeven. [3] In 1627 en 1628 verschenen de twee delen van *Histoire ecclésiastique des isles et royaumes du Japon. Recueillie par le* P. FRANÇOIS SOLIER, *religieux de la Compagnie de Jésus*, dat de algemene missiegeschiedenis behandelde tot 1624 en tot grondslag diende van de in 1689 anoniem uitgegeven *Histoire de l'Eglise du Japon par Mr l'Abbé de T.*, waarvan Jean Grasset S.J. de schrijver was en dat de geschiedenis voortzette tot 1654. Jacinto Orfanel gaf met Diego Collado in 1633 een geschiedenis uit van de Dominicanenmissie en Joseph Sicardo in 1698 een van de missie der Augustijnen. Het belangrijkste geschiedwerk is echter dat van de historicus van de Sociëteit van Jesus bij haar eerste eeuwfeest, Daniel Bartoli. In het eerste van de drie delen over Azië behandelt hij de missie van Japan met die van Indië en van de Molukken; het tweede deel handelt uitsluitend over Japan (in vijf boeken van tezamen 2551 blz. volgens de uitgave van 1825 !). Bartoli maakte gebruik van de gegevens van het archief der Orde; hij beschrijft de houding van de Japanse machthebbers tegenover de missie, maar schenkt nauwelijks aandacht aan de politieke en commerciële belangenstrijd van Spanje en Portugal in het Verre Oosten en de invloed daarvan op de ontwikkeling der missie. Wel is Bartoli, met reden, scherp tegenover de Hollanders, de „eretici", die de commerciële rol van de Portugezen wilden overnemen en voor geen middelen terugdeinsden om Portugezen en Spanjaarden bij de shoguns verdacht te maken. Enige dagboeken van Hollanders hebben ook belang voor de missiegeschiedenis. [4]

[1] Bibliographie in Bibliotheca Missionum X, p. 341-347. Overzicht van het werk der Spaanse Franciscanen in de Christelijke Eeuw in Pensiero Missionario 1938-1939.

[2] G. SCHURHAMMER UND E. A. VORETZSCH: Die Geschichte Japans (1549-1578) von P. Luis Frois S.J. Nach der Handschrift der Ajudabibliothek in Lissabon, übersetzt und kommentiert, Leipzig 1926. P. LUIS FROIS S.J., Segunda Parte da Historia da Japan (1578-1582), Tokyo 1938.

[3] G. SCHURHAMMER S.J.: P. Johann Rodriguez Tçuzzu als Geschichtschreiber Japans, in Archivum Historicum Societatis Jesu 1 (1932) 23-40.

[4] o.a. FRANÇOIS CARON AND JOOST SCHOUTEN: A true description of the mighty kingdoms of Japan and Siam. Reprinted from the English edition of 1663, with introduction, notes and appendixes by C. R. BOXER, Londen 1935. In de inleiding citeert Boxer een brief van H. Brouwer, gouverneur-generaal te Batavia, waarin gezegd wordt: „We trust that this (het relaas van de viering der martelaren van Japan in Macao) will serve greatly to increase the hatred against the Portuguese . . . and one must likewise point out the Spanish designs to win the souls of the Japanese to the devotion of Popedom".

De 18de eeuw beslaat in Streits *Bibliotheca* slechts 20 bladzijden met 49 nummers, waarvan meerdere herdrukken. Bekend vooral werd het algemene werk van Pierre François Xavier de Charlevoix, waarvan de volledige uitgave in 1736 verscheen. De Charlevoix wilde aanvankelijk een nieuwe uitgave bezorgen van Grasset maar schreef tenslotte, zich vooral baserend op Bartoli, een nieuwe geschiedenis, welke dikwijls zou herbewerkt of opnieuw uitgegeven worden. Grote invloed op de japanologie had het boek van Engelbert Kaempfer. In de titel van de Nederlandse uitgave lezen wij: *De Beschrijving van Japan behelsende .... In 't Hoogduytsch beschreven door* ENGELBERT KAEMPFER, *M. D. geneesheer van het Hollandsche Gezantschap na 't Hof van den keyzer. Uyt het oorspronkelijk Hoogduytsch handschrift, nooit te voren gedrukt, in 't Engelsch overgezet door J. G. Scheuchzer .... die daar by gevoegt heeft het leven van den schryver .... en uyt het Engelsch in 't Nederduytsch vertaalt* ('s-Gravenhage en Amsterdam 1729). In deze tijd van de sluiting van Japan hadden alleen de Hollanders er toegang om handel te drijven. Zij waren ook de cultuurbemiddelaars tussen Oost en West. Hierover schreven o.a. J. FEENSTRA KUIPER: *Japan en de Buitenwereld in de achttiende eeuw* ('s-Gravenhage 1921), C. C. KRIEGER: *The infiltration of european civilization in Japan during the 18th century* (Leiden 1940) [1] en vooral C. R. BOXER: *Jan Compagnie in Japan 1600-1817, an essay on the cultural, artistic and scientific influence exercised by the Hollanders in Japan from the seventeenth to the nineteenth centuries* ('s-Gravenhage 1936). Volgens Boxer heeft het Japanse volk veel meer geprofiteerd van de „Hollandse wetenschap" (rangakusha), welke het als het ware steelsgewijze werd geboden, dan de Chinezen gebruik hebben gemaakt van de aanwezigheid van de Europese missionarissen die in dezelfde jaren in China werkten en vele Europese boeken in het Chinees vertaalden. Pater Henri Bernard (de laatste tijd noemt deze zich H. Bernard-Maître) vermoedt, dat langs de in China vertaalde Europese boeken, welke soms ook in Japan werden ingevoerd (en daar verboden), enige invloed zou zijn uitgeoefend in Japan. [2]

'n Afzonderlijk geval is dat van de confessor fidei, de Italiaan Joannes Baptista Sidotti, die zich in 1709 aan de Japanse kust liet neerzetten en spoedig gevangen werd genomen. Hij werd meermalen ondervraagd door de Japanse filosoof en staatsman Arai Hakuseki. Deze nam hiervan nota's en schreef er zijn bedenkingen bij, zodat we daarin een opvallend getuigenis hebben van de contrasten tussen de levensopvatting van een confucianistische Japanner en die van de christen, die gelooft in het bestaan van een persoonlijke God. [3]

In de eerste helft van de 19de eeuw verschenen talrijke bewerkingen van Charlevoix en, zeer merkwaardig, 7 herdrukken, op vier verschillende plaatsen in Italië, van het deel van Bartoli, dat over Japan handelt.

Bij de heiligverklaring van de 26 martelaren van Nagasaki op 5 Juni 1862 en de zaligverklaring van 205 Japanse martelaren op 7 Juli 1867 ontstond een talrijke

[1] Zie de bespreking en de corrigenda door professor J. RAHDER in T'oung Pao, vol. XXVI (1942) 87-94.

[2] H. BERNARD S.J.: Traductions d'ouvrages européens au Japon durant la période de fermeture (1614-1853), in: Monumenta Nipponica 3 (1940) 40-60.

[3] Zie hierover O. GRAF O.S.B.: Kaibara Ekiken, ein Beitrag zur japanischen Geistesgeschichte des 17. Jahrhunderts und zur chinesischen Sung-Philosophie, Leiden 1942, p. 233 en vlg.

gelegenheidsliteratuur. Het voornaamste werk van deze tijd is wel Léon Pagès: *Histoire de la religion chrétienne au Japon depuis 1589 jusqu'à 1651 comprenant les faits relatifs aux deux cents cinq martyrs béatifiés le 7 juillet 1867. Première partie: texte* (1869), *seconde partie: annexes* (1870), respectievelijk 884 en 437 blz. L. Pagès was „attaché de légation en Chine" geweest. Met hem zouden meerdere Europese residenten in het Verre Oosten belangstelling tonen voor de oude missiegeschiedenis van Japan, zoals blijkt uit talrijke publicaties in de *Transactions of the Asiatic Society of Japan* en de *Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft für die Natur- und Völkerkunde Ostasiens* en andere tijdschriften.

In 1902 schreef M. Steichen M.E.P. (Missions Etrangères van Parijs) een serie artikels in Japan Weekly Mail, welke in 1903 werden uitgegeven onder de titel *The christian daimyos. A history of religious and political history of Japan 1549-1650* en later in het Frans te Hongkong verschenen en ook in het Japans werden vertaald. In 1903 verscheen James Murdoch: *A History of Japan.* Vol. II. *During the century of early foreign intercourse* (*1542-1651*) (Yokohama 1903; herdruk Londen 1925). De verdienste van dit werk is wel, dat het de missie behandelt in het geheel van de politieke en commerciële belangenstrijd. Voor het werk van de Portugese katholieke missionarissen toont deze Engelsman echter weinig begrip. Objectief werk wilde leveren de pastor Hans Haas in zijn groots opgezet werk *Geschichte des Christentums in Japan.* I. *Erste Einführung des Christentums in Japan durch Franz Xaver* (XIV + 301 blz.); II. *Fortschritte des Christentums unter dem Superiorat des P. Cosmo de Torres* (XXVII + 383 blz.). Haas baseerde zich vooral op de gepubliceerde brieven van de missionarissen. In de inleiding van zijn tweede deel deelde hij echter mede, dat hij de voortzetting van het werk uitstelde „bis die spanischen Jesuiten, die mit der Veröffentlichung der Monumenta Xaveriana bereits einen sehr zu begrüssenden Anfang in dieser Richtung gemacht haben, uns die Schätze der europäischen Bibliotheken und Archive zugänglich gemacht haben" (p. XIII). Haas heeft zijn werk niet kunnen voleindigen. Eerst sedert het einde van de laatste oorlog is men begonnen met de publicatie van de *Monumenta Historica Missionum Societatis Jesu.* Al zijn al meerdere delen verschenen, toch zal het nog lang duren, eer de wens van pastor Haas en zoveel anderen zal vervuld zijn. Daarvoor zijn de tijdsomstandigheden te ongunstig.

In 1909-1910 verscheen in twee delen L. Delplace S.J.: *Le Catholicisme au Japon* (Mechelen-Brussel), dat waarde heeft om de catalogen van het missiepersoneel en de martelaren en de uittreksels van brieven van missionarissen.

De werken van Steichen, Murdoch en Haas waren in Japan gedrukt en uitgegeven. Geleidelijk aan was daar ook belangstelling gegroeid voor de oude missiegeschiedenis. Vooral de onderzoekingen in plaatselijke archieven door Mahasaru Anesaki zouden een keerpunt brengen in de geschiedschrijving van de Christelijke Eeuw.[1] Aan deze belangstelling van Japanse zijde, vooral de laatste 20 jaren, beantwoordde een grote activiteit van de katholieke universiteit te Tokyo, welke in haar *Monumenta Nipponica* een uitstekend orgaan heeft en voor anderen be-

[1] G. Voss S.J.: Mahasaru Anesaki als Historiker des „Christlichen Jahrhunderts", in: Monumenta Nipponica 1 (1938) 568-575. Zie Streit – Dindinger, Bibliotheca Missionum X, 164-191, voor de publicaties van de Japanse geleerden over de Christelijke Eeuw.

schikbaar stelt om de vooruitgang van de onderzoekingen ter plaatse in wijdere kring bekend te maken. Het te Rome verschijnende *Archivum Historicum Societatis Jesu* publiceerde ook meerdere studies over hetzelfde onderwerp. In het goed geredigeerde *Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft* (Seminar Schöneck in Beckenried, Schweiz) verschenen betrekkelijk vele artikelen over deze periode. Daarnaast verschenen van andere zijde twee boeken die speciaal de betrekkingen tussen de H. Stoel en Japan bestuderen, n.l. LINO PEDOT O.S.M.: *La S.C. de Propaganda Fide e le Missioni del Giappone (1622-1838), studio storico-critico sui documenti dell' archivo della stessa S.C. ed altri archivi romani* (Vicenza 1946) en de twee delen van LEO MAGNINO: *Pontificia Nipponica, le relazioni tra la Santa Sede e il Giappone attraverso i documenti pontifici* (Rome 1947 en 1948), waarbij pater Schütte in het Archivum Historicum S.J. 1948, p. 173 en vlg. enige aanvullingen gaf. De laatste jaren zijn ook de publicaties over de algemene geschiedenis van het Verre Oosten in de 16de en 17de eeuw vermeerderd, zodat C. R. Boxer gerechtigd was een nieuw boek aan de Christelijke Eeuw in Japan te wijden.[1] Door zijn talrijke studies over deze periode was hij daarvoor de aangewezen man.[2] Zoals men verwachten kon houdt Boxer zich vooral bezig met de uiterlijke omstandigheden, waarin het werk der missionarissen zich ontplooide: de „ontdekking" van Japan, de Portugese handel tussen Macao en Nagasaki en het belang daarvan voor de missie (en omgekeerd), de houding van de missionarissen tegenover de Japanners, hun werk op cultureel gebied als pers, schilderkunst, medicijnen enz., de komst van de Spanjaarden en de daarbij behorende strijd tussen Portugese Jezuïeten en Spaanse monniken, de tussenkomst en de rol van Hollanders; tenslotte geeft hij beschouwingen over de omstandigheden van de vervolgingen, de afval en de heldenmoed van priesters en christenen en het sluiten van het land voor katholieke missionarissen. Boxer gaat niet in op het speciaal missionaire werk; hij beschrijft niet de ontwikkeling van de missie en de methode om de Japanners te winnen en hen tot christenen te vormen, maar hij biedt daarbuiten zoveel bizonderheden, dat het werk der missionarissen veel begrijpelijker wordt, speciaal de opkomst en de onderdrukking van de missie. Andere studies, zoals die van Schütte, zullen de godsdienstige kant van de Christelijke Eeuw moeten bestuderen. Ook dit zal de moeite lonen, want in Japan vroegen de meeste vraagstukken waarmede de missionarissen later in andere landen te maken zouden krijgen, om een oplossing. En in dit opzicht vooral is de missiegeschiedenis van Japan ook thans nog zeer leerzaam.

[1] The Christian Century in Japan 1549-1650, by C. R. BOXER, Camoes Professor of Portuguese, King's College, University of London, published by the University of California Press, Berkeley and Los Angeles, and the Cambridge University Press, London 1951, XV + 535 pp.

[2] STREIT - DINDINGER: Bibliotheca Missionum X, 172-182.

Miscellanea

Internationaal Academisch Missiecongres. — Meer dan duizend personen uit 25 verschillende naties hebben deelgenomen aan het welgeslaagde tiende internationaal academisch missiecongres, hetwelk van 2-5 Juni 1952 te Aken werd gehouden.

We vermelden uit het programma de volgende sprekers en onderwerpen: prof. dr Thomas Ohm O.S.B., Münster i.W., Christen, Nichtchristen und Antichristen im Kampf um die Welt; prof. P. Charles S.J., Leuven, Was tun? Ein Anruf an den katholischen Akademiker; prof. dr J. Thauren S.V.D., Wien, Die Enzyklika „Evangelii Praecones". Markstein und Wegweiser für die Zukunft von Welt und Kirche; J. Masson S.J., Namen, Die Mission im sozialen Umbruch der Welt; J. Peters, Aachen, Kirche der Völker. Die Mission und das kulturelle Eigenrecht der Völker; dr. M. Candia, Milaan, Laïcat missionnaire; M. Heinrichs O.F.M., Paderborn, Ihr seid Christi Leib. Unsere Missionsverpflichtung im Lichte der Lehre vom Corpus Christi Mysticum.

Bovendien had een „missionswissenschaftliche Konferenz" plaats met de volgende referaten: prof. dr J. Beckmann, Beckenried (Schw.), Forderungen der Missionsgegenwart an die Missionswissenschaft; prof. dr. M. Bierbaum, Münster i.W., Aufgaben der Profan-Wissenschaften in missionswissenschaftlicher Sicht; prof. dr J. P. Steffes, Münster i.W., Ethnologie und Religionsgeschichte im Dienste der Missionswissenschaft.

Nog spraken op een „missionsärztliche Konferenz": p. dr Jahn M.S.C., Würzburg, Frau Dr A. Heukamp en dr J. Schuy; op een „missionarische Konferenz der Priester und Theologen": prof. dr J. Pascher, München; p. dr F. Gypkens P. A., Frankfurt/Main; op een „missionarische Konferenz für die kath. Lehrerschaft": prof. dr. G. Siewerth, Aachen; W. Stadt, Hilden; Anna Weinberger. Wien.

Het Congres werd besloten met een grandioze bijeenkomst op de Katschhof, in de schaduw van de eeuwenoude Dom; deze slotvergadering groeide uit tot een indrukwekkende manifestatie van de katholiciteit der Kerk.

Bijdragen van het Missiologisch Instituut. — Als derde deel der Bijdragen van het Missiologisch Instituut der R.K. Universiteit te Nijmegen verscheen het proefschrift, getiteld: De Missie in de Literatuur. I. Van de Middeleeuwen tot de Franse Revolutie, waarop M. J. Jochems C.M. op 12 Mei 1952 promoveerde tot Doctor in de Letteren en Wijsbegeerte. In dit boek heeft de schrijver de geschiedenis van de missiegedachte weergegeven, voor zover deze in de wereldliteratuur is te volgen vanaf de Middeleeuwen tot de Franse Revolutie.

A. L. M. A. — Van 6-8 Juni 1952 heeft de A. L. M. A., Academische Leken Missie-Actie, te Nijmegen haar eerste lustrum gevierd, waarbij Fransen, Belgen, Zwitsers, Indonesiërs, Japanners, een priester uit Cameroen, enz. aanwezig waren. De lustrum-viering werd in de aula der R.K. Universiteit geopend door een voordracht van J. Foray, secretaris-generaal van Ad Lucem. De volgende morgen heeft Z.H. Exc. Mgr H. Leven S.V.D., oud-Apostolisch Vicaris van Flores, een pontificale H. Mis opgedragen. Op de feestvergadering sprak mr. Ph. H. Bot, voorzitter van de A.L.M.A., de feestrede uit. 's Avonds voerden bewoners van de Kei-eilanden volksdansen uit in de Novum-Hallen te Nijmegen.

Nederlandse Missiebisschoppen. — Op 8 Mei 1952 overleed te Surabaia Z. H. Exc. Mgr M. VERHOEKS C.M., eerste Apostolisch Vicaris van Surabaia. Mgr Verhoeks was geboren te Velddriel op 29 Maart 1893 en op 27 April 1916 priester gewijd. Op 13 Maart 1938 aanvaardde hij als Apostolisch Prefect het bestuur over de missie van Surabaia, waarna hij op 15 October 1941 tot Apostolisch Vicaris werd benoemd; op 8 Mei 1942 ontving hij de bisschopswijding uit de handen van de eerste Javaanse bisschop, Z.H. Exc. Mgr Soegiapranata S.J. R.I.P.

Op 3 Juni 1952 overleed te Manilla (Philippijnen) Z. H. Exc. Mgr C. JURGENS C.I.C.M., oud-Bisschop van Tuguegarao, de in leeftijd van 72 jaar. Bijna 45 jaar geleden vestigde mgr Jurgens als jong missionaris de eerste missiestatie in de bergpost Bontoc op de Philippijnen. In 1927 naar Nederland teruggeroepen om rector te worden van het Missiehuis Bisschop Hamer te Nijmegen, werd hij spoedig daarna benoemd tot Bisschop van Tuguegarao. Op 18 Maart 1928 ontving hij de bisschopswijding in de kapel van genoemd missiehuis. Gedurende de oorlog werd mgr Jurgens door de Japanners geïnterneerd en kreeg zijn gezondheid een grote knak. In 1950 vroeg hij om gezondheidsredenen ontslag uit zijn ambt. R.I.P.

Op 23 Juni 1952 overleed te Tilburg Z. H. Exc. Mgr J. PANIS M.S.C., oud Apostolisch Vicaris van Manado. Mgr Panis werd geboren te Dongen op 29 Juli 1882 en op 21 Dec. 1909 priester gewijd. In 1923 werd hij benoemd tot Apost. Prefect van Celebes en in 1937 tot Apost. Vicaris van Manado. Door de oorlogsjaren 1942-1945 werd zijn gezondheidstoestand geschokt. In 1946 kwam mgr Panis na 36-jarige missiearbeid in het vaderland terug en vroeg ontslag uit zijn ambt. R.I.P.

Pater Dr F. M. H. SIMONS S.V.D. werd op 15 Mei 1952 benoemd tot bisschop van het nieuw-opgerichte bisdom Indore in Noord-West-India. Het nieuwe bisdom, suffragaan-bisdom van het aartsbisdom Bombay, telt 7 millioen inwoners, van wie 17000 katholieken. Het gebied is voor 80 % Hindoe en voor bijna 20 % Mohammedaan. Pater Simons werd op 13 Juli 1908 te Tegelen geboren, op 30 Oct. 1932 priester gewijd en vertrok in 1934 naar de missie in India.

Z. H. Exc. Mgr P. WILLEKENS S.J., Apostolisch Vicaris van Djakarta, heeft wegens hoge leeftijd en om gezondheidsredenen tot de H. Stoel het verzoek gericht van zijn functie te worden ontheven. Mgr Willekens is voornemens óok na zijn ontslag in Indonesië te blijven.

Z.H. Exc. Mgr A. VAN DEN BRONK van de Sociëteit der Afrikaanse Missiën, Apostolisch Vicaris van Nijl-Delta, is benoemd tot Apostolisch Vicaris van Kumasi aan de Goudkust in Afrika, als opvolger van Z.H. Exc. Mgr H. Paulissen.

Missiologisch Instituut te Münster. — Bij schrijven d.d. 8 Februari 1952 van het „Kultusministerium des Landes Nordrhein-Westfalen" werd het missiewetenschappelijk seminarie van de Universiteit te Münster omgezet in een „Institut für Missionswissenschaft" en een groot bedrag ter beschikking gesteld voor de oprichting en inrichting van dit missiologisch instituut.

Missiologische Week te Leuven. — Van 26-29 Aug. 1952 zal voor de 23e maal een Missiologische Week van Leuven worden gehouden. Het algemeen onderwerp luidt: „De rol van de leken in de missielanden".

Boekbespreking

ANDRÉ SEUMOIS O.M.I.: *Introduction à la Missiologie*, N.Z.M. Supplementa III, 491 pp., Administration der N.Z.M., Schöneck-Beckenried (Schweiz) 1952.

Er bestaan verschillende opvattingen over het schrijven van een inleiding tot een bepaalde wetenschap. De juiste opvatting lijkt mij deze, dat men zich hierbij tot inleidende, hoofdzakelijk methodologische vraagstukken beperkt en niet b.v. een beknopte behandeling biedt van de afzonderlijke onderdelen der wetenschap in kwestie, hetgeen uiteraard tot oppervlakkigheid leidt. Het deed me groot genoegen te constateren, dat Schr. van bovenstaand werk, een man van het vak, blijkbaar dezelfde opvatting huldigt.

De grote verdienste van deze eerste in het Frans geschreven „Introduction à la Missiologie" is, dat Schr. op zijn beurt een alleszins lofwaardige poging heeft gedaan om te komen tot een synthetische behandeling van de verschillende inleidingsvraagstukken; met name tracht hij hierbij het wetenschappelijk karakter van de missiologie vast te stellen.

Het eerste deel van het lijvig boek handelt over de aard van de missiologie (blz. 20-161), waarbij Schr. eerst een bibliografisch overzicht geeft van het begrip van missiologie (20-60), daarna achtereenvolgens spreekt over de benaming (60-106), de objectieve aard (107-126) en het wetenschappelijk karakter van de missiologie (129-161), om met de volgende begripsbepaling te besluiten: „La missiologie est la spécialisation scientifique consacrée à l'activité missionnaire, c'est-à-dire à l'apostolat d'implantation de l'Eglise catholique, par rapport à sa doctrine, à son histoire, à sa description présente et à sa pratique". Tevoren had hij reeds gezegd, dat „la spécialisation missiologique est scientifique selon le caractère scientifique de la théologie pour ses parties doctrinale et pratique, et selon le caractère scientifique de l'histoire pour ses parties historique et missiographique" (blz. 155).

In het tweede deel, over de indeling van de missiologie, onderscheidt en behandelt Schr. achtereenvolgens het doctrinair gedeelte: théorie missionnaire (164-277), nog onderverdeeld in missiologie fondamentale (170-237) en missiologie normative (238-277); een geschiedkundig gedeelte: histoire missionnaire (278-313); een beschrijvend gedeelte: missiographie (314-339); een practisch gedeelte: missiologie pratique (340-370), nog onderverdeeld in missiologie spirituelle en méthodologie missionnaire.

In het derde deel schetst Schr. het belang van de missiologie (374-399), waarbij hij het nut ervan voor de missiearbeid, het belang ervan voor de wetenschap en de waarde voor de beoefenaar uiteenzet.

Het vierde deel handelt over de hulpwetenschappen van de missiologie (402-429), het vijfde deel schetst de geschiedenis (432-466) en het zesde de methode van de missiologie (468-482).

Het spreekt van zelf, dat men bij zo'n uitgebreide en in ontwikkeling zijnde materie op verschillende punten met de auteur van mening zou kunnen verschillen, b.v. omtrent het begrip van hulpwetenschap der missiologie en welke daartoe gerekend dienen te worden. Trouwens Schr. zelf is zich terdege bewust, dat hij niet overal het laatste woord heeft gesproken, maar menig punt ter discussie gesteld. Het is jammer, dat er zo geruime tijd verliep tussen het gereedkomen van het

handschrift (1948) en de publicatie ervan (1952); zulks impliceert nl., dat men er de sindsdien verschenen missiewetenschappelijke literatuur niet meer vermeld vindt, hetgeen te meer te betreuren valt, omdat tegenwoordig bij de beoefening van de missiewetenschap elk jaar meetelt. Dit neemt niet weg, dat wij dit stevig gestructureerd en rijk gedocumenteerd boek gaarne ter bestudering aanbevelen; de taal, waarin het werd geschreven, maakt het afzetgebied groot, zodat ook in dit opzicht de perspectieven gunstig zijn.

Reeds hebben verschillende Paters der Onbevlekte Ontvangenis van Maria — we noemen slechts R. Streit, J. Dindinger, A. Perbal en J. Rommerskirchen — zich voor de missiewetenschap uiterst verdienstelijk gemaakt; A. Seumois zet deze traditie van zijn Congregatie op voortreffelijke wijze voort. Ongetwijfeld mag de missiewetenschap van deze geschoolde en actieve schrijver nog veel verwachten.

Nijmegen ALPH. MULDERS

ANTON FREITAG S.V.D.: *Paulus baut die Weltkirche. Ein Missionsbuch.* St Gabrieler Studien, XI. Band, 211 S., St Gabriel-Verlag, Wien-Mödling, o.J.

Het oorspronkelijke van dit zoveelste Paulus-boek is niet gelegen in verrassende resultaten van exegetisch of dogmatisch onderzoek, maar in de schets van een missiologisch beeld van de Apostel der heidenen. Reeds tijdens zijn studie aan de universiteit van Münster i.W., thans veertig jaar geleden, publiceerde Schr. in het toen nog jonge Zeitschrift für Missionswissenschaft een artikel over „die Missionsmethode des Weltapostels Paulus auf seinen Reisen" (Z.M. 1912, blz. 114–128), hetwelk Karl Pieper later als uitgangspunt nam van zijn missietheoretische en missiemethodische beschouwingen in het nog altijd fundamenteel werk over „Paulus, seine missionarische Persönlichkeit und Wirksamkeit", 2e aufl., Münster i.W. 1929. Een verdere missiologische bijdrage leverde Schr. onder de titel: „Die missionarische Predigt im apostolischen und nachapostolischen Zeitalter", Theologie und Glaube 1917, blz. 124-145, welke wezenlijk op St Paulus georiënteerd is. Later liet de fascinerende persoonlijkheid van de grote apostel de Schr. niet meer los; de sindsdien verschenen Paulus-literatuur bood hem gelegenheid om zijn onderwerp breder en dieper te bestuderen. Hij legde zich daarbij erop toe om het nieuwere missiebegrip van de planting of herplanting der Kerk in de geschriften en de arbeid van St Paulus na te gaan; en zo groeide geleidelijk een afgerond missieboek, waaraan hij meende geen wezenlijk andere dan de bovenstaande koene titel te kunnen geven. Tegenover bepaalde vrijzinnige opvattingen legt Schr. er echter de nadruk op, dat hij St Paulus, zoals deze trouwens zelf verklaart, niet beschouwt als de stichter der Kerk van Christus, maar als haar voornaamste apostel, haar grootste leraar, haar eerste organisator, die slechts voortbouwt op de fundamenten, door Christus zelf gelegd en die de door Christus gestichte Kerk met haar geloofs- en zedenleer, met haar genademiddelen en hiërarchische inrichting, in de wijde wereld verbreid heeft.

Na enkele hoofdstukken, die de roeping, het apostolaat, de missiereizen, de gevangenschap en de dood van St Paulus schetsen (blz. 1-88), behandelt Schr. achtereenvolgens de missiemethode (blz. 89-113) en missieprediking van de apostel (blz. 114-124), zijn organisatie en nazorg van de christelijke gemeenten (blz. 125-132), het godsdienstig-zedelijk leven aldaar (blz. 133-155), om te besluiten met een hoofdstuk over St Paulus' missietheologie (blz. 156-204). Het is merk-

waardig, hoe verschillende nieuwere missieproblemen omtrent aanpassing, lekenapostolaat, missiemiddelen en missiedoel, missiemethode enz. reeds bij St Paulus op de voorgrond treden, zoals trouwens bij de tegenwoordige ecclesiologie en missiologie opvattingen van de apostolische tijd en de primaeve Kerk aan betekenis winnen.

Het is te hopen, dat velen dit gedocumenteerd en leesbaar boek van de bekende missioloog ter hand zullen nemen; de bestudering ervan is even leerzaam als opwekkend, zodat men, dankbaar voor het gebodene, het gemis aan een of meer kaartjes, enkele vlekjes, die de literatuurlijst ontsieren, alsmede hier en daar een lichtelijk-gechargeerde vergelijking, gaarne op de koop toe neemt. Het overzichtelijk gedrukt en keurig uitgegeven boek vormt een aanwinst voor de missiewetenschappelijke literatuur. A. M.

Theologisch Woordenboek onder hoofdredactie van dr H. Brink O.P., aflevering 1, XIX blz. + 440 kol., J. J. Romen en Zonen, Roermond en Maaseik 1952.

Bij de bepaling van de inhoud van het Theologisch Woordenboek heeft de redactie zich laten leiden door de volgende overwegingen.

De eerste overweging heeft betrekking op datgene wat onder theologie verstaan moet worden. Onder theologie wordt verstaan de weergave en wetenschappelijke bestudering van de waarheden, die ons door de openbaring geleerd zijn: van onze verlossing door Christus en van alle gebeurtenissen en instellingen die daarin hun grond hebben. Het Theologisch Woordenboek nu wil aandacht schenken aan de theologische wetenschap in haar gehele omvang.

Daarbij komt echter een tweede overweging enige beperking opleggen. Ofschoon het Theologisch Woordenboek geheel op zich zelf staat en een afgerond geheel vormt, is het een onderdeel van de serie Romen's Woordenboeken, waarin naast een reeds verschenen Bijbels Woordenboek, een Liturgisch, een Kerkgeschiedkundig en een Godsdiensthistorisch Woordenboek in voorbereiding zijn. Daarom worden onderwerpen, die meer tot deze wetenschappen behoren, in het Theologisch Woordenboek slechts dan aangesneden als zij zuiver theologisch van belang zijn.

De derde overweging wordt ontleend aan het feit, dat dit woordenboek geen strikt wetenschappelijk karakter wil dragen; het is immers bedoeld voor priesters in de zielzorg, voor theologiestudenten, voor academisch gevormde leken. In verband hiermede zal het streven van de redactie erop gericht zijn, de huidige stand van de theologie kort en duidelijk weer te geven, zonder nochtans vragen open te laten, tenzij door de aard van het onderwerp daartoe gedrongen.

De alfabetische opzet die aan ieder woordenboek eigen is, bracht vooral voor de meer leerstellige kwesties de moeilijkheid mee, dat zij aanleiding kon zijn tot vele herhalingen en tegelijk tot verbrokkeling van uiteenzettingen, die uiteraard bijeen horen. Terwille van de duidelijkheid en om overbodige herhalingen te voorkomen wordt de leer omtrent belangrijke doctrinaire problemen samengevat in grotere artikelen, terwijl een systeem van verwijzingen de mogelijkheid biedt een overzicht te krijgen over het geheel van een vraagstuk.

Nu de eerste aflevering voor ons ligt — het gehele werk zal verschijnen in 12 afleveringen van ongeveer 200 bladzijden, die samen 3 delen zullen vormen, elk van ongeveer 800 blz. of 1600 kolommen — willen we gaarne de aandacht vestigen op deze belangrijke uitgave. De redactionele leiding is er blijkbaar in geslaagd zich te omringen met een onmisbare staf van deskundige medewerkers, terwijl

de uitgever alle lof verdient voor de typografische verzorging en niet minder voor zijn ondernemende moed in deze moeilijke tijd.

Bij het inzien van de inhoud, die de alfabetisch gerangschikte stof onder letter A en onder letter B tot aan Bellarminus behandelt, constateren we vooreerst, dat men theologie in ruimere zin heeft genomen en ook aan verschillende wijsgerige schrijvers en onderwerpen een plaats heeft ingeruimd; vervolgens dat de bijdragen over het algemeen, wel verre van een oppervlakkige indruk te maken, voor het beoogde doel goed voldoen. Soms vraagt men zich echter af, of de uitvoerigheid van een artikel, hoe voortreffelijk ook op zich, wel in dit kader past; omgekeerd schijnt het streven naar bondigheid soms de duidelijkheid te hebben geschaad. Het spreekt overigens vanzelf, dat bij een dergelijk werk altijd desiderata zullen blijven bestaan; doch ook hier bedenke men: „la critique est aisée, l'art est difficile".

Moge dit unieke werk, een lexicon van de ontwikkeling der moderne theologie, de daadwerkelijke belangstelling vinden, welke het verdient en behoeft! In dit vertrouwen zien we de volgende afleveringen, welke wederom een rijke schat aan theologische gegevens zullen bevatten, met verlangen tegemoet. A. M.

LAMBERT ZIELHUIS, *Het offermaal in het heidendom en in de heilige Schrift*, 200 blz., Franeker (T. Wever) 1951.

In dit proefschrift, voorzien van een uitgebreide literatuurlijst en een Engels overzicht maar niet voorzien van enige index, bespreekt de schrijver in twee hoofdstukken het in de titel aangeduide onderwerp: het heidense offermaal (blz. 11-94) en het offermaal in de heilige Schrift (blz. 95-184). Hij doet zulks vanuit gereformeerd standpunt. Dit blijkt op elke bladzijde en de schrijver zegt het ook uitdrukkelijk in de eerste regels van zijn *Summary*: „The underlying acknowledgement of this study is: only God's revelation in the Holy Scriptures reveals to us the deepest motives of religion. Romans 1 teaches us the contrast between heathenism and true religion". Dit betekent dat Rom. 1 calvinistisch wordt geïnterpreteerd als de *absolute* veroordeling van elke heidense godsdienst. Zelfs al is men het er met de schrijver over eens, dat het laatste oordeel over de religie alleen vanuit de openbaring kan worden gegeven, het blijft toch de vraag, of het methodisch verantwoord is dit openbaringsoordeel (in bepaalde, gereformeerde zin opgevat) vanaf het begin als enig criterium te nemen ter beoordeling van de gegevens der vergelijkende godsdienstwetenschap. Men zou toch allereerst deze gegevens op zichzelf en om hunzelfswil moeten onderzoeken. Al blijft het waar, dat niemand zonder enig a priori zijn stof onderhanden neemt, men moet wetenschappelijk gesproken toch trachten haar nauwkeurig te beschrijven niet alleen maar ook haar invoelend te verstaan. Eerst vanuit zulk een sympathisch en zo penetrant mogelijk begrip kan een juiste beoordeling van het delicate gegeven der religie worden benaderd.

In 's schrijvers methode heeft men niet alleen een harmonie van openbaring en wetenschap maar een vermenging en verwarring van beide. Zo wanneer hij op blz. 18 tegen Robertson Smith's these dat elk slachten oorspronkelijk offeren was Gen. 3, 21 („Na de zondeval maakte God de Heer voor de mens en zijn vrouw rokken van vellen en trok hun die aan") in het veld voert! Daar komt bij dat de bijbelteksten somtijds op weinig wetenschappelijke wijze worden geïnterpreteerd. Dat het eten van de boom des levens in het paradijs „sacramenteel" moet worden genoemd (blz. 16 en 95) is, om het minste te zeggen, uiterst dubieus en deze exegese

wordt dan als beslissende factor ter sprake gebracht in een discussie over de heidense offermaaltijden.

De auteur is zeer belezen en benut een uitgebreide bibliographie. Maar men voelt, dat hij zijn godsdiensthistorisch materiaal niet „verstaat", wijl hij er zeer ver van af staat. Vanuit zijn mentaliteit moet dit ook moeilijk zijn. Schrijver geeft trouwens zelf toe, dat de gereformeerde belangstelling voor de „elenctiek" van zeer recente datum is (blz. 17). De interpretatie van de schriftuurteksten volgt de gebruikelijke lijnen van de gereformeerde exegese.

Dit alles wil natuurlijk niet zeggen, dat er in het boek, en vooral in het bijbelse gedeelte, niet veel wetenswaardigs is vervat en dat het niet geschreven zou zijn met lofwaardige christelijke en missionnaire bezieling. Maar zulk een bezieling is tot onvruchtbaarheid gedoemd, wanneer zij de „afgevallen mens" niet alleen veroordeelt doch zelfs niet eens rustig beschouwt alvorens hem te verdoemen.

Nijmegen W. GROSSOUW

J. A. J. VERHEIJEN S.V.D.: *Het Hoogste Wezen bij de Manggaraiers*. Studia Instituti Anthropos, Vol. 4, XV+240 blz. in 4°, uitgave en druk van het Missiehuis St Gabriel, Wien-Mödling 1951.

Bij de bespreking van het boek van p. Verheijen zal de recensent onwillekeurig een vergelijking maken met het boek van zijn medebroeder, P. Arndt over „Religion auf Ostflores, Adonare und Solor", waarover ik boven enige nabeschouwingen heb gegeven. Zowel het onderwerp zelf als het feit, dat de terreinen van onderzoek op hetzelfde eiland zijn gelegen, geven ruimschoots aanleiding hiertoe. Ondanks de sterke overeenkomst is er toch een aanzienlijk verschil tussen beide werken, zowel wat de inhoud als de methode betreft.

Op de eerste plaats beperkt zich p. Verheijen overeenkomstig de titel van zijn boek meer tot de beschouwing van het Hoogste Wezen en hij kon dit gemakkelijk doen, omdat het begrip van het Hoogste Wezen hier in het Westen van Flores een veel meer uitgesproken karakter draagt dan in het Larantuka-gebied. Ik durf te beweren, dat er het Hoogste Wezen naar zijn begripsinhoud en naar de cultus, die het ontvangt, zelfs van een veel zuiverder gehalte is dan bij de klassieke voorbeelden, waarop prof. Schmidt zijn beschouwingen heeft gebaseerd, nl. bij de z.g. grondkulturen, zoals bij de Pygmeeën van Midden Afrika.

Ondanks de verdienste van het werk van p. Arndt vind ik hier vervolgens een betere rangschikking van de gegevens — al heeft een grotere overvloed van materiaal hem hiertoe gemakkelijker in de gelegenheid gesteld — en een ruimer gebruik van de literatuur, zoals dit vooral in de voetnoten blijkt. P. Verheijen geeft, ofschoon ook zijn werk hoofdzakelijk ethnographisch is, bovendien meer interpretatie zonder echter de objectiviteit geweld aan te doen, want hij past deze met grote voorzichtigheid toe en dringt nooit zijn eigen mening op. Typerend is b.v. zijn uitspraak omtrent het specifieke in de gebeden en offers voor Mori Keraéng (de naam voor het Hoogste Wezen) in vergelijking met die der andere geesten: „Ongetwijfeld zijn er enige trekken, wat betreft de soort van offerande en de hoedanigheden ervan, zijn er bizonderheden omtrent tijd, plaats, gelegenheid en aanleiding tot offeren, maar ik voel me te weinig zeker om er iets dieper op in te gaan." (blz. 135) Zulk een bescheidenheid en zelfcritiek versterken bij de lezer het vertrouwen in de resultaten van zijn onderzoek, die hij ons wel verstrekt!

Een ander voordeel is, dat de auteur sterker de opvattingen benadert, die er

nu nog onder het volk leven, omdat hij meer de gebruikelijke gebeden en offerpraktijken onderzoekt dan de mythen, die daarentegen p. Arndt vooral weergeeft. Het opmerkelijke daarbij is, dat hij dit om principiële reden doet; hij staat nl. wat critisch tegenover de mythologie, die in de methode van de kultuurhistorische school zulk een belangrijke rol speelt; hij betwijfelt nl. enigszins de methodische waarde ervan, zowel wat de geldende geloofsovertuiging van de bevolking betreft, omdat de mensen zelf meestal niet meer aan deze mythen geloven, alsook wat de historische betekenis betreft, omdat een verhaal in een primitieve beschaving zo gemakkelijk van de omgeving wordt overgenomen.

Ingrijpend is ook zijn standpunt tegen het onbeperkte gebruik van de etymologie voor de verklaring van de begripsinhoud van de termen. Voor de methode van de volkenkunde raken we hier ook heel belangrijke kwesties. De etymologie kan ongetwijfeld waarde hebben voor het historisch onderzoek, wanneer ze critisch wordt toegepast, doch zij bepaalt lang niet altijd de geldende gedachteninhoud van de terminologie. Meer waarde hecht de Schr. aan de interpretatie van de beeldspraak, zoals ze nog onder de bevolking leeft. Voor het terrein van zijn onderzoek, nl. de Manggarai (en dan hoofdzakelijk het midden-gedeelte) kunnen we wijzen op de vele benamingen voor het Hoogste Wezen, die dikwijls uit twee geledingen met een onderlinge tegenstelling bestaan, b.v. Vader boven — Moeder beneden, Hemel boven — Aarde beneden, Man boven — Vrouw beneden, Oosten en Westen enz. Eenzelfde terminologie vindt men ook elders in Indonesië, b.v. in het Larantuka-gebied. Etymologisch wijst deze terminologie ongetwijfeld op een dualisme van het mannelijk en vrouwelijk beginsel en historisch kan hier van een zon- en maanmythologie sprake zijn, doch het is uitermate belangrijk, dat de auteur wijst op een andere en zeer aannemelijke verklaring. Hij wijst op het gebruik van synoniemen als literaire vorm, die nog steeds bij de bevolking gebezigd wordt. Volgens deze interpretatie zouden deze benamingen niet tweeledig naar hun begripsinhoud zijn en ook niet aan een „Zweigeschlechterwesen" herinneren, doch enkel synoniemen zijn voor één enkelvoudig wezen. Deze benamingen zouden wijzen op één, nl. het Hoogste Wezen, op de totaliteit van macht én goedheid, van onafhankelijkheid én liefde, zonder dat hierbij het mannelijk en vrouwelijk beginsel als zodanig wordt aangeduid. P. Verheijen maakt deze opvatting aanvaardbaar, doordat hij laat zien, dat het begrip van het Hoogste Wezen in de Manggarai van een zuiver en hoogstaand gehalte is. De naam „Maan en Zon" wordt ook gebruikt voor de vorst zonder enige sexuele bijbetekenis, omdat zijn verstand als een licht is voor zijn volk; en de titel van „Oosten en Westen" is hem ook niet vreemd om de breedheid van zijn rechtsgebied aan te geven. In deze zin zijn de namen als synoniemen voor het Hoogste Wezen eveneens verklaarbaar. Deze beeldspraak wordt verder toegepast op de hoofdgewassen, mais en rijst; vooral het laatste gewas wordt dikwijls met Mori Keraéng aangesproken, omdat dit de mensen in het leven houdt. De producten van de primitieve landbouw, zoals bananen, bataten en pompoenen, krijgen deze betiteling niet, waarschijnlijk omdat deze naam ligt in de sfeer, in de maatschappelijke structuur van de stamhoofden, die in de primitiefste samenleving nog geen betekenis hadden. Tenslotte worden nog de bron en de belangrijke levensorganen van de mens soms Mori Keraéng genoemd; dit is in nog meer overdrachtelijke zin en in meer verheven spraakgebruik om de eerbied voor deze vitale dingen voor het menselijk leven aan te duiden. Verder heeft het Hoogste Wezen benamingen als: Heer en Meester,

Maker en Vormer; vooral de scheppingsgedachte van West-Indonesië vindt men hier sterker dan op Oost Flores.

Een andere belangrijke uiteenzetting geeft de schr. over Mori Keraéng en de zonde, waarbij hij de verschillende zonden noemt, de straffen, die het Hoogste Wezen uitdeelt en de verzoening, die de mensen ervoor brengen. Hierbij blijkt, dat hoofdzakelijk Mori Keraéng de morele orde sanctionneert en dat dit niet de voorouders doen, zoals prof. Vroklage dit voor de Belunezen heeft beschreven. Verder stelt hij vast, dat de zonde niet automatisch (of dynamisch) gestraft wordt door de magische verstoring van het evenwicht, doch dat Mori Keraéng zelf dikwijls met zijn straffen ingrijpt.

Uitvoerig schrijft hij over het contact, dat de bevolking van W. Flores nog met het Hoogste Wezen onderhoudt; dit is voor de beoordeling en waardering van het godsbegrip zeer belangrijk. In tegenstelling tot vele andere gebieden van Indonesië neemt hier het Hoogste Wezen nog een vitale plaats in het godsdienstig leven van de bevolking in. Dit blijkt o.a. uit het persoonlijk gebed, dat men in het dagelijks leven tot God richt. „Het gaat op de eerste plaats over schietgebedjes, korte gebeden in nood uitgesproken. Ze zijn aan geen priesterkaste of aan ouderlingen gebonden, maar oud en jong, man en vrouw hanteert ze. Ook zijn ze van plaats en tijd niet afhankelijk, ze vereisen slechts de omstandigheid, dat iemand in verlegenheid zit en de belangen van het ogenblik bedreigd ziet . . . Natuurlijk zullen dergelijke gebedjes naar de inhoud vaak met elkaar overeenkomen, maar de formule kan sterk variëren. Dit komt, omdat de gevallen steeds iets verschillen, en men altijd uit persoonlijke behoefte spreekt. Heel dikwijls zal zelfs éénzelfde persoon bij herhaling zich weer iets anders uitdrukken. In ieder geval is er geen sprake van een vaste, of een soort magische formule." (blz. 93)

Zoals in andere gebieden, waar nog van de verering van een Hoogste Wezen gesproken kan worden, is dit begrip niet geheel vrij van vreemde bijmengsels. Zo spreekt de schr. eveneens op meerdere plaatsen van totemistische opvattingen zonder er dieper op in te gaan; bij gelegenheid hoopt hij aan dit onderwerp een afzonderlijke beschouwing te wijden.

De offers en gebeden namens de gemeenschap, vooral in verband met de landbouw, dragen een meer ritueel karakter. Mori Keraéng staat niet altijd meer op de voorgrond; men doet sterker een beroep op de geesten en de voorouders, ofschoon Mori Keraéng toch nog vaak erin betrokken wordt.

Het is in zijn studie over het Hoogste Wezen begrijpelijk, dat de auteur slechts enkele bladzijden besteedt aan: het zielsbegrip, de verering van de voorouders, van de natuurgeesten en boze geesten, doch ook dan blijft hij zich consequent: hij beschouwt ze in hun verhouding tot Mori Keraéng. Ook de doden gaan tenslotte naar het Hoogste Wezen en zijn daar de bemiddelaars voor de levenden; de schr. heeft niet kunnen constateren, dat de zielen na de dood rekenschap voor hun leven aan Mori Keraéng moeten afleggen; wel straft deze de zonde tijdens het leven.

P. Verheijen sluit zijn boek met een korte samenvatting van de resultaten van zijn onderzoek en laat dan nog een aantal registers van literatuur, namen en zaken volgen, die de gebruiker van groot nut kunnen zijn.

Zijn werk is van ethnologisch standpunt van grote waarde en we kunnen het Anthropos-Instituut met deze prachtige publicatie van harte feliciteren.

Tilburg P. Gregorius O.F.M.Cap.

G. BOURITIUS S.C.J.

DE MISSIONERENDE KERK EN HAAR CULTUURTAAK

II

MOEILIJKHEDEN EN MOGELIJKHEDEN BIJ DE KERSTENING VAN HEIDENSE CULTUREN

BIJ het maken van enkele kanttekeningen bij de practijk van die voorbereiding op de kerstening en voltooiing van de niet-Europees-christelijke culturen door de missionerende Kerk valt al dadelijk op te merken, dat de optimistische geluiden, die boven vernomen werden omtrent de heidense culturen als spontane wegen naar God bij de ontmoeting daarmee in de practijk reeds aanstonds aanmerkelijk gedempt blijven doorklinken. Misschien zijn nergens in de wereldgeschiedenis de weergaloze verwoestingen, die de erfzonde in de menselijke natuur heeft aangericht beter te bespeuren, dan juist in de geschiedenis der culturen. Werd de menselijke cultuur er niet door vernietigd, daar zij ook na de zondeval tot iets goeds in staat bleef — hetgeen zonder twijfel ook uit die culturen is af te lezen, — het verstand en de wil werden zodanig verzwakt, dat de paradijselijke harmonie van alle menselijke vermogens ten zeerste geschokt werd. En zegt het Vaticaans Concilie, dat hetgeen, wat in de goddelijke dingen voor het menselijk verstand per se niet ondoordringbaar is, in de tegenwoordige conditie van het menselijk geslacht slechts door middel van de goddelijke openbaring door allen gemakkelijk, met vaste zekerheid en zonder enige dwaling gekend kan worden [1], dan vindt deze uitspraak haar overduidelijke bevestiging in die talrijke heidense culturen, waar het harmonisch evenwicht tussen de verschillende waarden, zo belangrijk voor de graad van gezondheid ener cultuur, dikwijls zó ver zoek is geraakt, vooral in de metaphysieke en godsdienstige waarden en opvattingen, dat niet zelden het (objectieve) morele kwaad, tot god verheven, permanent het hele volk in zijn ban houdt. Abstractie makend van de genaden, die God ook hier schenkt, kan men wel zeggen, dat hier de boze bijna onbeperkt zijn tirannie uitoefent. De Kerk staat

[1] Conc. Vatic. Sessio III, Constitutio Dogmatica de Fide Catholica, cap. 2.

hier voor een nog maar éénmaal in de geschiedenis gestelde taak: het omvormen van soms eeuwenoude tradities en opvattingen naar het Evangelie en eventueel het voorbereiden van culturen, waarin de Kerk kan leven als iets eigens. Daarbij zal men steeds *een feit* en *een principe* scherp voor ogen moeten houden: een feit nl., dat het christendom een door God geopenbaarde godsdienst is en dus altijd van buiten aan een volk gebracht moet worden; een principe: dat die godsdienst, wil hij aanvaard en geassimileerd worden in een cultuur, zich aan de atmosfeer van die cultuur zal moeten aanpassen: slechts dat cultuurelement immers groeit in een cultuur in, dat als het ware spontaan wordt opgenomen.

Naar aanleiding van de verschillende houding die de volkeren innemen ten opzichte van cultuur, is het nuttig onderscheid te maken tussen heidense volkeren met een gevestigde hogere cultuur en nog primitieve volkeren.

Bij hogere culturen

OFSCHOON er in onze huidige wereld meerdere oude en hogere culturen bestaan, is er tot nu toe maar één grote, hogere cultuur, die met de geest van het christendom doordrenkt is; en dat is onze eigen West-Europese cultuur. [1] Ofschoon het toegegeven moet worden, dat het christendom een van de componenten is geweest van die ontstaande en zich ontwikkelende beschaving vanaf de allereerste kinderjaren van die cultuur — in tegenstelling met huidige hogere culturen, die reeds lang een zekere mate van stabiliteit gekregen hebben, zonder met het christendom in aanraking te zijn geweest —, kan men niet ontkennen, dat het christendom toch ook een allergrondigste invloed heeft gehad op de oude antiek-Helleense cultuuropvattingen. Wanneer, om met Dawson te spreken, onze cultuur is opgebouwd uit de vier grote factoren als: het Romeinse Imperium, de antiek-Helleense beschaving, het christendom en de primitief-

[1] Ofschoon de inhoud van deze term zonder meer duidelijk is, merkt J. Huizinga op, dat het toch niet juist is te spreken van een Westerse of Europese cultuur, daar dit verschijnsel toch eigenlijk geen welbepaalde grootheid is, daar de verschijningsvormen van die cultuur, zowel in de Middeleeuwen als nu — hoewel niet precies gelijk — in elk land, dat er deel aan heeft verschillend zijn. „Geschonden Wereld", l.c. pp. 500, 584. Hij spreekt daarom zelfs over „de feitelijke zinledigheid van een begrip Westerse beschaving in het algemeen" (p. 586), maar verklaart, dat we deze term slechts gebruiken vanwege de volkomen onbepaalbaarheid van het begrip cultuur en de ontoereikendheid van ons historisch kenvermogen. Wel tracht hij in die cultuur enkele grote cultuurtypen te onderkennen.

barbaarse gemeenschappen, die in de zesde eeuw West-Europa binnenkwamen [1], dan heeft het christendom deze antiek-heidense elementen niet alleen direct opgenomen, ze gezuiverd en geassimileerd, maar ze ook zodanig verchristelijkt, dat ze een onafscheidelijk element gingen vormen in de opbouw van deze eerste grote christelijke cultuurgemeenschap, zodat, zoals men terecht gezegd heeft, het het christendom is geweest, dat de schatten en waarden van de antieke heidense cultuur voor de wereld heeft bewaard en overgeleverd. [2] Deze mogelijkheid moet ook bestaan ten opzichte van de huidige heidense hoogculturen, en dit te meer, waar er geen enkele hoogcultuur meer bestaat, die zuiver is en niet uit verschillende andere culturen vreemde elementen heeft opgenomen. Nooit zal men evenwel mogen vergeten, dat met een dergelijk beïnvloedings- en veranderingsproces eeuwen gemoeid kunnen zijn, hoewel door toevallige omstandigheden deze periode ook aanmerkelijk verkort zal kunnen worden, omdat wij de bijzondere wegen van Gods genade niet kennen.

Wij spraken van een veranderingsproces. Reeds eerder werd aangetoond hoezeer het wezen van een heidense cultuur zal veranderen, wanneer het christendom de plaats zal innemen van de vroegere heidense godsdienst. Nu kan men zich de vraag stellen, of een dergelijke cultuurverandering geen verlies zal zijn voor de menselijke cultuurgeschiedenis en of deze cultuurverandering wel gerechtvaardigd is ten opzichte van het desbetreffende volk, dat recht heeft op zijn eigen cultuurbezit.

In deze vorm stelt men de vraag maar al te gaarne aan de zijde van hen, die hierin een klinkend argument menen gevonden te hebben tegen de activiteit van missie en zending bij deze volkeren. De opvatting die in de cultuur als het ware een doel in zichzelf ziet, welke dus zo ongerept mogelijk dient te worden behouden, noemt H. Fischer zonder meer sentimenteel en een sinds lang verworpen standpunt.[3] Dawson noemt de opvatting, dat „een priesterschap" altijd het brandpunt is van culturele onverdraagzaamheid en dat de missionarissen allereerst verantwoordelijk zijn voor de vernietiging van (primitieve) beschavingen — waartegen hij overigens protest aantekent, — in 1948 echter nog algemeen. [1] Soms zag men in deze verandering ook gevaar voor de sociale orde, zoals Bosch schreef in 1933: „Door

[1] Aldus de samenvatting van het thema, dat zijn werk „The Making of Europe", 1934, beheerst.

[2] In dit verband valt op te merken, dat het onbegrijpelijk is, hoe de auteur van het artikel „Cultuur" in de Winkler-Prins Encyclopaedie, dl 6, A'dam-Brussel 1949, p. 545 bij een verklaring van het „Westerse of Europese cultuurbegrip" het element christendom volkomen over het hoofd heeft kunnen zien.

[3] Dr H. Th. Fischer: Inleiding tot de Volkenkunde van Nederlands-Indië, Haarlem 1948[2], p. 33.

de Balische godsdienst te vernietigen zal de zending met onfeilbare zekerheid het inheemsche kultuurorganisme te gronde richten, en dientengevolge ernstige stoornissen in het sociaal en geestelijk evenwicht der Balische gemeenschap veroorzaken".[2] J. Huizinga merkte in 1932 op, dat uitstekende kenners van Bali, die volstrekt niet onsympathiek tegenover de zending stonden, de mogelijkheid van de kerstening van Bali met behoud van eigen cultuur ontkenden. „Een christelijk Balische cultuur met behoud van het oude leven, en de oude schoonheid, is onbestaanbaar." Hij zelf neemt geen beslissing doch vroeg zich af: „Dus, met het Christendom een nieuwe cultuur te brengen voor de oude. Een nieuwe, niet meer eigen cultuur".[3]

Een opmerking over de laatste zin moge het uitgangspunt van ons antwoord zijn. Ook al kan men van het christendom niet zeggen, dat het een eigen godsdienst is in die zin, dat het uitsluitend binnen een bepaalde cultuur ontstaan is en daaraan uitsluitend eigen is, — want dat kan wegens zijn bovennatuurlijke oorsprong wel nooit het geval zijn — toch kan men het met volle recht een eigen godsdienst van een volk noemen, wanneer dit hem in die mate heeft opgenomen, dat hij als het ware geheel met zijn cultuur vergroeid is. Het aanvaarden en beleven van de katholieke godsdienst zal dan van die bepaalde cultuur een christelijke cultuur kunnen maken. Maar is daarmee die cultuur opgehouden een „eigen" cultuur te zijn? Geenszins: zij is er slechts intenser en dieper door geworden. In een levende hoogcultuur is er altijd verandering gaande: de Kerk heeft nu het initiatief van die verandering in handen genomen en die in de enig juiste richting geleid. Ook al is het mogelijk, dat een cultuur door het katholicisme zo veranderd wordt, dat men in de nieuwe christelijke cultuur de vroegere nog maar nauwelijks herkent, — innerlijk was deze zo verworden, dat ze voor een jong, volbloedig christelijk leven, dat er in opstond, moest capituleren[4] — dan nog is aan

[1] Chr. Dawson: Religion and Culture, London 1948, p. 105.
[2] Dr F. D. K. Bosch: Bali en de Zending, in: Djawa, Tijdschrift van het Java-Instituut, Jogjakarta 13 (1933) 31-32.
[3] J. Huizinga, in: De Gids 96 (1932) 126-127, V.W.VII, pp. 615, 616.
[4] Zo ging het met het Romeinse Rijk in de zesde eeuw: „Het oude Romeinse Rijk en het Romeinse maatschappelijk stelsel waren rijp voor de ondergang, maar het was van belang, dat bij de dreigende ineenstorting die cultuurelementen behouden bleven, die voldoende innerlijke waarde bezaten om zich in een nieuwe cultuurwereld verder te ontwikkelen. . . . Christendom en Kerk hadden die zending niet kunnen vervullen, als het verstarde Romeinse Rijk en de verdorven Romeinse heerschappij hadden voortgeduurd. De oude rotte stam met zijn rotte twijgen had de nieuwe kiemen geen licht en geen lucht genoeg kunnen bieden. De oude vormen moesten worden uitgewist — dan was men gedwongen nieuwe en betere vormen te scheppen". Gustav Schnürer: Kerk en Beschaving in de Middeleeuwen, Haarlem 1949, p. 20.

zo'n volk geen geweld aangedaan. Geen levende cultuur blijft stilstaan. Als voor haar de tijd rijp is om het christendom op te nemen, kan zij zonder spijt de oude vormen, die haar ontwikkeling in de weg staan, achter zich werpen. Een landschap verdwijnt, een nieuw landschap ontstaat. Een hoofdstuk in de cultuurgeschiedenis is afgesloten, maar de geschiedenis gaat voort. En zij komt door de eeuwen heen steeds nader tot de verwerkelijking van Gods heilsplan.

Het kan niet genoeg benadrukt worden, dat de kerstening van een heidense hoogcultuur moet geschieden vanuit die cultuur zelf. Als men spreekt over het dopen der heidense culturen, dient men dit goed te verstaan. Het is niet de missionerende Kerk, die een cultuur doopt. Zij brengt alleen het doopwater aan. Het is de heidense cultuur zelf die zich ten doop houdt én tegelijk zichzelf doopt: dat is wel de taak van de kleine christengemeenschap die zich geleidelijk uitbreidt. En hierin is het vóór alles de inheemse clerus en de élite van het volk, die als cultuurdragers en -scheppers een allerbelangrijkst deel bijdragen tot de omvorming tot een echt christelijke cultuur. Ook van deze kant is de vorming van een inheemse clerus zo ontzettend belangrijk, en het is een van de grootste verdiensten van paus Benedictus XV, dat hij zonder twijfel ook dit aspect heeft opgemerkt [1], terwijl ook Pius XI in zijn voetstappen getreden is [2], door bovendien nog te wijzen op de waarde van de bekering van de hogere standen [3], daar het ten slotte in alle hogere culturen juist deze élite is, die een cultuur vormt en uitdraagt. — Taak

[1] „Datgene, waaraan allen, die aan het hoofd van een missie staan, bovenal hun zorg moeten besteden, is, dat zij uit het volk zelf, waaronder zij verblijven, priesters opvoeden en vormen. . . . Een inlands priester toch, juist omdat hij door zijn afkomst en karakter, door zijn gemoeds- en geestesleven zoveel overeenkomst heeft met zijn landgenoten, vermag wonderlijk veel om het geloof bij hen ingang te doen vinden." Apostol. Brief „Maximum Illud", 30 Nov. 1919, A. A. S. 1919, pp. 444, 445. — Hierbij mogen wij ook het werk vermelden van Vincent Lebbe, die een priestergenootschap stichtte: Société des Auxiliaires des Missions, welks leden uitsluitend naar de missie gaan om het inheemse episcopaat hun diensten aan te bieden.

[2] „Waaruit zal de Kerk heden ten dage onder de heidenen tot bevestiging geraken, tenzij uit al die elementen, waaruit Zij indertijd bij ons is gegroeid, dat wil zeggen: door volk en geestelijkheid van het land zelf." Encycliek „Rerum Ecclesiae", 28 Febr. 1926, A.A.S. XVIII 1926, pp. 74, 75.

[3] „En bij deze gelegenheid wekken wij U op om de aanzienlijken van het gebied en hun kroost niet te verwaarloozen. Al worden dan Gods Woord en Zijn verkondigers door de eenvoudigen van het volk gemakkelijker aanvaard, ... uit practijk en ondervinding leeren wij, dat, wanneer de voorgangers van het volk eenmaal tot de dienst van Christus zijn gebracht, de mindere stand hun voetstappen gemakkelijk drukt." Encycliek „Rerum Ecclesiae", l.c. p. 81.

van de missionerende Kerk is, zoals gezegd, om voorwaarden voor die kerstening te scheppen en hier zijn toestanden en mogelijkheden voor elk gebied uiteraard verschillend. Vóór alles zal de missie erop bedacht moeten zijn om zich volkomen in te leven in alle onderdelen van zulk een cultuur en daartoe al haar aspecten diepgaand moeten bestuderen. Pas dan zal de missie in staat zijn, de mogelijkheden te zien en te laten zien en — voorzichtig en tactisch — een grote vrijheid te geven in de verwerkelijking daarvan en degelijke en verantwoorde richtlijnen te geven ter bevordering van de kerstening van die cultuur. [1]

Nu kan men zich afvragen, of heel dit geweldige project: de aanpassing van de vormen van ons geloof aan een heidense cultuur, om die geheel te doordringen, eigenlijk niet reeds overbodig is. De internationale contacten groeien met de dag; reeds zeer veel is door hogere en eeuwenoude culturen overgenomen van het Westen; de vooraanstaande leiders van het volk gaan zelf voorop bij het overnemen van Westerse cultuurvormen, en ten slotte blijken de mogelijkheden van assimilatie aan onze vormen zo groot te zijn, dat een accommodatie van de Kerk aan een volk zelfs in het geheel overbodig schijnt. [2] Dit alles moge waar zijn voor verschillende gebieden en in de huidige tijd, men mag toch niet vergeten, dat deze strevingen kunnen voortkomen uit politieke en economische overwegingen en vooral, dat het hier uiterlijke vormen betreft. Een innerlijke mentaliteit, een eigen waardenbeschouwing, een cultuurgoed, waaraan de traditie van eeuwen heeft gebouwd, legt men niet zonder meer af. Men kan dit alles voor een korte tijd het zwijgen

[1] Het is onmogelijk deze mogelijkheden hier gedetailleerd uit te werken. Slechts willen we opmerken, dat er belangrijke kansen liggen in de beeldende kunst, om vandaar uit de cultuur van een volk met christelijke opvattingen te gaan doordringen. Hier zij slechts gewezen op hetgeen op dit gebied reeds bereikt mocht worden (ook door Nederlandse missionarissen), hetgeen ook van protestantse zijde erkend werd. Cf. Celso Costantini: L'Art chrétien dans les Missions, Paris-Bruges-A'dam 1949. Id., Evolution de l'Art chrétien, Missi (Lyon-Arlon) 1951, no 4. N. Vandenhoudt C.I.C.M.: Aangepaste christelijke kunst in Congo, Zaïre 3 (1949) 279-284. E. van Genechten C.I.C.M.: Principes d'esthétique chinoise, B.M. 23 (1949) 244-258. — Sepp Schüller: Neue christliche Malerei in Japan. Bilder und Selbstbiographien der bedeutendsten christlich-japanischen Künstler der Gegenwart, Freiburg i.B. 1939. — Id.: Christliche Kunst aus fernen Ländern: Afrika, Süd-Amerika, Indien, Java, Indochina, China, Japan, Düsseldorf 1939. Bijzondere aandacht voor de groeiende christelijke kunst vroeg de nieuwe encycliek „Evangelii Praecones", A.A.S. 543 (1951) 524-525.

[2] Zo lijkt het op het ogenblik in Japan en ook mgr Yamaguchi, bisschop van Nagasaki, scheen in de huidige omstandigheden geen voorstander te zijn van een verregaande aanpassing, cf. De Katholieke Missiën 71 (1950/51) 294.

opleggen of het terugdringen, doch het is zo diep in het leven en in de ziel van het volk geworteld, dat het na verloop van tijd toch weer opkomt. Het eigene laat zich niet verdringen. Het kan tientallen jaren — wellicht een eeuw duren — voor de reactie komt, maar komen zal ze. En de houding die de missie aangenomen heeft, kan van grote invloed zijn op de wijze, hoe de reactie de kop zal opsteken; ofwel in particularistische blindheid alles uitdrijvend, wat niet eigen is (en daarmee de Kerk), ofwel in verruimde en verhelderde bezinning op het eigene zich ontplooiend tot een rijker en „christelijk" cultuurgeheel. Er is trouwens nóg een reden, waarom de blijvende beïnvloeding van een Oosterse hoogcultuur door de „Westerse" mentaliteit na verloop van tijd zal verdwijnen. En dat is de innerlijke leegheid van de huidige West-Europese cultuur. Ofschoon de stoffelijke cultuur van het Westen, vooral de techniek en de economische kracht op deze in dit opzicht armere culturen enorme indruk heeft gemaakt, zal men toch spoedig tot de ontdekking komen, dat de geestelijke waarden die de Europese beschaving heeft aan te bieden, dikwijls geringer zijn dan de eigene of dat ze in elk geval niet voldoen aan de geestelijke behoefte van een Oosters cultuurvolk en ze daarom spoedig opgeven. Hoe groter de klove tussen de materiële en geestelijke cultuur in het Westen wordt — en daarmee bedoelen we vooral de ontzettende discrepantie tussen het profane in het publieke en particuliere leven, en het christendom, waaruit onze beschaving als uit een essentieel element is opgebouwd, — des te sneller gaat het met deze beschaving naar het einde. [1] Onze huidige maatschappij met de overal waarneembare tekorten op geestelijk en moreel gebied, met haar orde zonder recht, zonder geloof, zonder hoop en zonder liefde, zal slechts door en in het christendom hersteld en herbouwd kunnen worden; zo dit niet geschiedt, dan zal zij ineenstorten.

[1] Er begint intussen een uitvoerige literatuur te groeien over de huidige problematiek van onze West-Europese beschaving. Reeds sinds tientallen jaren schrijft de katholieke Engelse bekeerling CHRISTOPHER DAWSON hierover en hij ziet de enig juiste oplossing in een weer nieuwe, beleefde harmonie tussen leven en christendom, cf. Christianity and the New Age (1931), Modern Dilemma (1933), Enquiries into Religion and Culture (1933), Medieval Religion (1934), Religion and Modern State (1935), Progress and Religion (1937) en vooral The Judgment of the Nations (1942) en ook in Religion and Culture (1948) passim. In 1950 verscheen nog van zijn hand Religion and the Rise of Western Culture. Hetzelfde valt op te merken bij de cultuurhistoricus J. HUIZINGA, die deze disharmonie gekarakteriseerd heeft in talloze geschriften maar vooral in zijn werken: In de Schaduwen van Morgen. Een Diagnose van het Geestelijk Lijden van onzen Tijd (1935) en in Geschonden Wereld. Een Beschouwing over de Kansen op Herstel van onze Be-

De grote voordelen, die een hoogcultuur biedt ten opzichte van het werk der missionerende Kerk zijn wel de eeuwenoude traditie, die het goede bewaarde en cultiveerde, zonder twijfel een aangrijpingspunt van niet te schatten waarde, maar bovenal de mogelijkheid, dat de eigen christenen binnen niet al te lange tijd in staat zullen zijn, een gezonde christelijke geest door die cultuur te doen waaien en zo geleidelijk aan die cultuur te gaan kerstenen. Ook nadelen zijn aan een hoogcultuur verbonden, hoe kan het anders? Het is meestal de geheel scheefgegroeide opvatting van de godsidee; het zijn soms de oude „afgodische" riten. Zeer lang zal de missie te kampen hebben met gevaar voor syncretisme en zelfs zijn op den duur, wanneer de jonge Kerk zelfstandig staat — dus na generaties — een schisma en een afscheiding als nationale kerk mogelijk. Maar dit alles zal met Gods hulp verbeterd en voorkomen kunnen worden: teveel heeft men van de geschiedenis geleerd en met de schoonheid in de veelheid zal men de kracht in de eenheid erkennen, gedachtig het woord van de Zaligmaker „ut omnes unum sint".

Bij primitieve culturen

TEN overstaan van primitieve culturen zal de houding van de missionerende Kerk uiteraard anders moeten zijn dan ten opzichte van hoogculturen. Reeds dadelijk valt het op hoe hun economische positie er doorgaans een is van betrekkelijke armoede, althans in die mate, dat heel het leven beheerst wordt door het zich verschaffen van het noodzakelijke dagelijks levensonderhoud, terwijl zowel de zorg voor de toekomst als wel het verlangen naar hogere, vooral geestelijke ontwikkeling, geheel afwezig is. Hierbij komt, dat het leven voor een groot deel gevuld is met heidense, deels beslist onzedelijke gebruiken, om nog maar niet te spreken van de macht, die de magie op het openbare en private leven

schaving (1945). Hieraan kan men nog toevoegen: Dr KURT GIHRUNG: Abendland und Kultur, Einsiedeln-Zürich 1947 en ook ARNOLD TOYNBEE: A Study of History, 6 dln (13 delen geprojecteerd), in een Nederlandse vertaling bewerkt en samengevat: Een Studie der Geschiedenis, Bussum 1949, die, ofschoon men hem niet altijd van een zekere a-prioristische instelling vrij kan pleiten, toch diep-indringende gedachten over cultuurgeschiedenis lanceert en, merkwaardigerwijze, in zijn laatste werk Beschaving in het geding, Bussum 1949, de conclusie trekt, dat in het jaar 5050 alle beschavingen zullen hebben plaats gemaakt voor de ene grote katholieke wereldkerk. — Een onlangs herverschenen werk van ALFRED WEBER: Kulturgeschichte als Kultursoziologie, München 1950², ziet het enig heil in een internationale verstandhouding doch raakt niet dieper aan de feilen van de tegenwoordige cultuurcrisis.

uitoefent. Hoewel deze toestand overal wisselend is, komt hij toch in grote lijnen overal hierop neer en is het duidelijk, dat de missionerende Kerk hier allereerst tot taak heeft, de economische, intellectuele en zedelijke verheffing van zulk een volk ter hand te nemen, opdat Zij kans heeft Haar boodschap in vruchtbare grond te doen vallen. [1] Want wat de stoffelijke noden betreft, zal zij rekening houden met het principe van St. Thomas [2], dat voor een goede beleving van de natuurwet en van het christendom een zekere welstand van stoffelijke goederen toch voorwaarde is, opdat men zich immers zonder overbodige zorg voor het noodzakelijke des te beter aan de belangen van de ziel zou kunnen wijden. Een voldoende zekerheid voor het stoffelijke en ook voor een verantwoorde hygiënische toestand is zelfs al noodzakelijk, opdat de mogelijkheid van een hogere ontwikkeling zou openstaan voor een primitieve cultuur en omdat het voor het welzijn en zelfs soms voor het voortbestaan van het volk (stam) noodzakelijk is. Meer dan één stam is uitgestorven bij gebrek aan hygiënische voorzorgen. Daarom zal bij het begin van de missionering van een volk met een primitieve cultuur het eerste en voorbereidende werk van de missie zijn: onderwijs, medische zorg en voorbereiding op een aan de toestanden aangepaste economie: landbouw- en vakonderwijs en eventuele invoer van nieuwe kweekproducten, of „industrieën" om een volk ook in de toekomst bestaanszekerheid en een grondslag voor hogere cultuur te schenken.

Wat het onderwijs betreft, zal men er rekening mee moeten houden, dat de primitief weliswaar eenzelfde verstandelijke structuur heeft als wij, maar dat hij allerminst geneigd is tot reflectie, tot abstracte redeneringen, en tot intellectuele prestaties, — ook al zijn er individuen, die het in het gebruik van hun verstandelijke capaciteiten niet tegen „Westerlingen" hoeven af te leggen, — niet alleen, omdat

[1] In dit opzicht is het merkwaardig en een typische illustratie van de disharmonie, die er heden ten dage bestaat in de opvatting over godsdienst en de andere cultuurelementen van onze „Westerse" beschaving, een punt te memoreren van de brochure, die onder de titel Basic Education, door de Unesco uitgegeven, de aandacht meent te moeten vestigen op de zedelijke en culturele verheffing van de bevolking der achterlijke landen, en die hierin richtlijnen geeft voor opvoeding en onderwijs der inheemse kinderen in rationalistisch-laïcistische zin. Het vierde punt nl. luidt: Wanneer de opvoeding de duizendjarige plaag van de godsdienstige terreur zal vernietigd hebben (is hier alleen de heidense godsdienst bedoeld? . . . .) zal men zich moeten beijveren om ze op nuttige wijze te vervangen, volgens de beginselen van de moraal en door de zin voor de sociale verantwoordelijkheid en de persoonlijke tucht." Cf. nog over deze brochure K.C.T.-Streven 4 (1950-51) 1-6.

[2] Cf. De Regimine Principum I, 15, en S. Th. I II qu. 4, a. 6, 7; II II qu. 129 a. 8 ad 1, ad 2; III qu. 15, a. 10 ad 2.

hij door allerslechtste hygiënische toestanden zich doorgaans altijd onprettig voelt — „hij is ziek" —, en hij daarom, ook in zijn denkactiviteit zeer sterk beperkt is, maar ook omdat hij ingesteld is op het concrete en spontane en hij bovendien een eeuwenoude denktraditie mist.

Een van de grootste moeilijkheden, die de missionerende Kerk doorgaans bij primitieven ontmoeten zal, is de diepgewortelde neiging van de wil naar het voluptueuze. Het is wel een van de ernstigste en langdurigste hinderpalen, die de missie heeft te overwinnen en het is juist in dit opzicht, dat zij in de volle zin van het woord verlossing komt brengen uit de slavernij van de duivel, die hier een zeer zware troef in handen heeft, waar dikwijls juist de grofste afwijkingen religieus en soms sociaal gesanctionneerd zijn. Op dit gebied heerst immers ook meestal een generatielange traditie, die in haar herediteit heel het volk besmet heeft met alle gevolgen van dien, niet alleen op biologisch maar ook op intellectueel gebied. „Ce que les médecins missionnaires nous ont révélé sur la voluptuosité des noirs dépasse tout ce que nos imaginations les plus folles pourraient inventer", schrijft R. Allier. [1] De strijd hiertegen zal generaties duren. Dat kan ook gezegd worden van een andere frequent verschijnsel: de magie, die overigens niet alleen in primitieve culturen voorkomt, maar juist hier zo'n machtige invloed heeft op het sociale en individuele leven in de stam. Daar het onmogelijk is hier nader op dit verschijnsel in te gaan, zij het voldoende op te merken dat deze magische practijken het katholieke Gods-idee en daarom het geloof zelf steeds zullen belagen en een voortdurende aanleiding zullen vormen tot formele superstitie.

Reeds magie bracht ons buiten de „natuurlijke", waarneembare orde. Bestaat er in deze orde in de primitieve mentaliteit ook niet iets, waaraan de missionerende Kerk een contactpunt heeft? Dit valt wel allereerst te zoeken in de religieuze houding als zodanig, die primitieven van nature eigen is. Dawson merkt op, dat heel de mentaliteit van de primitief religieus is, afhankelijk als hij is van natuurkrachten, die machtiger zijn dan hij en die hij niet begrijpt, waarom zijn godsdienst dan ook gekarakteriseerd wordt door algemeenheid en vaagheid. [2] Vroklage toont bovendien uit de aard van de primitieve mentaliteit aan, dat de primitieve mens moreel noodzakelijk een godsdienst móet hebben — een psychisch

[1] Raoul Allier: Le non-civilisé et nous, Paris 1927, p. 265.
[2] Chr. Dawson: Progress and Religion, pp. 80-81.

gevolg van zijn behoefte aan causaliteitsverklaring en van zijn hulpbehoevendheid — culminerend vaak in een transformatie zowel van zichtbare als van onzichtbare machten tot hogere, bovenzinnelijke wezens, in wier afhankelijkheid men bijna uitsluitend leeft in de houding van vrees.[1] Toch zal het dienstig zijn hierbij onderscheid te maken tussen twee categorieën: de ene, waar een opperste wezen bekend is, al staat dit in het practische leven misschien min of meer op de achtergrond, en de andere, waar een hoogste wezen misschien wel bekend is, maar waar dit practisch totaal niets te betekenen heeft. In het eerste geval, dat vooral eigen is aan de primitiefste culturen,[2] zal het niet al te moeilijk zijn de godsidee te zuiveren en te vervolledigen, — mits men eerst volkomen op de hoogte is van de juiste inhoud van hun godsidee, anders zou men zeker tot onjuistheden komen[3] — dit is immers een kostbare grondslag, die de missie niet ongebruikt mag laten. In het tweede geval zal de missie het juiste godsbegrip moeten komen brengen. In beide gevallen zal zij in de spontane, religieuze mentaliteit van de primitief een gewillig openstaan ontmoeten. Van groot belang kunnen in het algemeen bij primitieven sommige oude stammythen worden als contactpunt met het christendom. Ook andere instellingen, die men wel in alle primitieve culturen aantreft, kunnen voor de missionering van grote waarde zijn, ofschoon men ze in het verleden dikwijls totaal over het hoofd heeft gezien: n.l. die van de sociale en morele orde. Ofschoon er uit de aard der zaak verkeerde uitwassen in deze instellingen bestaan, moet men deze laatste toch niet onderschatten, waar ze practisch niets

[1] Prof. dr B. A. G. Vroklage, S.V.D.: De Godsdienst der Primitieven, Roermond 1949, pp. 68-75.

[2] Zo o.a. bij de Pygmeeën van Centraal Afrika (voor de Bambuti vgl. vooral P. Schebesta S.V.D.: Die Bambuti-Pygmäen vom Ituri, II. Band, III. Teil. Die Religion, Brussel 1950, passim, maar vooral pp. 163-168, waar een zeer gunstige opvatting van de monotheïstische Scheppergod-Vader wordt beschreven), bij de Negrito's van de Philippijnen, de Kurnai in Z.O. Australië, waar alleen een Opperwezen bestaat; en bij de Wiradyuri-Kamilaroi in Z.O. Australië, de Ainu, en de meeste Algonkinstammen in Noord-Amerika, waar, behalve het Hoogste Wezen nog andere hogere wezens, doch onder suprematie van het Hoogste Wezen, worden gekend. Cf. W. Schmidt: Handbuch der vergleichenden Religionsgeschichte, Münster i.W. 1930, p. 256.

[3] In dit verband mag men ook nooit uit het oog verliezen, dat het christendom geheel nieuwe begrippen en realiteiten komt brengen, die in geen geval op een of andere manier vergeleken kunnen worden met bestaande heidense ideeën. Zo is het b.v. beslist onjuist als Chr. Dawson schrijft: „Practisch kan de opvatting omtrent mana het gemakkelijkst verstaan worden als een heidense analogie met de christelijke opvatting van genade; Religion and Culture, London 1948, p. 39.

anders zijn dan de neerslag van de natuurwet (wel bijna steeds met defecten) voor deze bepaalde stam, die niet alleen beveelt en verbiedt, maar ook sancties stelt.

Dit is over het algemeen ook de betekenis van de *jeugdinitiatie* ter opname in de stam, die op vele plaatsen onder primitieven voorkomt. Ook hier zijn door de missie soms onherstelbare fouten gemaakt, omdat men zich van de eigenlijke inhoud van deze instelling niet bewust was. Er zijn gevallen bekend, dat een hele stam op den duur ten onder is gegaan, omdat men met andere, schadelijke instellingen ook deze initiatie had opgeheven; de instelling, die de zedelijke levensnormen moest onderwijzen en sanctionneren, verdween en daarmee kwam heel de primitieve communiteit op losse schroeven te staan: men leefde er op los, trok weg naar de stad, alle banden waren losgeslagen en na jaren kwijnde de stam weg en stond de missie voor een fait accompli. Men kan zonder overdrijving zeggen, dat het *geheel* van een dergelijke instelling, zeker nog in de eerste tijd der missionering een voorwaarde is voor het moreel en physiek bestaan. Is het niet mogelijk, dat de missie ook zulk een instelling binnen haar sfeer trekt en op deze wijze bij allen, jongeren *en* ouderen, bekendheid en waardering krijgt?

In dit verband is het misschien niet zonder betekenis te wijzen op de rol die de sacramenten en hun liturgie kunnen gaan spelen in de opbouw van het gehele publieke en christelijke individuele leven, zowel bij hogere [1] als bij lagere culturen [2]. De sacramenten als geestelijke inhoud in stoffelijke vormen welke zo algemeen menselijk zijn, dat ze wel in alle culturen punten van contact vinden, schijnen voor de toekomst van de opbouw en de vorming van christelijke culturen van onschatbare betekenis en voor de methodiek der missionering van grote waarde te zullen worden, vooral ook omdat hun taak, heel het mensenleven omvattend, zo universeel en onbegrensd is. Ook hier geldt, wat Dawson vooral m.b.t. de stoffelijke cultuur opmerkt: „Een volk kan zich nieuwe kennis (of nieuwe technieken) slechts ten nutte maken, wanneer deze in verbinding wordt gebracht met de geest van hun eigen cultuur en hun algemene levenshouding." [3]

Hoewel nu de missionerende Kerk van het principe zal uitgaan om het cultuureigene zoveel mogelijk onaangetast te laten, kan het toch niet anders, of de missionering zal noodzakelijk de primitieve cultuur grondig veranderen, niet alleen door

[1] Ook in dit opzicht is het proefschrift van dr TH. TANGELDER M.S.C.: Sacramenten en volksgebruiken. Een proeve van practische missie-aanpassing, Bussum 1950, van groot belang te noemen.

[2] Vgl. de interessante artikelenreeks van P. DONATUS DUNSELMAN O.F.M. Cap.: Over aanpassing aan de religieuze mentaliteit der Dajaks, H.M. 28 (1949) 32-41; 84-101; 209-224; 29 (1950) 32-54.

[3] CHR. DAWSON: Progress and Religion, London 1945², p. 77.

het invoeren van scholen en rationele arbeidsverdeling: waar zij tenslotte de cultuuropbouw mee begint (cf. p. 00), maar ook door ingrijpende sociale veranderingen. Wanneer zij de katholieke leer brengt over het christelijk huwelijk en het gezin, dan zijn er talrijke en invloedrijke verschijnselen in de primitieve maatschappij, waaraan daardoor onvermijdelijk de doodslag wordt toegediend: we noemen slechts de polygamie, het roofhuwelijk, het mannenhuis met zijn betekenis in de totemistische culturen, de taboe's en huwelijksverboden in dezelfde culturen en allerlei andere praktijken die bijna essentieel zijn aan deze maatschappijen. Ook het invoeren van nieuwe landbouwproducten kan van enorme invloed zijn op de verandering van de oorspronkelijke cultuur.[1] Men behoeft in de geschiedenis der culturen maar te denken aan de diepingrijpende verandering in de oude cultuur, die de uitvinding van de sneeuwschoen in de Eskimocultuur en de invoer van het paard door de Europeanen in de cultuur van vele Noord- en Zuid-Amerikaanse Indianen hebben bewerkt. Maar deze veranderingen zijn onvermijdelijk en dikwijls ook bewust bedoeld: het gaat er immers om deze volksstammen geleidelijkaan omhoog te brengen: het „primitieve" vervalt dan. Voor mensen, die dit uit belangstelling voor de cultuurgeschiedenis willen sauveren, hebben we hetzelfde antwoord als boven gegeven werd. Zij mogen bovendien bedenken, dat honderden volken en stammen in het verleden van de aardbodem verdwenen zijn na het contact met de beschaafde Europeanen, die ofwel door hun „uitroeisysteem" of door hun onzedelijkheid hiervan de oorzaak waren, en tevens dat het doel van alle culturen is: het geluk der mensen; alleen al om het feit, dat de missie door haar werk geesten en harten bevrijdt van de voortdurende vrees en dwang, waaronder de primitief leeft en deze daardoor alleen al tot meer menselijkheid brengt, mogen zij het werk der missie voor de cultuur van groot belang achten.

Het is in het algemeen moeilijk te zeggen, in hoeverre en wanneer de missionerende Kerk het vormen van een eigen christelijke cultuur aan de primitieven zelf moet overlaten. Waar een primitieve gemeenschap een cultuur bezit, die grotendeels aanvaardbaar is en waar die gemeenschap zelf gezond en niet bedorven is, kan de missie hiermee natuurlijk rekening houden. Meestal zal dit echter niet het geval zijn, zeker niet in die streken, waar de stammen door onzedelijkheid of te veel contact met het Westen ernstig zijn verzwakt. Zij zijn dan niet tot een eigen cultuuropbouw in staat en de missie zal deze dan zelf moeten aanpakken, doch: altijd weer in een vorm en stijl waarop de leden der primitieve gemeenschap later zelf voort kunnen bouwen. Ook hier denken wij weer aan het bevorderen van een eigen inheemse stijl in het bouwen van kerken en huizen; in het onderricht; vooral ook in

[1] Vgl. de artikelen van drs. Jos. van Vroonhoven over: De economische taak en het economisch werk van Missie en Zending in het Oosten van den Indischen Archipel, H.M. 11 (1929-1930) 226-242; 12 (1930-1931) 140-159.

muziek en kunst, waarvoor de primitief in het algemeen zeer gevoelig is. [1] Het spreekt vanzelf, dat ook hier een diepe voorafgaande studie van deze culturen noodzakelijk is om op dit gebied iets te bereiken. — Samenvattend valt te zeggen dat bij de nadelen en hinderpalen, die een primitieve cultuur aan de missionerende Kerk biedt om een begin te maken met de opbouw van een christelijke cultuur, zoals de eeuwenoude zinnelijke lust, de magie en het tovergeloof, de verzwakking door het contact met Europeanen en de economische armoede, men toch ook als voordelen kan aangeven, dat de missie hier meer de vrije hand heeft om de primitieve cultuur met het christendom te doordringen dan bij een hoogcultuur, omdat deze cultuur nog aan het begin van haar opgang staat en het christendom hier met vele nog nieuw verworven en te verwerven cultuurelementen geleidelijk aan als wezenlijk cultuuronderdeel in de cultuur kan ingroeien. Dikwijls is er een contactpunt met een goed godsbegrip en met bepaalde stamwetten. — Hoe die aanvang van een cultuuropbouw verwerkelijkt wordt door de missionerende Kerk is een zaak die plaatselijk geregeld moet worden. Het zal nog eeuwen duren vóór men bv. zal kunnen spreken van een homogene Afrikaanse Kerk, die in een echte christelijke Afrikaanse cultuur is opgegroeid. De taak van de missionerende Kerk nú kan slechts zijn een voorzichtig en wijs voorbereiden door het doen ontwikkelen van een eigen aanleg en dit moeizaam werk te beginnen in volharding en groot geduld.

Slotconclusie

In een samenvattende conclusie komen we tot de bevinding, dat de Kerk als een Goddelijke instelling gedragen door mensen en met een taak: het doorgeven van het depositum fidei aan de volkeren der aarde, zelf gebonden is aan menselijke vormen en dat dit momenteel de vormen zijn der West-Europese beschaving, waarin zij zelf is opgegroeid. Van die vormen moet zij zich losmaken als zij, haar missionerende taak volbrengend, het geloof gaat verkondigen aan volkeren met andere culturen, omdat het de eigen taak van deze volkeren is, hun door de natuur gegeven, zelf hun eigen cultuur te ontwikkelen en te verchris-

[1] Hier mag niet nagelaten worden de aandacht te vestigen op een Belgisch schilder M. Romain-Desfossés, die in Belgisch Congo bij Elisabethville een atelier opende, waaruit reeds opmerkelijk inheems christelijk werk te voorschijn kwam als van dat van Kaballa, Illunga, Kipinde, Pipi-pili. Enige kleurenreproducties hiervan in Bulletin des Missions in de monografie over: L'Eglise au Congo et au Ruanda-Urundi bij een artikel van Dom Gillès de Pélichy: Vers une culture africaine chrétienne, B.M. 24 (1950) 60-67.

telijken. De cultuurtaak der missionerende Kerk, die haar uit haar aard direct en wezenlijk toekomt, bestaat dus slechts in het mogelijk maken en voorbereiden van deze cultuurontwikkeling in christelijke sfeer, met welk principe men in de missiepractijk zoveel mogelijk rekening zou moeten houden.

Dit is de grote taak, die de H. Kerk in de toekomst wacht: de activering van alle menselijk kunnen door haar Boodschap van Verlossing, Vrede en Heil, tot verheerlijking van de Drievuldige God en het eeuwig geluk der mensen. Niets anders bedoelde onze H. Vader Paus Pius XII toen Hij onlangs sprak: „De Kerk toch heeft in het geheel niet het voornemen om over de volkeren te heersen of zich meester te maken van de heerschappij over louter tijdelijke zaken, daar het alleen haar vurig verlangen is om aan alle volkeren het heerlijk licht van het geloof te brengen en de groei van de menselijke en civiele beschaving en de broederlijke eensgezindheid onder de volkeren te bevorderen". [1] Evenals de geboorte van Jesus en Zijn sterven op Calvarië een keerpunt betekenden in de geschiedenis der mensen, zo is het feit en de taak der missionerende Kerk een centrale factor in de ontwikkeling en voltooiing van diezelfde mensengeschiedenis. Eens zullen nieuwe culturen, groter en rijker misschien dan die de huidige aarde draagt, de wereld beheersen, wanneer de oude zullen zijn uitgestorven. Wat een ontzaglijke winst voor de geschiedenis van wereld en mensen zal het zijn, wanneer deze culturen gekerstende, ja volledig christelijke culturen zullen zijn, waarvoor de missionerende Kerk de grondslag zal hebben gelegd. Ook daaraan is het, dat elke hardzwoegende, zo vaak vergeten missionaris meewerkt. Of de Kerk haar ideaal: heel de wereld, alle mensen, ja, zelfs alle culturen te bekeren tot God en Zijn Eeuwige Zoon en Zijn Mystiek Lichaam, zal bereiken, dat is een zaak, die diep in Gods plan verborgen ligt en waarin wij geen inzicht hebben. Maar tot het einde der wereld zal de Kerk de haar toevertrouwde, eens begonnen taak volbrengen: „Ze gingen uit om overal het Evangelie te prediken", en tot het einde der wereld kan zij onfeilbaar rekenen op 's Heren hulp bij het volbrengen van die opdracht: „Domino enim cooperante: want de Heer werkte met hen mee." (Mk. 16,20)

Nijmegen G. BOURITIUS S.C.J.

[1] Paus Pius XII in zijn Brief aan Z. Em. Kard. Fumasoni-Biondi, Prefect van de H. Congregatie de Propaganda Fide, bij gelegenheid van het Internationaal Missiecongres op 9 Aug. 1950, A.A.S. 42 (1950) 727, H.M. 29 (1950) 230.

J. DE REEPER, M. H. F.

STAATSBEVOEGDHEID OVER HUWELIJKEN VAN NIET-GEDOOPTEN

Van een proefschrift kan men iets origineels en degelijks verwachten en als speculatieve beschouwing is het proefschrift van pater Kühner[1] een interessant en knap stukje werk. Men zoekt echter tevergeefs naar een practische concretisering van de speculatieve principepen, welke hier worden besproken. Het in boekvorm gepubliceerde uittreksel[2] uit de dissertatie beslaat 65 bladzijden, terwijl de gehele dissertatie een dubbele omvang had.

Gelijk uit de titel blijkt stelde de schrijver zich tot taak te onderzoeken hoever zich de bevoegdheid van de staat over huwelijken van niet-gedoopten uitstrekt. Daartoe begint hij met een vluchtig historisch overzicht te geven vanaf het begin der Kerk tot heden. Bij haar binnentreden in het Romeinse rijk, vond de Kerk daar reeds een staatkundige huwelijkswetgeving, welke zij echter slechts in zoverre overnam als die niet in tegenspraak was met de geopenbaarde normen. Waar echter het Romeinse recht in strijd was met het natuurrecht, nam de Kerk al aanstonds een onafhankelijke houding in. Zo bijvoorbeeld in gevallen van slavenhuwelijken met Romeinse vrouwen, die niet als matrimonia doch slechts als contubernia beschouwd werden, verklaarde Paus Callixtus (218-223) dat dit geldige huwelijken waren. Na de bekering der keizers was het vanzelfsprekend dat zij in hun huwelijkswetgeving zich aan de eisen der Kerk aanpasten, terwijl omgekeerd de kerkelijke wetten door de staat erkend werden. Zodoende groeide langzamerhand de overtuiging dat het huwelijk tot het rechtsgebied der Kerk behoorde. In de 11e en 12e eeuw werd dan ook het uitsluitend recht der Kerk over christelijke huwelijken algemeen erkend, terwijl er nauwelijks sprake was van de bevoegdheid van de staat over niet-christelijke huwelijken. Met de opbloei der scholastiek en na het Decretum Gratianum kwam hier echter verandering in. Toen Scotus zijn stelling poneerde dat onder christenen het huwelijksverdrag bestaan kan zonder dat het een sacrament is, ontbrandde de discussie omtrent de verhouding van huwelijksverdrag tot sacrament onder christenen. Toen Luther (1534) de drastische bewering lanceerde: „Coniugium est res politica, nihil pertinet ad Ecclesiam", trachtten de katholieke theologen, die zich in hun dispuut omtrent het clandestiene huwelijk van katholieken in een hopeloze impasse verward hadden, nog te redden wat te redden viel door te verdedigen dat de staat rechtsmacht had over het huwelijksverdrag en de Kerk slechts over het sacrament (e.g. Melchior Cano). Om consequent te zijn moesten zij dan ook Vittoria en Sanchez volgen in hun bewering dat de staat het recht had om impedimenta dirimentia ook voor gedoopten in te stellen, met toestemming der Kerk. Andere theologen gingen nog verder door te leren dat de ‚materia sacramenti' niet de wederzijdse wilsacte was

[1] P. Wilhelm Kühner M.F.S.C.: *Die Zuständigkeit der Zivilgewalt bei Ehen von Nichtchristen*, proefschrift aan het Pontificium Athenaeum Urbanianum De Propaganda Fide, Institutum Missionale Scientificum, 1951.

[2] Uitgegeven door J. Thomm'sche Buchdruckerei, Bad Mergentheim.

maar het burgerlijk verdrag, dat onder de staatsmacht valt. Daaruit volgde natuurlijk dat de staat, volgens die theologen, zodanige condities en eisen kon stellen, dat de toediening van het sacrament voor de Kerk onmogelijk werd gemaakt. (Antonius de Dominis, Synode van Pistoia, 1786, Febronius e.a.) In 1844 was er echter een sterke reactie gegroeid welke we belichaamd vinden in het boek van Joh. Martin S.J., waarin hij vurig de rechten der Kerk op het gehele gebied der huwelijkswetgeving verdedigde. Tenslotte klonk er ook een autoritatieve kerkelijke stem, toen paus Pius IX in 1852 verklaarde dat er onder christenen geen huwelijk mogelijk is, zonder dat het tegelijkertijd ook een sacrament is. De tegenovergestelde opinie werd in de Syllabus Errorum onder nrs 66 en 73 uitdrukkelijk veroordeeld. Toen kwam in 1918 de Codex, welke in C. 1012 par. 2 nogmaals duidelijk de identiteit van contract en sacrament voor christenen vaststelde. Daarmede is alle dispuut over christelijke huwelijken definitief afgesloten.

De strijd omtrent niet-christelijke huwelijken was daarmede echter niet beslecht. De reeds aangehaalde Joh. Martin ging in zijn vuur zo ver dat hij de leer verdedigde dat de staat slechts macht heeft over de civiele gevolgen van niet-christelijke huwelijken, maar niets te zeggen heeft omtrent het huwelijks-contract zelf. Andere auteurs echter verdedigden de stelling dat de staat macht heeft over het huwelijks-contract van niet-gedoopten, e.g. Heuser, Taparelli, Liberatore etc., Payen en de Smedt houden dit slechts voor waarschijnlijk, terwijl het merendeel der moderne auteurs (Cappello, Coronata, Noldin, Gasparri, Vlaming etc.) het voor zeker houden. Ook Pater Kühner verdedigt de bevoegdheid van de staat over huwelijken van niet-gedoopten en kent de staat derhalve de macht toe om impedimenta dirimentia voor die huwelijken vast te stellen. Deze stelling bewijst de auteur eerst door positieve argumenten om dan nog enkele negatieve argumenten of liever weerleggingen van de tegenovergestelde argumenten te geven. Het positieve argument bouwt de schrijver ongeveer als volgt op: Qui vult finem, vult media.

Welnu, het eigenlijke doel van het huwelijk is een openbare, sociale structuur der menselijke samenleving, wat derhalve aan een openbare macht onderworpen moet zijn. Voor katholieken is die macht aan de Kerk gegeven, voor degenen die buiten de Kerk staan en waarover de Kerk dus geen macht bezit, kan die macht alleen aan de staat gegeven zijn. De staat heeft derhalve de macht en de plicht om de vage normen der natuurwet te detailleren, bij voorbeeld door de leeftijdsgrenzen te bepalen voor huwende personen (om kinderhuwelijken tegen te gaan), verboden graden van bloedverwantschap vast te stellen, wetten tegen vrouwen-ontvoering, enz. Het natuurrecht heeft derhalve de staatsmacht nodig ter nadere definiëring van zijn te algemene voorschriften.

Jammer is dat op dit punt de schrijver zich niet de moeite gegeven heeft om enige normen aan te geven, volgens welke men de tot wetten gekristalliseerde statuten van het ongeschreven gewoonte-recht bij onbeschaafde stammen zou kunnen beoordelen. Zijn dissertatie blijft zuiver speculatief en daalt geen enkele keer af tot de concrete missie-werkelijkheid. Hij heeft een wegwijzer geplant, maar laat het verdere verkennen van de ongebaande weg aan de mannen in de praktijk over.

Bij zijn verdere studie tekent de schrijver, hoe de theorie van J. Martin S.J., die de staat alle macht over het huwelijk van niet-gedoopten ontzegde, tot de absurde consequentie leidt dat het huwelijk van niet-gedoopten aan geen enkele

publieke macht onderworpen zou zijn. In een duidelijke analyse vestigt de auteur ook de aandacht op de foutieve bewering van Sanchez, Lessius en Cappello dat het huwelijk van niet-gedoopten slechts een zuiver burgerlijk contract zou zijn. Immers, zegt hij, is het een natuur-contract wat weliswaar in zijn concrete toepassing aan bepaalde staatswetten onderworpen is, maar daardoor toch niet uit zijn klasse van natuur-contract gelicht wordt om overgeplaatst te worden naar de klasse van civiel-contract. Het is een natuurcontract wat van oudsher op de eerste plaats met religieuze ceremoniën omgeven werd en later pas kwamen er ook civiele ceremoniën bij. Maar alle volkeren hebben er iets heiligs in gezien, en het als zodanig behandeld. En terecht, want in zijn oorsprong en betekenis is het iets heiligs, niet dat het bovennatuurlijk is en derhalve genaden mededeelt gelijk het sacrament des huwelijks, maar zoals paus Leo XIII zeide: „Etenim, cum matrimonium habeat Deum Auctorem, fueritque vel a principio quaedam incarnationis Dei adumbratio, idcirco inest in eo sacrum et religiosum quiddam, non adventitium sed ingenitum, non ab hominibus acceptum sed natura insitum".

Maar als het huwelijk werkelijk iets heiligs is, behoort het dan niet eerder en met des te meer reden exclusief tot de kerkelijke rechtsmacht met uitsluiting der staatsmacht? Dit leidt de auteur tot een onderzoek naar de rechtstitel waarop de staatsmacht over huwelijken van niet-gedoopten berust. Na de drie gangbare opinies gegeven te hebben, die de staat bevoegd achten ofwel omdat volgens hen het huwelijkscontract een zuiver burgerlijke aangelegenheid is, ofwel omdat zij de staat als waker over de natuurgodsdienst erkennen, ofwel omdat zij de staat slechts ‚in iure devolutivo' iurisdictie over natuur-huwelijken toekennen, geeft de auteur als zijn eigen mening dat de staatsmacht over huwelijken van niet-gedoopten zijn oorsprong vindt in het sociale karakter van het huwelijk.

Als hij dan een onderzoek instelt naar de bewijsbaarheid der staatsmacht over niet-christelijke huwelijken, is het tamelijk teleurstellend dat er geen enkel direct, expliciet document van Rome over deze kwestie kan aangevoerd worden. De vier positieve documenten van de Propaganda of het H. Officie, welke de schrijver aanvoert, erkennen slechts impliciet de staatsbevoegdheid over heidense huwelijken. Immers de H. Stoel erkent dat een heidens huwelijk, dat ongeldig was in het oog van de staat omdat het door een civiel impedimentum dirimens verhinderd was, ook werkelijk voor ongeldig gehouden kan worden, volgt daar toch wel uit dat de Kerk die staatsmacht om impedimenta dirimentia te maken, erkent. Derhalve kunnen we het met de auteur eens zijn, dat een aanvaardbaar bewijs uit die vier positieve en dan nog negen negatieve documenten opgebouwd kan worden. In een laatste hoofdstuk bespreekt de auteur de bevoegdheid van de staat over gemengde huwelijken. Voortbouwend op het voorgaande staat reeds vast, dat het huwelijkscontract slechts één acte is, waartoe weliswaar de twee contrahentes samenwerken, maar dat toch niet als een tweeledig iets kan beschouwd worden. En daar de gedoopte persoon, wat zijn huwelijkscontract betreft, alleen aan het kerkelijk gezag onderworpen is, volgt daaruit noodzakelijkerwijze dat die ene ondeelbare acte van het huwelijkscontract, hoewel gesloten tussen een gedoopte en een ongedoopte partij, toch slechts onder het kerkelijk gezag alleen kan vallen. Immers bij een samentreffen der beide machts-spheren heeft het hogere recht der Kerk de voorrang over het lagere recht van de staat. Het civiele gezag heeft derhalve

geen macht over een gemengd huwelijk. Alleen de Kerk bepaalt de impedimenta en de forma etc. van een gemengd huwelijk en Zij alleen heeft zeggingsmacht daarover. Indien derhalve zulk een huwelijk, dank zij een dispensatie ,disparitatis cultus' met een niet-gedoopte gesloten is, is dit huwelijk geldig ook al zou de ongedoopte vanwege een burgerlijk impedimentum dirimens volgens de staat niet geldig kunnen huwen. Immers het is onmogelijk dat een huwelijkscontract, dat één en ondeelbaar is, tegelijkertijd geldig en ongeldig zou zijn. De staatkundige ongeldigheid kan op z'n hoogst betekenen dat de civiele consequenties van zo'n huwelijk niet erkend worden door de staat, maar het huwelijkscontract als zodanig is geldig. De schrijver is van mening dat in zulke gevallen het staatkundige impedimentum dirimens niet van kracht is, daar de Kerk alleen bevoegdheid heeft over zulk een gemengd huwelijk. Immers men kan niet toegeven dat de staat de macht bezit om de Kerk in haar zorg voor de zielen te belemmeren. De schrijver vermeldt enkele auteurs die tegen deze opinie zijn en geeft heel in het kort hun argumenten weer, die we het best in de woorden van Bouscaren en Ellis aldus kunnen samenvatten: „Against validity this perfectly logical argument is adduced: the state and not the Church has power to establish diriment impediments for unbaptized persons; moreover, the Church admits that if a diriment impediment affects only one party, it invalidates the entire contract (C. 1036 par. 3). Hence the marriage should be considered invalid".

Maar deze twee auteurs en ook bijv. Vermeersch-Creusen komen tot de conclusie dat, ook al kent men de staat de macht toe om impedimenta dirimentia te handhaven voor een ongedoopte die met een gedoopte huwt, hier toch een ,dubium iuris' is en derhalve moet de presumptie van C. 1014 ten gunste van de geldigheid van het huwelijk prevaleren.

En daarmede besluit pater Kühner zijn interessante discussie. Als missionaris zou ik natuurlijk gaarne enige practische toepassingen van de besproken principen in het boek verwerkt zien, die deze speculatieve beschouwingen naar het practische niveau van het actieve leven zouden transponeren, bijvoorbeeld een scherpere definiëring van de impedimenta dirimentia welke de staat kan instellen, een duidelijke omschrijving van de bevoegdheid van het ongeschreven gewoonterecht in huwelijkszaken, bij stammen waar nog geen geschreven wetten bestaan. Dit zijn desiderata welke echter mijn waardering voor dit proefschrift niet verminderen.

Romeinse Documenten

SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE

INSTRUCTIO

De apto modo pro missionibus stipem corrogandi

Plurimis abhinc annis, christiana plebs vehementiore in dies studio catholicae fidei inter infideles propagandae favet, non modo evangelii praecones sed etiam opes suppeditando.

Iuxta normas a Romanis Pontificibus praescriptas, quae in missionum provectum offeruntur, ea omnia tum per Pontificalia Opera a Propagatione Fidei, a S. Petro Apostolo pro indigena clero et a S. Infantia, tum per Collectam, Epiphaniae tempore pro Africae nigritis habendam, coadunantur.

Normae illae, ut Pii Papae XI, fel. rec., verbis utamur, quae in Motu Proprio „Romanorum Pontificum" scripta invenimus, „Catholicarum Missionum universitati, certa via et ratione, ex catholicae orbis collatione" consulunt „ita quidem ut et corrogatae apud omnes nationes ab omnibus, quotquot sunt, Ecclesiae filiis vel minutae stipes in unum acervum, universe Missionibus tuendis destinatum, colligantur, et haec pecunia omnis, potestati quidem arbitrioque commissa Nostro dumtaxat et Sacrae Congregationis Christiano Nomini Propagando, per delectos a Nobismetipsis viros, in omnes distribuatur Missiones, pro uniuscuiusque necessitate".

Ad omnium christifidelium virium conspirationem in missionum emolumentum sollerter in patria evolvendam iuxta sacrorum praescripta canonum (cfr can. 622, 1-2; 691, 3-5; 1341, 1; 1503) et documenta Motu Proprio edita „Romanorum Pontificum" die 3 maii 1922; „Vix ad summi" die 24 iunii 1929; „Decessor Noster" die 24 iunii 1929 atque alia passim, Sacra haec Congregatio de Propaganda Fide quasdam normas revocandas censuit in mentem omnium Directorum sive nationalium sive dioecesanorum, qui Pontificalibus praesunt Missionalibus Operibus, et tum Ordinum tum Congregationum religiosarum, necnon Societatum sine votis, quae brevitatis causa praesenti Instructione Institutorum Missionalium nomine veniunt; eaque statuit, ut eaedem normae ab omnibus supra memoratis adamussim observentur.

1. Institutis Missionalibus licet contionibus atque ephemeridibus necessitates suarum scholarum pro missionariis instituendis et missionum sibi commissarum fidelibus notas reddere ipsorumque fidelium liberalitatem adhortari. Ne tamen obliviscantur auditores et lectores suos monere de peculiari fine, quem Pontificalia Opera sibi praestituant, iisdem suadendo, ut praelaudatis Operibus nomina sua dent, praecipue Die Missionali recurrente.

2. Instituta Missionalia in omni cooperationis missionalis genere in patria promovendo Ordinarii loci permissionem per Directionem Dioecesanam pro missionibus obtineant atque ea nomina et species vitent, quae errores circa finem

Institutis Missionalibus et Pontificalibus Operibus assignatum in mente fidelium gignere vel profectui eorumdem Pontificalium Operum graviter obstare queant.

3. Instituta Missionalia operam praestent, ut in Diem Missionalem apparandum et celebrandum libenter conspirent. Stipem autem omnem memorato die corrogatam, etiam in paroeciis et ecclesiis, curis religiosorum concreditis, ad competentem Directionem Dioecesanam remittant; atque ne felici eiusdem diei celebrationi quoquo modo officiant, ab omni quaestu omnique favoris pro suis missionibus captandi specie abstineant, saltem iam congruo tempore ante annua Diei Missionalis solemnia.

4. Directores Nationales invigilent, ne quis, fine, quem Opera Pontificalia Missionalia sibi proponunt, abutens, pro missionibus generatim stipes colligat ad necessitates levandas, quae in territoriis, ab hac Sacra Congregatione de Propaganda Fide non dependentibus inveniantur.

5. Directiones Nationales et Dioecesanae ita opera missionibus provehendis destinata atque inter christifideles diffundenda in ordinem redigant, ut omnes superfluos sumptus omniaque incepta, quae directe ad conatus pro missionibus consociandos non conferant, vitent.

6. Dies Missionalis iuxta normas a legitimis documentis statutas atque iuxta praescripta, quae singulae Directiones Nationales, in peculiaribus rerum adiunctis, aptiora censuerint, celebretur.

7. In scholis et in ephebeis et in cunctis id genus institutionibus, quae a religiosis et a sororibus reguntur, Moderatores et Moderatrices officii ducant alumnorum inter socios Pontificalium Operum Missionalium inscriptiones fovere atque singulari studio Diem Missionalem celebrare, pecunia, quae tum ex inscriptionibus tum ex oblationibus collecta fuerit, ad competentem Directionem Dioecesanam integre remissa.

Datum Romae, ex Aedibus Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, die 29 mensis iunii, in festo Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, anno Domini 1952.

P. Card. FUMASONI BIONDI, Praefectus

† C. COSTANTINI, Archiep. tit. Theodos., a Secretis

Miscellanea

Nederlandse Missieprelaten. — Z.H. Exc. Mgr L. KIERKELS C.P., titulair-aartsbisschop van Salamis en Pauselijk Internuntius in India, heeft om gezondheidsredenen ontslag gevraagd en gekregen. Gedurende meer dan twintig jaren heeft mgr Kierkels zijn gehele persoon ingezet voor de consolidatie en de groei van de Kerk in India, eerst als Apostolisch Delegaat en later als Pauselijk Internuntius; in deze hoedanigheden heeft hij de H. Stoel even waardig als bekwaam vertegenwoordigd.

Mgr J. DE LANGE C.S.Sp., werd benoemd tot titulair-bisschop van Fotiche en eerste prelaat van de Praelatura nullius van Tefé. Deze praelatuur is suffragaan van het aartsbisdom Manaos, de hoofdstad van de staat Amazonas in Brazilië, in welke stad mgr de Lange op 6 Juli 1952 de bisschopswijding ontving.

Mgr H. VAN KESTER, van de St Joseph-Congregatie van Mill Hill, werd benoemd tot titulair-bisschop van Legio en Apostolisch Vicaris van Basankusu in Belgisch Congo. Op 11 Oct. 1952 diende Z.H. Exc. Mgr J. P. Huibers, Bisschop van Haarlem, hem te Poeldijk de bisschopswijding toe.

Mgr A. HERMELINK S.C.J., werd op 27 Juni 1952 benoemd tot Apostolisch Prefect van Tandjung Karang op Zuid-Sumatra. Deze prefectuur is ontstaan door splitsing van het Apost. Vicariaat Palembang.

Missiologisch Instituut te Nijmegen. — Op 10 Juli 1952 hebben de Weleerw. Heren R. Verberne O.Praem. en G. van Winsen C.M., als studenten van het Missiologisch Instituut der R.K. Universiteit, met goed gevolg — laatstgenoemde zelfs „cum laude" — hun doctoraalexamen afgelegd.

Prof. Dr R. Mohr. — Het bestuur der St Radboudstichting heeft de Zeereerw. Heer Dr R. MOHR, benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte en bij het Missiologisch Instituut der R.K. Universiteit te Nijmegen met leeropdracht voor Volkenkunde.

Dr Richard Mohr werd in 1900 te Dalciden (Rheinland) geboren. Na zijn philosophische en theologische studiën, gedeeltelijk aan de universiteit te Bonn, gedeeltelijk aan het groot-seminarie van het bisdom Trier, werd hij in 1925 priester gewijd. Van 1925-1930 was hij in de zielzorg werkzaam. In 1930 keerde hij naar de universiteit van Bonn terug en studeerde daar en later aan de Universiteit van Keulen volkenkunde, geographie en theologie. In 1932 ging hij over naar de universiteit van Wenen, waar hij tot 1938 volkenkunde studeerde. Intussen verbleef hij gedurende het wintersemester 1934-1935 voor studie en museum-arbeid in Rome. In 1938 promoveerde hij te Wenen tot doctor in de letteren en wijsbegeerte bij prof. dr W. Koppers S.V.D. op een proefschrift: „Untersuchungen über Sexual-

ethik Ost- und Zentralafrikanischer Volksstämme". Vanaf 1938 was hij pastoor te Krettnach bij Trier.

Onder zijn wetenschappelijke geschriften verdienen vermelding: „Ricerche sull'etica sessuale di alcune popolazioni dell'Africa centrale e orientale", Archivio per l'anthropologia e l'etnologia, Firenze 1938, blz. 157-315; en een lijvig (466 blz.) handschrift met afbeeldingen en kaarten, getiteld: „Totenbrauch, Totenglaube und Totenkult um den oberen Nil und Viktoriasee". Bovendien publiceerde hij artikelen en boekbesprekingen in de tijdschriften: Anthropos, Zeitschrift für Ethnologie, Homo, Anima, enz. Onlangs nam hij deel aan een wetenschappelijke expeditie in Noord-Afrika. Prof. Mohr is toegetreden tot de redactieraad van ons tijdschrift.

Prof. Dr J. J. Houben S.J. — Het bestuur van de St Radboudstichting heeft de Zeereerw. Pater Dr J. J. HOUBEN S.J. met ingang van 1 Januari 1953 bevorderd tot buitengewoon hoogleraar in de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte en bij het Missiologisch Instituut der R.K. Universiteit te Nijmegen met leeropdracht: leer en instellingen van de Islam en Arabisch.

Jean Joseph Antoon Maria Houben werd op 26 Dec. 1904 te Valkenburg geboren. Hij trad in 1924 in bij de P.P. Jezuïeten te Mariëndaal bij Grave. Na zijn philosophische studies te Oudenbosch en in het Berchmanianum te Nijmegen (1927-1930) was hij gedurende vier jaar (1930-1934) leraar aan de kweekschool te Muntilan en aan de normaalschool te Ambarawa (voertaal Javaans). Van 1934-1938 studeerde hij te Maastricht theologie, waarin hij het licentiaat behaalde; in 1937 werd hij priester gewijd. Van 1938-1941 was hij „internal student" aan de „School of Oriental and African Studies" van de universiteit te Londen; in 1941 legde hij hier het „examen B.A. honours Arabic" af. In 1946 volgde zijn benoeming tot professor aan de Theologische Faculteit der Nederlandse Jezuïeten te Maastricht met leeropdracht: instellingen van de Islam en Arabisch; in 1948 werd hij aangesteld tot docent aan het Missiologisch Instituut van de R.K. Universiteit te Nijmegen met leeropdracht: philosophie en theologie van de Islam; in 1952 promoveerde hij aan de universiteit van Londen tot Philosophiae Doctor op een proefschrift: „Supranaturalistic tendencies of Islamic Theological Thought".

Van zijn publicaties — bijdragen en boekbesprekingen in verschillende tijdschriften — vermelden we afzonderlijk: „Elementen voor geestelijk leven in de Islam", in: Bijdragen van de Philosophische en Theologische Faculteiten der Nederlandse Jezuïeten 1 (1938) 395-447. — „De Islam", in de Nederlandse bewerking van J. Huby: Christus, Handboek voor de Geschiedenis der Godsdiensten, 1950, blz. 623-735.

Prof. Houben is o.a. Membre de l'Institut des Sciences politiques et sociales appliquées aux pays de civilisations différentes (Incidi) en lid van de redactie-raad van „Het Missiewerk, Nederlands tijdschrift voor Missiewetenschap". Momenteel maakt hij een reis naar Egypte, Irak, Pakistan, India, Java en de Libanon ter nadere bestudering van de hedendaagse stromingen in de Islamcultuur.

Journées d'Etudes. — Van 1-5 Juli 1952 organiseerde de Cercle Rerum Ecclesiae te Parijs voor de derde maal studiedagen, ditmaal gewijd aan: Les Missionnaires et les religions non-chrétiennes. Een keur van sprekers, onder wie ook talrijke leken, hield een reeks van inleidingen.

Missiologische Week te Leuven. — Van 26-29 Aug. 1952 werd onder voorzitterschap van Dom Nève O.S.B., abt van Lophem bij Brugge, de 22e „Semaine de Missiologie de Louvain" gehouden, gewijd aan het algemeen onderwerp: „Le rôle du laïcat en mission". De onvermoeibare Père Charles S.J. leidde de discussies.

Nederlandse Missiologische Week te Nijmegen. — Van 14-16 April 1953 zal te Nijmegen een Missiologische Week worden gehouden, gewijd aan het algemeen onderwerp: *Het élite-vraagstuk en de missie.*

Het program bevat vijf referaten, telkens gevolgd door een of meer co-referaten, waarna een gedachtenwissieling plaats vindt.

I Het vraagstuk als zodanig: begrip, belang en vereisten van de élite.
Co-referaten: Bijzondere aspecten van het vraagstuk in Afrika
Bijzondere aspecten van het vraagstuk in India en Indonesië
Bijzondere aspecten van het vraagstuk in het Verre Oosten

II Inheemse geestelijkheid en élite-vorming.
Co-referaten: Inheems kloosterleven
De lessen van het Verre Osten
De ervaring van Afrika

III Het catechisten-vraagstuk in de moderne missiestructuur.
Co-referaten: Religieuze catechisten
Europese voorzieningen

IV De vorming van een leken-élite in en buiten schoolverband.
Co-referaten: Unesco en missie
Het vraagstuk van de meer-ontwikkelden

V Studerenden van overzee in Europa en Amerika.
Co-referaat: De Europese leken in de missie

De namen van de inleiders zullen t.z.t. worden bekend gemaakt.

Dr Ahaus-herdenking. — Bij gelegenheid van het veertigjarig bestaan van het St Joseph-Studiehuis te Tilburg op 7 September 1952 had tevens een herdenking plaats van de oprichter van dat huis, wijlen Father dr H. Ahaus. Er verscheen een keurig uitgegeven gedenkboek, getiteld: Dr Hubert Ahaus. Woorden van waardering voor zijn leven, zijn werken en zijn idealen door vrienden.

Prof. dr Thomas Ohm O.S.B. — Op 10 October 1952 vierde prof. dr THOMAS OHM O.S.B., hoogleraar in de missiewetenschap en directeur van het Missiologisch Instituut der Universiteit van Münster i.W., zijn zestigste verjaardag. Bij deze gelegenheid hebben vrienden en leerlingen samengewerkt aan het „Jahrbuch 1952 des Kath. Akadem. Missionsbundes, Ecclesia Apostolica" en het de jubilaris als een „kleine Festgabe" aangeboden.

Thomas Ohm werd in 1892 te Westerholt (Westfalen) geboren en in 1920 priester gewijd. Na universitaire studies te Münster en München promoveerde hij in 1924 tot doctor in de theologie op een proefschrift: Die Stellung der Heiden zu Natur und Uebernatur nach dem hl. Thomas von Aquin. Eine missionswissenschaftliche Untersuchung, Münster i.W. 1927.

Als vrucht van veelvuldige reizen door de missiegebieden verschenen van zijn hand o.a. de volgende boeken: Kulturen, Religionen und Missionen in Japan,

Augsburg 1929; Indien und Gott. Religions- und missionskundliche Streifzüge durch Ceylon und Vorderindien, Salzburg 1932; Die ärztliche Fürsorge der katholischen Missionen. Idee und Wirklichkeit, St. Ottilien 1935; Asiens Kritik am abendländischen Christentum, München 1948.

Bovendien publiceerde hij, naast talrijke artikelen, nog twee omvangrijke en belangrijke godsdienstwetenschappelijke werken: Die Gebetsgebärden der Völker und das Christentum, Leiden, 1948; Die Liebe zu Gott in den nichtchristlichen Religionen. Die Tatsachen der Religionsgeschichte und die christliche Theologie, München 1951.

Op de laatste bijeenkomst van het Internationales Institut für Missionswissenschaftliche Forschung te München (17 Sept. 1952) werd prof. Ohm gekozen tot voorzitter van de wetenschappelijke commissie van genoemd instituut en tevens benoemd tot hoofdredacteur van het Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft.

Van harte wensen wij onze hoogstverdienstelijke en vitale collega nog vele vruchtbare jaren in dienst van de missiewetenschap en daardoor van het wereldapostolaat onzer Moeder de H. Kerk. Ad multos annos!

Paolo Manna †. — Op 15 Sept. 1952 overleed op tachtigjarige leeftijd p. PAOLO MANNA van de Vreemde Missiën van Milaan. Hij moet beschouwd worden als de oprichter van de Priestermissiebond (1916), die thans in 54 landen bestaat en 230 000 leden telt. P. Manna redigeerde verschillende tijdschriften en publiceerde enkele geschriften, o.a. Operarii autem pauci; La conversione del mondo infedele; Fratelli separati e noi. Heel zijn leven was aan de dienst der missie gewijd.

Prof. dr Suso Brechter O.S.B. — P. dr SUSO BRECHTER, prior der Benedictijnerabdij van St Ottilien, is benoemd tot hoogleraar in de missiewetenschap aan de universiteit van München, waar hij missietheologie en missiegeschiedenis zal doceren. P. Brechter is bekend door zijn grondige en rijke studie: Die Quellen zur Angelsachsenmission Gregors des Groszen. Eine historiographische Studie, Münster i.W. 1941, en door de uitgave van het jubileumboek: Benedictus, der Vater des Abendlandes 547-1947. Weihegabe der Erzabtei St Ottilien zum vierzehnhundertsten Todesjahr, München 1947.

Medische Missiezusters. — Op 28 October 1952 promoveerde zr Paraclita Speetjens van de Medische Missiezusters tot doctor in de medicijnen aan de Rijksuniversiteit te Utrecht op een proefschrift, getiteld: „De waarde van de progesteronbelasting, de vaginale uitstrijk en de bepaling der uitscheiding van oestrogene stoffen voor het onderzoek van patiënten met amenorrhoea". Waar de Medische Missiezusters zich vooral richten op de moederschapszorg, als het ware de basis van de gezondheidszorg, is het vanzelfsprekend dat de jonge doctor een gynaecologisch onderwerp had gekozen voor haar proefschrift. Dr Paraclita Speetjens zal haar apostolaat, dat op vakbekwaamheid steunt, gaan uitoefenen in Surakarta, waar de Medische Missiezusters sinds enkele jaren een kraamvrouwenkliniek hebben met als staf twee vroedvrouwen, vier verpleegsters en een analyste; nu er een kinderafdeling bij komt, is een dokter dringend nodig.

Medisch-hygiënische cursus voor missionarissen. — Van 8 September tot 18 October 1952 werd te Rotterdam voor de twintigste maal een medisch-hygiënische cursus voor missionarissen gegeven. In de loop der jaren steeg het aantal cursisten van 32 tot meer dan 60; dit jaar bedroeg het aantal 53, onder wie 46 Paters (15 oud-missionarissen); sinds 1948 nemen ook leken zaan de cursus deel.

Tagung für Missionare. — Het Institut für Missionswissenschaft an der Universität Münster en het Internationale Institut für missionswissenschaftliche Forschungen willen het volgend jaar in Duitsland een achtdaagse cursus voor missionarissen organiseren om onderling van gedachten te wisselen, zich te bezinnen en plannen te beramen. Tijd, plaats en onderwerp van deze „Tagung für Missionare" zijn nog niet vastgesteld; wel wordt gedacht aan de Pinksterweek en aan Münster i.W.

Hoofdredactie Z.M.R. — Met het oog op zijn gezondheidstoestand, in verband met zijn leeftijd en werkzaamheden, heeft prof. dr Max Bierbaum het hoofdredacteurschap van het Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft, waarvoor hij zich vooral in en na de oorlog zo verdienstelijk had gemaakt, neergelegd. Thans heeft prof. dr Thomas Ohm O.S.B. deze taak overgenomen.

DR ALPH. MULDERS

BIBLIOGRAFISCH OVERZICHT VAN DE MISSIEWETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR 1952

In deze missiewetenschappelijke bibliographie vermelden we de in het jaar 1952 verschenen boeken, artikelen enz., alsmede enkele reeds vroeger verschenen geschriften, die in het vorig bibliographisch overzicht (H.M. 30, blz. 241-261) nog niet werden vermeld.

We gebruiken de volgende afkortingen: Anthr. = Anthropos; B.M. = Bulletin des Missions; B.U.A. = Bulletin de l'Université L'Aurore; B.U.J. = Berichten uit Java; B.U.M.C. = Bulletin de l'Union Missionnaire du Clergé (Bruxelles); C.M.B. = China Missionary Bulletin; D.K.M. = Die Kath. Missionen; E.D. = Euntes docete; E.M.M. = Evangelisches Missions-Magazin; E.V. = Eglise Vivante; G.L. = Grands Lacs; H.M. = Het Missiewerk; I.M. = Indisch Missie-tijdschrift; I.R.M. = International Review of Missions; K.M. = De Kath. Missiën; K. en M. = Kerk en Missie; K.M.J. = Kath. Missionsjahrbuch der Schweiz; M.E. = Misiones Extranjeras; M.N. = Monumenta Nipponica; M.S. = Monumenta Serica; N.Z.M. = Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft; R.M. = Rythmes du Monde; U.M.C.F. = Union Missionnaire du Clergé de France; Z.M.R. = Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft. De overige afkortingen zijn zonder meer duidelijk.

De namen der schrijvers van boeken en brochuren zijn klein-kapitaal, die van artikelen en kleinere bijdragen cursief gedrukt.

I. MISSIEWETENSCHAP IN HET ALGEMEEN

A. Nieuwe Tijdschriften

LAICAT MISSIONNAIRE. MISSIONARY LAITY. Revue quadrimestrielle, 5 rue Kramer, Milano. Verschijnt sinds September 1952.

PROCHE-ORIENT CHRÉTIEN: verschijnt sinds 1951 in het Séminaire Sainte-Anne, Jérusalem.

B. Bibliographische en Algemene Geschriften

BIBLIOTHECA MISSIONUM. Begonnen von P. Robert Streit O.M.I., förtgeführt von P. Johannes Dindinger O.M.I. Bd XVI: *Afrikanische Missionsliteratur 1600-1699,* No 2218-5151; Veröffentlichungen des Instituts für missionswissenschaftliche Forschung, XIII + 23 *+ 978 S. Verlag Herder, Freiburg i.Br. 1952.

ECCLESIA APOSTOLICA. Jahrbuch des katholischen Akademischen Missionsbundes 1952. Kleine Festgabe Herrn Univ. Prof. P. Dr Thomas Ohm O.S.B., Ordinarius für Missionswissenschaft an der Universität Münster, Direktor des Universitätsinstitutes für Missionswissenschaftliche Forschungen zum 60. Lebensjahre dargeboten von Freunden und Schülern. Schriftleiter: P. Berthold Kromer C.S.Sp. 99 S. Münster i.W. 1952.

Bevat: *L. Kilger O.S.B.*: Herrn Univ. Prof. Dr Thomas Ohm zum 60. Geburtstage, 4-6; *J. Glazik M.S.C.*: Bibliographie Prof. Dr Ohm O.S.B., 7-11; *B. Kromer C.S.Sp.*: Zum Wiederaufbau des Akademischen Missionsbundes 12; *J. Peters*: Franz Xaver, 13-20; *B. Biermann O.P.*: Blutgetränkte Erde, 21-23; *B. Huklenbroich S.V.D.*: Bibel und Leben in China, 24-30; *S. T. Balasuriya O.M.I.*: Wohin gehst Du, Indien? — Land der ewigen Frage, 31-39; *J. Th. Rath C.S.Sp.*: Ein Mann, der für Afrika lebte und starb, 40-42; *G. Würstle O.S.B.*: Schweizer Benediktiner als Bildner schwarzer Priester, 43-51; *A. Brasio C.S.Sp.*: Zur Struktur des portugiesischen Missionswerkes, 52-54; *R. Kneipp C.M.M.*: Ein Sozialapostel der Bantu, 55-63; *A. Poppenberg O.F.M.*: Licht und Schatten in der brasilianischen Seelsorge, 64-68; *F. G. Friemel*: Jungakademiker dreier Farben treffen sich, 69-78; *L. Stallaert*: Niederländische Jungakademiker im Missionsdienst, 79-80; *J. Masson S.J.*: Was ist Laienmission? 81-85; *J. P. Belche*: Missionarische Jugend, 86-90; *J. Saatman S.J.*: Zur akademischen Missionsbewegung in Belgien, 91-92; *Edelburga Solzbacher I. B. M. V.*: A.S.M.O.G. - Tagung in Tutzing, 93; *W. Huch*: Ein Lebensideal, 94-95; *B. Kromer C.S.SP.*: Bücher, die uns dienen können, 96-98.

Gillès de Pélichy O.S.B., A.: Hérauts de l'Evangile. Esprit et Portée de la nouvelle Encyclique missionnaire. B.M. 25 (1951) 161-170.

IN LITTERAS ENCYCLICAS „EVANGELII PRAECONES" PII P.P. XII COMMENTARIUM. Magistris Pont. Instituti Missionalis Scientifici de Propaganda Fide A.A., Euntes docete, Romae 1952, pp. 1-334.

Bevat: *P. Card. Fumasoni-Biondi*: L'Enciclica del Sommo Pontefice Pio XII sulle Missioni, 1-10; *J. Rommerskirchen O.M.I.*: Die Fortschritte der Missionsarbeit 1926-1951, 11-34; *A. Perbal O.M.I.*: L'Institut Missionnaire Scientifique de la S.C. de la Propagande. Vingt anneés, 35-60; *A. Signora*: Il Collegio ecclesiastico San Pietro Apostolo, 61-68; *G. Heinzmann S.M.M.*: Agentia Fides, 69-72; *V. L. Grottanelli*: Il missionario e lo studio dell' etnologia, 73-81; *Pérez e Girolami*: La medicina nelle Missioni, 82-88; *Pio de Mondreganes O.F.M.Cap.*: De finibus Missionum Exterarum, 89-100; *G. Mensaert O.F.M.*: Le clergé indigène, 101-109; *J. Fuertes C.M.M.*: Clericatus et hierarchia regiminis, 110-125; *A. Seumois O.M.I.*: L'apostolat laïc de l'antiquité selon les témoignages patristiques, 126-153; *A. Merry F.S.C.*: L'école chrétienne dans les missions, 180-200; *N. Kowalsky O.M.I.*: Die Missionspresse, 201-216; *A. Perbal O.M.I.*: A propos de l'exclusivisme territorial et juridictionnel dans les Missions, 217-237; *St. Lokuang*: De adaptatione in Missionibus, 238-251; *C. B. Papali O.C.D.*: Mission Prospect in India, 252-278; *C. Costantini*: Dell'arte cristiana indigena, 279-285; *J. van Gelder O.C.D.*: Les Oeuvres Pontificales Missionnaires et l'Union Missionnaire du Clergé dans les documents pontificaux, de la „Probe Nostis" (1940) à l'Evangelii Praecones, 286-313; *Pio de Mondreganes O.F.M.Cap.*: De fontibus cooperationis Missionariae,

314-319; *J. Rommerskirchen O.M.I.*: Bibliographia Encyclicae „Evangelii Praecones", 320-326; *A. Perbal O.M.I.*: Perlustratio Missionalium Operum necnon Ephemeridum, 327-332.

LE RÔLE DE LA FEMME DANS LES MISSIONS. Rapports et compte rendu de la XXe Semaine de Missiologie de Louvain 1950. Bruxelles-Paris, 1951. 274 pp.

Bevat: *Th. Nève O.S.B.*: Discours d'ouverture p. 11-19. *P. Charles S.J.*: Missiologie Antiféministe, p. 20-35; *E. de Moreau S.J.*: La participation des femmes à la conversion des peuples barbares, p. 36-52. *J. de Decker*: La femme indienne, p. 53-60; *P. Egbert O.F.M.Cap.*: Fakirini, p. 61-70; *G. Boutsen O.F.M.*: De vrouw in het oude China, p. 71-80; *M. M. de Saint-Michel (Tsu)*: Ce que l'Eglise peut obtenir des femmes chinoises. Les Présentandines, p. 99-134; *J. Masson S.J.*: Religieuses japonaises dans leur milieu, p. 135-154; *A. Gillès de Pélichy O.S.B.*: La condition de la femme d'après le droit coutumier de l'Ouest Africain, p. 155-177; *M. Suzanne van Roye*: L'éducation de la jeune fille noire évolueé du Congo, p. 178-191; *B. Cornet O.F.M.*: La femme en régime matriarcal, p. 192-209; *S. Françoise-Marie*: La femme indigène dans la législation coutumière au Nepoko, p. 210-224; *S. M. Mercédès*: La religieuse noire et ses possibilités, p. 225-239; *R. M. Bernadette*: Les filles de Sainte-Catherine de Sienne. p. 240-250; *J. Jak S.C.J.*: De indonesische crisis en de inheemse vrouw, p. 251-263; *X.* Notes sur la femme en Islam, p. 264-270.

MISSIONSWISSENSCHAFTLICHE STUDIEN. Festgabe Prof. Dr Johannes Dindinger O.M.I., Direktor der päpstlichen Missionsbibliothek, zum 70. Lebensjahre dargeboten von Freunden und Schülern. Herausgegeben von Prof. Dr *Johannes Rommerskirchen O.M.I.* und P. Dr *Nikolaus Kowalsky O.M.I.* Veröffentlichungen des Instituts für missionswissenschaftliche Forschungen, Münster i.W. 440 S. Aachen 1951.

Bevat: *R. Becker O.M.I.*: P. Dr Johannes Dindinger O.M.I. zum vollendeten 70. Lebensjahre, 13-18; *O. Dominguez O.M.I.*: La primacía de Cristo y las misiones según la teología del Angélico, 19-38; *A. Seumois O.M.I.*: La Mission „Implantation de l'Eglise" dans les documents ecclésiastiques, 39-53; *J. Zameza S.J.*: El Cuerpo Místico de Cristo en la Dogmática misionera en España desde el „Maximum illud" (1919), 54-74; *M. Bierbaum*: Mission und Naturrecht, 75-92; *Ing. Ting Pong Lee C.M.F.*: Jus Missionarium in Systemate Codicis Juris Canonici, 93-101; *J. Peters*: Die Akkommodationsfrage im Lichte der Enzyklika „Humani Generis", 102-117; *Thom. Ohm O.S.B.*: Die Buszdisziplin in den katholischen Missionen der Gegenwart, 118-135; *Joh. Beckmann S.M.B.*: Die Beichtbücher (Confessionaria) als Quelle der Missionspastoral, 136-146; *Mgr C. Costantini*: Rinascimento dell'arte missionaria, 147-151; *S. Paventi*: L'Azione missionaria delle diocesi, 152-171; *J. Champagne O.M.I.*: Le laïcat missionnaire, 172-185, *P. Johannes-Maria O.C.D.*: Godgeleerden en Zendingsleraars bij de Gereformeerden van Huldreich Zwingli (1484-1531) tot Johannes Hoornbeek (1617-1666), 186-208; *Pio de Mondreganes O.F.M.Cap.*: Ideales Misioneros de los Reyes Católicos, 209-226; *N. Kowalsky O.M.I.*: Der Stifter der Oblaten der Unbefleckten Jungfrau Maria und das Werk der Glaubensverbreitung, 227-242; *A. Perbal O.M.I.*: Essai sur la crise religieuse actuelle de l'Islam, 243-281; *S. T. Balasuriya O.M.I.*: Some Results of East-West Contacts in Ceylon, 282-299; *G. Schurhammer S.J.*: Annamitische Xaveriusliteratur, 300-314; *R. Primon O.S.M.*: L'Atteggiamento della

Congregazione di Propaganda Fide nello scisma di Pechino, 315-331; *G. Mensaert O.F.M.*: Nouveaux documents sur le soi-disant Schisme de Pékin, 332-346; *G. B. Tragella P.I.M.E.*: Il mancato Concilio di Hongkong del 1850, 346-370; *St. Lokuang*: L'Ascetica confuciana, 361-370; *D. R. Rancaño O.F.M.*: Fundación y principios de la Prefectura Apostólica de Marruecos (1622-1635), 371-392; *J. Rommerskirchen O.M.I.*: Afrikanische Bischofskonferenzen, 339-407; *B. Biermann O.P.*: Die erste Dominikanermission auf dem südamerikanischen Festland, 408-425; *J. Specker S.M.B.*: Kirchliche und staatliche Siedlungspolitik in Spanisch-Amerika im 16. Jahrhundert, 426-438.

Mulders, Alph.: Bij de Missie-Encycliek Evangelii Praecones. H.M. 31 (1952) 31-39.

—: Bibliographisch overzicht van de missiewetenschappelijke literatuur 1952. H.M. 31 (1952) 235-253.

Paus Pius XII: De Encycliek Evangelii Praecones. H.M. 31 (1952) 3-30.

SEUMOIS O.M.I., AND. V.: Introduction à la Missiologie. Supplementa N.Z.M., Vol. III. 550 pp. Beckenried (Schw.) 1951.

Thauren S.V.D., J.: Missionspädagogik und Missionskatechetik als Zweige der Missionswissenschaft. Z.M.R. 36 (1952) 23-28.

II.

LEERSTELLIGE EN ZEDEKUNDIGE MISSIETHEOLOGIE

Bruls S.A.M., J.: Un tournant de la catholicité. E.V. 3 (1951) 267-293; 387-410.

Charles S.J., P.: El porqué de la Misión Católica Mundial. M.E. Vol. II, 8 (1951) 82-91.

Chavasse, A.: Le laïc chrétien dans le dessin de Dieu. E.V. 4 (1952) 155-181.

Chavasse e.a., A.: Révélation de Dieu et Religion de l'homme. Les deux sources de l'histoire du salut. E.V. 4 (1952) 275-301.

Congar O.P., M. J.: Le peuple fidèle et la fonction prophétique de l'Eglise. Irénikon 1951, 289-312.

Daniélou S.J., J.: L'Esprit missionnaire. U.M.C.F. 28 (1952) 150-153.

—: La Vierge et le temps. Dieu Vivant no 10 (1952) 19-34.

DIACRE P.B., A.: Les baptêmes en danger de mort. Traité théorique et pratique 216 pp. Héverlé (Louvain) 1951.

Dufresne P.B., L.: L'obligation missionnaire résultant du baptême et de la confirmation. Prêtre et Missions 27 (1951) 132-139.

Feuillet P.S.S., A.: Un sommet religieux de l'ancien Testament. L'oracle d'Isaïe XIX, 16-25 sur la conversion de l'Egypte. Rech. de Science relig. 1951, 65-87.

—: Les Psaumes eschatologiques du Règne de Yahweh. N. R. Th. 83 (1951) 244-260; 352-363.

Flückiger, F.: Die Werke des Gesetzes bei den Heiden (nach Röm. 2, 14 ss). Theol. Zeitschr. 8 (1952) 17-41.

Frijnts S.V.D., S.: Vijf Katechismusvragen over „Apostolaat". Missie-actie 6 (1951) 151-157.

Gilles de Pélichy O.S.B., A.: Qu'est-ce qu'un pays de mission? B.M. 26 (1952) 1-11.
Jetté O.M.I., F.: Le ministère missionnaire, moyen de perfection religieuse. Rev. de l'Univ. d'Ottawa 22 (1952) 20-36.
Koch S.V.D., L.: Die Lehre vom mystischen Leibe Christi und die individuelle Missionspflicht. Z.M.R. 36 (1952) 2-12.
LINSEN C.I.C.M., G.: Het Apostolaat volgens St Paulus. 170 blz. Nijmegen 1952.
Loffeld C.S.Sp., Ed.: Het woord „Missie" en zijn betekenis. Missie-actie 6 (1951) 157-159; 7 (1952) 169-172; 186-188.
Meinertz, M.: Recht und Pflicht zur Judenmission, Z.M.R. 36 (1952) 241-256.
Omaechevarría O.F.M., Ignacio: La caridad en la teología misionera. Miss. Hisp. 8 (1951) 525-589.
Otto S.J., J. A.: Ein Zeichen, aufgerichtet unter den Völkern. D.K.M. 71 (1952) 3-7.
Rétif S.J., A.: L'œuvre missionnaire, jugement de Dieu. Rev. de l'Univ. d'Ottawa 22 (1952) 5*-22*.
Schellinckx M.S.C., A.: Katholieke Missie en Missie-apostolaat. Bijdragen der Noord- en Zuid-Nederl. Jezuïeten 12 (1951) 363-386.
Seumois O.M.I., A.: Notion du laïcat missionnaire. E.V. 3 (1951) 177-190.
—: Vocation au laïcat missionnaire. N.Z.M. 8 (1952) 211-229.
Schmidt, M. A.: Der mittelalterliche Gottesbeweis und der Missionsbefehl. Theol. Zeitschr. 8 (1952) 81-100.
Tennant, J.: Jeremias, Prophet to the World. Worldmission 3 (1952) 159-169.
Zameza S.J., J.: El Cuerpo Místico de Cristo en la Dogmática Misionera en España desde el „Maximum Illud" (1919). M.E. Vol. II, 8 (1951) 34-50.

III

MISSIERECHT EN MISSIEMETHODIEK

Auxentius O.F.M.Cap.: De diocesane clerus naar de missie? H.M. 31 (1952) 130-134.
Bercken S.J., M. van den: Enkele gedachten over aanpassing. H.M. 31 (1952) 55-68.
Bierbaum, M.: Der Diözesanrat in den Missionsdiözesen. Z.M.R. 36 (1952) 13-22.
—: Das erste Plenarkonzil von Indien 1950. Z.M.R. 36 (1952) 161-172.
Boddeke O.F.M.Cap., B. J.: Medisch missiewerk in Indonesië. I.M. 35 (1952) 8-27.
BORNEMANN, S.V.D., FR.: Ars Sacra Pekinensis. Die chinesisch-christliche Malerei an der katholischen Universität Peking. 292 S., 90 Schwarzweisz- und 10 Farbilder. Verlag St Gabriel, Mödling bei Wien.
Bouritius S.C.J., G.: De missionerende Kerk en haar cultuurtaak. H.M. 31 (1952) 155-169; 209-223.
Brys C.I.C.M., A.: Apostolaat en sociale toestanden in Kongo. K.M. 32 (1932) 1-12.
Bühlmann O.F.M.Cap., W.: Taufname und Taufpatron bei den Missionschristen mit besonderer Berücksichtigung Ost-Afrikas. N.Z.M. 8 (1952) 1-20.

Bürkler S.M.B., X.: Neue Bestrebungen um die Gebete in chinesischer Volkssprache. N.Z.M. 7 (1951) 294-299.

CARACCO O.F.M., A.: La „Captatio Benevolentiae" nella Evangelizzazione dei Gentili. 240 pp. Roma 1951.

Collet, P.: Self-defense. C.M.B. 4 (1952) 185-189.

Die Kirche und die Rassenfrage in der südafrikanischen Union. Herder-Korrespondenz 5 (1952) 509-512.

Dufay, F.: Facing up to Communism. C.M.B. 4 (1952) 257-261;

—: Communist Methods and Persecution. Ibid. 336-342.

—: „Patriotic Movement" and Religious Persecution. Ibid. 458-463.

Ford, Mgr Fr.: The Type of Sister for Direct Evangelization. C.M.B. 4 (1952) 4-7.

—: The Qualities of a Missionary Sister. Ibid. 268-272.

Gesché P.B., Ch.: Le problème de l'éducation populaire. G. L., Oct. 1952, 14-23.

Gilles de Pélichy O.S.B., A.: La question brûlante de la dot. B.M. 26 (1952) 46-75.

Heras S.J., H.: Problèmes religieux de l'Inde moderne. B.M. 25 (1951) 196-203.

Hofinger S.J., J.: Um die Verwendung der Volkssprache beim gemeinschaftlichen Gebet in China. Z.M.R. 36 (1952) 257-276.

Jahn M.S.C., F.: Neue Wege missionsärztlicher Laienarbeit. D.K.M. 1952, S. 39-41.

KAGAME, ALEXIS: La Divine Pastorale. Traduction française, par l'auteur, de la première veillée d'une épopée écrite en langue ruandaise. 110 pp. Bruxelles 1952.

KÜHNER M.F.S.C., W.: Die Zuständigkeit der Zivilgewalt bei Ehen von Nichtchristen. 65 S. Rom 1951.

LE LAÏCAT ET LES MISSIONS. Rapport de la Quatrième Semaine d'Etudes Missionnaires du Canada, 1950. 276 pp. Ottawa 1951.

Lemaire, W.: Grondbezit, kerken en kerkgenootschappen in Indonesië. I.M. 1952, 85-100.

Lud. van Amsterdam: Het probleem der saeculiere clerus in Indonesia. B.U.J. 60 (1952) 53-57.

Madigan, H. J.: A Discussion of the General Effects of Communism on the People of China. C.M.B. 4 (1952) 174-179.

—: Catholic Orphanages in Communist China. Ibid. 447-452.

Magdala S.Sp.S., Zr: Waarom katholieke colleges in India? D.K.M. 73 (1952) 131-135.

Mosmans P.B., G.: Principes chrétiens et colonisation. G.L. 1952 (6) 34-37.

—: Pour l'ascension de la masse et de l'élite indigènes. Bref aperçu de la situation actuelle en Afrique noire. G.L. 1952 (7) 39-42.

—: Le rôle social de l'enseignement aux indigènes. G.L. 1952 (8) 20-27.

Mulders, Alph.: Bestuursmaatregelen der S. Congregatio de Propaganda Fide in 1951. H.M. 31 (1952) 126-129.

Paventi, J.: El laicado misionero. M.E. 3 (1952) 34-46.

—: De statione missionali et vicario cooperatori missionali. Monitor Ecclesiasticus 77 (1952) 260-272.

Peters, J.: Laienseminar. Eine revolutionäre Massnahme. D.K.M. 1952, 41-44.

Reckers, K. L.: De favore quo matrimonium gaudet in jure canonico. 184 pp. Romae 1951.

Reeper, J. de: Pauselijke volmacht over huwelijken en haar toepassing in de Constitutio Piana. H.M. 31 (1952) 40-54; 102-112.

—: Staatsbevoegdheid over huwelijken van niet-gedoopten. H.M. 31 (1952) 224-227.

Rétif S.J., A.: Les missionnaires et le confucianisme. B.M. 26 (1952) 20-35.

Richard, P.: En Chine demain avec les enfants. C.M.B. 4 (1952) 254-256.

Rondelez C.I.C.M., V.: Le roman et le théâtre chinois et le point de vue missionnaire. N.Z.M. 8 (1952) 21-35.

Rosalia, Sister M.: An Appeal for the Direct Apostolate. C.M.B. 4 (1952) 90-95.

—: La religieuse missionnaire dans l'apostolat direct. C.M.B. 4 (1952) 353-356.

Salesius O.F.M.Cap.: Comment convaincre un Musulman? Quelques indications pratiques. N.Z.M. 8 (1952) 127-131.

Savard S.J., Cl.: A propos de laïcat missionnaire. Prêtre et Missions 27 (1952) 259-267.

Seumois, A. V.: Lay Missionary Organizations. Worldmission 2 (1951) 77-87.

Steinwede S.J., R.: Legio Mariae. D.K.M. (D.) 70 (1951) 171-174.

Straelen S.V.D., H. van: Christelijke invloeden op Japanse niet-christenen. K.M. 73 (1952) 99-104; 168-170.

Vanhove, J.: L'éducation des Africains. G. L. Oct. 1952 p. 3-13.

VROMANT C.I.C.M., G.: Jus Missionariorum. Vol. V: De Matrimonio. Ed. nova, XVI + 440 pp. Louvain 1952.

Wybrands O.F.M., R.: De statu juridico religiosi, promoti ad dignitatem Vicarii vel Praefecti Apostolici, durante munere. Comm. pro relig. et miss. 33 (1952) 59-106; 169-198.

Zacharias, H.: Bouwproblemen in de missielanden. K.M. 73 (1952) 35-39.

IV

MISSIOGRAPHIE EN MISSIEGESCHIEDENIS

Abbenhuis, Fulgentius: Het begin van het Apost. Vicariaat Suriname. H.M. 31 (1952) 170-182.

Abraha, Fr.: L'Ethiopie chrétienne hier et aujourd'hui. E.V. 4 (1952) 31-54.

Ariaens S.V.D., A.: Bij de honderdste geboortedag van Pater Jozef Freinademetz S.V.D. D.K.M. 72 (1952) 307-309.

Arnold, Fr.: Der Ausbau der kirchlichen Hierarchie in den Missionsländern. Der gegenwärtige Stand der Missionen. Oesterr. Archiv für Kirchenrecht 3 (1952) 7-21.

Basetti-Sani O.F.M., G.: Condizioni dell'apostolato in Egitto al principio del sec. XIII. N.Z.M. 8 (1952) 178-187;

Bayle S.J., C.: Las misiones, defensa de las fronteras. Mainas. Miss. Hisp. 8 (1951) 417-503.

—: El clero secular en la evangelización de América. M.E. 3 (1952) 47-56.

Bernard Maître S.J., H.: La découverte spirituelle de la civilisation chinoise. B.M. 26 (1952) 12-19.

Boots S.V.D., Jos.: Godsdienstig leven in Zweden. K.M. 72 (1952) 195-199.

Bosch S.J., F. X.: Um die Seele des japanischen Studenten. D.K.M. 1952, 67–71.

Bouffard, A.: Nos missionnaires canadiens en Chine. Prêtre et Missions 27 (1952) 203–216.

BOUTSEN O.F.M., GABR.: Het Legioen van het Bloed. 358 blz. Amsterdam 1951.

BRADA, P., O.P.: Kerkgeschiedenis Curaçao 1820–1824. 44 blz.; Willemstad 1951.

—: Kerkgeschiedenis der Bovenwindse Eilanden. 47 blz. Willemstad 1952.

—: Vincent Spaccapietra. Een pauselijk gezant in West-Indië (1853–1859). 28 blz. Willemstad 1952.

—: Simon Bolivar en wij. 62 blz. Willemstad 1952.

Brown, R.: World Survey of Catholic Leprosy Work. Wereldmission 2 (1951) 42–64.

Buis S.V.D., S.: Belevenissen in de Goede Week (op Bali). D.K.M. 72 (1952) 275–283; 316–325.

Carrocera O.F.M.Cap., B. de: Fray Francisco de Pamplona, organizador de Misiones y conductor de Misioneros. Miss. Hisp. 9 (1952) 5–51.

Castro Sevane O. de M., J.: Matalotaje, Pasaje y Cámaras a los Religiosos misioneros en el siglo XVI. Miss. Hisp. 9 (1952) 53–74.

Cesare S.V.D., M. di: Our Expulsion from Sinkiang. Worldmission 3 (1952) 17–30.

Charvet S.J., P.: Le clergé chinois, évolution et promotion, 1900–1951. U.M.C.F. 28 (1952) 50–56.

Cieslik S.J., H.: Kumagai Buzen-no-kami Motonao. Leben und Tod eines christlichen Samurai. M.N. 8 (1952) 147–192.

Coll O.P., J. M.: El Beato Gil de Federich O.P. Misionero, Protomártir y Académico. Miss. Hisp. 9 (1952) 183–197.

Cronin, F.: Saint Francis Xavier. C.M.B. 4 (1952) 100–106.

Dépret, E.: L'empreinte communiste sur l'âme des jeunes. C.M.B. 4 (1952) 262–267.

Dohmen C.S.Sp., L.: Missionsstrategische Gedanken des Ehrw. P. Libermann. Z.M.R. 36 (1952) 153–154.

Dumont O.P., P.: Où en est le mouvement oecuménique? U.M.C.F. 28 (1952) 10–24.

—: Le travail catholique en faveur de l'Unité chrétienne. Ibid. 63–70.

Dumortier, M.: Un missionnaire indien à Ceylan. E.V. 4 (1952) 220–227.

DUPEYRAT M.S.C., A.: Le Sanglier de Kouni: Père Chabot, missionnaire en Papouasie. 212 pp. Issoudun 1951.

Edwards, R.: The Story of China's Orphanages. Worldmission 3 (1952) 147–158.

E. V.: Le monde missionnaire catholique en 1951. E.V. 4 (1952) 56–108.

Flaujac, J.: The Healing Church in Japan. Worldmission 3 (1952) 170–175.

FREITAG S.V.D., ANT.: Paulus baut die Weltkirche. Ein Missionsbuch. St Gabrieler Studien X. 211 S. Steyler Verlagsbuchhandlung, Kaldenkirchen 1952.

Freitag S.V.D., A.: Missie-aktie in het Moederland. K.M. 72 (1952) 219–220; 258–259; 290–291; 315–316; 93 (1953) 14–15; 50–51; 82–83; 114–115; 146–147; 175; 212.

—: Die Marienverehrung in den Missionsländern. In: Maria im Christenleben. Katholische Marienkunde, Bd III. Paderborn 1951.

—: Das ostozeanische Missionsfeld. Z.M.R. 36 (1952) 45-58.

—: Das mittelozeanische Missionsfeld der Maristen. Z.M.R. 36 (1952) 144-152; 214-222.

Gathier S.J., E.: Le premier concile plénier de l'Inde. U.M.C.F. 28 (1952) 99-106.

Gay C.S.Sp., P.: Le vénérable François-Marie-Paul Libermann. Rev. de l'Univ. d'Ottawa 22 (1952) 210-223.

Geerts, F.: De Katholieke Missies in Belgisch Congo, Ruanda en Urundi. K. en M. 32 (1952) 126-132.

Gesche, Ch.: Donat Lébéraho, le premier décédé des prêtres du Ruanda. G.L. 154 (1952) 6-26.

GESTEL S.J., G. VAN: Sint Franciscus Xaverius. 299 blz. St Claverbond, Nijmegen 1952.

Hartenstein, K.: Das heroische Zeitalter der katholischen Mission im Lichte der Briefe Franz Xaviers. E.M.M. 96 (1952) 111-120;

Heras S.J., H.: Attente et salut de l'Inde. B.M. 26 (1952) 36-45.

Hermanns S.V.D., M.: Tibet wird rot. D.K.M. 1952, 71-75.

Heugten S.J., J. van: Franciscus Xaverius († 1552). K.C.T.-Streven 19 (1952) 296-305.

Hofinger, S.J., J.: Die katechetische Situation in China vor 1949. Z.M.R. 36 (1952) 82-98.

—: Die katechetische Situation in China seit 1949. Ibid. 173-186.

JOCHEMS C.M., M. J.: De Missie in de Litteratuur. I Van de Middeleeuwen tot de Franse Revolutie. Bijdragen van het Missiologisch Instituut der R.K. Universiteit Nijmegen III. 207 blz. Bussum 1952.

Joliet, A.: Raisons du „succès" des missions catholiques en Chine. C.M.B. 4 (1952) 273-278.

Kikou Yamata: L'Esprit monastique au Japon. B.M. 25 (1951) 204-219.

Koppendrayer S.J., F.: Zusters getuigen zelf. Over klooster- en missieroeping onder onze hedendaagse vrouwelijke jeugd. B.U.J. 60 (1952) 26-32.

Kowalsky O.M.I., N.: Die Errichtung des Apostolischen Vikariates Madras nach den Akten des Propagandaarchivs. N.Z.M. 8 (1952) 36-48; 119-127; 193-210.

—: Die Errichtung des Apostolischen Vikariates Kalkutta nach den Akten des Propagandaarchivs. Z.M.R. 36 (1952) 117-126; 187-201.

—: Mgr Semeria zur Frage des einheimischen Klerus. N.Z.M. 7 (1951) 273-281.

Krenn, E.: Die Vorbesiedlung auf Föroyar und Island. N.Z.M. 7 (1951) 241-256.

LATOURELLE, R.: Etudes sur les écrits de Saint Jean de Brébeuf, Vol. I. 214 pp. Montréal 1952.

LAURES S.J., JOH.: Die Anfänge der Mission von Miyako. Missionswissenschaftliche Abhandlungen und Texte, Heft 16. 164 S. Münster i.W. 1952.

Lazaro de Aspurz O.F.M.Cap.: Fray Francisco de Pamplona. Miss. Hisp. 8 (1951) 505-524.

Lehmkuhl O.P., A.: Zur Seligsprechung der 25 tonkinesischen Märtyrer. D.K.M. 70 (1951) 175-179.

Loffeld C.S.Sp., Ed.: Libermann-Herdenking. H.M. 31 (1952) 81-92.

Maestrini P.I.M.E., N.: World Leaders in Our Midst. Worldmission 3 (1952) 52-61.

Mailleux C.S.Sp., P.: L'humble Libermann 1802-1852. G.L. 1952 (6) 25-31.
Malik S.J., G.: The Spiritual Mission of Lebanon. Worldmission 3 (1952) 142-146.
Mariadas Ruthnaswami: Geistige Krise Indiens. D.K.M. 1952, 76-77.
Mateos S.J., Fr.: La guerra Guaranítica y las Misiones del Paraguay. Miss. Hisp. 9 (1952) 75-121.
Marmorton S.J., V.: St François-Xavier. Le ressort de son action et de son rayonnement. U.M.C.F. 28 (1952) 134-140.
McLaughlin e.a., Th.: Dr Hubert Ahaus. Woorden van waardering voor zijn leven, zijn werken en zijn idealen door vrienden. 96 blz. Tilburg 1952.
Merino O.S.A., M.: Páginas misioneras de antaño. Miss. Hisp. 9 (1952) 123-139.
Monchanin, J.: Le monachisme et l'Inde. E.V. 4 (1952) 207-219.
—: La obra y las catacterísticas misioneras del Cardinal Guillermo Massaia. M.E. Vol. II, 8 (1951) 64-72.
Mondreganes O.F.M.Cap., Pio M. de: Valiosa aportación de las Ordenes Mendicantes a la Iglesia misionera en la edad media (siglos XIII-XIV) M.E. 3 (1952) 100-112.
Monsterleet, J.: De l'amour d'une mère à l'amour de Dieu. C.M.B. 4 (1952) 8-15.
Montalban, F. J.: Manual de Historia de las Misiones. 2e ed. por L. Lopetegui, 728 pp. Bilbao 1952.
Ojèr, F.: La Herida más profunda de la Iglesia misionera de hoy: la China cristiana. M.E. Vol. II, 8 (1951) 51-63.
Ohm O.S.B., Th.: Die Indermission in Tanganyika. D.K.M. 71 (1952) 16-18.
Oliver, R.: The Missionary Factor in East Africa. London 1952.
Oss C.I.C.M., M. van: Iets over de geschiedschrijving van de z.g. christelijke eeuw in Japan. H.M. 31 (1952) 193-199.
Paventi, X.: The Church becomes Asiatic. Worldmission 2 (1951) 11-30.
—: Survey of the Church in Africa. Worldmission 3 (1952) 190-202.
Peters, Jos.: Het Koreaanse volk in druk en nood. K.M. 72 (1952) 216-219.
—: Het katholieke onderwijs in India en Pakistan. Ibid. 243-246.
—: Gevaren voor de Kerk in Latijns Amerika. Ibid. 284-286.
—: De katholieke pers in de Missielanden. Ibid. 310-313.
—: Het Japanse gezin verkeert in gevaar. K.M. 73 (1952) 10-12.
—: Gevaar voor materialisme in het Nabije en Midden Oosten. Ibid. 42-45.
—: Leken-missiewerk in Indonesië. Ibid. 71-74.
—: De Chinese christenen trouw aan de Kerk. Ibid. 108-111.
—: Volksgezondheid en volksopvoeding op godsdienstige basis. Ibid. 141-143.
—: Het St Petrus Liefdewerk. Steun aan de inheemse clerus. Ibid. 170-172.
—: Het rassenprobleem in Zuid-Afrika. Ibid. 203-207.
—: Der X. Internationale Akademische Missionskongress in Aachen 2-5 Juni 1952. Z.M.R. 36 (1952) 223-227.
—: X. Internationaler Akademischer Missionskongress zu Aachen. Herder-Korrespondenz 6 (1952) 467-471.
Pietsch O.M.I., J.: P. Robert Streit O.M.I. Ein Pionier der katholischen Missionswissenschaft. Schriftenreihe der N.Z.M. XI. 55 S. Beckenried (Schw.) 1952.
Pothacamury, Th.: Communism and India's First Elections. Worldmission 3 (1952) 176-189.

Rodriguez Valencia, V.: Las Visitas Pastorales y Entradas Misioneras de Santo Toribio, supremo conjunto de misioneros de Indias. Miss. Hisp. 9 (1952) 141-181.

Roggen, N.: Die katholische Universität in Tokio. D.K.M. 70 (1951) 167-171.

Rondeau, M.: Impressions. C.M.B. 4 (1952) 440-446.

RIJCKEVORSEL S.J., L. VAN: Pastoor F. van Lith S.J. De Stichter van de Missie in Midden-Java, 1863-1926. St Claverbond, Nijmegen 1952.

Saussus, Roger: La découverte du Congo. G.L. Janv. 1952, 63-69.

Schottelius, H.: Die spanische Conquista. Saeculum 3 (1952) 161-174.

SCHURHAMMER, G.: S. Francesco Saverio della Compagnia di Gesù, Apostolo delle Indie, 1506-1552. 93 pp. in 8°. Venezia 1951.

Schütte S.J., J. F.: Der Ausspruch des Lotsen der „San Felipe". Fabel oder Wirklichkeit? Z.M.R. 36 (1952) 99-116.

Seumois O.M.I., A.: Grégoire le Grand, Pape missionnaire. Prêtre et Missions 27 (1952) 179-202.

SILVA REGO, A. DA: Documentaçao para a Historia das Missões do Padroado Português do Oriente. India, Vol. VI. 500 pp. Lisboa 1952.

Soenarja S.J., A.: 12½ Jaar Groot Seminarie. B.U.J. 60 (1952) 62-68.

Sondaal S.J., B.: De vorming van de Indonesische clerus. B.U.J. 60 (1952) 41-49.

Spae C.I.C.M., J.: Neighbourhood Associations in Japan. Worldmission 3 (1952) 211-217.

Specker S.M.B., J.: La Predicación de la Fe en la América Española del siglo XVI tal como se refleja en los concilios y sínodos americanos. M.E. 3 (1952) 22-23.

Steinwede S.J., R.: Missionarischer Aufbruch der studentischen Jugend. D.K.M. 71 (1952) 99-104.

STORME C.I.C.M., M. B.: Evangelisatiepogingen in de binnenlanden van Afrika gedurende de 19e eeuw. Verhandeling van het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut. Sectie voor Morele en Politieke Wetenschappen, boek XXIII. 712 blz. Brussel 1951.

Storme C.I.C.M., M. B.: Léopold II, les Missions du Congo et la fondation du Séminaire Africain de Louvain. Zaïre 6 (1952) 3-24.

—: Origine du Vicariat Apostolique de l'Afrique Centrale. N.Z.M. 8 (1952) 105-118;

SUENENS, Mgr L. J.: Une Héroïne de l'Apostolat, Edel-Mary Quinn, déléguée de la Légion de Marie en Afrique. 342 pp. Bruges 1952.

Tanghe C.I.C.M., A.: Essais de pénétration missionnaire dans l'Afrique Centrale, N.Z.M. 8 (1952) 230-233.

TEIXEIRA S.J., M.: Vida del bienaventurado Padre Francisco Javier. 265 pp. Bilbao 1951.

Thauren S.V.D., Joh.: Die Missionskirche in Ozeanien und Australien. Theol.-prakt. Q. 100 (1952) 80-92.

Tourigny W.F., Y.: Uganda, Full Stature in Christ. Worldmission 3 (1952) 83-94.

Trong, A.: Les étapes de la fondation de l'Eglise au Viet Nam. E.V. 4 (1952) 302-311.

VAT O.F.M., FR. OD. VAN DER: Princípios da Igreja no Brasil. 414 pp. Petrópolis 1952.

VAULX, B. DE: Histoire des Missions catholiques françaises. 550 pp. Paris 1952.

Verbeke, Kan.: Hulde aan P. Lievens S.J. B.U.J. 60 (1952) 162-169.

Wicki S.J.,J.: Das Ergebnis der neuesten Xaverius-Forschungen. Z.M.R. 36 (1952) 299-306.

Zacharias, H. J. E.: Les Noirs aux Etats-Unis. B.M. 25 (1951) 237-248.

Zameza S.J., J.: Visiones Romanas del siglo I al V. La lucha de dos grandes Religiones. M.E. 3 (1952) 4-21.

V

LAND- EN VOLKENKUNDE, GODSDIENSTWETENSCHAP EN TAALWETENSCHAP

A. LAND- EN VOLKENKUNDE

ASHTON, H.: The Basuto. London 1952.

Balandier, G.: Approche sociologique des „Brazzavilles Noires". Etude préliminaire. Africa 22 (1952) 23-24.

—: Le travail non-salarié dans les „Brazzavilles Noires". Zaïre 6 (1952) 675-690.

Berndt, R.M.: Surviving Influence of Mission Contact on the Daly River, Northern Territory of Australia. N.Z.M. 8 (1952) 81-95; 188-192.

Biobaku, S. O.: An Historical Sketch of Egba Traditional Authorities. Africa 22 (1952) 35-49.

Bosch, F. D. K.: Çrīvijaya, de Çailendra- en de Sañjayavaṃça. Bijdr. tot de taal-, land- en volkenkunde 108 (1952) 113-123.

BRUYNS S.J., L.: De sociaal-economische ontwikkeling van de Bakongo (Gewest Inkisi). 343 blz. Brussel 1951.

Bus S.V.D., G.: The *Te* Festival or Gift Exchange in Enga (Central Highlands of New Guinea). Anthr. 46 (1951) 813-824.

BUSIA, K. A.: The Position of the Chief in the Modern Political System of Ashanti. XII + 233 pp. in 8°. London-New-York-Toronto 1951.

Cieslik S.J., H.: Kirishitan-Kunst. N.Z.M. 8 (1952) 96-104; 161-177.

Denolf C.I.C.M., Pr.: Een Kongolese stam, die de „bruidschat" niet kende. De Balualua (Kasayi). Kongo-Overzee 18 (1952) 249-262.

Dumoulin S.J., H.: Die Geschichte der japanischen Manyôshûforschung von der Heianzeit bis zu den Anfängen der Kokugaku. M.N. 8 (1952) 67-98.

ELIAS, T. OLAWALE: Nigarian Land Law and Custom. 236 pp. London 1951.

ERANOS-JAHRBUCH (BAND XIX): Mensch und Ritus. Hrsg. von Olga Fröbe-Kapteyn. 486 S. in 8°. Zürich 1951.

Estermann C.S.Sp., C.: Clans et alliances entre clans dans le sud-ouest de l'Angola. Anthr. 47 (1952) 587-606.

EVANS-PRITCHARD, E. E.: Social Anthropology. VII + 134 pp. in 8°. London 1951.

—: Kinship and Marriage among the Nuer. XI + 183 pp. Oxford 1951.

Fedele O.F.M., Benedetto: Lo stato e la società nell'antica Cina, Studio sinoetnologico. Annali Lateranensi 15 (1951) 145-350.

Frick S.V.D., J.: How Blood is Used in Magic and Medicine in Ch'inghai Province. Anthr. 46 (1951) 964-979.

F. S.: Au Lac Victoria-Nyanza. Les Noirs d'après 550 de leurs proverbes. G.L. 152 (1952) 28-36; 153 (1952) 19-32.

Fuchs S.V.D., St.: Ansätze zu einer einheimischen christlichen Kunst in Indien. Z.M.R. 36 (1952) 127-133.

—: Another Version of the Baiga Creation Myth. Anthr. 47 (1952) 607-619.

Geigy, R. und G. Höltker: Mädchen-Initiationen im Ulanga-Distrikt von Tanganyika. Acta Tropica 8 (1951) 289-344.

Gerstner S.V.D., Andr.: Jagdgebräuche der Wewäk-Boikin-Leute in Nordost-Neuguinea. Anthr. 47 (1952) 177-192.

Gregorius O.F.M.Cap.: Ethnologische resultaten van P. Schebesta's expedities onder de Bambuti-Pygmeeën aan de Ituri-rivier. Zaïre 6 (1952) 379-390.

GROOT S.V.D., G.: The Prehistory of Japan. 128 pp., LVIII plates. New York 1951.

Gusinde S.V.D., M.: Bericht über meine südafrikanische Forschungsreise 1950/51. Anthr. 47 (1952) 388-404.

Hatt, Gudmund: The Corn Mother in America and in Indonesia. Anthr. 46 (1951) 853-914.

Henninger S.V.D., Jos.: Werbungsformen und Liebespoesie bei den Arabern. Anthr. 46 (1951) 998-1005.

—: Die Sünde bei den ethnologischen Altvölkern. Anima 1952, 9-11.

Howell, P.: Observations on the Shilluk of the Upper Nile. The Laws of Homicide and the Legal Functions of the Reth. Afrika 22 (1952) 97-119.

HUBER S.V.D., HUGO: Das Fortleben nach dem Tode im Glauben westsudanischer Völker. Sankt-Gabrieler Studien X. 157 S. St Gabriel-Verlag, Mödling bei Wien 1951.

Joset, P. E.: Les Baamba et les Babwizi du Congo belge et de l'Uganda Protectorate. Anthr. 47 (1952) 369-387.

Kampungu O.M.I., R.: The Bantu, Too, has Rights. Worldmission 3 (1952) 11-16.

Koppers S.V.D., W.: Der historische Gedanke in Ethnologie und Religionswissenschaft. Die Entwicklung der Ethnologie und der ethnologisch fundierten Religionswissenschaft in den verflossenen 80 Jahren. In: Christus und die Religionen der Erde I. S. 79-109. Wien 1951.

—: Der historische Gedanke in Ethnologie und Prähistorie. In: Kultur und Sprache. Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik 9 (1952) 11-65.

Korn, V. E.: Problemen der Makassaars-Boeginese samenleving. Bijdr. tot de taal-, land- en volkenkunde 108 (1952) 17-35.

Kruse O.F.M., A.: Karusakaybë, der Vater der Mundurukú. Anthr. 46 (1951) 915-932;

KUNST, J.: Music in Java. Its History, its Theory and its Technique. 2 Vol., 640 pp., including 165 illustrations on art paper, bibliography, 64 appendices. 's-Gravenhage 1951.

Laumann S.V.D., K.: Eine merkwürdige Holzfigur vom mittleren Sepik in Neuguinea. Anthr. 46 (1951) 808-812.

Liebenthal, Walter: The Immortality of the Soul in Chinese Thought. M.N. 8 (1952) 327-397.

Lo Kwang, St.: La culture chinoise et l'encyclique „Evangelii Praecones". C.M.B. 4 (1952) 167-173.

Lundman, Bertil: Ergebnisse der anthropologischen Lappenforschung. Anthr. 47 (1952) 119-132.

Marwick, M. G.: The Social Context of Cewa with Beliefs. Africa 22 (1952) 120-135; 215-233.

Meertens S.J., J.: La juridiction indigène chez les Bakongo orientaux. Kongo-Overzee 17 (1951) 305-328.

Mennesson-Rigoud, O.: Etude sur le culte des Marassas en Haïti. Zaïre 6 (1952) 597-622.

Monchanin S. A. M., J.: La pensée de Shri Aurobindo. E.V. 4 (1952) 312-336.

Mors P.A., O.: Wahrsagerei bei den Bahaya (Tanganyika). Anthr. 46 (1951) 825-852.

Musgrove, F.: A Uganda Secondary School as a Field of Culture Change. Africa 22 (1935) 234-249.

Nakamura, Hajime: Une caractéristique de la pensée japonaise. La dévotion absolue à une personnalité déterminée. M.N. 8 (1952) 99-120.

Neesen, V.: Le problème des statistiques démographiques en Afrique. Zaïre 6 (1952) 339-350.

Pauwels P.B., M.: Les couleurs et les dessins au Ruanda. Anthr. 47 (1952) 474-482.

Pinxten, K., en L. Bruyns: De geleide immigratie van de Banya Ruanda in Kivu. Zaïre 6 (1952) 251-272.

Radcliffe-Brown, A. R., and Daryll Forde: African Systems of Kinship and Marriage. London 1951.

Renier S.J., M.: La région de la Blackriver et ses perspectives d'avenir. Kongo-Overzee 17 (1951) 329-344.

Riesenfeld, A.: Was there a Palaeolithic Period in Melanesia? Anthr. 47 (1952) 405-446.

Schebesta, Paul: Die Negrito Asiens. Bd. I: Geschichte, Geographie, Umwelt, Demographie und Anthropologie der Negrito. XVI + 496 S., 21 Tab. in Anhang, 16 Bildt., 2 Kartenskizzen und Diagramme im Text. Mödling b. Wien 1952.

Schebesta, Paul: Die Beschneidungsschule (Nkumbi) bei den Wald-Babira und den Bambuti am Ituri. Anthr. 46 (1951) 980-994.

Schmidt, L.: Der „Herr der Tiere" in einigen Sagenlandschaften Europas und Eurasiens. Anthr. 47 (1952) 509-538.

Schmidt, W.: Die Weltzeitalter des Popol Vuh als Schichtung der Maya-Kultur. Anthr. 47 (1952) 561-586.

—: Eine neue Erklärung des Problems der Exogamie. Anthr. 47 (1952) 659-665.

Smulders W.P., W.: Bantoe-karakter. H.M. 31 (1952) 113-125.

Steck O.F.M., F. D.: Motolinia's History of the Indians of New Spain. Translated and Annotated with a Bio-bibliographical Study of the Author. XVII + 358 pp. Washington 1951.

Südseestudien. Gedenkschrift zur Erinnerung an Felix Speiser. VIII + 423 S. in 4°, mit 26 Tafeln. Basel 1951.

Thiel, H. van: Het Offer van Itoba. Het leven van de Ngombe in Kongo. 132 blz. + 32 blz. ill. buiten tekst. Amsterdam 1952.

Tranel S.V.D., W.: Völkerkundliche und sprachliche Aufzeichnungen aus dem Moándo-Sprachgebiet in Nordost-Neuguinea. Anthr. 47(1952) 447-473.

Verhoeven S.V.D., Th.: Stenen werktuigen uit Flores (Indonesië). Anthr. 47 (1952) 95-99.

Viaene P.B., L.: L'organisation politique des Bahunde. Kongo-Overzee 18 (1952) 8-34; 111-121.

Vroklage S.V.D. †, B.: Bride Price or Dower. Anthr. 47 (1952) 133-146.

Worms, E. A.: Djamar and his Relation to Other Culture Heroes. Anthr. 47 (1952) 539-560.

Wortelboer S.V.D., W.: Monotheïsme bij de Belu's op Timor? Anthr. 47 (1952) 290-292.

—: Over „Zondebesef bij de Belunezen". H.M. 31 (1952) 189-193.

Yang O.S.B., Thad.: The Chinese Philosopher and St Thomas Aquinas. Worldmission 3 (1952) 40-41.

—: A propos de philosophie et culture chinoises. C.M.B. 4 (1952) 343-347.

Zandycke C.I.C.M., A. van: Note historique sur les origines historiques de Luluabourg (Malandi). Zaïre 6 (1952) 227-250.

B. GODSDIENSTWETENSCHAP

Abri S.V.D., J.: Der Buddhismus in Japan. Z.M.R. 36 (1952) 36-44.

Arndt S.V.D., P.: Zur Religion der Dongo auf Sumbawa. Anthr. 47 (1952) 483-500.

Boccassino, R.: Il contributo delle antiche fonti sulla religione dei Latuca, Obbo, Bari, Beri, Denca, Neer e altre popolazioni. Con documentazione inedita. Annali Lateranensi 15 (1951) 79-144.

CAENEGHEM C.I.C.M., C. VAN: Het Godsbegrip der Baluba van Kasaï. Verhandeling van het Kon. Belg. Kol. Instituut. 175 blz. Brussel 1952.

—: De Lupangu-vrouw. Zaïre 6 (1952) 463-486; 569-596.

CONZE, E.: Buddhism. Its Essence and Development. 212 pp. Oxford 1951.

D' Souza S.J., R. P. et Olivier Lacombe: L'Hindouisme et la liberté. Recherches et Débats. Cah. no 1 Mai 1952 p. 29-40.

Gardet, L.: Philosophie et loi religieuse en Islam et dans le Judaïsme médiéval. Rev. Thom. 51 (1951) 671-684.

GLASENAPP, H. VON: Die fünf groszen Religionen. 228 S. Düsseldorf 1951.

Graaf, H. J. de: Tomé Pires' „Suma Oriental" en het tijdperk van godsdienstovergang op Java. Bijdr. tot de taal-, land- en volkenkunde 108 (1952) 132-171.

Gregorius O.F.M.Cap.: Nabeschouwingen over de godsdienst op Oost-Flores, Adonare en Solor. H.M. 31 (1952) 183-189.

Hacker, P.: Die Lehre von den Realitätsgraden im Advaita-Vedânta. Z.M.R. 36 (1952) 277-293.

Hagel O.M.I., F. J.: Der Islam in Südafrika. Z.M.R. 36 (1952) 28-36.

Houang, Fr.: La Chine religieuse. E.V. 4 (1952) 182-206.

Houben S.J., J.: Islamwetenschap. H.M. 31 (1952) 69-71.

Hunger S.J., W.: Neue „Menschheitsreligion" in Vietnam. D.K.M. 1952, 44-47.

JENSEN, AD. E.: Mythos und Kult bei Naturvölkern. Religionswissenschaftliche Betrachtungen. Serie: Studien zur Kulturkunde, begründet von Leo Frobenius 424 S., Wiesbaden 1951.

Kirchner, Horst: Ein archäologischer Beitrag zur Urgeschichte des Schamanismus. Anthr. 47 (1952) 244-286.

König u.a., F.: Christus und die Religionen der Erde. Ein Handbuch der Religionsgeschichte, 3 Bde. Wien 1951-1952.

Laufer M.S.C., C.: Igal und Mana. Eine religionswissenschaftliche Studie. Z.M.R. 36 (1952) 133-143; 202-213.

Lubac, H. de: La rencontre du Boudhisme et de l'Occident. 285 pp. Paris 1952.

Maringer S.V.D., J.: De godsdienst der praehistorie. Deel II in de Serie: De Godsdiensten der Mensheid. 267 blz., met 18 illustraties en 66 afbeeldingen in de tekst. Roermond 1952.

Maspero, H.: Mélanges posthumes sur les religions et l'histoire de la Chine. T.I Les religions chinoises; T. II Le Taoïsme; T. III Etudes historiques. 3 vol., 256, 272 et 272 pp. Paris 1951.

Mercier S.A.M., J.: Le monisme de Swāmi Vivekānanda. E.V. 3 (1951) 424-450.

Michels O.P., J.: Rond een definitie van magie. Stud. Cath. 26 (1951) 247-260.

Nadjm Oud-Dine Bammate et L. Gardet: L'Islam et la liberté. Recherches et Débats. Cah. no. 1. Mai 1952 p. 43-67.

Penindjau: Waar is dé Islam te vinden? I.M. 35 (1952) 60-78.

Rosenthal, Fr.: A History of Muslim Historiographuy. XII + 558 pp. 1952.

Rosso O.F.M., A.: Buddhism in India, Ceylon and Burma. Worldmission 3 (1952) 62-82.

Schmidt S.V.D., W.: Der Ursprung der Gottesidee. Eine historisch-kritische und positive Studie. Bd. X, 3e Abt.: Die Religionen der Hirtenvölker IV. Die asiatischen Hirtenvölker. Die sekundären Hirtenvölker der Mongolen, der Burjaten, der Yuguren, sowie der Tungusen und der Yukagiren. XXXI + 864 S. Münster i.W. 1952.

Schröder, Dom.: Zur Religion der Tujen des Sininggebietes (Kukunor). Anthr. 47 (1952) 1-79; 620-658.

Siedler P.A., D.: Islam am Scheideweg. D.K.M. 171 (1952) 13-15.

Storms O.S.B., A.: La notion de Dieu chez les Baluba du Kasaï. B.M. 26 (1952) 94-101.

Thaliath, J.: Present-Day Relics of the Vedic Horse-Sacrifice? Anthr. 47 (1952) 501-508.

C. TAALWETENSCHAP

Adabert, Br.: Het polysynthetisch aspect van het Tshiluba. Aequatoria 15 (1952) 21-26; 49-51.

Basset, A.: La langue berbère. 8 + 72 pp. London 1952.

Bervoets O.P., S.: Volkswijsheid in de Zande-spreuken. Kultuurleven 18 (1951) 619-629.

—: Enkele spreekwoorden van de Zande. Zaïre 6 (1952) 719-732.

Boeck C.I.C.M., L. B. de: Het lingala op de weegschaal. Zaïre 6 (1952) 115-154.

Bulck S.J., V. van: Taalstudie op de Bantoetaalgrens. Kongo-Overzee 18 (1952) 35-49.

—: Le problème linguistique dans les Missions d'Afrique centrale. Zaïre 6 (1952) 49-65.

Burssens, A.: Les numéraux en Amashi (Kiva). Kongo-Overzee 18 (1952) 66-76.

Colin, P.: Problèmes de terminologie chrétienne à Madagascar. B.M. 25 (1951) 220-226.

Crotty, J.: First Dictionary of Tchaga Language, Central Highlands, New Guinea. Anthr. 46 (1951) 933-963.

DRABBE M.S.C., P.: Spraakkunst van het Ekagi, Wisselmeren Ned. N. Guinea. 90 blz. 's-Gravenhage 1952.

Elia S.J., P. d'.: Les premières traductions d'ouvrages européens en chinois. E.V. 4 (1952) 25-30.

FOKKER, A.: Inleiding tot de studie van de Indonesische syntaxis. 242 blz. Groningen 1951.

GRAF, GEORG.: Geschichte der christlichen arabischen Literatur. IV. Bd: Die Schriftsteller von der Mitte des 15. bis zum Ende des 19. Jahrhunderts (Studi e Testi, no 147). XXXVI + 342 S. in 8°. Città del Vaticano 1951.

Hermanns S.V.D., Matth.: Tibetische Dialekte von Amdo. Anthr. 47 (1952) 193-202.

Honeyman, A. M.: The Letter-order of the Semitic Alphabets in Africa and the Near East. Africa 22 (1952) 136-147.

Hulstaert M.S.C., G.: La terminologie chrétienne dans les langues bantoues. N.Z.M. 8 (1952) 49-66.

—: A propos d'onomastique. Aequatoria 15 (1952) 52-57.

Katô, Jôken: Chinese Characters. M.N. 8 (1952) 193-229.

Küenburg S.J., M.: The Story of Modern Japanese Standard Characters. M.N. 8 (1952) 230-238.

Lukas, Johannes: Das Nomen im Tiv. Anthr. 47 (1952) 147-176.

Maes O.M.C., Ved.: Het Ngbaka, een Soedantaal in Ubangi (Belgisch-Kongo). Kongo-Overzee 17 (1951) 292-304.

Middelkoop, P.: Enkele voorbeelden van vertaling van bijbelse kernwoorden in het Timorees. De Heerbaan 5 (1952) 241-254.

Nicolas M.A., Franc. J.: Sept contes des L'éla de la Haute-Volta (A.O.F.). Anthr. 47 (1952) 80-94.

Onvlee, L.: Over de weergave van het woord „sarks". De Heerbaan 5 (1952) 255-270.

Perbal O.M.I., A.: L'étude des langues indigènes en missions. B.M. 25 (1951) 171-183.

Rahder, J.: Comparative Treatment of the Japanese Language. M.N. 8 (1952) 239-288.

RIVET, P., ET G. DE CRÉQUI-MONFORT: Bibliographie des langues aymará et kichua. Vol. I (1540-1875). XIII + 499 pp. Paris 1951.

Rivet, P.: Affinités du Kofán. Anthr. 47 (1952) 203-234.

Rosin, H.: De vertaling van de Godsnaam in het Indonesisch. De Heerbaan 5 (1952) 271-277.

Schneider, M.: Zur Trommelsprache der Duala. Anthr. 47 (1952) 235-243.

Schuster, Carl: V-Shaped Chest-Markings. Distribution of a Design-Motive in and around the Pacific. Anthr. 47 (1952) 99-118.

Stappers C.I.C.M., L.: Het Tshiluba als omgangstaal, of unificatie van de Luba-dialekten? Kongo-Overzee 18 (1952) 50-65.

—: Het toonsysteem van het Buina Milembwe. Ibid. 199-242.
Westermann, D.: African linguistic classification. Africa 22 (1952) 250-256.
Wils, J.: Verkeerstalen in de missiegebieden. H.M. 31 (1952) 93-101; 145-154.
Witte C.I.C.M., P. de: Over de tonologie van het Kikongo. Kongo-Overzee 17 (1951) 345-357.

VI

PROTESTANTSE ZENDINGSWETENSCHAP

Appasamy, A. J.: Christological Reconstruction and Ramaniya's Philosophy. I.R.M. 41 (1952) 170-176.

ASCH VAN WIJCK, JKVR. C. M. VAN: Gods werk gaat door. 250 blz. Franeker 1952.

Baillie, J.: The World Mission of the Church. The Contemporary Scene. I.R.M. 41 (1952) 161-169.

BARTH, C.: Toyohiko Kagawa. Christen en Hervormer. 140 blz. Amsterdam 1951.

Barth, C.: Theologische Ausbildung in Indonesien. E.M.M. 96 (1952) 36-40.

Benz, E.: Weltgeschichte, Kirchengeschichte und Missionsgeschichte. Hist. Zeitschr. 173 (1952) 1-22.

Blauw, J.: De voornaamste trekken in het missionaire denken in Nederland sinds 1945. De Heerbaan 5 (1952) 25-43; 63-77.

Brown, H. D.: The Church and its Missionary Task in Congo. I.R.M. 41 (1952) 305-309.

Devanandan, P. D.: The Christian Attitude and Approach to Non-Christian Religions. I.R.M. 41 (1952) 177-184.

Enklaar, I. H.: Theologische docenten confereren te Bandoeng. De Heerbaan 5 (1952) 3-11.

GENSICHEN, H.: Das Taufproblem in der Mission. Beiträge zur Missionswissenschaft und evangelische Missionskunde, Heft 1. 67 S. Gütersloh 1951.

Goodall, N.: A Survey of the Year 1951. I.R.M. 41 (1952) 3-76.

Groszmann, H.: Fakultativ-Taufe in der Mission. E.M.M. 96 (1952) 75-82.

Het jaar 1951 in de wereldzending. De Heerbaan 5 (1952) 40-44; 86-88.

Hoekendijk, J. C.: The Church in Missionary Thinking. I.R.M. 41 (1952) 324-336.

Hof, S. van 't: Overicht van de geschiedenis der kerk in de Minahassa. De Heerbaan 5 (1952) 117-128.

Iglehart, Ch.: The Christian Church in Japan. I.R.M. 41 (1952) 273-287.

Kamma, F. C.: Messianic Movements in Western New Guinea. I.R.M. 41 (1952) 148-160.

Keller, C.: Die Rolle der denominationellen Unterschiede bei der Ausbildung eines einheimischen Pfarrerstandes. E.M.M. 96 (1952) 46-52.

Kuder, J.: The Lutheran Mission in New Guinea To-day. I.R.M. 41 (1952) 310-323.

Nijman S. A. M., A.: L'activité missionnaire protestante en 1951. E.V. 4 (1952) 114-128; 238-246.

—: Réflexions sur les développements actuels de la pensée missionnaire protestante. E.V. 4 (1952) 346-353.

Onvlee, L.: De huidige positie der Bijbelvertaling in het werk der Indonesische kerken. De Heerbaan 5 (1952) 188-210.

Richey Hogg, W.: Ecumenical Foundations. A History of the International Missionary Council and its Nineteenth-century Background. New-York 1952.

Rosenkranz, G.: Evangelische Religionskunde. Einführung in einer theologischen Schau der Religionen. X + 258 S. Tübingen 1952.

Rosenkranz, G.: Weltmission und Weltende. Beiträge zur Missionswissenschaft und evangelischen Religionskunde. Heft 2. 61 S. Gütersloh 1951.

Rosin, H.: Theologische Ausbildung und politische Verantwortlichkeit. E.M.M. 96 (1952) 57-64.

Rullmann, J.: Zending en geld. De Heerbaan 5 (1952) 93-107.

Russell Chandran, J.: The Church in and against its Cultural Environment. I.R.M. 41 (1952) 257-272.

Ryburn, H. W.: The Challenge to the Church in Thailand To-day. I.R.M. 41 (1952) 288-300.

Scheibler, P.: Gedanken zur theologischen Ausbildung in der kameruner Missionskirche. E.M.M. 96 (1952) 40-46.

Schlunk, M.: Die Weltmission der Kirche Jesu Christi. Ein Gang durch 19 Jahrhunderte. 2e Aufl., 386 S. Stuttgart 1951.

Swellengrebel, J. L.: Studieconferentie van bijbelvertalers in Indonesie. De Heerbaan 5 (1952) 180-187.

Teutscher, H. J.: Kerk en polygamie op Nieuw-Guinea. De Heerbaan 5 (1952) 141-157.

Veen, H. van der: Gebruik van literaire of dichter-taal bij de vertaling van poëtische gedeelten van de bijbel in een Indonesische taal. De Heerbaan 5 (1952) 211-240.

Warren, M.: Eschatology and History. I.R.M. 41 (1952) 337-350.

Witschi, H.: Missionsdienst gestern und heute. E.M.M. 96 (1951) 7-21.

Boekbespreking

Bibliotheca Missionum. Begonnen von P. ROB. STREIT O.M.I., fortgeführt von P. JOH. DINDINGER O.M.I., Bd XVI: *Afrikanische Missionsliteratur 1600–1699* no 2218-5151. Veröffentlichungen des Instituts für missionswissenschaftliche Forschung, 13*+978 S., Verlag Herder, Freiburg 1952.

HET bibliographisch standaardwerk, waarvan we wederom een onlangs verschenen deel mogen aankondigen, is uiteraard geen leesboek. Toch zal het menigeen, die erin begint te bladeren, vergaan als recensent: allereerst krijgt men eerbied en ontzag voor deze enorme verzameling van missiewetenschappelijke gegevens en weldra wordt men erdoor geboeid, zodat men met spanning de vaak uitvoerige regesten en critische aantekeningen leest, de in menig opzicht instructieve bisschopslijsten bestudeert en zich vermeit in de overzichten van de rijke literatuur, met inbegrip van de tijdschriften-artikelen.

In 2933 nummers (documenten en literatuur met een aanhangsel over ongedrukte documenten en linguistica) vindt men de missieliteratuur van de 17e eeuw omtrent Afrika ondergebracht. Een lijst van bibliographische hulpmiddelen in het begin en registers van schrijvers, personen, plaatsen, landen en volken, alsmede een zakenregister aan het einde, stempelen dit omvangrijke boek tot een voortreffelijk „Nachschlagewerk".

In de inleiding maakt de onvermoeide, thans meer dan zeventigjarige P. Dindinger O.M.I. melding van de oprichting der S. Congregatio de Propaganda Fide in 1622, van het onzekere en gebrekkige in haar aanvankelijke inlichtingen — blijkens een aantekening bij 3234 schijnt de eerste Propaganda-Secretaris, mgr Fr. Ingoli, een wandelende encyclopaedie, de binnengekomen berichten niet altijd even critisch te hebben beoordeeld — en van haar moeilijkheden met de patronaatsmogendheden. Wat Afrika betreft, komt vrijwel uitsluitend het Portugese Padroado in aanmerking. De twee voornaamste gebieden, waarvoor de Propaganda zich bijzonder interesseerde, waren Ethiopië en de West-Afrikaanse kust, met name Congo en Angola. Toen in 1640 Portugal zijn zelfstandigheid herwonnen had, erkende de Romeinse Curie, met het oog op Spanje, de toenmalige koning van Portugal niet aanstonds en bleven zodoende de diplomatieke betrekkingen tussen Rome en Lissabon tot 1669 onderbroken. Gedurende deze tijd ontving geen enkele bisschop van Portugal en de Padroado-landen zijn bevestiging van Rome; zulks had natuurlijk, met name in de missiegebieden, nadelige gevolgen. En juist gedurende deze periode, nl. in 1659, zond de Propaganda Apostolische Vicarissen van Franse nationaliteit naar het Verre Oosten, waar residentiële bisschoppen ontbraken en de bisdommen te uitgestrekt waren om in de behoeften van de missies te voorzien. Dat zijn feiten, welke de geschiedschrijver niet mag veronachtzamen om de Portugese reactie in het juiste licht te stellen.

Hierbij kwamen nog andere factoren, wat Ethiopië betreft, waaromtrent de documenten over Jezuïeten en Franciscanen veel plaats van deze band in beslag nemen. Uit de aangehaalde, geanalyseerde en geannoteerde documenten blijkt

immers vooreerst, dat men tot dusver te weinig acht erop heeft geslagen, dat de discussie over de missionering in Japan, waartoe de Spaanse Bedelorden sinds 1622 aanleiding hadden gegeven, spanningen te voorschijn heeft geroepen tussen de nieuwe missiecentrale te Rome en de Sociëteit van Jesus, waarvan de missie in Ethiopië de terugslag ondervond. Vervolgens wist een Abessijnse avonturier, Zaga Christos, de Franciscanen en de Propaganda om de tuin te leiden; door de Jezuïeten echter ontmaskerd, begon hij tegen hen te ageren. Toen dezen uit Ethiopië waren verdreven, bevestigden de lotgevallen der missionarissen (Capucijnen en Franciscanen) aldaar datgene, wat de Jezuïeten altijd beweerd hadden, nl. dat de bestrijding niet zozeer de Jezuïeten en Portugezen, maar de katholieken als zodanig gold. De Propaganda ging bij haar beraadslagingen en besluiten grotendeels af op de inlichtingen, haar door de uitgezonden missionarissen verstrekt.

Uit de betrekkelijk rijke neerslag in de literatuur valt verder af te leiden, dat in de loop van de 17e eeuw ook de missies der Capucijnen, die door de Propaganda in West-Afrika naast de Padroado-bisdommen werden opgericht, van belang werden.

In deze tijd kon de Propaganda geen invloed van betekenis krijgen op de missie op het Oost-Afrikaanse vasteland ten Zuiden van Abessynië.

Tragisch was het lot van de missie op Madagascar. Na tevergeefse pogingen van Portugese Dominicanen en Jezuïeten gelukte het aan Franse Lazaristen, als missionarissen van de Propaganda, er vaste voet te krijgen. We bezitten hieromtrent talrijke brieven van de H. Vincentius a Paulo; deze stelt in een brief van 22 Maart 1648 aan M. Charles Nacquart C.M. de H. Franciscus Xaverius, die toen nog in leven was, als navolgenswaardig voorbeeld voor ogen (no 3589). Al te spoedig moest echter de missie op Madagascar worden opgeheven; missionarissen en kolonisten moesten het eiland ontruimen. Opmerkenswaardig is, dat de Lazaristen naar Parijs het verzoek richtten om Filles de la Charité voor het charitatieve werk; de tijd bleek toen nog niet rijp voor deze zijde van de missiearbeid, die thans als normaal en onontbeerlijk beschouwd wordt.

Het zou ons te ver voeren, als we de overrijke inhoud van dit deel hier met voorbeelden wilden illustreren; we volstaan met enkele aanduidingen. Uit de desbetreffende stukken krijgen we enig inzicht in de kwestie, hoe de ervaring van de Propaganda leidde tot haar praktijk om de afzonderlijke missiegebieden aan afzonderlijke missionerende Orden en Congregaties toe te vertrouwen (no 3138). Onder no 3214 lezen we de bemerking, dat de publicatie van de documenten betreffende de Congo uit de Vaticaanse archieven door het Institut Royal Colonial te Brussel op zich weliswaar valt toe te juichen, maar dat de wijze waarop te wensen overlaat. Leerrijk zijn ook talrijke uittreksels uit de akten van de Propaganda; zo vernemen we, dat de Congregatio generalis op 25 Juni 1640 besloot de missie in de Congo aan de Capucijnen toe te vertrouwen (no 3242), hetgeen nog dezelfde dag bij decreet van de Propaganda (no 3244) geschiedde.

Uit het bovenstaande zal duidelijk zijn, dat deze band voor de beoefening der missiegeschiedenis van Afrika in de 17e eeuw eenvoudig onmisbaar is. Het getuigt dan ook van wijs beleid, dat het Pauselijk Genootschap tot Voortplanting des Geloofs te Aken op milde wijze financiële steun verleende aan de uitgave van dit werk, hetwelk door de uitgever typographisch wederom keurig verzorgd werd.

Nijmegen ALPH. MULDERS

Berthold Kromer C.S.Sp.: *Ecclesia Apostolica. Jahrbuch 1952 des Kath. Akadem. Missionsbundes,* 99 S., Münster i.W. 1952.

Dit jaarboek is bedoeld als een „Kleine Festgabe Herrn Univ.-Prof. Dr Thomas Ohm O.S.B., Ordinarius für Missionswissenschaft an der Universität Münster, Direktor des Universitätsinstitutes für missionswissenschaftliche Forschungen, zum 60. Lebensjahre dargeboten von Freunden und Schülern".

Na een waarderende biographie van de jubilaris door zijn ordebroeder L. Kilger O.S.B. en een volledige bibliographie door J. Glazik M.S.C. worden in dit jaarboek enkele geographisch-gerangschikte artikelen tot een bundel samengevoegd.

De „Asiatischer Raum" omvat vier artikelen. J. Peters schrijft, naar aanleiding van het vierde eeuwfeest van diens overlijden op indringende wijze over „Franz Xaver" (blz. 13-30); B. Biermann O.P. schrijft, naar aanleiding van de zaligverklaring der 25 Tonkinese Martelaren op 29 April 1951 over „blutgetränkte Erde" (blz. 21-24); B. Huklenbroich S.V.D., een ervaren China-missionaris, behandelt de verhouding van „Bibel und Leben in China" (blz. 24-31); S. T. Balasuriya O.M.I., een Ceylonees, die te Rome studeert, tracht de vraag te beantwoorden: „Wohin gehst Du Indien?" (blz. 31-40).

In de „Afrikanischer Raum" zijn eveneens vier artikelen ondergebracht. J. Th. Rath C.S.Sp. levert, naar aanleiding van de honderdste verjaardag van het overlijden van de Eerbiedw. F. M. P. Libermann, een beschouwing over „ein Mann, der für Afrika lebte and starb" (blz. 40-43); Gottl. Würstle O.S.B. schrijft over „Schweizer Benediktiner als Bildner schwarzer Priester" (blz. 43-52) in Kameroen; A. Brasio C.S.Sp. ontwerpt een schets „Zur Struktur des portugiesischen Missionswerkes" (blz. 52-55); R. Kneipp C.M.M. prijst zijn confrater Bernhard Husz als „ein Sozialapostel der Bantu" (blz. 55-64).

„Südamerika" is vertegenwoordigd met slechts één artikel over Brazilië, nl. Alb. Poppenberg O.F.M., „Licht und Schatten in der brasilianischen Seelsorge" (blz. 64-68).

De korte artikelen, onder de „Westeuropäischer Raum" ondergebracht, behandelen de academische lekenmissieactie in verschillende landen.

Ten slotte wijdt de „Schriftleiter" korte besprekingen aan enkele „Bücher, die uns dienen konnen".

A.M.

G. Rommerskirchen O.M.I. - G. Dindinger O.M.I.: *Bibliografia Missionaria. Anno XV: 1951*, 119 pp., Unione Missionaria del Clero in Italia, Roma 1952.

Dit bibliographisch overzicht van de missieliteratuur, hetwelk thans voor de 15e maal volgens de gebruikelijke methode verschijnt, behoeft geen aanbeveling meer; niemand van degenen, die op dit gebied werkzaam zijn, zal het willen missen.

Voor de eerste maal worden in een aanhangsel de boeken, welke in het afgelopen jaar aan de Pontificia Biblioteca Missionaria di Propaganda Fide, Piazza di Spagna 48, Roma, ten geschenke werden toegezonden, door P. Joh. Dindinger met enkele trekken gekarakteriseerd; zulks verhoogt nog de waarde van deze betrouwbare missiebibliographie.

A.M.

JOH. PIETSCH O.M.I.: *P. Robert Streit O.M.I. Ein Pionier der katholischen Missionswissenschaft*, Schriftenreihe der N.Z.M. XI, Beckenried (Schweiz) 1952.

HET is nog nauwelijks een halve eeuw geleden, sinds de missiewetenschap haar plaats begon te veroveren onder de overige theologische vakken van kunde. Haar opgang geschiedde even langzaam als moeizaam, zij moest haar bestaansrecht bewijzen en haar erkenning, ook in universitaire kringen, min of meer afdwingen. Want mochten de missiegedachte en de missiebegees tering ook al de massa van het volk hebben gegrepen, aan de katholieke wetenschap was deze missielente vrijwel voorbijgegaan. Men behoeft slechts een blik te slaan in de theologische handboeken van die tijd om te constateren, dat het missiewerk hierin geen rol speelt. Zelfs in de handboeken van kerkgeschiedenis, die toch de ontwikkeling van het Godsrijk op aarde dienen te schetsen, werd de verkondiging van het Evangelie in de missiegebieden veelal stiefmoederlijk bedeeld; verouderde statistieken werden telkens opnieuw afgedrukt en moderne problemen ternauwernood aangeduid. Het duurde zelfs geruime tijd, voordat de kerkelijke gezagsdragers in Rome aan de opkomende missiewetenschap de nodige aandacht schonken; aanvankelijk stond men daartegenover enigszins sceptisch, waartoe wellicht sommige uitdrukkingen van een of andere missioloog aanleiding hadden gegeven.

De missiewetenschap dankt haar ontstaan en ontwikkeling niet aan één bepaalde persoon; verschillende vooruitziende en moedige geleerden hebben aan haar opbouw gewerkt. Onder deze pioniers neemt p. Robert Streit O.M.I. een vooraanstaande plaats in. Weliswaar heeft zijn levenswerk zich hoofdzakelijk tot de bibliographie beperkt, maar daardoor heeft hij dan ook een onmisbare grondslag gelegd voor de beoefening van de missiewetenschap in al haar vertakkingen; de door hem begonnen Bibliotheca Missionum vormt het missiebibliographisch standaardwerk bij uitstek. Daarnaast heeft hij in een reeks kleinere geschriften bijdragen tot genoemde wetenschap geleverd, welke op zich waardevol en voor anderen bevruchtend waren. Ten slotte heeft hij door conferenties, memorandums en contact met vakgeleerden grote invloed uitgeoefend op de ontwikkeling van de missiewetenschap.

Het was dan ook een gelukkige gedachte om aan deze uiterst verdienstelijke pionier een korte levensschets te wijden; zijn confrater heeft zulks in deze bescheiden brochure op sympathieke en instructieve wijze gedaan.

A.M.

Dr W. H. VAN DE POL: *Wegen tot Geloof. Beschouwingen over de hedendaagse geloofsproblematiek*, 123 blz., J. J. Romen en Zonen, Roermond-Maaseik 1952.

DE godsdienstige situatie van onze tijd wordt gekenmerkt door een massale geloofsafval en door een steeds verder voortschrijdende ontkerstening van mens en maatschappij. Hoe belangrijk de vraag ook moge zijn naar de inhoud van het ware geloof in objectieve zin, in dit werkje gaat het over de voorafgaande vraag naar het wezen van de geloofsdaad in subjectieve zin; en deze vraag wordt gesteld in verband met de hedendaagse geloofsproblematiek, d.w.z., dat voor velen het geloven zelf tot een probleem geworden is.

In het eerste hoofdstuk schetst Sch. de historische achtergrond, waartegen de hedendaagse geloofsproblematiek moet worden gezien, wil ze enigermate verstaan-

baar zijn. De drie volgende hoofdstukken behandelen de vraag, hoe een mens ertoe gebracht wordt om te geloven. Er zijn verschillende wegen, die voeren tot aan de drempel van geloof. Deze wegen sluiten elkaar niet uit; ook is er niemand te vinden, die uitsluitend langs een van deze wegen tot geloof is gebracht. Hoogstens is een bepaalde historische figuur typerend voor een bepaalde weg, waarbij de geestelijke gesteldheid van de tijd een woordje meespreekt. Zo wordt de weg vanuit het verstand tot geloof geïllustreerd aan Thomas van Aquino, de weg vanuit het geweten tot geloof aan John Henry Card. Newman en de weg tot geloof vanuit een persoonlijke confrontatie met Christus aan Emil Brunner. Het is niet de bedoeling van Sch. om op deze wegen critiek te oefenen; veeleer is het zijn bedoeling om met het oog op de hedendaagse geloofsproblematiek aan te wijzen, welke feiten en overwegingen in verschillende tijden bepaalde mensen gebracht hebben tot het stellen van de geloofsact in christelijke zin. In het slothoofdstuk legt Sch. aan zijn lezers de vraag voor, of wat hier gezegd wordt over het existentieel karakter van het geloof niet door alle christenen zowel aan katholieke als aan reformatorische zijde zou kunnen worden beaamd.

M.i. zou Sch. aan zijn lezers een dienst hebben bewezen door bij de fundering van het geloof meer uitdrukkelijk onderscheid te maken tussen geloofsmotief en geloofwaardigheidsmotieven; op deze wijze zou de zekerheid van het geloof in helderder licht zijn komen te staan. A.M.

Evangelii Praecones, Encycliek van paus PIUS XII van 2 Juni 1951 over het bevorderen van het missiewerk, Ecclesia Docens. Met een voorwoord van Th. Hamers C.ss.R., 89 blz., N.V. Gooi en Sticht, Hilversum 1952.

IN de Ecclesia Docens-reeks, staande onder leiding van dr Chr. Oomen C.ss.R., dr M. Mulders C.ss.R. en dr H. Kahmann C.ss.R. worden opgenomen alle pauselijke documenten van Leo XIII en diens opvolgers, welke voor onze tijd en voor een ontwikkelde lezerskring van belang zijn, en wel in de Nederlandse vertaling en in de oorspronkelijke tekst.

Thans ligt ook de tekst en de Nederlandse vertaling van de encycliek Evangelii Praecones, tot stand gekomen door samenwerking van dr Chr. Oomen C.ss.R., dr J. Kahmann C.ss.R. en Th. Hamers C.ss.R., voor me. Laatstgenoemde heeft ook bij wijze van inleiding een sober en gedocumenteerd voorwoord geschreven, waarin hij thans wel niet meer zou opmerken dat het aantal bijdragen, hetwelk in katholieke tijdschriften aan het verschijnen van het pauselijk document is gewijd, nog betrekkelijk gering is. Intussen heeft nl. o.a., „Het Missiewerk" 1952, blz. 3-39 tekst en uitleg van deze Missie-Encycliek gepubliceerd; dat zulks niet reeds eerder geschiedde, vindt ten dele zijn verklaring in het feit, dat ook deze Nederlandse tekstbewerking er naar streefde een standaarduitgave te zijn en derhalve tijd van studie en overleg vorderde. Desgewenst kan men nu beide Nederlandse vertalingen met elkaar vergelijken, waarbij men mij de opmerking ten goede houde, dat de vertaling van de beginwoorden der encycliek door: „de herauten van het Evangelie" mij vooralsnog de voorkeur lijkt te verdienen boven „de predikers van het Evangelie".

Gaarne maken we van deze gelegenheid gebruik om de waardevolle Nederlandse encycliekenreeks Ecclesia Docens, die reeds bijna 70 deeltjes telt en de mede door de

oorlog ontstane achterstand thans voorgoed heeft ingehaald, in aller belangstelling aan te bevelen. A.M.

G. Vromant, C.I.C.M. de Scheut: *De Matrimonio*, Ed. 3a emendata et aucta, Edition universelle S.A., 53, Rue Royale, Bruxelles 1952.

Op verzoek van vele ordinarissen, missie-oversten en missionarissen verschijnt de derde uitgave van het canoniek-rechtelijk werk over het huwelijk samengesteld door pater Vromant, thans als missionaris werkzaam op de Philippijnen. De tekst is nauwkeurig herzien en aangepast aan de decreten en antwoorden van de Apostolische Stoel, verschenen sinds de vorige uitgave. Vele opvattingen van de Schrijvers van de laatste tijd zijn ingelast, alsook vele praktische wenken van de priesters, die in de missiegebieden werkzaam zijn. De omvang van het werk is daarom met 40 bladzijden toegenomen. De nummers van het werk zijn evenwel onveranderd gebleven.

De titel van het werk luidt ‚De matrimonio'. Evenwel niet geheel het huwelijksrecht wordt behandeld, maar ‚quaestiones selectae', nl. vooral die welke voor de missionarissen van belang zijn. Zo worden niet alle huwelijksbeletselen behandeld, wel natuurlijk het huwelijksbeletsel van volkomen verschil van eredienst. Wijl het goddelijk recht ook voor ongedoopten geldt, wordt hieraan bijzondere aandacht geschonken, wat zeer leerzaam en interessant herhaaldelijk wordt belicht door de beslissingen van Rome. Wijl de nietigheid van het huwelijk voortkomende uit vrees, die aan bepaalde kwaliteiten voldoet, waarschijnlijk van natuurrechtelijke aard is, wordt op deze p. 177-185 vrij uitvoerig behandeld. Niet maakt de S. melding van de nietigheid van het huwelijk, die veroorzaakt wordt door physisch geweld. Deze nietigheid kan te pas komen, wanneer de uitwendige toestemming in het huwelijk door een doofstomme wordt gegeven door hoofdknikken, wat door physisch geweld wordt afgedwongen. Ook dan is het huwelijk natuurrechtelijk ongeldig, wijl dit eist, dat ook de uitwendige toestemming in de hoofdzaak van het huwelijk op menselijke wijze wordt gegeven. De kerkelijke wetgever wil kennelijk in c. 1087 beide nietigheidsgronden aangeven; de een uit physisch geweld; de andere uit moreel geweld, waaruit de vrees ontstaat. Wie hieraan mocht twijfelen leze na n. 926 van de uitgave van het werk van kardinaal Gasparri over het huwelijk, die verschenen is in 1904, het jaar nadat deze opdracht kreeg het kerkelijk wetboek samen te stellen en n. 832 van de uitgave conform aan het kerkelijk wetboek, welke eveneens van de kardinaal zelf is.

Uitvoerig wordt behandeld het geloofsvoorrecht en telkens wordt duidelijk aangegeven de praktisch te volgen gedragslijn. Dit wordt trouwens in het gehele werk volgehouden. Zo is de S. theoretisch de mening toegedaan, dat een huwelijk tussen een gedoopte en ongedoopte valt, om de gedoopte, onder de rechtsmacht der Kerk en, om de ongedoopte, onder de rechtsmacht van de staat. Wat dit praktisch betekent geeft de S. daarna aan. Hierbij zou kunnen worden opgemerkt, dat vele zogenaamde huwelijksbeletselen, door de staat gesteld, het huwelijk niet beletten, omdat zij het te sluiten huwelijk niet ongeldig maken, maar voorlopig het huwelijk geldig laten.

S. is in n. 372 bij de uitleg van canon 1127 ‚in twijfel gaat het geloofsvoorrecht voor' met de nodige restricties van oordeel, dat ter beoordeling van de twijfel

op zich de tussenkomst van de plaatselijke ordinaris of bijzondere volmacht van de H. Stoel niet nodig is. Hierbij valt op te merken, dat praktisch bij dergelijke twijfels altijd de tussenkomst van de ordinaris der plaats nodig is. Want het gaat hier over een moeilijk geval, dat het uitwendig rechtsgebied raakt. In het geval van een huwelijk gesloten tussen een niet-katholiek gedoopte en ongedoopte, terwijl er onoplosbare twijfel is omtrent het doopsel, moet men zich volgens de beslissing van de S.S.C.S. Officii van 10 Juni 1937, wenden tot deze Congregatie. Trouwens hier ontbreekt, wat bij de toepassing van het Paulinische Voorrecht verondersteld wordt, nl. een huwelijk tussen ongedoopten gesloten. S. vindt in nota (2) p. 338 met een paar andere Schrijvers het praktisch veilig van deze recursus af te zien, indien het betreffende huwelijk onzeker is. Deze opvatting is m.i. onjuist. Want de gegeven beslissing luidt algemeen, en niettegenstaande de twijfel omtrent het huwelijk, blijft de twijfel omtrent het doopsel.

In verband met de vraag over de noodzakelijkheid van de ondervragingen bij de toepassing van het Paulinische Voorrecht moge worden opgemerkt, dat m.i. het goddelijk recht voor de geldige toepassing van het Voorrecht alleen eist het objectief heengaan van de ongedoopte partij en niet de kennis daarvan. (1 Cor. 7, 15) Dat kerkrechtelijk voor de *geldige* toepassing zwaardere eisen zouden worden gesteld is moeilijk aan te nemen, wijl de Kerk een zeer mild standpunt inneemt tegenover de toepassing van dit Voorrecht en in n. 1127 bepaalt, dat in het geval van onoplosbare twijfel, rechtsbegunstiging moet worden toegepast, ja zelfs het huwelijk ontbindt in gevallen, dat de genoemde voorwaarde zeker niet vervuld is. M.i. is zelfs aan te nemen, dat de Kerk geen zwaardere geldigheidseisen tot de toepassing van het Paulinische Voorrecht *kan* stellen dan door het goddelijk recht zijn gesteld. Want de Kerk kan als lagere geen afbreuk doen aan datgene wat door het goddelijk recht op stellige wijze is toegestaan. Te meer geldt dit, wijl het gaat over een voorrecht te algemenen nutte.

In verband met n. 398 1 zou ik willen opmerken, dat een huwelijk tussen ongedoopten gesloten propter connexionem causarum wel valt onder de rechterlijke macht der Kerk voor het geval een van beiden wil gaan huwen met een katholiek persoon. Daaruit volgt evenwel niet, dat bij de nietigverklaring van een huwelijk tussen ongedoopten, die beiden ongedoopt blijven, de procesformaliteiten der Kerk bindend zijn.

Ziedaar enige beschouwingen, die we meenden ten beste te mogen geven naar aanleiding van de opvattingen van de S. We mogen deze besprekingen niet eindigen zonder de S. geluk te hebben gewenst met de nieuwe uitgave en de wens te hebben uitgesproken, dat velen van zijn wijze raadgevingen mogen profiteren, ook, om het moderne heidendom, buiten de missiegebieden.

Nijmegen F. A. M. VAN WELIE

C. A. RECKERS: *De favore quo matrimonium gaudet in jure canonico*, Officium Libri Catholici, Romae 1951.

VOORWERP van dit proefschrift, waarmede de S. het doctoraat in het kerkelijk recht heeft behaald aan de faculteit van canoniek recht van Apollinaris te Rome, is de begunstiging van het huwelijk. Deze begunstiging is een van de middelen, waardoor de katholieke Kerk van de eerste eeuwen van haar bestaan af, is op-

gekomen voor de onontbindbaarheid van het huwelijk. S. gaat geheel het huwelijksrecht na en toont telkens aan, hoe de wetgeving der Kerk het eenmaal gesloten huwelijk in bescherming neemt, ja begunstigt en op deze manier opkomt voor het kostbare goed der onontbindbaarheid. Deze begunstiging komt toe zelfs aan het huwelijk tussen ongedoopten. Want ook dit huwelijk is althans in beginsel onontbindbaar volgens het goddelijk recht, dat de Kerk tot taak heeft om te beschermen. S. geeft een lange verhandeling over de begunstiging van het huwelijk, dat twijfelachtig is om een twijfelachtig doopsel en legt dus uit c. 1070 van het Kerkelijk Wetboek. Tot in de kleinste bijzonderheden wordt behandeld in een reeks van particuliere gevallen de begunstiging van het huwelijk tussen ongedoopten en de hogere begunstiging van het geloof.

S. behandelt niet alleen de favor consequens van het huwelijk, maar ook de favor antecedens, welke hierin bestaat, dat eenieder per se het recht heeft om een huwelijk te sluiten. Dit beginsel is reeds vastgesteld in het jus decretalium en wordt ook aangehouden in het kerkelijk wetboek b.v. in c. 1035. Evenwel deze regel heeft natuurrechtelijk en volgens het stellig goddelijk recht haar uitzonderingen en vooral vele van zuiver kerkrechtelijke aard. In haar bezorgdheid over het huwelijk, dat te algemenen nutte strekt, heeft de Kerk de bevoegdheid om een huwelijk te sluiten beperkt. Evenwel hier moet worden opgemerkt, dat ook hier de begunstiging des huwelijks tot haar recht komt. Want van bijna alle huwelijksbeletselen van zuiver kerkrechtelijke aard dispenseert de Kerk en van enige zelfs, indien de opgegeven dispensatie-reden ongeldig is. Zo moet de Kerk handelen, want de Kerk mag nooit in de uitwendige orde het particulier bovennatuurlijk belang opofferen aan het algemeen belang; wel mag zij ter wille van het algemeen belang het voor een particulier moeilijker maken om in de hemel te komen. Zo zorgt de Kerk voor het algemeen belang, maar respecteert het persoonlijk recht der mensen.

De opzet van dit werk is uitstekend. Door zulk een verhandeling over het canoniek recht wordt het inzicht in dit rechtsstelsel verdiept. S. heeft zich van zijn taak goed gekweten, zeker voor een beginneling. Moge hij in dit eerste succes en spoorslag vinden om steeds meer na te denken over de stof en zo komen tot volmaaktere formulering van zijn opvattingen. Dat intussen hier en daar opvattingen naar voren worden gebracht, die weersproken kunnen worden, is duidelijk. Enige mogen we in het volgende aanstippen.

In verband met het gezegde op p. 44 zij opgemerkt, dat alleen de effectus *mere* civiles vallen onder de wetgevende macht van de staat. Trouwens de S. houdt deze mening elders met can. 1016.

Op p. 125 bestrijdt de S. de mening van sommigen, dat de nietigverklaring van een huwelijk tussen ongedoopten niet gebonden is aan de juridische formaliteiten van het gewone proces. S. beweert dus, dat, wanneer een van de gehuwde ongedoopten, die ongedoopt blijven, wil huwen met een katholiek, voor de nietigverklaring van het huwelijk, behoudens toepassing van het Paulinische Voorrecht en van de begunstiging van het geloof, alle juridische formaliteiten van het gewone proces van toepassing zijn. Tegen deze mening van de S. is in te brengen, dat de wetgevende macht der Kerk zich niet uitstrekt tot een huwelijk tussen ongedoopten. Zeker, ook hier stelt de favor matrimonii zijn eisen en bijgevolg

moet gezorgd worden, dat zekerheid aanwezig is omtrent de nietigheid voor het geval tot een nieuw huwelijk wordt overgegaan, maar voldoende schijnt zekerheid op een of andere manier. Onnodig te zeggen, dat de instructies van de H. Stoel uitgevaardigd voor de missiegebieden kostbare directieven geven om te oordelen wat nodig is om de noodzakelijke zekerheid te krijgen. Niet wordt ontkend, dat de Kerk in de gegeven omstandigheden bevoegd is om te oordelen over het huwelijk tussen twee ongedoopten en wel propter connexionem causarum. Maar daaruit volgt niet, dat de Kerk over dit huwelijk wetgevende macht heeft. Wel volgt omgekeerd: indien de Kerk over een huwelijk wetgevende macht heeft, heeft ze er ook rechterlijke macht over.

Op p. 178 zegt de S., dat de geloofsbegunstiging, waarover in can. 1014 met een beroep op can. 1127 gehandeld wordt, in strikte zin moet worden genomen. Het is duidelijk, dat can. 1127 geen toepassing vindt, indien het betrokken huwelijk niet onder de pauselijke macht valt of de paus het niet wil ontbinden in deze omstandigheden. Evenwel, wanneer de paus het kan en wil ontbinden, moet c. 1127 breed worden uitgelegd. Tegen deze bewering is een beroep op c. 19 bepalende ,Leges, quae . . . exceptionem a lege continent . . . . strictae subsunt interpretationi', niet afdoende. S. zal dit toegeven, wijl hij zelf op p. 41 zegt, dat can. 1014 één geheel is, bestaande uit drie delen.

Nijmegen F. A. M. van Welie

Hugo Huber S.V.D.: *Das Fortleben nach dem Tode im Glauben westsudanischer Völker*. Sankt-Gabrieler Studien X, 157 S., St Gabriel Verlag, Wien-Mödling 1951.

In seiner Einführung zu der vorliegenden Arbeit unterscheidet P. Huber einen sozialen Aspekt des Fortlebens nach dem Tode und einen religiös-ideellen. Nur den letzteren will er in seiner Arbeit berücksichtigen. Zweifellos zeigen aber auch einzelne Teile des Buches, wie schwer, ja unmöglich, es ist, bei Stämmen wie den behandelten die soziologische und die religiöse Seite des Glaubens an ein Fortleben nach dem Tode reinlich zu scheiden. Handelt es sich doch um Stämme, bei denen das Profane und das Religiöse überhaupt keine gesonderten Lebensgebiete bilden, sondern alles, wenn man so sagen darf, Religion ist, namentlich auch das Verhältnis des Individuums zu seiner Gruppe durchaus religiös aufgefasst wird.

Nach der im ersten Kapitel herausgearbeiteten Feststellung, dass unter berechtigter Beiseitelassung von ein paar gegenteilig lautenden Zeugnissen der Glaube an ein Fortleben nach dem Tode im westafrikanischen Sudan allgemein ist, behandelt der Verfasser zunächst im zweiten Kapitel das Subjekt des Fortlebens, wozu er ausser der Seele oder dem Totengeist auch den Körper rechnet, sodann in einem dritten Kapitel die verschiedenen Arten des Fortlebens und schliesslich in Kapitel IV die wichtige Frage der Vergeltung nach dem Tode.

Das Material, das Huber aus Stammesmonographien, Spezialuntersuchungen, Missionars-und Reiseberichten und aus Antworten auf einen eigens ausgeschickten Fragebogen gesammelt hat, wird in übersichtlichen Tabellen zusammengestellt. Zur grösseren Anschaulichkeit möchte man als Beigabe zu den Tabellen noch eine kartographische Darstellung wünschen.

Der Westsudan, den der Verfasser als Gebiet für seine Studie gewahlt hat, bietet auf der einen Seite für solche Forschung den Vorteil, dass hier fast alle in Afrika vorkommenden Kulturen vertreten sind, auf der anderen Seite sind diese verschiedenen Kulturen aber doch schon so lange Zeit in Berührung miteinander und haben ausserdem seit sehr alten Zeiten ausserafrikanische Hochkulturen hier ihre oft tiefgehenden Eindrücke hinterlassen, dass es sehr schwer wird, das ursprüngliche Gedankengut herauszuschälen. Noch schwieriger aber ist es, dieses Gedankengut zu zerlegen und die einzelnen oft recht verschiedenen Anschauungen vom Fortleben nach dem Tode bestimmten Kulturen zuzuordnen. Dabei überrascht es etwas, dass der Autor sich der so strikte geausserten Ansicht von Delafosse anschliesst, alle Auffassungen von einer jenseitigen Vergeltung in einem ,,Himmel" oder einer ,,Hölle" seien jüdisch-islamitisch-christlichen Einflüssen zuzuschreiben. Diese heikle Frage lasst sich von einem so kleinen geographischen Raume aus nicht entscheiden, wenn man bedenkt, dass ähnliche Ansichten über eine Vergeltung nach dem Tode auch sonstwo in recht alten Kulturen vorkommen. Über die sonstige Zuteilung der verschiedenen Auffassungen über das Fortleben nach dem Tode zu bestimmten Kulturen macht P. Huber nur Andeutungen. Es muss eben dafür die ganze Untersuchung in einem grösseren geographischen Rahmen gestellt werden, und vor allen Dingen sind die Momente heranzuziehen, die Huber noch zurückgestellt hat, die mehr soziologisch-ritueller Art sind, namentlich der Verkehr der Überlebenden mit den Verstorbenen. Bedeutsam ist jedenfalls, dass Verfasser die Feststellung treffen kann, dass alle Ansichten über das Fortleben nach dem Tode im Westsudan auf die eine grosse Linie ausgerichtet sind, die zwischen den beiden Polen: Tod-Leben, Verwelken-Keimen verlauft, was er auf den starken Einfluss der Pflanzervölker in diesem Gebiete zurückführt.

Was auch aus der vorliegenden Untersuchung immer wieder klar wird, und worauf gerade der Missionarforscher achten muss, das ist die Unzuverlässigkeit direkter Angaben der Eingeborenen in religiösen Dingen, besonders wenn es sich um die Angabe von Gründen für eine bestimmte religiöse Haltung oder Handlung dreht. Um hier einigermassen zu gesicherten Ergebnissen zu kommen, sind die indirekten Zeugnisse stark heranzuziehen in einer Art, wie es die vorliegende Arbeit zeigt.

Man kann nur wünschen, dass uns noch viele Materialsammlungen zu dem hier behandelten, so überaus wichtigen Problem geschenkt werden mögen, und zwar Materialsammlungen von so gewissenhafter Art und aus so berufener Hand. Denn nur, wenn das Material nach den für die Kultur- und Religionsforschung entscheidenden Gesichtspunkten fachmännisch zusammengestellt und geordnet ist, kann der Ethnologe und der Religionswissenschaftler, und wohl auch der Theologe, daraus Nutzen ziehen und damit weiter arbeiten.

Nijmegen RICHARD MOHR

Dr J. MARINGER S.V.D.: *De godsdienst der praehistorie.* Serie: De godsdiensten der mensheid II, 267 blz., J. J. Romen en Zonen, Roermond en Maaseik 1952.

DE schrijver, lid van het Anthropos-Instituut in Freiburg en nu werkzaam te Stockholm aan het praehistorisch materiaal van de laatste expeditie van de grote ontdekkingsreiziger Sven Hedin, geeft ons hier een wetenschappelijk-verantwoord

werk over de godsdienst van de praehistorische mens. Het is weliswaar geen gebruik in de serie „De godsdiensten der mensheid" het critische apparaat van voetnoten en literatuuropgave te hanteren — de tekst laat zich daardoor prettiger lezen —, doch de inhoud zelf getuigt van de grote eruditie van de schrijver. Het is zijn methode eerst de vondsten zelf, die uit de aard van de zaak van stoffelijke aard zijn, te bespreken en voorzichtig daaruit enige conclusies te trekken voor het godsdienstig leven van de mens, waarvan deze artefacten getuigen. Het is zoveel gemakkelijker over de techniek en de kunst van de praehistorische mens te schrijven dan over zijn godsdienst, die meestal slechts indirect uit de opgravingen, rotstekeningen enz. blijkt. Hij bespreekt de voorouder- of althans dodenverering, het jachtritueel, de offerceremoniën, de begrafenisgebruiken, de magie, de beeldendienst, de vruchtbaarheidsriten, de verering van de hemellichamen enz. Schr. behandelt deze elementen niet losstaand van het milieu, doch doorloopt de verschillende perioden (het oud- en jong-Palaeolithicum, Mesolithicum en Neolithicum), geeft een overzicht over de economische en maatschappelijke verhoudingen en plaatst in deze omraming de godsdienstige uitingen. Hierdoor blijft de samenhang gewaarborgd en krijgt het geheel iets overzichtelijks, iets levendigs en aantrekkelijks. Om het beeld van de praehistorische godsdienst af te ronden gebruikt hij de vergelijking met de godsdienst van de nu nog levende primitieven. Dit is gerechtvaardigd, doch dan moet men de beschaving van de tegenwoordige ethnische groeperingen cultuurhistorisch analyseren, zoals Schr. ook benadrukt, om tot historische perioden te komen, die met die van de praehistorie inderdaad te vergelijken zijn. Hij doet dit o.a. voor de vondsten van de Drachenhöhle in Stiermarken; hij komt door een vergelijking met de resultaten van het onderzoek van Gahs over de rendiervolken tot de conclusie, dat hier van een jachtcultus sprake moet zijn.

Wanneer we een enkele opmerking over dit uitstekend boek ons veroorloven mogen, dan hebben we tot onze spijt moeten constateren, dat de zo bevoegde schrijver het Neolithicum betrekkelijk kort en de metaaltijd niet behandeld heeft; dit missen we vooral voor ons land, dat aan palaeolithische vondsten zo karig is.

Is het boek van Maringer iets nieuws? We hebben afzonderlijke diepgaande beschouwingen over de kunst van de praehistorie, waarin ook de behandeling van de godsdienst als cultuurimprovisator voor de hand lag. Een exclusieve behandeling van de praehistorische godsdienst bezitten we eigenlijk alleen in het overigens al enigszins verouderde werk van C. Clemen, Urgeschichtliche Religion (Bonn 1932-1933), dat bovendien allereerst een bronnenverzameling is. We mogen ons dus wel gelukkig prijzen het eerste alles omvattende wetenschappelijke werk over de godsdienst van de praehistorische mens in de Nederlandse taal te mogen bezitten. Een personen- en zaakregister vergemakkelijkt het gebruik en de foto's zijn prima en illustratief bij de tekst gekozen.

Tilburg P. Dr Gregorius O.F.M.Cap.

P. Claudianus van Veldhuizen O.F.M.: *De Eeuwige Phoenix, een vluchtige herinnering aan land en volk van China*, 157 blz., Weert, Franciscaanse Missiebond 1951

Reeds meer dan 70 jaren werken er Nederlandse Franciscanen in China. Zij hebben er de zorg voor het bisdom Luan en de apostolische prefectuur Kiangchow in de

provincie Shansi. Volgens de laatste, in normale omstandigheden opgemaakte, statistiek van 1942 waren er in de beide missiegebieden resp. 29.056 en 7.382 christenen en werkten er 29 Nederlandse Franciscanen en 10 Chinese priesters. Gedurende en na de oorlog had de missie veel te lijden. Op 14 December 1941 werden de paters Matthias Scholberg en Wilgisus van Dijk door bruut optredende Japanse soldaten vermoord. Begin 1943 werden alle Nederlandse missionarissen geïnterneerd. Na de bevrijding in 1945 was het de meesten onmogelijk naar hun gebied terug te gaan, omdat communistische guerilla's er meester waren. Op 20 October 1947 viel pater Leonides Bruns als slachtoffer van de communistische godsdiensthaat. Mgr Constant Kramer, de op 25 Maart 1946 te Peking geconsacreerde bisschop van Luan, kan nog steeds niet naar zijn bisdom vertrekken. De apostolische prefect, mgr Q. Pessers, verblijft alleen en God weet in welke omstandigheden in zijn gebied. De andere missionarissen hebben elders een bezigheid moeten gaan zoeken.

Slechts enkele van de bovenstaande gegevens treft men aan in het boek van pater Claudianus. Hij schijnt niet de behoefte te gevoelen om met de prestaties van zijn orde te koop te lopen, zoals trouwens al zijn Nederlandse medebroeders in China, die zo ontstellend weinig over hun gebied en hun werk gepubliceerd hebben. En toch telde de Franciscaanse Orde in 1948 het grootste aantal missionarissen in China: 551 buitenlandse en 111 Chinese leden!

Het boek van pater Claudianus biedt wat de ondertitel aangeeft. In 28 korte schetsen haalt hij zijn herinneringen op aan het Chinese volk, zijn belevenissen met de christenen en vertelt verder wat hij zelf heeft meegemaakt of uit goede bron vernomen van het gedrag van priesters en christenen tijdens de communistische vervolging. Hij doet dat op een buitengewoon sympathieke wijze. Men proeft erin het heimwee van de missionaris en zijn oprechte liefde voor het Chinese volk. Een dergelijk boek is in staat om de echte missie-idee te helpen verspreiden. „De parel des geloofs," zo besluit hij, „heeft zij (de Kerk in China) door de eeuwen ongerept en veilig weten te bewaren en — God wil het zo — eens zal die parel worden geschat op haar volle waarde, als „een teken voor de ongelovigen"."

Eén opmerking moet ons van 't hart: waarom heeft pater Claudianus het nodig geacht weer een nieuwe romanisatie uit te vinden, d.w.z. een eigen schrijfwijze van de Chinese klanken? De verwarring, welke op dit gebied al bestaat, wordt er des te groter door, vooral als de schrijfwijze niet konsekwent wordt doorgevoerd!

Nijmegen M. van Oss C.I.C.M.

P. Gabriel M. Boutsen O.F.M.: *Het Legioen van het Bloed*, Uitgeversmij Standaard N.V., Antwerpen-Amsterdam 1951.

Pater G. Boutsen, de bekende conferencier en schrijver van *De Blauwe Vallei* (Tielt 1948), schreef dit boek om hulde te brengen speciaal aan zijn vier Vlaamse ordebroeders en hun gezellen, die in de „Bloedige Missie" van Hoepei omstreeks 1900 het leven gaven voor het geloof, en in het algemeen aan allen, die in China voor het geloof te lijden hadden. Om de massamoord van 1900 begrijpelijk te maken acht hij het nodig de geschiedenis van China gedurende de zeven laatste eeuwen te overlopen. Dit „uitzonderlijk grootse onderwerp had hij wel liever

kunnen en willen romantiseren", maar gezien het tekort aan begrip van het Verre Oosten in deze landen oordeelde hij het beter het te behandelen in „geschiedkundige lijn" (zie pp. 10, 14, 22, 29). Het werk van p. Boutsen wordt door de keuze van zijn onderwerp verdeeld in twee delen: een algemeen gedeelte met de missiegeschiedenis van China en een speciaal gedeelte over de martelaren van Hoepei. Het tweede gedeelte brengt ons het meeste nieuws: het bevat de vervolgingsdecreten van de plaatselijke Chinese bestuurders en de beschrijving van de dood der martelaren (pp. 229-334). Op het eerste gedeelte willen we graag wat nader ingaan, omdat het de eerste poging is om in het Nederlands een missiegeschiedenis van China te schrijven. Na in het eerste hoofdstuk (22-30) wat al te zwierig de missie-idee van Franciscus en van de eerste Franciscanen beschreven te hebben, behandelt hij in het tweede (31-41) de reizen van Joannes de Plano Carpino en van Willem van Ruysbroeck (volgens de schrijfwijze van Boutsen), respectievelijk in de jaren 1245-47 en 1253-55, naar het Mongoolse hof te Karakorum. De eerste eigenlijke missionaris van China was Joannes de Monte Corvino, die in 1294 in Peking aankwam. Drie bisschoppen zouden later (1313?) in China aankomen. Zij zouden Joannes de Monte Corvino tot aartsbisschop van Peking wijden en zelf achtereenvolgens suffragaanbisschop zijn van Zayton (Chuanchow). We vinden het jammer, dat p. Boutsen de vier brieven van drie dezer bisschoppen, uit China geschreven, niet meer verwerkt heeft. In de uitgave dezer brieven door A. van den Wyngaert O.F.M., *Sinica Franciscana* I, pp. 345-377, welke hij in zijn bibliographie aanhaalt, zou hij juiste data en vooral ook de redenen gevonden hebben, waarom dit apostolaat mislukt is: tekort aan priesters, onbekendheid met de *Chinese* taal, afhankelijkheid van de Mongoolse heersers, beperking van hun activiteit tot de buitenlandse christenen, die er toen zeer vele in China waren. Historisch kan het niet bewezen worden, dat het verdwijnen van de christelijke gemeenten van toen te wijten is aan de xenophobie der Chinezen, die zich op sleeptouw zouden hebben laten nemen door de Muzelmannen en de Nestorianen. We kunnen ons daarom helemaal niet verenigen met zijn uitvoerige beschouwing over deze xenophobie, welke in deze tijd zou ontstaan zijn. Veeleer moeten we met de grote autoriteit op dit gebied, A. C. Moule, de schrijver van *Christians in China before the Year 1550* (Londen 1930), tot het volgende besluit komen: „The story of Christianity in early and mediaeval China is not the beginning of a christian Church which had become established in the land, but rather the record of the residence in China for longer or shorter periods of larger or smaller numbers of foreigners who were in name or in fact Christians" (*The primitive Failure of Christianity in China*, in: International Review of Missions, July 1931, 456-459). Veel scherper zegt het de geschiedschrijver van de Franciscanen, J. Ricci, *Hierarchia Franciscana in Sinis* (Wuchang 1929): „Hucusque dictum est quod causa huius interruptionis fuit odium sinicum in extraneos et quod imperium clausum fuit. Non, vera causa fuit schisma Occidentis .... Deus forsan hoc malum permisit, quia hora Sinarum non venerat, dum horologium in Europa non recte indicabat horas" (pp. 29-30). Al kunnen we ons met de uiteenzetting van Ricci niet helemaal verenigen .... de toenmalige katholieke gemeenschap in China was al aan het sterven, vóórdat de Mongoolse dynastie was gevallen en plaats maakte voor de zgn. nationale Ming-dynastie (1368-1644).

Bij de behandeling van het christendom onder deze dynastie ziet pater Boutsen één kapitale kwestie over het hoofd, n.l. de politieke en commerciële belangenstrijd van Spanjaarden en Portugezen in het Verre Oosten (en het daarmee verbonden patronaatsrecht). Deze alleen geeft de verklaring voor het op en neertrekken van de missionarissen tussen de Philippijnen en China. De énige penetratie-poging die slaagde was die van Ruggieri en Ricci. De episode over Ferdinand Verbiest hoort natuurlijk thuis in het volgende hoofdstuk. Het is natuurlijk legende dat er bij de dood van Ricci „meer dan 300 kerken en kleinere of grotere bidplaatsen" zouden zijn geweest (p. 46). Vóór 1722 telde men, volgens pater Boutsen, „nog slechts 31 kerken in vijf provincies" (p. 67), terwijl er twee jaren later „wederom 300 kerken en bidplaatsen opgegeven" worden (p. 68). Het zou voor ons interessant geweest zijn, indien deze getallen meer critisch bekeken waren. In dit opzicht zouden er meer aanmerkingen te maken zijn. B.v. als geschreven wordt: „Keizer K'angsji was de zevenjarige opvolger van Swentse en zijn rijk zou 62 jaar duren. Swentse was 18 jaar, toen . . . ." (en dan verder op) „Hij stierf aan de pokken en was toen amper vijf en twintig jaar oud" (p. 54–55). Ook wijzen we nog op de onjuiste schrijfwijze van vele persoonsnamen, terwijl de voornamen bijna altijd worden weggelaten. Te dikwijls worden feiten naast elkaar geplaatst zonder dat het onderling verband duidelijk is. Mijn indruk is, dat pater Boutsen deze geschiedenis te haastig heeft geschreven. Zijn aanleg komt beter tot zijn recht bij de beschrijving van toestanden en door hem zelf geobserveerde feiten. Dat blijkt ook uit het succes van zijn eerste boek *De Blauwe Vallei*. Toch heeft het zijn verdienste, de beschrijving van de missiegeschiedenis het eerst te hebben aangedurfd. Was deze beschrijving geslaagd, dan zou het Nederlandse taalgebied de primeur gehad hebben van een katholieke missiegeschiedenis van China. We vinden het jammer, dat pater Boutsen zich door zijn gemakkelijke schrijftrant heeft laten verleiden om op meerdere plaatsen nogal afkeurend te oordelen over het Chinese volk en over de oosterse volkeren in het algemeen. In de 19de eeuw behoorde dat tot de „bon ton" — voelde toen de Europeaan zich immers in alles superieur, thans komt dat niet meer te pas, en ons missionarissen past dat zeker niet.

Nijmegen M. van Oss C.I.C.M.

Dr A. J. van Bork-Feltkamp: *A contribution to the Anthropology of Timor and Roti after Data Collected by Dr W. L. Meyer*, Uitg. Kon. Inst. v.d. Tropen, Mededeling XCVII, Afd. Cult. en Phys. Anthr. nr 41, Amsterdam 1951.

In de vijf jaren, welke zijn voorafgegaan aan de laatste wereldoorlog, hebben de Kleine Soenda-eilanden zich mogen verheugen in een opmerkelijke belangstelling van de zijde der anthropologen. Verschillende onderzoekingsreizen blijken in die tijd te hebben plaats gehad. Zo maakte van 1936-1938 wijlen Professor Vroklage S.V.D. een expeditie door Timor en Flores. Ongeveer in dezelfde tijd onderzocht mejuffrouw W. Keers de bevolking van Soemba, Flores, Solor, Timor, Roti en Sawoe, en Professor Kleiweg de Zwaan de bevolking van Bali en Lombok. Hieraan nog voorafgaande, gedurende de jaren 1935-1936, maakte de tandarts W. L. Meyer uit Bazel, tezamen met dr A. Bühler, een onderzoekingsreis door Timor en Roti, welke naast odontologische ook anthropologische oogmerken had.

De anthropologische gegevens, door hen verzameld, zijn nu door mevrouw dr A. J. van Bork-Feltkamp nader uitgewerkt en in de voorliggende studie zijn de resultaten van deze bewerking neergelegd, waaruit we kunnen opmaken, dat door Meyer werden onderzocht 102 mannen van Fatu Matabia, levende in het uiterste oosten van het eiland Timor en anthropologisch vrijwel onbekend, alsmede 83 mannen van het eiland Roti, van welk eiland al reeds het een en ander bekend is. Naast een groot aantal hoofdmaten werd ook nog de lichaamslengte gemeten, maar jammer genoeg geen andere lichaamsmaten, waardoor een beoordeling van het hele lichaamstype niet mogelijk is. Het zou te ver voeren om op alle details van deze studie nader in te gaan. De belangrijkste gevens echter samenvattende, kan men zeggen, dat de mannen van Fatu Matabia gemiddeld ± 155 cm lang zijn, een overwegend smalle hoofdvorm hebben met een brede neus en een betrekkelijk smal tot middelmatig breed gezicht. De neusrug is overwegend concaaf, de haarvorm overwegend spiraalvormig, terwijl de huid zeer donkerbruin van tint is. De mannen van Roti zijn, in vergelijking hiermede, langer (gemiddeld ± 161 cm), terwijl zij ook een iets rondere hoofdvorm hebben naast een smaller gezicht en een smallere neus, zodat over het algemeen de Rotinezen een iets fijner besneden gezicht hebben.

Een analyse van de bevolkingselementen op grond van deze gegevens blijft altijd een hachelijke zaak en de schrijfster, zich hiervan terdege bewust, waagt zich hier dan ook alleen aan met de vereiste omzichtigheid. Het is volgens haar aannemelijk, ook op grond van andere onderzoekingen, dat op het eiland Roti naast een Papoea- en een Maleis element ook typen voorkomen, die mogelijk op een Hindoe-element in de bevolking duiden. Bij de mannen van Fatu Matabia is het Papoea-element veel meer uitgesproken. Door de geringe lichaamslengte dringt zich daardoor als vanzelfsprekend een vergelijking op met de berg-Papoea's van Nieuw Guinea, die ook door een zeer geringe lichaamslengte gekenmerkt zijn. Ondanks veel punten van overeenkomst hiermede is het toch waarschijnlijk, dat in Fatu Matabia geen zuivere berg-Papoea's voorkomen, maar dat dit Papoea-element op zichzelf ook al gemengd is, waarschijnlijk met de langere kust-Papoea's. Daarnaast zijn er ook onmiskenbare aanduidingen van andere bevolkingselementen, met name een Maleis element.

De door Meyer verzamelde gegevens vormen door deze zeer overzichtelijke studie van mevrouw van Bork-Feltkamp een zeer waardevolle bijdrage tot onze anthropologische kennis van de Kleine Soenda-eilanden.

Nijmegen Prof. Dr H. J. Lammers

Frei Odulfo van der Vat O.F.M.: *Principios da Igreja no Brasil*, Edição „Vozes", Petrópolis, Brasil.

Een kerkgeschiedenis van Brazilië, in de taal van dat land geschreven door een Nederlander . . . . is een bewijs dat de Nederlandse missionarissen zich weten in te burgeren in het land waarheen zij gezonden worden!

Het lijvige, interessante boek van pater van der Vat is echter veel meer dan dat. Studies over de Braziliaanse kerkgeschiedenis der eerste decennia na de ontdekking zijn verre van talrijk en weinig kritisch. Gelijk de eerste geloofsverkondigers en de eerste martelaren ginds zonen waren van de H. Franciscus, zo levert deze

Nederlandse Franciscaan baanbrekend werk op het terrein der Braziliaanse kerkhistorie.

Het eerste der drie delen verhaalt het pionierswerk der Portugese Minderbroeders. In het tweede deel vinden wij de geschiedenis en lotgevallen der oudste parochies. Het derde behandelt de stichting van het eerste bisdom.

Elk deel geeft blijk van gedegen studie en gezonde kritische geest. Zelfs schrikt de auteur er niet voor terug enige legenden uit de geschiedenis te bannen, al ontneemt hij daardoor aan de gelovigen en zelfs aan zijn Ordebroeders de verkwikkende troost en de onschuldige fierheid, welke hen tot heden aan de „mentiras históricas" als een waardevolle traditie deden vasthouden.

Wij lezen in het eerste deel o.a. het ontstaan der Derde Orde van de H. Franciscus in Brazilië. 't Is van belang te zien hoe een vrouw die stichtte, — eer als religieuze Congregatie dan als wereldlijke orde —, en hoe de leden van den beginne af zich hebben gewijd aan de opvoeding van ouderloze en verwaarloosde jeugd. Zij zijn ongetwijfeld de eerste vrouwelijke hulpkrachten geweest in het missiewerk, reeds vóór 1575.

De taak welke pater Odulfus zich stelde bracht niet mee uitvoerige mededelingen te doen over de in Brazilië gevolgde missioneringsmethoden: de stichting der reducties, de organisatie van het Rijk van O. L. Vrouw van de Rozenkrans, de kerstening der congadas, de viering der Goede Week enz. Hopelijk werkt zijn arbeid op zijn Ordebroeders of leden der missionerende Orden welke in de loop van het koloniale tijdvak de arbeid der Franciscanen kwamen delen, als een stimulans om de verdere ontwikkeling van de geloofsverkondiging in Brazilië te beschrijven, waardoor wij vanzelf met die verschillende methoden kennis kunnen maken.

De stichting van het eerste bisdom betekende de overgang van het missieland naar de gevestigde kerkprovincie. De moeilijkheden daaraan verbonden werden nog vermeerderd door het feit dat Brazilië een kolonie was, waarin de bewindvoerders optraden als potentaten en de kolonisten zich allesbehalve als christenen gedroegen. De schrijver verdoezelt geenszins de menselijke gebreken en tekortkomingen welke dit tijdvak kenmerken.

Het werk van pater Odulfus is een samenbundeling van de artikelen welke hij eerder in verschillende Braziliaanse tijdschriften deed verschijnen. Het vormt een zeer goede eenheid en is als zodanig een uitstekende inleiding tot verdere studie der kerkgeschiedenis van Brazilië en van geheel Latijns Amerika.

Geen wonder dat het boek in Brazilië dankbaar werd ontvangen.

Arnhem J. VAN ROOYEN M.S.C.

HARRY VENCKEN: *Rover-Bisschop. Uit het leven van een pionier*, 240 blz., Hofboekerij, Heemstede z.j. (= 1952).

Sinds lang zijn klachten geuit over het gehalte der missie-literatuur. Jaren geleden reeds publiceerde „De Tijd" een artikel, dat als opschrift droeg: „Gevaar van missieboekjes voor de Missie". Dit gevaar zou ontstaan door de kennelijk-propagandistische bedoeling van alle missieschrijvers, bedoeling die leidde tot het veronachtzamen van literaire vormen, tot het eenzijdig belichten van de werkelijkheid, tot het louter opwekken van medelijden, enz. Hierdoor werd de Missie getrokken in een sfeer van braafdoenerij, in de galerij van de kleine liefdewerken.

Er lag waarheid in die klacht. De missionarissen waren en zijn meestal niet in staat om literair werk te verrichten, zij worden overrompeld door de zorgen van de dag. Zij hebben nooit het „schoon bureau", dat een Antoon Coolen nodig heeft om te kunnen „werken". Ook voor de vaste Redactie konde de missionerende Instituten niet van meet af aan de geschikte mensen ontdekken of vrijmaken. Maar we moeten rechtvaardig blijven. Als ons land sinds meer dan een halve eeuw een groeiend aantal missionarissen uitzendt naar alle werelddelen, dan is dit niet verklaarbaar zonder een gefundeerd en levend missie-besef onder ons katholieke volksdeel, en dit besef werd mede opgewekt en gevoed door vele pretentieloze „Annalen" of hoe ze ook genoemd worden. Een eenvoudig artikeltje van de missionaris in nood kan óók ontroerend zijn, zelfs wanneer hij alleen pleit voor geldelijke bijdragen, zonder welke nu eenmaal Gods Kerk nérgens kan worden opgebouwd. We zijn het eens met „Afrika. Maandblad van de Witte Paters", dat in dit verband onlangs schreef: „De H. Geest waait waar en hoe Hij wil".

Er lag waarheid in die klacht. Maar wie uit een soort routine tot op de huidige dag blijft smalen op de „missieboekjes", is zo onvoorzichtig, te oordelen over geschriften, die hij misschien alleen in zijn kinderjaren gelezen heeft . . . . Er is wel degelijk een enorme vooruitgang.

Laat echter het gelukkige gevolg van dergelijke uitingen zijn, dat nóg meer aandacht wordt besteed aan vorm en inhoud der tijdschriften en boeken, die noodzakelijk zijn om de missiegedachte levendig te houden; en dat misschien te zijner tijd het streven van vele missionerende Instituten verwezenlijkt wordt: de unificatie van hun publicaties. Op dit punt zijn we het eens met „De Katholieke Missiën", waarin J. van Os in Mei j.l. schreef: „Er zal nooit een algemene vernieuwing en verlevendiging van onze vaderlandse missiegeest gewekt kunnen worden, als de missie-literatuur daaraan niet meewerkt". Ook de katholieke dagbladen en moeten b.v. geen reportages laten schrijven door medewerkers, die zich niet tevoren hebben ingewerkt in de algemene missie-problematiek van deze tijd....

Het Missiewerk is een God-menselijk werk. Natuurlijke factoren spelen daarin een, zij het ondergeschikte, rol. Een van die factoren is de literatuur. Aan deze belangrijke factor schijnt de Zeereerw. Heer Vencken, Priester in het Bidsom Doornik, zijn verder leven te willen wijden. Zijn laatste boek „Rover-Bisschop" is veelbelovend. Steunend op historische gegevens uit „Roi des brigands" van Henri Pineau W.P., gegevens welke hij sterk romantiseert en met een gefantaseerde pikante geschiedenis doorweeft, is hij er in geslaagd een waarlijk boeiende missieroman op te bouwen. Een roman, waarin zij die geen kinderen meer zijn kunnen meeleven met de missionaris, die ploetert onder de nog heidense stammen in Afrika's machtige natuur.

Vencken beschikt over een pakkende en plastische stijl; hij weet op knappe wijze zijn materiaal te verwerken en kan hierdoor wedijveren met menige hypermoderne romanschrijver. Misschien mogen we wensen, dat de specifiek-missionaire visie nog meer tot uiting ware gebracht; en ook dat deze verdienstelijke landgenoot bij een volgende werk meer let op de zuiverheid van taal, welke in sommige, overigens schaarse, passages wel eens geweld lijdt. „De Christus in hem", die in alle omstandigheden spreekt tot de „Rover-Bisschop", Jozef Dupont, begint ook op den duur erg onwennig aan te doen, vooral wanneer deze zegswijze opgeschroefd wordt in een zinsnede als deze (waarin het gaat over de vestiging van een nieuwe missiepost): „ . . . vond hij het een verrukkelijk plekje . . . zeer geschikt voor het doel van de Christus in hem".

Mogen vele lezers enige interessante en leerzame uren beleven aan de „Rover-Bisschop" !

Kasteel-Missiehuis, Gemert — P. Drs Ed. Loffeld C.S.Sp.

Inhoudsopgave van de een en dertigste jaargang

ARTIKELEN

KLEINERE BIJDRAGEN

ROMEINSE DOCUMENTEN

MISSIEBIBLIOGRAPHIE

MISCELLANEA

BOEKBESPREKING